

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Ambrus

Őszi napsugár

gift of

Mr. William P. Wreden

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES

gift of

Mr. William P. Wreden

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES

7

As en kedves his

AMBRUS ZOLTÁN MUNKÁI

VIII. KÖTET.

Gyuspihannak!

Feleke

1924 Karácsony.

ŐSZI NAPSUGÁR

A GYANU

AMBRUS ZOLTÁN MUNKÁI

VIII.

ŐSZI NAPSUGÁR
A GYANU

BUDAPEST MDDCCCVII
VIII., ÜLLŐI-ÚT 18. SZÁM.

RÉVAI TESTVÉREK
IRODALMI INTÉZET B.-T.

AMBRUS ZOLTÁN

ŐSZI NAPSUGÁR
A GYANU

BUDAPEST MDCCCXVII
VII., ÜLLŐI-ÚT 18. SZÁM.

RÉVAI TESTVÉREK
IRODALMI INTÉZET B.-T.

PH 3202
A 48 089

AZ ÖSSZES JOGOK FENTARTÁSÁVAL.

Révai és Salamon könyvnyomdája, Budapest, VIII., Üllői-út 18.

ŐSZI NAPSUGÁR.

I.

— Keresd az asszonyt! . . .

Mikor két úr — két ragyogó czilinder (ugyanattól a kalapostól), két gyönyörű ing-pánczél (ugyanattól a divatárustól), s két andalítóan szabott kabát (ugyanattól az uzsorástól) — Budakeszen vagy Rákospalotán három pár golyót küldözget egymásra, s az egyik szépen himzett, fehér ingen egyszerre csak kivirul az úri becsületérzés piros rózsája: a négy kerekfejű, monoklis becsület-üggyvivő, a ki az imént oly kápráztató hidegvérüséget fejtett ki a másik kettő bőrére, meg a két bőr-táskás, fekete szakállu, orvosnak nevezett komédiás, a ki ugyanattól a tanártól ellesett nyugalommal nézte végig az úri viaskodást, körülveszi a sebestültet, egy kicsit foglalatoskodik vagy a helyzethez illő tartózkodással szerencsétlenkedik körülötte, aztán kocsira ül, elhajtat a Körbe, s ha csak ujságíróval nem találkozik, a kinek természetesen semmiféle részlettel nem maradhat adósa, a temérdek kérdezősködésre rendesen csak ezt a lapos pillantásokkal kísért mondatot adja feleletül:

— Keresd az asszonyt.

És keresik az asszonyt. Nemcsak keresik, hanem meg is találják. Ma például egy szende, álmos

asszonyka személyében, a ki az ő magas homloku, nyílt arcu, szépen szónokló urát templomi csöndben ott csalja meg, a hol éri, s a ki mindegyik udvarlóját úgy hívja, hogy: »Egyetlen kutyám!«; holnap talán egy villogó tekintetű tündér alakjában, a ki a hányszor elbukik, mindannyiszor magasabb társaságba bukik, a ki az egész országban a legtöbb tűzzel tánczolja a csárdást, s a ki, végezetül, hivatásszerűen űzi azoknak a férfiaknak az elbolondítását, a kiknek nincs más foglalkozásuk, mint hogy koronkint el- és megbolonduljanak.

Második példa:

Mikor egy szép tekintélynek s majdnem ugyanakkora hitelnek örvendő bankár, a ki tizenhét éves korában a legpofozottabb lénye volt a ritkábban sepi pénzváltó boltoknak, sőt az egész mindenségnek, s a ki a sok türelem, igyekezet és előítéletnélküliség erejénél fogva, meg egy hatvan-hetvenezer forintos házasság sikeres lebonyolítása révén pénzügyi kiválósággá nőtte ki magát, a helyett, hogy elkisérné ő nagyságát a Barbi Alice hangversenyére, felsétál a Gellérthegyre, s egy magános helyen eldurantja a tova tűnt letétek és a tőzsdei különbözetek egyenlegét, avagy hajnalban egy fa ágáról, batiszt zsebkendővel a nyakán vigyorog le a szép kilátásra: a pórul járt börze-parasztok, a kik bottal ütik a pénzük nyomát s a deszkakoporsó mögött támadt özönvizet, — noha előbb kizártnak tartották, hogy a hol a pénzt nyerik, ott a pénzt el is lehessen veszíteni, — ugyancsak ezzel a szálló igével dühítik egymást:

— Keresd az asszonyt!

És néha csakugyan találnak asszonyt. Ilyenkor az asszony vagy a Magyar Királyi Operaház valamelyik szilfidje, a ki a Világűrt, esetleg a Tejutat ábrázolja

a legújabb balletben, vagy egy lusta, a sok szemrehányó köhögéstől elhízott, márcziustól novemberig fürdőző nagyságos asszony, a ki soha se tud beletnyugodni abba a gondolatba, hogy a másik szobába csak gyalog lehet menni, s a ki soha se bocsáthatja meg az urának, hogy nem ő az a bizonyos Mackay báró, a ki minden évben ötven vadászt küld Ausztráliába, azokért a páratlan, mesés kalap-tollakért, a melyekkel csak a Szivárvány-madár szolgál, egyesegyedül Mackay bárónénak.

Harmadik eset:

Mikor a rendőrség a huszonötödik, hasonló módszerű betörés után felocsúdik két-három évig tartó megfélemletéséből, s a gonosztevők csúfolódó levelei alapján meggyőződik róla, hogy a gaztetteket ugyanaz a szövetkezet hajtotta végre: a tapasztaltabb rendőrségi rókák, főképpen ha szorgalmasan olvasták a Gaboriau bűnügyi regényeit, azzal a bizonyos, változatlanul jószágos mosollyal, melyet különösen a razziák alkalmával kedvelnek, egy szekéroldal papircsomón kiyűl többnyire ezt a nagybecsű tanácsot vágják a vizsgálatot vezető szegény ördög fejéhez:

— Keresd az asszonyt.

A szegény ördög aztán keresi. S az ügyiratok szarkalábjai között megüti a szemét egy tulipántos név, az ingyen készült fényképek között felkelti a figyelmét egy szemtelenül mosolygó szempár, egy csudálatos asszonyi váll, vagy egy harmadévi divatu, szebb multakról árulkodó női kabátka, a megjegyzések rovatában álmodozónak teszi ez a hivatalos nyelven fogalmazott románcz: kor: 19 év, haj: szőke, szem: fekete, orr: rendes, száj: kicsiny, fogak: jók. Lopás, részesség betöréses lopásban, lopás és orgazdaság. NB. Jobb karján borsónyi forradás. Revolver nyoma;

a szeretője akarta megölni. Mi ez? Bizonyára semmiség, mindössze egy asszonyi hajsza. De ez az asszonyi hajsza fonállá válik a kezében, ebből az asszonyi hajszából hurok készül, melylyel kézrekerítik az egész betörő társaságot, újabb dicsőségére a szálló igének.

És mindannyiszor, a hányszor az emberek úgy találják, hogy egyik-másik férfinak a viselete érthetetlen, hogy a legutolsó érdekes eset kissé homályos, hogy abban, a mi történik, a logika nem talál kielégülést, hogy valami megmagyarázhatatlan dolognak a kulcsa sehogy se akar előkerülni: mindenki az asszonyt keresi, az örök asszonyt, a ki mindig ott rejtőzködik a színpalak mögött, mialatt a színen, frakkban, vagy zubbonyban, férfi alaku bábuk hajlonganak és ugrándoznak, vagy tülekednek s marakodnak, hogy végül örületes bukfenccel mulattassák a közönséget, vagy pedig szép rendben, egyszerűen hanyatt vágódjanak.

Csak egyetlen egy eset van, a mikor senki se keresi az asszonyt. Ez az eset a szegény lírai költőé.

Pedig, ha jól meggondoljuk a dolgot, egy igazi, tősgyökeres, megrögzött lírai költőnek az élete mindig igen különös, sőt titokzatos valami. Hogy egy nagykoru, írni és olvasni tudó, ép elméjű ember, a kinek két karja és két lába van, mint másnak, a helyett, hogy boldogulni igyekeznék, mint az egész világ; akár tudatosan, akár öntudatlanul, de mindig szabadakaratból s kényszerítő külső okok nélkül, lemondjon mindarról, a mit más ember becsben tart, a miért az egész világ töri magát, lemondjon a könnyen megszerezhető kényelemről, a kevés fáradsággal elérhető jólétről s minden magasabb rendű világi örömről, csak azért, hogy a fogadott szegénység fűtetlen kályhája

mellett minél többet gyönyörködhessek a tulajdon szava zengésében — ha nem is éppen példátlan, de mindig igen sajátos jelenség. S akár jó, akár rossz versek költőjéről van szó: az eset mindig egyformán eredeti. Egy vén fiu, a kinek az öröme nekünk gyermek-játék, s a ki viszont a mi örömeinket léhaságoknak találja; a Szépnek egy jámbor légátusa, a kit az élet, a rossz emberek s a véletlen a világ szemében mindig megaláznak; egy élhetetlen fráter, a ki a száműzött királyok gögjét hordozza magában, s a ki olyan ünnepies arczokat vágva bibelődik ártatlan és haszontalan játékaival, mintha birodalmakat alkotna; egy szelid bolond, a ki ravasz, egy öntudatlan komédiás, a ki érzéseit siet szétfaragni rímekbe s unos-untalan megcsalja önmagát; egy holdkóros, a ki csodálatos biztonsággal sétál a háztetőkön, de agyonzúzza magát, ha a nevén szólítják; egy nem e világból való ember, a ki a jövőbe lát, de nem tud járni a sima földön, mint Michel Angelo, mikor leszállt állványáról, a hol a mennyet festette volt; a szfinksz egy új kiadása női lélekkel és szörnyű lábbal; egy elkésett szfinksz, a ki megilletődötten hallgatja a tulajdon füle zúgását s találós meséket mond, a melyeket senki se fejt meg: vajjon nem ezekre a képekre gondol-e mindenki, hogy ha lírai költőkről hall?!

Mindegyik egy-egy talány az egész világ előtt, és soha se jut eszébe senkinek, hogy ennek a talánynak a megfejtését keresse. Soha, senki se kutatja a női alakot, a ki ezt a néha talán dicsőséges, a legtöbbször fonák és mindig rendkívüli életet megmagyarázza.

Mindez, alighanem onnan van, hogy az igazat megvallva, senki sem érdeklődik sem a lírai költemények, sem a lírai költők iránt; a talány tehát hidegen hagy mindenkit, s a Beatrice, a kinek emléke ezt a

sok vörös, sárga és kék borítéku, egy forintos füzetet besugározza, az egész világnak Hekuba.

Ki törődött valaha azokkal a költeményekkel, a melyeket Hódy Balázs 1872-től 1893-ig közönséges, velin és Van Geldern papíron bocsátott nyilvánosságra?! Ki gondolt valaha arra a női lényre, a kinek egy-egy lustálkodó tekintete vagy egy-egy érzécsiklandozó, halk kaczagása a Hódy Balázs szívében zsongó, bugyborékoló érzés-hullámokat úgy felkorbácsolta, hogy ezeknek a hullámoknak árja elhagyván a földet, nekieredt a végtelenségnek, a pusztá, sötét végtelenségnek, a mely fölött csakis két csillag világít?!

Pedig, hogy egy olyan békés, harmonikus lélek, a minő a Hódy Balázsé volt, kiegyenlíthetetlen ellentétbe keveredjék a dolgok rendjével, — hogy egy olyan szelid, nyugalom-kedvelő véralkat, a milyennek hősünk kora ifjúságától fogva mutatkozott, prométheüszi viaskodásokra szánja el magát, — hogy egy olyan rendszerető, illendőségtudó, minden tekintélyt és törvényt tiszteletben tartó ember, a milyennek a mi barátunkat az egész Rózsa-utca ismerte, szakítson a világrenddel, s lenézve a föld összes többi javait, egy egész életen át ne lásson maga előtt csak egy jót: két szép gömbölyű kar tilos ölelését, — hogy egy olyan csupa lemondáshoz szokott szív, mint a minőnek *Icarust* a verseiből ismerjük, jobban mondva: ismerhettük volna, arra adja magát, hogy, a mig csak lélezkzik, a lehetetlent vírja, s megvetve a világ összes többi erőit, folyton-folyvást a Szépet keresse, azt a bűvös erőt, a melynek segítségével a mesék lovagja megnyitja Tündér Ilona várának zárait, — hogy végre egy temetés-rendező vállalat segédtitkárja előtt ne legyen szent, csak: a művészi, a földfeletti és a sejtelemszerű, ahhoz nem volt elég az első selyemviganó izgató suhogása, ahhoz egy Beatrice kellett.

Ezt a Beatricét eddig még senki se kereste, de meglehet, hogy a jövő század irodalomtörténet-írói kutatni fogják. Hogy a jövőnek ezek a munkásai majdan ne legyenek zavarban és hogy a Hódy Balázs végtelen tisztesség-érzeténél és kifogástalan titoktartásánál fogva egy irodalomtörténeti adalék örökre el ne vesszen: ezennel elárulom, hogy Hódy Balásznak a Beatriceje a szép Sárváryné volt.

Bár, meglehet, maga se tudott róla, a szép Sárváryné — Sárváry Béla, az ismert rajzoló felesége — sugalmazta *Hódy Balázs összes költeményeit* (három testes kötetben s hat kisebb füzetben), 1872-től 1893-ig. Ő volt a hősnője a Hódy Balázs könyvdrámáinak, és ismét csak ő volt, a kit Hódy Balázs megénekelte époszban, költői regényben, allegóriában, bökversekben, rondeaukban s vegyesekben. Ő volt, a kiért a Ginevra-ciklus epedett, a *Spleen* című kötet borongott, s akit a *De Profundis* megsiratott. Róla szóltak az ölelkező rímek, az anapesztusok, a népies balladák, sőt az a némajáték is, a melyet az Életnek és a Halálnak kellett volna a Népszínházban eltánczolniok.

Ez a szép Sárváryné nem csak amolyan szemrevaló teremtmény, hanem istenigazában szép asszony volt, hogy úgy mondjam: tartalmas szépség, a legegészségesebb és legkövérebbá világ minden szőke szépsége között. Ismeretes, hogy ebben a mai papirkorszakban a szépségek között is vannak névleges értékek, melyek igen mutatósak egy-egy jó órában, vagy szabó-kéztől frissen kikészítve az esti világításnál, de délelőttönként egyszerűen nem léteznek, s akárhányszor, ma estéről holnap estére végkép oda vannak, mintha elfújták volna őket. A Sárváryné szépsége arányban volt.

A napok szerint változó szépségek veszedelmeit nem ismerte; május avagy deczember hó, a jó és a rossz napok

nyomtalanul multak el alakjának pompás tökéletessége felett. Este tündöklött, s azt hitte volna az ember, hogy báli öltözetben jött a világra, de délelőtt virágzott, mert a ki nem látta pongyolában, az — bizony isten! — nem látott semmit. Mindig szép volt, mint a szép képek, mint a régi, boldogabb idők leányai; szép és nyomatékos, mint egy gyönyörűen metszett arany billikom.

A miből ne méltóztassanak azt következtetni, hogy valami érett szépségről beszélek, vagy legalább is egyikéről azoknak a végiglen kivirágzott alakoknak, a melyeket *Nyár* czíme alatt látni festők és kártyagyárosok munkáin. A *Spleen* című kötet megjelenése idején a szép Sárváryné húsz-huszonegy esztendősen lehetett. Igaz, hogy a *Spleen* című kötet után még egy *De profundis* is következett... de ne siessünk. Ugyis hamarább érkezünk ennek a románcznak a végéhez, mint a már elmondottak sejtetik.

Tehát: ha igaza volt Hódy Balázsnak, mikor a szép Sárvárynét, egy nem éppen meglepő, de kipróbált és tartós hasonlattal csökönyösen rózsának nevezte: ez a rózsza csak akkor kezdett virágozni, mikor, tudtán kívül, helyet foglalt a magyar irodalomtörténetben. A mi pedig Hódy Balázst illeti, ő már akkor ismerte a Ginevra néven megénekelt szép Borcsát, mikor ez a rózsza még csak rózsabimbó volt.

A dolog úgy történt, hogy: volt a rózsabimbónak egy nagy kamasz öcscse, a ki sehogy se akart megbarátkozni a hellén műveltséggel, s valamely rejtelmes lelki idegenkedésnél fogva, a melynek éppen csak a gyakorisága ad némelyes magyarázatot: gyűlölte a görög nyelvet általában s a *mi* végzetű igéket különösen. A *mi* végzetű igék szívük mélyéből viszonozták ezeket az érzelmeket, s hogy ez a sajnos ellentét, legalább a nagyvilág előtt, valamiképp kiegyenlíthető

legyen: Hódy Balázs, egy régi tanárának ajánlatára, meghívást kapott az aggódó apától, hogy havonként tizenöt forintért, sziveskedjék hetenként kétszer részletesen ecsetelni, mily igazságtalan az a rossz indulat, melylyel Bandi urfi a görög nyelv és különösen az összes mi végzettű igék irányában viseltetik.

Mikor Hódy Balázs először jelent meg az aggódó apa házánál, véletlenül a szép Borecsa kisasszony nyitott neki ajtót. De ez csak afféle szinpadi véletlen volt, mert Borecsa kisasszony egy fekete bajuszu rajzoló várta, a ki, mint világéletében mindig mindenünnen, akkor is, innen is elkésett. Ezt bizony rosszul eselekedte, mert Borecsa kisasszony már éppen negyedszer sietett ki az előszobába, tisztára azért az örömért, hogy a szobalány helyett ő fogadhassa a fekete bajuszu urat, a kivel egy pillanattal egyedül szeretett volna lenni, nem tudni: miért?

Hódy Balázs akkor még semmit se tudott a fekete bajuszu úrról, a kit később élete megrontójának kellett tartania. Nem ismerte a házi rendet s nem kereste, hogy mi lehet a magyarázata annak a kivételes szerencsének, a melyben váratlanul részesült. Mindazáltal ez a kivételes és váratlan szerencse meglehetősen zavarba ejtette. Meglepetésében átkutatta az egész előszobát és sehogy se tudott helyet találni a botjának; végre is föltette egy szekrény tetejére, a honnan csak három hét múlva került elő.

Borecsa kisasszony, mikor megtudta, hogy a vendég mi járatban van, vállalkozott rá, hogy bevezeti a papához. Hódy Balásznak elkáprázott a szeme s a helyett, hogy sarkon fordult és kerekét oldott volna, követte végzetét, mint a megbabonázott gyermekek a varázs-sípót fúvó bűbájost.

A papa örült a szerencsének, de szégyenkezve vallotta meg, hogy Bandi urfival egyelőre nem szolgálhat.

A gazember neszét vette a dolognak s elrejtőzött a tanító úr elől. Keresték a pinczében is, a padláson is, de sehol se találják. A mi különben jövőre nem fog megtörténni; az atyai hatalom meg fogja tenni a magáét. Egyelőre méltóztassék a tanító úrnak helyet foglalni; nem fog ártani, ha szives lesz megismerkedni a családfő nevelési elveivel s a jóakaratába ajánlott különös jellemmel. Az óra azért számítani fog.

A rózsabimbó — ó, mily hatalmas volt bimbónak is! — benn maradt a szobában s érdeklődve nézte a szerény és csöndes urat, a ki vállalkozott rá, hogy Bandi urat meg fogja szelidíteni. Merésznek és furcsának találhatta a vállalkozást, mert, mialatt apja a feladat sokféle nehézségét fejtegette, titokban elmosolyodott. De mintha rögtön megbánta volna ezt a futó mosolyt, egy pillanat múlva már ismét komolyan nézett a tanító úrra, mint előbb. S milyen nyugodt, milyen édes volt a tekintete, mikor komolyan nézett valakire!

Hódy Balázs nem látta ezt a tekintetet, hanem annál inkább érezte. Látni különben nem látott mást, csak az előtte ülő barátságos úri ember orrának a hajlását, s gondolni se gondolt egyebet, mint azt, hogy: ő most tulajdonképpen nagyon nevetséges lehet. Egyszerre tudniillik nem tudott hova lenni a két kezével. A jelen pillanatban egészen fölöslegesnek találta ezt a két kezet, s a legjobban szerette volna, ha egyáltalán kéz nélkül jött volna a világra. Istenem, mily borzasztó dolog is, hogy mikor az embernek a feje tele van csodálatos szépségű, nemes, légies finomságu gondolatokkal, két gyámoltalan, haszontalan kéz elront mindent a világon!

A barátságos értekezésnek vége volt. Nem lehet letagadni, hogy nevelési elvek soha, mióta a világ, nem hangzottak el olyan haszontalanul, mint az

aggódó apa nevelési elvei. Hódy Balázs úgy volt ezzel a nevelési értekezéssel, mint a sziesztáját tartó ember a méhdöngéssel; hallotta, de nem sokat értett belőle. Csak az járt a fejében, hogy egy rendkívül kényes s fölötte bonyolult feladat áll előtte: elbúcsúzni a nyugodt tekintetű Borcsa kisasszonytól. Persze a dolog nem ment valami könnyen. Fölvette a mellette lévő székről Xenofonját, s oly görcsösen kezdte szorongatni ezt a kiváló író, mintha kész volna meghalni inkább, mintsem megválni tőle, hacsak egy órára is. Majd eszébe jutott a kalapja, s balkeze ösztönszerűleg kereste botját, melyet mintha háromszáz évvel ezelőtt hagyott volna el valahol. S ezalatt Borcsa kisasszony közelebb jött hozzá; közelebb jött és feléje nyújtotta a kezét. Ó mily mostohának találta szegény Hódy Balázs a természetet, mely az embernek csak két kezét adott!

Maga se tudta, hogyan esett túl ezen a búcsúzáson. Csak akkor lélekezett fel, mikor már künn volt a lépcsőházban, s alig hogy fellelekezett, szeretne volna felpófozni magát.

Vagy másfél óráig dologtalanul csavargott fel s alá a városban, s az egyedüllét visszaadta magában való bizodalját. Mire hazament, tökéletesen megbékült önmagával, s nem érzett egyebet, csak valami kéjes bizsergést a szívében. Korán feküdt le, keveset olvasott, s mikor elfújta lámpáját, megvallotta a szobája négy falának, hogy:

— Ő az, a ki álmaimban élt.

Ha beszámoltunk azzal, mit gondolt Hódy Balázs, mikor először látta a szép Sárvárynét, nem hallgathatjuk el azt sem, mit gondolt a rózsabimbó, mikor először találkozott regényünk hősével.

A rózsabimbó azt gondolta, hogy:

— Ez a legrosszabb kalapu, a legrosszabb kabátu és a legrosszabb csipőjű ember, a kit valaha láttam.

Később, esztendőök multán, ez a vélemény jelentékenyen módosult. S mikor egyszer Sárváry valami csúfolódó megjegyzést tett Hódy Balázs egyik verskötetére, mely végtelen tiszteletet lehellő ajánlással s diszes kötésben pompásott az asztalon, a szép asszony azt mondta a férjének:

— Csak Hódyt ne bántsa. Jól esik látni, hogy még vannak ilyen derék emberek a világon.

Sárváry röhögött.

Meglehet, ugyanebben az órában történt, hogy Hódy Balázs versben és még több melegséggel, de kevésbbé elismerően nyilatkozott a szép Sárvárynéról.

Mert akkortájtban írta azt a költeményét, mely így kezdődik:

Imádom Őt, a szivtelen kaczéért . . .

Meg kell vallani, hogy a *Spleen*-nek ebben a sorában Hódy Balázs igen-igen igazságtalan volt. Azt lehetne mondani, hogy a világtörténelem csak kevés olyan égbekiáltó igazságtalanságot említ, mint a minő a *Spleen* című kötetnek ebben a gyöngyében foglaltatik. Mert ha egyáltalán létezett valaha asszony, a ki a kaczérság eredendő bűne nélkül született, úgy ez az egyetlen asszony a szép Sárváryné volt; és ha vannak új nemzedékek, a melyeknek a világra jövétele az anya ártatlan lelkiületénél fogva szinte a szeplőtelen fogantatásra emlékeztet, úgy ilyen új nemzedék volt a Sárváryné hat fia is: Béla, Géza, Aladár, Elemér, Tihámér és László. A szép Sárvárynéban nem lakozott a hódítás és az ünnepeztetés vágyából egy csipetnyi sem; nem volt hiú s nem szomjazta az olcsó diadalokat. Jólétének gondtalanságában s egészségének felséges

békéjében soha se voltak másféle vágyai, csak azok, a melyeket a következő óra magától meghozott; s azok számára, a kik a lélek-magyarázatnak csakis abban az egy esetben adnak hitelt, ha összes következtetéseit az emberi rossz hajlandóságokból, bűnökből és az állati ösztönökből vonja le, hozzá lehet tenni, hogy: valami mennyei lustaság lakott benne, mely megóvta tőle, hogy akármit is akarjon, a miért valamit tenni kellett, a minek valami ára volt, ha csak egy lépés vagy egy mosoly is. Mert a jó sors mindazt, a mi egy asszonyi életnek a föltétele, megadta neki ingyen, soha se jutott eszébe a más ökre és számára, akárhogy bőgtek is az ablaka előtt. Ha az egész világ olyan, mint ez az asszony, igazán fölösleges lett volna törvénytényé tenni a tiz parancsolatot. Életének csöndessége egy szép hűvös patakéhoz hasonlított; s mit tehet a szép, hűvös patak arról, hogy vizére a szarvas kívánczik?!

Vagy talán már kaczérság volt az is, hogy mialatt Bandi és Xenofon birkóztak (Bandi maradt az erősebb), a rózsabimbó néha benn maradt a szobában?! Eszébe se jutott, hogy kimenjen. Olyan mindegy volt neki Bandi, Hódy Balázs és Xenofon! Csak nagyritkán nézett fel a himzéséről (a mi, bizony, csak álcázott semmittevés), olyankor, a mikor Balázs nagyon belebonyolódott valami rendhagyó multrészesülőbe. Egy rendhagyó multrészesülő igen kényes palánta, s a Bandi feje nem volt termőföld, hanem kopár hegyfok. Ilyenkor a rózsabimbó részvétellel és csudálkozással nézte a vért izzadó szegény tanító urat. Becsületes lelke sehogy se tudta megérteni, hogy vannak emberek, a kiknek nincs egy jó kabátjuk, s a kik nem gondolnak egyébre, mint ezer és ezer évvel ezelőtt meghalt írás-molyok abrakadabráira.

Hódy Balázs félreértette ezeket a pillantásokat. Bár távol vala tőle minden elbizakodottság, titokban azt

az édes hitet kezdte táplálni, hogy ezek a barátságos pillantások azt a hódolatot fejezik ki, melyet ő a Xenofon lángelméjével szemben a legtermészetesebb dolognak talált a világon. Lehetséges-e Xenofon iránt nem lelkesedni? A Bandi példája azt mutatta volna, hogy: igen, lehetséges; de Bandi, ez a vásott siheder, a ki a városligetben arra biztatta a tanító urat, hogy menjenek utána a cseléd-leányoknak, meg ez a gyönyörű, édes teremtés, a kinek a tekintete csupa lélek, istenem, mily két külön világ! A rózsabimbó bizonyára többet figyelt az ő magyarázatára, mint az, a kinek ez a magyarázat szólt volna; s Balázs koronkint tűzbe jött, ékesen szólóvá lett, tekintettel (ő, csak oldalvást és mindössze egy-egy tekintettel!) az igazi hallgatóságára. Van-e nagyobb gyönyörűség, mint figyelmessé tenni a szépre azt, a ki előttünk a legszebb? S van-e kielégülés, mely fölér azzal, hogy ha feltárhatjuk lelkünk kincseit az előtt, a kinek a czipője hegyét megcsókolni már más-világi boldogságnak tetszik?!

S észre se vette, már elfogta a hiúság — melyet legjobban az alázatos lelkek ismernek. Az a hiúság, mely néha elhiteti velünk, hogy hozzá férkőztünk egy léleknek a zárához, mintha az emberi léleknek volna több kulcsa is, s nemcsak az az egy, a melyet nem lehet elajándékozni és nem lehet megkeríteni. Büszkélkedni kezdett vele, hogy a Bandi görög leczkéi az előtt a szép lélek előtt egy új látókört tárnak fel: az ó-kor szép világát, s ez a gondolat boldoggá tette.

Hogy ezek az előadások, melyekre oly nagy gonddal készült, kárba veszhetnek: soha se jutott eszébe. S ha a rózsabimbó, egy fekete bajuszu úrra gondolván, elmélázva nézett ki az ablakon, Balázs meg volt győződve róla, hogy ez Xenofon hatása. Alighanem innen magyarázható, hogy a Ginevra-cziklus a szép

Sárvárynét mint egy második Vittoria Colonnát ünnepli.

A rózsabimbó betöltötte tizenhatodik évét, s alig hogy betöltötte, férjhez ment a már többször nevezett Sárváry Bélához. Kiderült, hogy ehhez a házassághoz már régen megvolt minden: a fekete bajuszu úr, a kisasszony hajlandósága, a szülői beleegyezés, még a kelengye is, csak éppen a tizenhatodik év hiányzott. Mikor ez az időpont elérkezett, megtörtént az eljegyzés.

Ettől fogva a rózsabimbó nem jelent meg a görög leczkéken, ellenben gyakran kikocsikázott a vőlegényével, meg azokkal az ismeretes rokonokkal, a kik éppen csak ilyen alkalmakkor nem fölöslegések. Hat hétre az eljegyzés után megvolt az esküvő is. Sárváry, kivételképpen, nem késett el a lakodalomról; Bandi, az általános öröm közepett, zavartalanul hozhatott haza négy szekundát; a nász lakoma pompás volt, s a fiatal pár elutazott Olaszországba.

És Hódy Balázs? Sírt benne a lélek, mint Petur bánban.

Szíve a sírban, s Xenofon, Xenofon elárulva!

Ó, fájt neki, hogy nem volt, a ki kitalálja a szívében élő mélységes, odaadó, örök szerelmet, s hogy tündére elszállt egy édes szó, egy mosoly nélkül! Ha csak a homlokán, ha csak egyszer, egyetlen egyszer, csókolhatja meg ezt a gyönyörű fejet, ha tündére, csak egy pillanatra leszáll hozzá s azt suttogja: »Nem lehetek a tied, de gondolok rád...« Ha, csak egy tekintettel, azt mondja neki: »Tudom, hogy imádsz: megengedem, hogy imádj...« De nem, semmi. Úgy vált el tőle, mint a többi idegentől. És idegen marad örökkön, világ végeztéig, a sírban is, az utolsó ítélet napjáig! Ó, fájdalmas volt ez a váratlan végbúcsú, s vannak csapások, a melyekre hiába készülünk előre... De

hadd mozduljon tovább a gálya; élnünk kell, ha nem is tudjuk meg, hogy miért.

S a fájdalmát csak elviselte volna. Szíve hozzá szokott a lemondáshoz, vagy meglehet: szíve már lemondónak született. Hanem Xenofon elárultatását... a csalódását, a szégyenét, ó, azt nehezebb volt megbocsátani!

Megbocsátotta azt is. Hasztalan ismételtette magában ezeket a keserőségeket:

— Alig várta a tizenhatodik esztendejét, hogy férjhez mehessen!... És ehhez az emberhez! A ki tele füstölte menyasszony-szobáját, a ki vőlegény korában is minden éjjel eljárt a kávéházba, alighanem kártyázni!... Ez a szép bábu kellett neki! Ilyen mind a hány, ilyen valamennyi, ilyen.

És mégse tudott másként gondolni rá, mint végtelen szerelemmel.

A rózsabimbó, házasságának tizenegyedik hónapjában, egy egészséges fiú-gyermeke hozott a világra, a ki akkora volt, mint egy pápai zuáv. Ez a pápai zuáv és a *Spleen* első darabjai egy időből valók. Kevéssel utóbb azt kezdték beszélni, hogy az asszony nem boldog, mert a férje megint éjszakázik. Ez a hír megillette a Hódy Balázs szívét. Talán egy csepp káröröm is vegyült a sajnálkozásába; ha igen, megbűnhődött érte. Mert bár szeretettel csiszolgatta a verseit, a hat részből álló *Spleen* második ciklusával nem tudott oly hamar elkészülni, mint a milyen hamar megérkezett a második pápai zuáv is.

A harmadik se váratott magára két esztendeig; s mindegyiknek akkora feje volt, mint egy-egy görögdinnye.

Ebben az időben hősünk nagyon neki adta magát a borongásnak. Megírta a komor hangu *Végtelenség*-et és a száztíz oldalra terjedő *Rejtelmek*-et — azokat a

verseit, a melyekből a jövő irodalomtörténet-írói majdan meg fogják állapítani, hogy Hódy Balázs és a világrend nem igen kedvelték egymást s néha rendkívül feszült viszonyban voltak, — sokat járt ki a zugligetbe, hozzá szokott a boritalhoz, s ha az utcán ismerős jött vele szembe, ijedten kapta félre a fejét, mint a skót ballada grófja, hogyha szürke barátot látott.

Aztán, elcsitultak szívének hullámai. Egyre kevesebbet hallott az angyali teremtésről; végre elveszítette szeme elől egészen. Bandi, az alatt az ürtügy alatt, hogy immár tökéletesen meg van érve a felsőbb tudományokra, elvált Xenofontól örökre; viszont, a temetkezési vállalat, melylyel hősünk utóbb életfogytig tartó szövetséget kötött, már ekkor javában kaczerkodott vele. Szóval, mulván az idők, Balázs elkerült az aggódó apa házától; új bajok, új gondok kezdtek foglalkoztatni, s az édes kép mindinkább eltűnt a messzeség ködében.

Már tartott tőle, hogy: el fog tűnni egészen. S ez a gondolat keservesebb volt mindennél a világon.

Fájdalmát megszokta, megszerette. A szívében zsongó édes bánat volt lelkének a kincse; ez éltette költészetét, ez aranyozta be mindazt a szépet, a mit látnia adatott, ez volt mindene, mert csak ebben élt. S félteni, ápolni kezdte bánatát. Hisz olyan jól megférték ők ketten: a költő és a költői bú.

Mily kietlenné válnék a világ, ha kiapadna a dalok forrása!

De nem apadt ki.

Vagy hét esztendő haladt el. Egy este, a mint benyitott a szobájába, levelet talált az íróasztalán. A lába megcsuklott, a hogy az írásra ráismert. Levél ő tőle! Szíve úgy zakatolt, mint egy megbolondult

lokomotiv, s félénken nyújtotta a kezét feléje, mintha egy foszló rózsaszíromhoz nyulna, melyet megirigyelt a szellő.

A levélben ez volt:

Kedves Hódy úr!

Tudom, hogy soha se bajlódott kis gyermekekkel. Hallottam azt is, hogy már nem tanít se kis, se nagy fiúkat. És mégis írok. Lássá, én tudom, hogy nagyon követelő természetű vagyok. De mindnyájan elkényeztettek. Ön is.

Az jutott eszembe, hogy boldoggá tenne, ha ön hajlandó volna megtanítani a legnagyobbik kis fiamat írni és olvasni. Nem kellene szegénykének iskolába járnia s nem kellene idegenre bíznom. Tudja, hogy borzadok az iskolától s még jobban az idegen arczoktól. Nem tudok beleegyezni, hogy a kis fiam oda járjon, a honnan a gyerek-betegségeket hurczolják szét a világba. És úgy szeretnék meglenni idegen ember nélkül!

Ugy-e, nem mond nemet?

Igaza van, nagyon önző vagyok. De ön hozzá szoktatott, hogy visszaéljek a jóságával.

A férjem is nagyon hálás volna, ha rászánná magát, hogy megszerezze nekünk ezt az örömet.

Várja önt, inkább ma, mint holnap, a ki önre mindig hálásan emlékszik:

Sárváryné.

Ha a türelmes olvasó ismerné a *Spleen*-t, a *Végtelenség* prométheüszi gögjét, a *Rejtelmek* fásultságát és magas röptét, szóval, ha ismerné *Icarus*-t — alkalmasint ilyenformán okoskodnék:

Icarus Hódy Balázs. Hódy Balázs tehát igen-igen megköszönte az ajánlatot s megírta, hogy, legmélyebb sajnálatára, nem vállalhatja el a nagyon kedves és

nagyon megtisztelő, de rá nézve lehetetlen feladatot. Mert Hódy Balázs csak ekkép gondolkozhatott:

— Ha nem léphettem be a szobádba, mint vőlegény: nem lépek be oda, mint nevelő. Ha nem kaphattam a kezedből egy rózsát: még nem jutottam odáig, hogy elvegyem ebből a kézből a fizetést.

Szerencsére a türelmes olvasó nem ismeri *Icarus* költeményeit, s ez nagyon megkönnyíti a feladatunkat.

Mert így nem kell hosszasan magyarázgatnunk, hogy ámbátor Balásznak mindezek megfordultak a fejében, ámbátor először megsértődött, azután fellázadt, majd gyötrelmes lelki viaskodásoknak adta át magát, végre mikor rákerült a sor, mégis csak elment a szép asszonyhoz.

Azzal ment el, hogy köszönettel bár, de le fog mondani a megtiszteltetésről. Megfogadta magában, hogy udvarias lesz, de önérzetes, tisztelettel teli, de hajlíthatatlan. És alig volt ott egy negyedórát, elolvadt, mint a márciusi hó.

Ettől a naptól fogva öt esztendeig egy fedél alatt élt a szép asszonynyal s egy levegőt szítt vele. Csak nyáron át nem látta, abban a négy tűrhetetlen hónapban, a mikor Sárváryné, gyerekserégével, faluzni ment.

De annál többet volt velők a téli hónapokban. Attól fogva, hogy délután négy órakor a nagy ebédlőben meggyújtották a függő-lámpát, késő estig, amíg csak Sárváry vacsorálni haza nem érkezett, együtt volt a kis pápai-zuávokkal, s így, a legtöbbször, csak egy hosszú asztal választotta el attól, a kit alattomban élete napvilágának szokott nevezni. Lassankint tudniillik, valami hallgatag megegyezés következtében, törvénynyé lett, hogy feladata nem végződik el az ábécé titkainak magyarázatával, sőt ellenkezőleg, a feladata tulajdonképpen... Megvalljuk, nem könnyű erről a feladatról szólni. Végre is a türelmes olvasó regény-

hősök dolgában meglehetősen el van kényeztetve. Hozzá szokott a kabylok ellen küzdő oroszánokhoz, az alag-utakat teremtő vas-emberekhez, s a titokzatos Orlandó gróf már mindenkit hidegen hagy. És szégyenkezve bár, de meg kell vallanunk, hogy Hódy Balázs távolról se volt oroszán, s a mi a Sárvány-házban való elfoglaltságát illeti, ez a hivatal bölcs középutat tartott a szárazdajkaság és a nevelőség között.

Sokan úgy képzelhetik, hogy ez nem lehetett valami irigyelni való állapot. Hódy Balázs más nézetten volt. Úgy találta, hogy ha az ember egész mélységes hosszú délutánokon egy imádott lény kábító közelségében lehet, s ezalatt nincs egyéb dolga, mint halk, de határozott hangon figyelmeztetni az illendőség parancsaira néhány rakoncátlan és lármás pápai zuávot: ez maga a boldogság. S később éppenséggel nem volt oka rá, hogy megváltoztassa a véleményét.

A szép Sárvárynénak a gyerekein kívül az egyetlen Hódy Balázsból állott minden társasága. Sárvány a legjobb fiú volt a világon, s nem hiányoztak belőle a férfíúi erények, de egy hibában leledzett Madame Benoitonnal: nem igen szeretett otthon ülni. Korán kelt, délelőtt elvégezte a dolgát, s alig, hogy megebedelt, szedte a sátorfáját. A szép asszony pedig csak nagyritkán mozdult ki hazulról. Kényelmessége a gyerekei számával növekedett, s a lustaságában, kivált olyankor, ha Sárvány néha-néha nagyon bele talált keveredni az éjszakázásba, volt valami elszomorító. Nem szeretett kijárni; nem szerette a szelet, irtózott a hidegtől; még a napfény is bántotta. Vannak pompás virágok, a melyeket mintha a természet is arra szánt volna, hogy üvegházban éljenek; a változó idő haláluk, még a déli ég alj tulságos heve se kell nekik, életföltételük: a mindig egyforma kellemes meleg.

Balázs szentül meg volt győződve róla, hogy a szép Sárváryné nem boldog; de Balázs, mint világléletében mindig, tévedett.

Igaz, néha megfordult a szép Boreza fejében, hogy másképp is lehetne. Végre is, úgy vélte, az ember voltaképpen nem azért jött a világra, hogy örökkön a kávéházban üljön s egész nap a Vörös Ász festett bájaiban gyönyörködjék. De Sárváry másként vélekedett, s ez a szilárd meggyőződés lassankint megtette a maga kellő hatását. Az asszonynak át kellett látnia, hogy a kettejük közt való versenyben a Vörös Ász lett a győztes, s ez a tapasztalat elvette a kedvét az újabb küzdelmekről. A Grizeldiszek közé tartozott, a kik elfogadnak minden megaláztatást.

Mindamellet, a zuávok siketítő lármája közepett, koronkint elmélázott, s a hogy szórakozott szeme rátévedt a derék Balázusra, a ki égi türelemmel, a bölcs mérséklet hangján ajánlgatta a zuávok figyelmébe, hogy az erkölcsi szép minden földi javaknál kívánatosabb: el-eltűnődött a világ különös berendezésén. Miért is, hogy a rózsának tövisei vannak, s hogy a szeretetreméltóság oly csapodár?! Ime, hogy a szigorúan rendes életmód a kávéháziassággal ellentétes háziasság, az egyhelyben ülés s a gyermekekkel való bajlódás nem éppen lehetetlen dolgok, annak egy fényes példája ül itt előtte. Fájdalom, ha a szigorúan rendes életmód egyáltalán hasonlatos valamely virághoz, úgy ez nem a rózsza, hanem a liliom. Szegény liliom! Balázs szinte tündöklött a sok erénytől. Maga volt a szerénység és a béketűrés, a tartózkodás és az igénytelenség: az összehasonlítás nem válhatott előnyére.

A szép Boreza áldott jó lélek, hanem mégis csak asszony volt: kutyába se vette az erkölcsi szépet.

De azért nagyon megbarátkozott magánosságának furesa osztályosával. Talán meg is hatotta valamenynyire ez a másvilági, néma, lemondással teli és ügyetlenül titkolt árnyék-szerelem; legalább mindig megzavarodott egy kissé, a hányszor Balázs rajta felejtette azt a hf kutya-tekintetet, mely egyesegyedül a lemondó érzelmeké. A féregként lenézett embernek a szerelme is hizelgő, hogyha ennyire odaadó, s ily mindenről lemondó.

Bizonyára csak a szamaritánus érzés támadt fel benne, mikor a házába hívta. Meglátta az ablakából, a mint ugyanabban a ruhában, a melyben egykor Xenofont magyarázta, árván, szomoruan, szürkén bándukolt végig a napsugaras, sárgára festett, könnyű kocsiktól, élénk színű női öltözetektől, és huszár-tiszti egyenruháktól tarka, eleven körúton. De ez a szamaritánus érzés, egy-két esztendő multán, komoly, tisztelettől áthatott, és becsüléstől csepegő barátsággá változott át. A milyen jó asszony volt, haragudni kezdett az egész emberiségre, mely oly kevésbé becsüli meg a mi végzetű igéken való föltétlen uralkodást.

Hitte és vallotta, hogy Hódy Balázs a legderekbber ember hetedhét országon. Látni való, hogy hőstünk szerelme végkép reménytelen és teljesen vigasztalan volt.

Világos, hogy az ilyen rendkívül derék ember nem feszélyezi úgy az asszonyokat, mint holmi éretlen gavallérok vagy azok a boszantó huszárönkéntesek, a kik oly tüntetően csöörtetik a kardjokat s tükörnek használnak minden ablak-üveget. Komoly ember semmit se ad a külsőségekre; komoly embert senki se akar elkápráztatni czifra ruhával vagy más efféle ostobasággal. S a szép asszony Balázs előtt ugyanabban a nyugolában mutatkozott, a melyben Balázson kívül a gyermekei és a cselédek láthatták.

A nagy barátságok az ilyen apró bizalmasságokból erednek, s alighanem ez az oka, hogy némelyik asszony a szobalányát teszi a meghittjévé. A szép Borcsa nem volt ennyire leereszkedő, de Balázs iránt egyre több bizalmasságot tanusított. Nem voltak valami nagy titkai, de ki az, a ki ne volna nagyra a maga kis dolgaival?! Így, egy késő esti órában, mialatt a gyerekek álmosan hajtották le fejüket az ebédlő nagy asztalára, megvallotta Balázsnak, hogy Sárváryt egy Aranka nevű esúnya kis fekete asszonykával gyanúsítja, a ki barátnőjének hazudja magát, s a kit jó asszony létére nem állott az egész földgömb legelvetemedettebb személyének nevezni.

Balázs félreértette ezeket a bizalmasságokat,

Nem mintha elkapatta volna az a kitüntetés, a melyben bizonyára csakis ő részesült. Ő nem. Mindig az maradt a szép asszonynyal szemben, a ki volt; mindig ugyanaz a félenk, titoktartó imádó. Az a lázas aggodalom, mely akkor fogta el először, mikor a rózsabimbót megpillantotta, soha se hagyta el, ha a szép Borcsa mellett ült, vagy ha ruhájának suhogását hallotta. Ez a lázas aggodalom ahhoz a szorongáshoz hasonlított, a melyet álmunkban érzünk, mikor azt álmodjuk, hogy meztláb sétálunk egy bálteremben, s folyvást remegünk, hogy valaki a lábunkra talál pillantani.

Nem, Balázst nem kapatta el a szerencséje. Árnyék-udvarlónak született s árnyék-udvarlónak maradt örökkön. De míg azelőtt úgy gondolt a szép Borcsára, mint édes szerenádok királynőjére a troubadour, a ki mindig eltűnik a hajnallal s örökkön ismeretlen marad: egyszerre úgy tetszett neki, hogy szerelmese tulajdonképpen egy sötét lovag-regény szerencsétlen hősnője, a kit a troubadournak erkölcsi kötelessége kiszabadítani a Rémségek várából. Fejébe vette, hogy imádottja egy

gonosz Kékszakál leigázott, néma, lemondással teli vértantúja; s úgy kezdte gyűlölni Sárváryt, a hogy csak egy temetkezési vállalatnál tudnak gyűlölni.

Az efféle képzelődések nyomán reménységek szoktak fakadni, melyek egymás nyakára nőnek s korán hervadnak, mint a déligyitő. S a Balázs izgékony képzeletét regényes, lehetetlennek tudott jelenetek kezdték foglalkoztatni, hogy mindezek a mesés képek egy túlvilági, névtelen reménységnek adjanak helyet, hold-sugarakból szótt, álomországi reménységnek, melynek a gondolatára is remegés fogta el.

Ez tavasszal volt, virágfakadáskor.

Ugyanezen a nyáron, dinnyeéréskor, Sárváryné egy egészséges ú-úgyermeknek adott életet, a ki a kereszt-ségben Tihamér nevet kapott. Az ujon érkezett egy szépen fejlett foggal különbözött más, kevésbé szerencsés alkotású kortársaitól; egyébként pedig olyan hangja volt, mint a bölönbikának.

Ezen a nyáron Balázs nem írt egy verset sem.

Később átlátta, hogy a Grizeldiszek vértanúságát éppen a gyermekek teszik teljessé, s másfél év múlva, mikor László is megszületett, felhagyott minden reménységgel.

Erről az eseményről Hódy Balázs életírója nem emlékezhetik meg mély megindulás nélkül. S megindultságának oka ugyanaz, a mi Hódy Balázst a végső lemondás útjára terelte, nevezetesen László születése. Minden tisztelet mellett, mely ezt a kitünő ifjút bizonyára megilleti, bajos megérteni, hogy mi szükség volt rá ezen a rossz világon, melynek a veszedelme úgyis a túlnépesedés. Igaz, hogy a legnagyobb emberekről is kétséges, vajon komoly szükség volt-e rájuk a földtekén, de a rendes esetek nem vetik fel ezt a kérdést. Ezen kétségtelen, hogy az az ár, melybe a László

születése került, tulságosan nagy, a rendesnél sokkal nagyobb volt. Végre is, bár az ország védő erejének fejlesztése érdekében kívánatosnak tetszik, hogy minden anya lehetőleg egy fél-tuczat katonát adjon az államnak, de másrészt az is bizonyos, hogy Sárvány Borcsa, az Úr végtelen irgalmassága előtt öt gyermekkel is kegyelmet talált volna, s majdan, sokára, azt mondták volna neki odafenn:

— Jó sáfár voltál.

László születése után Sárvány Borcsa elkezdett betegkedni. A következő nyáron Franzensbadba ment, s mikor onnan visszatért, nem lehetett ráismerni: hiú volt és szeszélyes. Egy csúnya téli este, a hófúvások idején, nagyon rosszul lett; Sárványért el kellett küldeni a kávéházba, s Balázs az nap nem adott a gyerekeknek leczkét. A beteg néhány hét multán jobban lett, de mihelyt fenn járhatott, nagy sietséggel s külön vonaton, elvitték Cannes-ba. Balázs nem látta többé. Tavasszal, egy édes áprilisi délután — nagyszombat volt, s világos, könnyű tavaszi ruhák tették színessé az utcát — megjött a hír, hogy Sárvány Borcsa életének 27-ik és boldog házasságának 11-ik évében, hosszas szenvedés s a haldoklók szentségének áhítatos felvétele után, a délvidéken meghalt.

Az élet lemondásokból áll. Vannak, a kik egyforma könnyűséggel tudnak lemondani kis és nagy dolgokról, s ugyanazzal a lelki rugalmassággal állanak minden veszteséget: ezek az élet legnagyobb művészei. Mások képtelenek a legesekélyebb lemondásra, s örökkön rabjai a vágyaiknak, a szokásaiknak, a jó, vagy rossz kedvőknek; ezek az élíhetetlenek, a nem életrevalók, a kiknek sorsa: az őrtültek háza, a börtön, vagy a mi ezeknél is rosszabb, az apró nyomorúságokkal való mindennapos harc, vesződés és nyüglődés. E között a

két véglet között, szerencsés vagy szerencsétlen középúton, rajzanak a nagy embertömegek; egymás vállán sűrűve, hogy körutakat és csatornákat hagyhassanak hátra az ismeretlen jövőnek, és palotákat, melyek ívelt ablakainak sötét, bemélyedéséből holdfényes éjszakákon olyan titokzatossággal teli, érthetetlen hangulatok gőzölögnek elő.

De ezek a nagy embertömegek még sem az egész emberiség. A betegek és szenvedők elmaradnak a bolytól, s azzal vigasztalják magukat, hogy elég erőt érznek a magánosságra. Pedig csak gyöngék a küzdelemre.

Az emberi lélektől minden kitelik: az is, hogy megtagadja önmagát. S a lemondás művészetének vannak betegei, eszelősei, őrlítjei.

Vannak, a kiknek annyi jutott ki a szűkölködésből, a csapásokból és a szenvedésből, hogy utóljára is erényt csinálnak a szükségből. Ezek a szegény, természetükből kiforgatottak végre gyönyörűséget találnak a lemondásban. Kevélyekké válnak a nélkülözéseikre, és kéjelegnek a szenvedéseikben. Hasonlóan az őskeresztényekhez, a kik önként jelentkeztek hitet vallani, a szenvedés vallásának ezek a rajongói elébe mennek a fájdalomnak, feltárják érzékeny, elsatnyult keblöket minden vesszőcsapás előtt, s vértanúságukra büszkén, gyönyörrel véreznek el.

Hódy Balázs ezeknek az önkéntes, névtelen vértanúknak, a kik többen vannak, mint a látszat mutatja — egyik legszebben kifejtett, gyönyörű példánya volt.

S önkéntes vértanúságát különösen lelkessé, mondhatni: páratlanul makacssá tették hitvallásának sikerei. Mert hisz a legendák csodái megújultak, s rózsák fakadtak vércseppjei nyomán.

Ehhez képest egész élete valami szörnyű fonákságnak tűnhetik fel az előtt, a ki ennek az életrajznak némi

figyelmet szentel, s nem lehet elhallgatni, hogy Hódy Balázs költészete csakugyan hijjával volt annak a természetességnek, mely a nagy költői alkotásoknak alapföltétele. Mindegyik olvasójának feltűnhetik a verseiből ködként gomolygó rosszkedv, és sokan talán rosszhiszeműnek fogják találni ezt a sok borongást, mert látnivaló, hogy a szerző úgy szereti a Sors-haragot, mint édestestvérét.

És mégis, Hódy Balásznak, legalább egyszer életében, igenis volt egy természetes indulata. De meglehet, hogy sokan ezt is természet-ellenesnek, sőt érthetetlennek fogják itélni.

Ez a természetes indulata az volt, hogy fellázadt. És mert szemben a végzettel, a mely ellen kitört, gyöngének tudta magát, megkísérlette az öngyilkosságot.

A pisztoly, a melylyel fejbe durrantotta magát, valami olesó, silány szerszám volt, a keze pedig a legügyetlenebb kéz, a mely valaha pisztolyt fogott. Öngyilkossági kísérlete tehát balul ütött ki. A golyó félre csúszott, s Balázs életben maradt. A nagy elszánásból az lett, hogy vagy hat hétig nyomta az ágyat, s a fejéből azután is kótyagos maradt vagy egy fél esztendeig. A rosszakarói szerint kótyagos maradt világéletében.

Ha az ember egy előkelő vendéglő pompás nagytermében, ebéd után, finom italok mellett bölcsekedik az öngyilkosságról, azt találná természetesnek, hogy a balul sikerült öngyilkossági kísérlet után szükségképpen következik egy második, vagy szükség esetén harmadik kísérlet, a míg csak a dolog nincs egészen rendben. A ki egyszer komolyan elszánta magát a halálra, miért állapotodnék meg a félúton? A tapasztalás azonban szürke elméletnek bélyegzi ezt az okoskodást, s azt bizonyítja, hogy az efféle első felvonások után rendesen nem következik második. A halál vőlegényei egyet gondolnak, s

bizony, visszabaktatnak a félútról. A legtöbbször talán nem is gondolnak semmit, csak felocsudván, egészen más szemmel néznek a világba, mint azelőtt. Úgy lehet ez is, mint egyéb válságoknál. A ki kisírta, kidühöngte, vagy kivigadta magát, valami megkönnyebbülést érez, s ugyanazok a gondolatok, melyek idegeit az imént megfeszítették, egyelőre nem ingerlik többé.

Az, a mit Hódy Balázs később a második életének nevezett, hosszú zsibbadtsággal kezdődött, mely nem sokban különbözött a félkegyelműségtől. Nem emlékezett semmire; nem tudott és nem akart semmit. Úgy volt, mint a gyerek. Szót fogadott az ápolóinak, s félt, hogy meg fogják pirongatni. Nem érdeklődött semmi iránt, de szorongó csodálkozással nézte, hogy milyen sokat foglalkoznak vele, olyanformán, a hogyan egy tengeri nyúl nézelődhetik, mikor egy bakteriológus laboratóriumában találja magát, egy dézsa zselatin meg mindenféle preparátum között, s látja, hogy őt egy nagy szakállu ember felveszi-leteszi, szurkálja-piszkálja s egyik helyről a másikra czipeli. Mi az ördögöt akarhatnak vele?

Később, nagy lassan, eszmélni kezdett. Néha, a hogy félálomban feküdt az ágyán, a mult egyes foszlányai megjelentek előtte, s látomások fogták el. Aztán megkísérlette gondolkozni. Rájött, hogy mindez elmúlt, s hogy vele most a láz űz kegyetlen játékot. Kábultságának képei szinte idegenek voltak neki, s mintha valamikor régen, nagyon régen látta volna ezeket a képeket. Utóbb már emlékezni kezdett, s tisztán látta újra a megszokott, sokszor átélt jeleneteket. Látta önmagát a nagy ebédlő asztalánál a kis zuávokkal, s látta őt. A világoskék batiszt ruhája volt rajta, azokkal a piczi kék virágokkal... Ilyenkor a beteg nem találta helyét. Mintha valami furcsa zsongást érzett

volna a szive táján. Szeretett volna sírni, de nem tudott. Aztán azt gondolta, hogy fel kell kelnie; de nem birt.

Hanem teljesen csak akkor tért vissza az emlékezete s emlékezetével együtt egész fájdalma, mikor már régtől fogva fenn járt s kísértálhatott a szabadba.

Magánosan, gondolattalanul bandukolt végig a vásárnapi közönségtől népes utczákon, s lökdöstette magát, mint egy alvajáró. Egyszerre a zugligeti úton találta magát. Nem volt arra semmi keresete, de azért valami homályos érzés nem engedte, hogy visszaforduljon. S a néphullám vitte előre.

A hogy aztán kiért a zugligetbe, egyszerre eszébe jutott valami. S elválva a vásárnapi tömegtől, neki vágott egy meredek útnak.

A milyen lankadtan ballagott előbb, olyan sietségre kényszerítette most nyomorult, elgyengült lábát. A magasból nézve, azt gondolhatta volna valaki, hogy egy sebzett vad csörtet az' odujába, meghalni békén, távol az emberek szemétől.

A lélekzete elfult, mikor megállapodott. Igen, ez az a villa. Megismerte a verandát, a kerti padokat, a két vén hársat, a vadrózsával befuttatott lugast, a zugliget egész útszéli díszét. Igen, ez az a villa. Itt volt olyan boldog, a milyen nem lesz többé soha.

Emlékezett. Az a drága, édes teremtes olyan jókedvű volt akkoriban, mint maga az egészség. Egy délután azt mondta neki:

— Eljön velünk a Normafáig? De csak így megyek, hajadon fővel . . .

S a karjába kapaszkodott, a míg oda értek. Ez volt az egész regény. De mikor ez a semmi neki min-dene volt! . . .

Benézett a lécz-kerítésen; a kertben id-egen gyerekek játszottak. Fű, fa, virágagyak, a hitvány üveggyolók

a nagyon közönséges rózsák mellett: mind ugyanazok. Semmi se történt: csak az istenek költöztek el erről a rongy világról!

S ő akkor oly örült volt, hogy órákat töltött a lugasban, Condorcet könyvével, melynek címe: *Voltaire élete!* . . .

Végre megértett mindent. Isten veled, ifjúság! Isten veled, szerelem! Isten veled, te drága, a ki soha vissza nem térsz!

Nem látta senki: sírhatott. Aztán megtörülte az arcát, s lassan, a hogy a temetőből jönnek, elindult visszafelé. Össze volt törve.

A boldogság! . . . Az oly rég volt! És úgy fájt minden! Nem akart többé semmit.

Ezek után a válságok után pedig jött az idő, mely letörüli a könnyeket s virágokat fakaszt a sírokon.

A szépség és a jóság elvész, hogy utána ne maradjon egyéb, csak a síri virágok illata. S a fájdalom utána hal, hogy belőle se maradjon más, csak egy pár édes emlék, mely egyre bágygyad, s melyen egyre erősebben érezni a hervadás illatát, akár magukon a sírról tépett virágokon.

Ó, emberünk őrizte s hűségesen őrizte édes emlékeit!

A gyönyörű teremtés puszta álmokképpé változott át, de ez az álmokkép immár az övé volt egészen. Meglátogatta ágya fejénél s kegyesen szólt hozzá. Egyszer az álmodó egy csókot érzett a homlokán; felriadt, és szíve vadul kalapált. Ez volt az egyetlen igazi csók egész életében.

Álmokban élt és álmot szőtt magának. Szép álmot, gyönyörű álmot. Azt az álmot, hogy mindig szerették egymást, s hogy csak a balsors választotta el tőle hűséges szerelmesét. S mikor ebben az álomban már jobban hitt, mint minden valóságban, újra megtalálta a dalok forrását.

Ettől fogva megint a csengő rímeknek élt, s mint a pinczér, a ki időtlen idők múltán is emlékszik azokra a hercegi lakomákra, a melyekből nem evett soha egy falatot se, élete fogytáig zengette első szerelmét.

Rövid foglalásban, ime, ez a története annak a szerelemnek, a melyet Hódy Balázs számtalanszor énekelt meg: dalban és költői elbeszélésben, szonettben és madrigálban, rondeaukban és vegyesekben.

Erről a szerelemről a jövő irodalomtörténet-írása bizonyára részletesen fog megemlékezni, s mi e helyütt éppen csak az adatgyűjtés érdekében akartunk némi magyarázatot szolgáltatni a Ginevra-ciklus, a *Spleen* és a *De Profundis* egyes darabjaihoz.

De volt Hódy Balásznak egy másik szerelmi regénye is, s majdnem bizonyos, hogy erről a második szerelmi regényről már nem lesz az irodalomtörténet-írásnak egyetlen szava sem.

Mert Hódy Balázs költeményeiben csak egy női név van: a Ginevra neve. S arról a szerelemről, melyet a költő Fodor Ella kisasszony iránt érzett, a dalok és a költői elbeszélések, a szonettek és madrigálok, a rondeauk és a vegyesek mélységesen hallgatnak.

Ennek a szemérmes és csodálatosan hallgatólag szerelemnek a történetét óhajtjuk ezen a helyen elbeszélni.

II.

Mikor Hódy Balázs Fodor Ella kisasszonyt először pillantotta meg, Fodor Ella kisasszony tetőtől talpig meztelen volt.

Egy kis teknőben feküdt és erősen acsarkodott.

Látnivaló volt rajta, hogy éppenséggel semmi hajlandóságot nem érez a tisztálkodás eszméje iránt, mert oly hangosan tiltakozott személyes szabadságának nyilvánvaló megsértése ellen, a hogy négy esztendő kis torkától csak kitelhetett.

Fodorné azonban nem volt az az asszony, a ki valami sokba vette volna a személyes szabadság jogát, s minden rugódozás és acsarkodás ellenére, tovább szapulta.

Balázs meghökkenve állt meg a küszöbön e családi jelenet láttára.

— Hát maga megbolondult? — kiáltott rá Fodorné — hogy nyitva hagyja erre a gyerekekre az ajtót?! Kicsoda maga és mit akar?

— Bocsanatot kérek, ténsasszony — dadogott Balázs, és sietett a konyha-ajtót betenni — nem tudtam... A nevem Hódy s a házmesterné utasított ide.

— Ahá, maga a szobát akarja megnézni — szolt Fodorné, valamivel békülékenyebb hangon.

— Igenis, kérem.

— Akkor hát várjon egy kicsit. Hé, Fodor!

A konyhában csak hárman voltak: Balázs, Ella kisasszony és Fodorné. Tulajdonképpen azt kellene mondanunk, hogy: négyen, mert elbeszélésünk főszemélyei közül jelen volt Fodor Czilla kisasszony is, de az ő szereplése ez idő szerint még oly szűk körre szorítkozott, hogy bemutatását bátran el lehet halasztani a következő fejezetekre.

Szóval Balázs csak két emberi lényt vett észre maga körül: egy kicsit a mosó-teknőben, meg egy nagyot a mosó-teknő mellett. Az előbbi barátságatlan felhívás tehát olyan valakinek szólhatott, a ki nem volt jelen, s a legjobb esetben valahol közel tartózkodott.

S Balázs várakozással pillantott a szemközt levő szobaajtóra, mely nem sokkal volt nagyobb, mint egy jóra való dominó-koczká. De Fodor nem jelentkezett.

— Hé, Fodor! . . . Adta kölyke! . . . No még ilyen mamlaszt! . . .

Ezek a felkiáltások gyors egymásutánban zengettek végig a téglával kövezett, visszhangos nagy konyhán, s minthogy valaki, hősünk iránt való jóindulatból, netalán úgy vélekedhetik, hogy ezek a felkiáltások mindannyian az ismeretlen Fodornak szóltak, meg kell jegyeznünk, hogy: nem, mindez nem csak Fodornak szólt.

Balázs kivette a tömeges megrovásból rá eső részt, s elkezdett mentegetőzni.

— Engedelmet kérek, ténsasszony, nem akartam háborgatni. Majd máskor jövők . . .

Balázs azt várta, hogy Fodorné erre a szelid hangra le fog esillapodni. Csalódott, mert épp az ellenkező történt: Fodorné felpattant.

— Hát most meg hová akar menni?! Hogy még egyszer rányissa erre a gyerekre az ajtót?! Várjon sorára. Láthatja, hogy dühös vagyok. Különben mi köze magának hozzá, ha én dühös vagyok is?! Én mindig dühös vagyok; nekem ez már természetem. Azért nagyon jó asszony vagyok, érti?... Hé, Fodor!

Balázs el volt kábulva. Szokása szerint megadta magát sorsának, s türelmesen várta a mentő-angyalt, a ki ezúttal Fodor névre fog hallgatni.

De Fodor füle botját se mozdította.

— Ez már mégis szemtelenség... Te kölyök, fogd be a szád, mert ha még tovább is sivalkodol... Hallja, menjen be ebbe a szobába; egy kis vörös majmot fog ott találni. Fogja fülön, s mondja meg neki, hogy azt parancsoltam: mutassa meg magának a szobát. Várjon csak. Bizonyosan egy földgömb lesz előtte; azon bámészkodik. Vágja pofon, a földgömböt meg dobja ki az ablakon. Értette?

Ez a különös megbízás Balázst végképpen kétségbe ejtette. Szeretett volna menekülni, de a visszavonulás útja egyelőre el volt zárva előle.

Keresztül ment a konyhán, s visszaélve azzal, hogy Fodornét teljesen elfoglalta Ella kisasszony egy élénk tiltakozási kísérletének erélyes megtorlása: alattomban kopogtatott a kiskoru ajtón.

— Szabad! — szólt belülről egy nyugodt hang.

Benyitott, s egy különös berendezésű helyiségben találta magát, melyről hirtelenében nem igen tudta volna megmondani, hogy nagyon tágas-e, vagy nagyon szűk? Ez a helyiség tudniillik, a budapesti viszonyokhoz képest, valósággal tiszteletreméltó térfogatnak örvendett, de mozogni csak ügygyel-bajjal lehetett benne, mert bútorzatának pazar csoportosításával ugyancsak kihasználta ezt a tiszteletreméltó tulajdonságát. Nagyban és

egészben azokra a hálószobákra emlékeztetett, melyeket a vidéken, névnapok és batyubálok idején, tele gyömszőlnek a többi szobák bútoraival. A zongora teteje könyvtáru szolgált, szállást adott egy aranyozott kalitkába zárt szomorú kanárinak, s úgy a hogy, a női munkaasztalt is helyettesítette; az ebédlő-asztal gyermekszobának volt berendezve; az ágyak nappal ruhatárként szerepeltek; egy hajdani íróasztalon, melyet a haladó idő közönséges állványnya fokozott le, olcsó csecsebecsék díszlettek; s a két utcza ablak közt egy szinehagyott kerevet vagy tizenöt darab mindenféle fajta, ébresztő, álló s fali óra terhétől roskadozott. A közfelfogás szerint az ember nem lehet három vagy négy helyen egyszerre. Vannak kivételes esetek. Balázs egyszerre volt jelen: a Fodor család társalgójában, műtermében, ebédlőjében és hálószobájában.

Ezt a kaoszt természetesen nem lehetett csak úgy hamarjában átpillantani; a különös helyiségben kiigazodni és utat találni, a nehezebb feladatok közé tartozott. És Balázs eleinte nem látta a sok fától az erdészt. Tulajdonképpen semmit se látott egy nagy zsidvásáron kívül, s nem tudta elhatározni, hogy a homályosságban előbbre botorkáljon-e? Végre fölfedezte a földgömböt, s kis híjja volt, hogy »Föld!«-et nem kiáltott, mint a Marryat kapitány hősei szokták cselekedni válságos pillanatok után.

A földgömb ott állott a jobboldali ablak mellett, egy kis tükrös asztalkán. De hol lehet a kis vörös majom?

Előkerült az is. Az előbb hallott nyugodt hang ismét megszólalt, s Balásznak úgy tetszett, mintha ez a hang a föld alól jött volna:

— Mindjárt.

A kis vörös majom a csupasz padlón üldögélt s egy térképbe volt elmélyedve. Az ajtó mellől azonban, a

különböző bútor-torlaszoktól, nem lehetett belőle egyebet látni, csak vörhenyeges szakálát.

— Boesánatot kérek, hogy háborgatom — szolt Balázs az ajtónál — Hódy Balásznak hívnak, s a kiadó szobát óhajtanám megnézni. A ténsasszony, a kivel az imént volt szerencsém beszélni, kilátásba helyezte, hogy, a mennyiben becses ideje engedi, kegyes lesz megmutatni.

— Mindjárt, kérem, csak Brindisit keresem meg.

Balázs illedelmesen várakozott, míg Brindisit megtalálják. Brindisi kissé messze van Budapestről, s így nem volt csoda, hogy időbe telt a felkutatása. Bele telt vagy öt percz, míg sikerült a dolog; Balázs azonban győzte türelemmel.

— Egyszer már megvan! — biztatta a vendéget a rejtelmes kis majom.

De meg kellett keresni a földgömbön is. A vörhenyeges szakál kiemelkedett a torlaszok közül, s hőstünk végre megszemlélhette azt a férfit, a kivel a gondviselés végzéséből egy egész életre szóló barátságot kellett kötnie.

Soha ilyen tekintélyes arcot. Ezeknek a szabályos vonásoknak, ennek a nyugodt arckifejezésnek, s a mellig érő hullámos szakál pazar szépségének láttára Balázs önkéntelenül Siegmund királyra gondolt, a hadverő Siegfried fejedelmi atyjára. Csak a teuton félistenek jártak a földön ilyen magas, fenköltiségtől sugárzó homlokkal ékesen; s ha nincsenek a bayreuthi előadások, ennek a tiszteletreméltó, hatalmas szakálnak a mását ma már csak rázában láthatná az ember.

Csakhogy a tekintélyes fej nevetségesen piczi törzsön pihent, s a mint a különös kis ember a földgömb körül bujkált, Balázst az a kellemetlen érzés környékezte, mely a természet kegyetlenkedései láttára fogja el az

álmodozókat. Siegmund! Nem Siegmund volt ez, hanem a gnóm-király!

A gnóm-király másodszor is megtalálta Brindisit, s leszegezte egy gombostűvel, hogy el ne szaladjon. Aztán elébe jött a vendégének, s melegen megrázta mind a két kezét.

Balázst megtévesztette az előlegezett barátság. Úgy tekintette, mint szerény föllépésének megérdemlett jutalmát, pedig Fodor épp ilyen nyájas volt az egész világgal, kivéve az egész világból kedves felesége ő nagyságát. A meleg kézszorítás, melylyel mindenkit megtisztelt, nála azt jelentette, hogy:

— Ön nem ő, s ez nekem elég. Szeretem önt.

A szokatlanul barátságos jellegű ismerkedés után a gnóm-király szükségesnek látta visszatérni kedves Brindisijére.

— Nem képzeli, kérem, milyen fáradságomba került Brindisit megtalálnom. Megvallom, a földrajzban csak most kezdek némi járatosságot szerezni. Gyermekekoromban elhanyagoltam a tudományt, s ez rám nézve igen nagy szerencsétlenség. Mit gondol, ha néhány évvel ezelőtt csak oly mértékben rendelkezem a szükséges előismeretekkel, mint, hogy többet ne mondjak, mai nap, mit gondol, hol volnék én ma akkor?!

Balázs nem tudta elképzelni, hogy a szóban forgó kedvező esetben hol is lehetne hát Fodor úr a jelen pillanatban? Úgy tetszett neki: aligha ebben a szobában. De nem gondolkozhatott sokáig a fölvetett kérdésről, mert Fodor úr folytatta:

— Brindisire pedig azért volt szükségem, mert ott lesz az egyik főállomás. Igaz, még nem mondtam önnek, hogy földalatti vasutat fogok építeni a világ körül. Mit szól ehhez a tervhez? Merész gondolat, nem igaz?

Az igazat megvallva, Balázs épp oly keveset törődött

a közlekedésügy nagy érdekeivel, mint egy kecskepásztor, a ki hónapokig ki nem mozdul a havasok közül. A ki jó óráiban a fellegek közt szárnyal, nem igen bánja, hogy embertársai postakocsin döcögnek-e, avagy villamos vonaton száguldanak, nyélbe ütni szennyes kis kötéseiket. A nagy anyagi érdekek, a társaságos élet óriási vívmányai hőstünket hidegen hagyták.

Mindamellett a barátságos fogadtatás után, a melylyel kitüntették, kötelességének tartotta érdeklődni a kissé meglepő terv iránt.

— Az eszme bizonyára nagyszabásu — szólt, nem minden kételkedés nélkül.

— Sajnos, a megfelelő anyagi eszközök még nem állanak rendelkezésemre — jelezte Fodor úr a terv nagy nehézségét.

Balázs úgy vélte, hogy mivel ennek a nehézségnek az eltűnése a közel jövőben úgy se várható, egyelőre semmi se tartja vissza Fodor urat attól, hogy megmutassa a kiadó szobát. Ehhez képest helyén valónak találta Fodor urat emlékeztetni, hogy jövetelének célja nem annyira Brindisivel, mint inkább a kérdéses szobával függ össze.

— Tehát ön csakugyan ki akarja bérelni a szobát? — kérdezte Fodor úr, mintha nem akarna hinni a fülének.

Ez a kérdés kissé furcsának tűn fel Balázs előtt, s megvallotta őszintén:

— Szeretnék itt lakni, ebben a házban.

— Csodálatos! — szólt a gnóm- király, mélyen eltűnődve.

De azért csak átvezérelte Balázst a szomszéd helyiségbe.

— Ez az — szólt aztán olyan mozdulattal, mely nem jelenthetett egyebet, mint hogy: „Ám lásd, hogy mit csinálsz; én mosom a kezemet.”

Balásznak szeget ütött a fejébe ez a néhány rejtelmes szó. Vajon micsoda rejtett hibája lehet annak a szobának, a melybe úgy vezetik be az embereket, mint a hajdani regényhősöket a kísértetes helyekre?! Nem vett észre rajta semmi különöset.

Elég tágas, tisztára sikált, magas szoba volt, a minőket ma már csak a régi házakban látni. A bútortatát ugyan nem lehetett fényesnek mondani, de Balázs nem tartozott az elkényeztetett emberek közé. S a sarokban rejtőzködő, nagy, függönyös és mennyezetes ágy valósággal meghódította. Az első pillanatokban attól tartott, hogy a szobának nincsen külön kijárása, de Fodor felvilágosította, hogy a szemközt látható dominó-koczká egyenest a lépcsőházba nyílik. Balázs meg volt elégedve.

Nemcsak hogy meg volt elégedve, el kellett ismernie, hogy a mit lát, messze meghaladja minden várakozását. A szoba csak egy ablakkal dicsekedett, de ez a régies alakú, hatalmas ablak erkély módjára kiszögelllett az utcára, úgy, hogy a bemélyedésében kényelmesen elfért egy kisebb íróasztal. És az ablak a Sugárútra nézett; Balázs, a hogy közelebb lépett, remegve pillantotta meg a szép Sárváryné ablakait.

(Ideje beszámolnunk vele, hogy mindez 1880-ban történt, három esztendővel azelőtt, hogy Hódy Balázs egy rossz pisztolylyal fejbe durrantotta magát.)

Balázs a holdvilágos estére gondolt, a mikor oly édes nem csinálni semmit, csak kibámulni a csendességbe s megkeresni tekintetünkkel az ezüstös fénytől csillogó üveglapot, a mely közel, nagyon közel van ahhoz, a kit szeretünk. Vajon ébren van-e, vajon gondol-e ránk? Hacsak annyit is, hogy: »Szegény fiu!» A legszebb verssorok ilyenkor teremnek.

— És mennyi volna a szoba ára? — kérdezte félénken.

— Huszonöt forint — felelt fagyosan a gnómkirály.

Balázs nem volt gazdag ember; ámbár ezt nem túlságos gyakran lehetett rajta észrevenni. Azonkívül rendes ember is volt; és, bizony, számítótnak kellett lennie, hogy a szegénysége szemet ne szúrjon. De valahol csak kellett laknia, s istenem, ha az ember huszonkilencz éves!...

Szó sincs róla, olcsóbban is meghúzhatta volna magát másutt. De nem így határozott. Tudtára adta Fodor úrnak, hogy a föltételt elfogadja, s engedelmével holnap beköltözködik.

— Micsoda, ön kibérli a szobát?! — kiáltott fel álmélkodva a gnóm.

— Ha ugyan nincs kifogása a személyem ellen.

— Dehogyan kifogásom!... Ellenkezőleg. Hanem ha ön csakugyan kibérli a szobát, az más, egészen más. Ebben az esetben a szoba ára húsz forint.

— Az igazat megvallva, nem értem...

— Az igazat megvallva, azt akartam, hogy ne vegye ki a szobát. Látta, ön nagyon tetszik nekem. Jóllehet csak néhány percz óta van szerencsém ismerni, nem hallgathatom el, hogy igen megnyerőnek találom önt, s szeretném, ha nem találkoznánk többé soha. Ezért mondtam huszonöt forintot; mások sokallták a huszat is. De ha ön ragaszkodik a szobához, az más. Ebben az esetben a szoba ára húsz forint. Csakhogy, gondolja meg, még nem késő, az asszony nem tud semmit. S engedje meg, hogy egy jó tanácsal szolgáljak önnek. Fiatal barátom, ha ugyan szabad így neveznem, fiatal barátom: meneküljön! Nézze, ez az ajtó nyitva: meneküljön, és még csak vissza se tekintsen!

Most rám Balázson volt az álmélkodás sora.

— Nézze — folytatta a jólelkű gnóm- király — ön nem tudja, mit csinál, ha beköltözködik ebbe a lakásba. Rabbá teszi magát egész életére. Ez az asszony meg fogja rontani a fiatalságát, szerencsétlenné fogja tenni a jövőjét. Mert a ki egyszer ennek az asszonynak a közelébe került, az el van veszve. Mondok önnek valamit. Most két éve egy nagyon derék fiatal ember lakott ebben a szobában. Azt úgy elkínózta, hogy a szegény fiú búskomorságba esett, és meghalt. Egy másik még rosszabbul járt; kétségbeesésében teljesen elvesztette a fejét, és megházasodott. Vagy mást mondok. A konyha mellett van egy udvari szoba; ott egy európai hírű ember lakik. Tanár, tudós, nagyeszű férfi. A társadalmi egyensúly törvényének a fölfedezője. Nézze meg azt az embert. Az nap, a mikor ide költözködött, félholtra verte a házmestert; olyan erős volt, hogy letűtött volna egy bikát. Most lábujjhegyen jár és suttogva beszél. Csak azt mondom, hogy nézze meg azt az embert.

Így figyelmeztette Maffio Orsini Gennaro kapitányt a két mankón vánszorgó, húsz éves aggastyánra, hogy megmutassa neki, miképpen hat a Borgiaék rettenetes mérge.

Balázs elmosolyodott.

— A ténsasszony, úgy látszik, rendes életre szoktatja a lakókat.

— Hogy rendre szoktatja őket? Meghiszem azt. Ebben a házban mindenki úgy tánczol, a hogy ő fűtyöl. Lélekzeni se mer itt senki az ő engedelme nélkül. Nézzen meg engem, fiatal barátom. A mi engem illet, férfias nyíltsággal vallom meg önnek, hogy még tüsszenteni se szeretek, ha az asszony jelen van. Pedig én már meg vagyok edzve. Tőlem lehet mennydörgés, zivatar, tüzes istennyila, én soha se veszem

el a hidegvéremet. Olyan nyugodtan vagyok itt a könyveimmel, meg a tudományos eszközeimmel, mint Arkimédes a cirkulusaival, ha nem csalódom: Szirakúza ostroma alatt.

Balázs örült, hogy más tárgyra terelheti a beszélgetést.

— Uraságod, úgy látszik, csak a tudománynak él?

— Azaz hogy azt tenném, hogy ha lehetne. De először is, kissé elkésve léptem a tudományos pályára, s első ifjúságomban sokat mulasztottam; másodszor pedig nem képzelem, mennyi akadálylal kell küzdenem. Nem hisznek bennem; azt gondolják, hogy félbolond vagyok. Pedig én nem vagyok félbolond; hanem, ha már rák akarják fogni, akkor inkább egész bolond, mert bennem lángelme lakozik, s a lángelme, mint tetszik tudni, tisztára örültség. De mit a lángelme, ennek a műveletlen asszonynak! Képzelm, napokig kell könyörögnöm pénzért, ha egy körzöt kell vásárolnom. Higgye el, kérem: a tudatlanság és az asszony, ez a szabad embernek a két legnagyobb ellensége. Ha ezzel a kettővel nem kell küzdenem, ma ott volnék, a hol Edison. És tudja-e, mért vettem el ezt az asszonyt? Megtetszett nekem, hogy pofon vágott, a mikor meg akartam csókolni. Ez is mutatja, hogy egészen bolond vagyok.

Balázs egy kissé meg volt rőkönyödve. Hosszasabb bizonyítás nélkül is hajlandó lett volna elhinni a dolgot, de a gnóm-király olyan tiszta szemmel s olyan derűs nyugalommal nézett rá, hogy nem tudta, mit gondoljon. Mi ebben a tréfa, vagy az a keserűség, a melylyel az ember magamagát gúnyolja? És mi az, a mi már nem csak keserű tréfa, hanem a Fodor ur tudtán kívül szomorú valóság? A míg ezen tanakodott, Fodor ur, mintha az ő elhallgatott kételyeire akart volna megfelelni, így folytatta:

— Különben bolond az egész világ, a mi abból is kitetszik, hogy az emberek megházasodnak. Fiatal

barátom, egy egész életre való tanácsot adok önnek; nem bánja meg, ha hallgat a szavamra. Ne házasodjék meg soha, semmiféle körülmények között! Ne vegye el se azt, a ki csókolgatja, se azt, a ki pofon vágja az embert. Különbözőképpen kezdik, de mind egyformán végzik.

Balázs fogadkozott, hogy távolról sincsenek ilyes szándékai. De ezzel a kis embert nem nyugtatta meg.

— Óvakodjék az asszonytól, akár kiesi, akár nagy, akár öreg, akár fiatal. A nőnek mindig csak egy dolog jár a fejében: a házasság. Ha fiatal, férjhez akar menni, vagy máshoz akar férjhez menni; ha öreg, meg akarja házasítani a fiatalokat. Még a gyerektől is óvakodjék, hogyha lány. Telepedjék le egy sereg kis lány közé: s házasságot fognak önnel játszani. Pedig a házasság a férfinak a halála. Ó, hogyha én nem házasodtam volna meg!...

Arca fölragyogott erre a gondolatra. Mint a kiket a vallásosrajongás szentelragadtatásafogottal, boldogtekin-tettel bámult bele a semmiségbe. Vajon micsoda tündéri képek jelentek meg előtte, ott, a mennyezet tájékán?!

— Tudja, ha ön csakugyan nem hallgat rám, s itt marad ebben a pokolban, egyszer majd elbeszélésem önnek az életem történetét. Nagyon tanulságos történet; a kiknek elmondtam, mindannyian sirtak rajta, s negyven napig nem néztek asszonyszemélyre. Most nem mondhatom el, mert az asszony mindjárt itt lesz, s nem lesz maradásom itthon, ha rajta ér a fecsegésen. Pedig nincs időm az utcán kóvályogni; serényen kell dolgoznom a vasut tervezetén.

— A viláért se szeretném feltartóztatni...

— Ó, kérem, rám nézve ritka szerencse, ha magamhoz hasonlókkal beszélgethetek. (Balázs meghajlott.) S ha ön szíves lesz még egy pár perczre helyet foglalni, mondok egyet-mást, a mi érdekelni fogja. Végre is, önnek ismernie kell azokat, a kiknél letelepedik.

Balázs már únni kezdte ezt a rendkívüli közlékenységet, de nem volt mód a szökésre.

— Tudja, én órás voltam. Kitűnő munkás, a kinek a dolga aranyat ért. Hogy többet ne mondjak, én találtam fel a Fodor-féle órát. Ismeri ön a Fodor-féle órát? Nem? A Fodor-féle óra másodpercekre mutatja az időt, jelzi a temperaturát, megszámlálja az ember minden lépését, s ha két perczig a tenyeremben tartom, pontosan kimutatja az érütéseimet. Ezen kívül megvan az a hasonlíthatatlan előnye, hogy ön egy félóráig csapkodhatja a földhöz, még se törik össze. Mindebből láthatja, hogy a Fodor-féle óra kész vagy volt, csak be kellett zsebelni. S azt hiszi, meggazdagodtam belőle?

Balázs előre is igen csodálkozott a Fodor-féle óra szomorú történetén.

— Ekkor közbejött a pofon. Ez a pofon megfosztott az eszemtől. Elvettem a feleségemet, vagyis tulajdonképpen ő vett el engem. Szóval: nem kapálóztam, nem kiabáltam segítségért, hanem úgy mentem utána a paphoz, mint a birka a vágóhidra. S mi történt velem, tisztán csak azért, mert olyan meggondolatlan voltam, hogy elkövettem ezt az egyetlenegy, de menthetetlen tévedést? Mi történt velem, egyedül a házasságom következtében? Csódbbe jutottam! Az asszony rábeszélt, hogy húzzuk össze magunkat, nyissunk egy kis olcsó boltot kint a Kender-utczában, s ne költsek hirdetésre egy garast se. Képzeld, a tizenkilencedik században! Így persze tönkre kellett mennem. S a Fodor-féle órán, mely másnak milliókat hozott volna, elúszott négyezer forintunk. Csak az vigasztalt, hogy ebből a négyezer forintból ezer az asszonyé volt.

Hősünk arcán meglátszott, hogy a nemeziat illetőleg nincs a beszélővel egy véleményen, de a Fodor-féle óra megteremtője nem ügyelt a dologra.

— S nem elég, hogy tönkrementem — folytatta — elhíresztelték, hogy a Fodor-féle óra nem ér egy fityinget. Rám fogták, hogy azért buktam meg, mert az óráam a kutyanak se kellett. Az ellenségeim így kezdtek beszélni: »Hát persze, ki az ördög venne órát azért, hogy a földhöz vagdalja?! A lépéseit megszámlálhatja az ember óra nélkül is, az érlökést megméri az orvos, s ha az ember didereg, a Fodor-féle óra nélkül is tudja, hogy hideg van.« Természetesen, az asszony mindjárt elhitte ezeket a számárságokat, s hiába volt minden érvelés, fel kellett hagynom a művészetemmel.

— És azóta?

— Képzelterhet, hogy azóta se pihenek. Feltaláltam egy úszó-készüléket. Két tömlő az egész, de ez a két tömlő elég rá, hogy egy huszárt a teljes felszerelésével és lovastul fenn tartson a vizen. A találmányomat be is mutattam a főhadparancsnokság embereinek, s próbaúszásom megtekintésére igen előkelő szakértők jelentek meg. Sajnos, minthogy az asszony nem bízott a felfedezésemben, a készülék előállításához szükséges pénzösszeg nem állott rendelkezésemre, s szűgyen, gyalázat, takarékoskodnom kellett a legszükségesebb anyagokon. Ennek természetesen az lettakövetkezése, hogy majdnem bele fultam a Dunába; úgy fogtak ki, a csavargózóssal. Ezek után érteni fogja a keserűségeimet. Képzelterje el Edisont, ha kénytelen lemondani a telefonról, a fonografról, mindenről a világon, néhány rongyos dollár híjján, s egy pofon miatt, a melyben, vesztére, egykor örömet talált.

Hőstünk illőnek vélte tiltakozni.

— Nem hihetem, hogy uraságodat ellenségeinek rosszakarata és a balszerencse végképp elcsüggesztették volna. A legelső pillantásra sejtettem, hogy uraságodban a cselekvés emberét van szerencsém üdvözölni, s tudom, hogy az ilyeneket az akadályok csak edzik.

Sub pondere crescit palma — ha szabad ezt a klasszikus idézetet uraságotra alkalmaznom.

— Ó, még nem mondtam le mindenről, s a rossz-akarat meg a gúny el fognak némulni, mihelyt föl-építem a vasutam. Nem tudom, méltányolja-e ennek a nagyszabásu ötletnek a jelentőségét? Hogy visszatérjek Brindisire, ha ön ma Brindisibe akar menni, az állomások egész rengetegén kell keresztül vergődnie. Az én földalatti vasutam csak a nagy állomásokon fog megállapodni, s így ön már Brindisiben lesz akkor, mikor a közönséges vasút utasai még valamelyik nem messze eső vámhivatalban vesztegelnek. Mondja, kérem, nem egyszerű ez?

Balázs ugyan nem sietett Brindisibe, hanem azért nagyon örvendett a felfedezésnek. És szerencsekivá-
natának a kifejezése után éppen a legélénkebb barátkozásban voltak, mikor egyszerre a hátuk mögött megszólalt a Fodorné éles hangja:

— No mi lesz? Meddig tart még ez a fecsegés? Ez az úr is okosabban tenné, ha a dolga után látna, s nem hallgatná végig a te számárságaidat.

Mikor *Borgia Lukrecziában*, a Negroni hercegné lakomáján egyszerre csak szétválik a háttér függőnye, s a bordalt éneklő, ittas vendégek megpillantják az álarczos barátokat, a kik a nekik szánt koporsókat hozzák: Maffio és társai tudvalevőleg halott-halaványan s egy pillanat alatt megöregedett arczezal merednek egymásra. Ilyenformán változott el a két férfiú arca.

Fodor megkísérlette mentegetőzni:

— Angyalom, ez az úr...

De Fodorné a szavába vágott:

— Ez az úr vagy kiveszi a szobát, vagy nem veszi. Jobban szeretem, ha nem veszi; inkább adom oda egy tisztességes öreg kisasszonynak, mint holmi léhűtőnek.

A férfiak úgyis csak azért bérelnék szobát, hogy összerongálják a bútorokat. Ne is gondolja ez az úr, hogy valami nagyon kínálgatom neki a szobát. Ki nem állhatom a férfiakat, mert minden férfi gazember. Minden férfi, kivétel nélkül. A melyik nem látszik annak, az a legnagyobb gazember valamennyi között.

Hogy valamiképp ebbe az első rangosztályba ne kerüljön, Balázs olyasfélét hebegett, hogy ő egész őszintén egyike a legmegátalkodottabb gazficzkóknak, s távol van tőle minden képmutatás. Különben — folytatta merész elhatározással — ha ez nem akadály, ő kivenné a szobát, s nem igen zavarna több vizet, mint egy tisztos öreg kisasszony.

A helyett, hogy igent vagy nemet mondott volna, Fodorné szemügyre vette a vendéget, azzal a biztos pillantással, melylyel a piacon a vágott libák értékéről szokott tájékozást szerezni. A szemle elég kedvezően üthetett ki, mert bár hangjának mérgessége egyre fenyegetőbbé vált, mindjárt azzal kezdte, hogy: jó, majd meglátjuk.

— Hanem azt megmondom előre — folytatta vészjósló hangon — hogy nem tűrök semmiféle garázdálkodást. Ez a lakás az én lakásom, s ide nem lép be más ember, csak az, a kinek én megengedem. Ha barátkozni akar valakivel: van itt egy tudományos ember, attól sokat tanulhat. És kapuzárás előtt minden lélek idehaza legyen; a kinek ez nem tetszik: fel is út, le is út. Azt is megmondom, hogy ha nagy mosás van s ezt a szamarat elküldöm valahová: a lakók vigyáznak a gyerekekre; és ha a gyerekek baja esik, én mindenkinek kikaparom a szemét. A ki pedig csak tivornyázni akar, s azért vesz lakást, hogy összerongálja a bútorokat, az jobban teszi, ha mindjárt máshová megy. Már most: ha tetszik, jó; ha nem, az is jó.

Én nem árulok zsákban macskát semmi emberfia kedvéért.

Fodor vigan hunyorgatott a háta megett, mintha azt szeretete volna mondani:

— Ugy-e, hogy igazam volt? Jeles asszony ez, majd meg fogja látni.

De Fodorné hirtelen arra fordult, s a gnóm egyszerre olyan komoly lett, mint egy temetés-rendező.

— Ezzel a pimaszszal pedig ne sokat társalogjon, ha kedves az ideje. Mindig milliókkal dobálózik és nem tud megkeresni egy vörös garast.

Fodor szégyenkezve sonfordált vissza a másik szobába. Letűlt a földgömb mellé, és keresztbe fonva törpe karjait, nézte Brindisít, a hogy egy köszvényes, nyugalmazott vén admirális nézi az óceánt . . .

Balázs ígerte jóakarátját, s fogadkozott, hogy a téns-asszony kívánságairól soha se fog megfelejtkezni. Megemlítette, hogy a tivornyázásban mindig mértéket szokott tartani, s hogy magán-viszonyainál fogva nem kedveli a nagyobb társaságokat.

Ezzel a beköszöntővel Fodorné annyira meg volt elégedve, hogy jónak látta Balázst kissé helyre vigasztalni.

— Azért én nagyon jó asszony vagyok, ne féljen. Ritka jó asszony, érti? Olyan jó asszony, hogy ezért mindig dühös vagyok magamra.

Csak hogy ezeket a biztató ígéket oly fenyegető hangon mondta, hogy a kredenczben az összes tányérok megremegtek, s Balázs csontjaiban megfagyott a velő.

Mindamellettt hősünk nem oldott kereket, hanem másnap este beköltözködött a bukott óras kiadó szobába. S alig rendezkedett el, máris meg kellett kötnie azt az ismeretséget, melyet számára Fodorné jelölt ki.

A Fodorné lakói társaság dolgában nem igen voltak elkényeztetve. A társadalmi egyensúly törvényének

fölfedezője egész nap oly izgalommal várta Balázst, mint a milyennel június elején a fürdőhelyek Robinsonjai lesik az újonnan érkező vendégeket. S mikor észrevette, hogy az új lakó a névjegyét szegezi ki az ajtajára, nem türtőztette magát tovább, hanem lecsapott prédájára.

— Kedves uram, minthogy én is a házhoz tartozom, remélem, meg fogja engedni . . .

A társadalom-tudomány nagy bölcselője apró, hunyorgó szemű, módfelett nyájas, tömzsi emberke volt, a ki selypesen beszélt, mint a kövér nyelvűek, s lassan, vontatottan, mint a kik szeretikmagukat hallani.

— Ez verte volna meg a házmestert? — álmélkodott magában Balázs.

Fodor már ekkor elmesélte neki, hogy a kiváló bölcselőnek három eleven felesége szaladgál a világban, a mi persze csak úgy történhetett, hogy a szóban forgó hölgyek közül kettő annak rendje és módja szerint elvált tőle, míg a harmadik egyszerűen a faképnél hagyta házasságuk negyedik hónapjában. Ez a tapasztalatokban gazdag mult, úgy látszik, nem nagyon bántotta az európai hírű tudóst; kedélyén legalább nem hagyott nyomot.

Különben sokkal inkább el volt foglalva az elméletével, semhogy ez a kellemetlen mult valami sűrűn kísértette volna. A társadalmi egyensúly törvénye annyira izgatta, hogy utóljára kiszorított a fejéből minden más, vidám vagy nem vidám gondolatot.

— Az éj és a nap váltakozása — magyarázta Balásznak — ez a *természeti* egyensúly. Mit gondol, ha egyszer a nap nem akarna lemenni?! . . . Megbomlanék az egész világ; a Siriustól kezdve le egészen az utolsó ázalagig, egy roppant csődbe jutna az egész világegyetem. A jó és a rossz váltakozása, az erkölcsi erők és az állati ösztönök örök küzdelme pedig: az *erkölcsi* egyensúly. Mondja, kérem, mi lenne akkor, ha

csupa angyalból állna a világ?! Képzelse el, hogy a hordár angyal, a fináncz angyal, a végrehajtó angyal. Elküldene ön egy angyalt a zálogházba?! No, ugy-e? A természeti és az erkölcsi egyensúlylyal tehát tisztában volnánk. Kössük össze, elegyítsük e kettőt: s megkapjuk a *társadalmi* egyensúlyt. Ez a világ a nagy tömegek erőinek és rossz ösztöneinek folytonos, pihenés nélkül való, általános küzdelme; a meddig ez a küzdelem tart, addig áll a világ. Mi a társadalmi élet? Szüntelen váltakozása az ideális eszmék és a reális eszmék egymást követő uralmának. Hol az ideál van felül, hol a reális irányzat; egyszer a whig-ek, másszor a tory-ak. Mikor a realitás van a kormányon, az idealizmus megindítja s győzelemre juttatja az ellen áramlatot; s ha az ideális eszme győzött, nehogy bekövetkezzék a tespedés korszaka, a realizmus mozogni kezd, harczol és végre győzedelmeskedik. Kérem, fusson végig a világtörténelmen; s nézze, mily rendben váltakoznak a tömeg-uralom s a kevesek uralma. Mi a ma? Ellentéte a tegnapnak. S mi a holnap? Ellentéte a mának. A jelen az, a mi a multkor nem volt; a jövő: az, a mi ma nincs, hanem volt tegnap, szerdán, hétfőn, szombaton. Azt hiszem, mindez elég világos. Vegyük például a linczi békekötést...

A társadalmi egyensúly törvényének fölfedezője mindent megfejtett, mindent kimagyarázott kedves elméletével. Olyan volt ez az elmélet mint az a furfangos amerikai készülék, mely egyszerre: bot, legyező, ernyő, kés és szivarvágó.

— Vagy vegyük például Spartacus lázadását...

Bizonyára, egész Közép-Európában nem találkozott ember, a ki jobban visszaélt volna a világtörténelemmel, mint a társadalmi egyensúly törvényének fölfedezője. Ha valaki sokáig hallgatta, nem gondolhatott egyebet, mint hogy a fenecziaiaktól kezdve egészen az akadémia

legutolsó közgyűléséig, minden a világon egyes-egyedül azért történt, hogy a társadalmi egyensúly törvényéhez a legcsekélyebb kétség se férhessen.

Balázs eleinte meghökkenve nézett a nyugodtan és megfontoltan beszélő kopasz emberkére. De udvarias-sága és kellemes formái megnyugtatták.

És vacsora után, mikor Fodor is, Udvarhelyi úr is, újra beállítottak hozzá, már érdeklődve hallgatta a feltaláló és a bölcselő vitatkozását. E vitatkozás során Fodor kijelentette, hogy felhagy a földalatti vasut ter-vével, mert holnaptól fogva minden idejére szüksége lesz, hogy megcsinálja egy új léghajónak a gépezetét, a mely léghajó, úgy alakjában, mint szerkezetében, a madár alkotásának lesz hűséges mása.

Balázs szinte szédült. Új barátai oly könnyedén dobálóztak a legsúlyosabb eszmékkal, hogy nem nézhetett rájuk elismeréssel teljes tisztelet nélkül. Ötleteik bősége, a rugalmasság, melylyel némely apró ellenmondásokon túltették magukat, s az a biztonság, melylyel az egyetemes történelmet s az egész világot kezeltek, kivételesen nagyszerűnek tűnt fel előtte. De nemcsak szédült: okult is, a hogy Fodorné megjósolta. Mert Udvarhelyi úr mindig fölért egy világtörténeti kézikönyvvel s ezenkívül a Meyer-féle lexikon egy zsebkiadásával.

Egy hét multán tisztában volt vele, hogy a sors két rokon lelket vezetett útjába.

Kölesönös bizalmasságuk gyorsan növekedett. Kevés-sel ezután Balázs tea-estélyt rendezett új barátai tisztele-tére, s megkínálván őket sonkával és párisíval, felolvasta nekik legtitokzatosabb, legnehezebben érthető versét, azt a verset, mely a *Spleen* egyik gyöngye, s melynek hangulatos, rejtelmességgel teli címe: *Ululu Laia*.

Ettől a naptól fogva bizonyos volt, hogy Balázs a Fodor-családnál fog élni és meghalni.

III.

Az ember néha szép nyugodtan, egyenesen és mozdatlanul fekszik az ágyában, s mindamellett szentül meg van győződve róla, hogy szélsébesen kering egy ismeretlen középpont körül, a szobával, a bútorokkal, a székre rakott ruhadarabokkal és a faliórával egyetemben, mely szomoruan tiktakkoz ehhez a kalandhoz. Ebben a lelkiállapotban a legtarkább képek váltakoznak az ember előtt: ismeretlen biborosok, a kik velünk együtt forognak, dühösen kiabálnak ránk s mi nem értjük a beszédjüket, vasúti gőzösök vágatnak rajtunk keresztül, oly gyors egymásutánban, mintha ágyunk volna a legkedvesebb séta-helyők, pióczák másznak a testünkön és mi hiába igyekezünk szabadulni tőlük, veszett kutyák vesznek úzóbe s torkunkon elakad a segítségkiáltás, a torony tetején találjuk magunkat s nem leljük meg a levezető utat, fájdalommal tapasztaljuk, hogy egy úr ágyúgolyókat vagdos a fejünkhöz, s mikor a fejünkhöz kapunk, rémülten vesszük észre, hogy a fejünket elvesztettük valahol, ellenben helyette egy dinnyenagyságú léggömb ül a nyakunkon . . .

Nem sokkal azután, hogy itt akarta hagyni ezt a siralomvölgyet, Balázs bekötött fejfel pihent vánkosán, és

sorra látta ezeket az ismert képeket. Fel-felriadt, s ijedten tekintgetett szét a szobában, de nem látott, és nem is hallott semmit. Hiába hallgatózott és meresztgette a szemét; vak volt és süket. Majd újra elszenderedett.

Azt álmodta, hogy egy ismeretlen temetőben sétál, szép, virágos sírok között. Naplemente után lehetett az idő, s ez a temető olyan végtelenül szomorú volt.

Egyszerre egy kriptát pillantott meg, barátságos, nyitott ablaku kriptát, melyet vadrózsák környeztek. A kriptának az ajtaja is nyitva volt; bement.

A hogy bement, az ajtó becsapódott utána; kinézett az ablakon, s nem ismert rá a temetőre. Most már nem szomorú volt a táj, hanem félelmetes.

Valami végtelen szorongás fogta el. Ki akart menni; de az ajtó nem nyílt. Az ablak felé fordult, de ekkor valami rejtelmes zúgás támadt, s rémületében nem mert megmozdulni.

S mialatt az ajtót döngette, azalatt a kriptá belseje elváltozott. Észrevette, hogy — különös! — az ablakkal szemben egy kályha áll.

A rejtelmes zúgás pedig növekedett s már egész közelről hallatszott.

Ebben a pillanatban megnyílt a kályha ajtaja, s hogy, hogy nem, egy fehér ruhás, szőke kis lány lebbent ki a kályhából. Vállán porköponyeg volt, s barátságosan nézett Balázusra.

A szájához tette az ujját, s intett Balázsnak, hogy csendesen legyen. Majd kinyitotta az ablak másik szárnyát is, s rámutatott a sötét sarokra.

Balázs megértette, hogy oda kell rejtőznie.

Éppen ideje volt, hogy elrejtőzzék. A szőke kis lány eltűnt, s a kriptán vad szélforgatag süvöltött keresztül. A kályha ajtaja felcsattant, s rejtekéből titokzatos, seprűnyélen lovagló alakok rohantak elő, pipaszár

testű szörnyek, a kiknek nem volt fejök, csak kalapjuk. Ezek öt keresik.

A szörnyek keresztül vágattak a kriptán s kilógoltak az ablakon. Most már nem félt. Tudta, hogy nem fogják megtalálni, mert a kis lány elrejtette.

És csakugyan, a zúgás elhallgatott; a kísértetek elvonultak.

A kis lány pedig bemosolygott az ablakon, a vad-rózsák közül, mintha azt mondta volna:

— Ugy-e, hogy kijátszottuk őket?!

Aztán fölemelte kis varázs-pálczáját, a kriptá ajtaja megnyílt magától, s Balázs virágos rétre lépett. A temető eltűnt. A messzeségből egy tó ezüstje csillámlott elő, majd úgy tetszett neki, hogy a tapon paloták ringanak. Egyszerre valami különös hangot hallott... igen, ez egy kocsi dübörgése. Fölébredt.

Az álmoképek eltűntek, de a kis lány ott ült az ágya mellett.

Balázs megkönnyebbülten lélekzett fel. Letörülte arczáról a verítéket, s fölemelkedett ágyában, már a mennyire birt.

— Elmentek a rémek? — kérdezte suttogva.

A két fogsora összevaczogott, tekintete zavaros volt, s látszott rajta, hogy még csak félig van magánál.

A kis lány nem értette, miféle rémekről beszél.

Fölugrott a székéről — a hol előbb mozdulatlanul ült, mint jó kis gyerekek az iskolában — közelebb hajlott a beteghez, s aggódalmasan kérdezősködött:

— Behívjam a mamát?

De Balázs már nem hallotta. Egy másvilági forgószél ismét magával ragadta silány öntudatát, s visszavitte a sötét, örülten keringő kaoszba.

A kaoszból most már másféle szörnyek bontakoztak ki. Víziló, a mely villámokat tüsszögött; veszett

farkasok, a melyek folyvást a sarkában voltak s rá ugráltak, hogy elharapják a torkát; és skorpiók, a melyeket nem tudott lerugdalni magáról.

Eszeveszetten futott álmában: a lélekzete elállt, szíve a rémülettől vadul dobogott, s a lábát egyre nehezebbnek érezte. Végre elbukott, s átadta magát a teljes öntudatlanság első, édes öleléseinek. Majd hűs áram csapta meg az arcát; egy sírdombon fektült, felette égi békében fénylett a hold, s a fehér márvány sírkövek arany-szemeikkel szemrehányóan meredtek rá.

Megismerte a szomorú temetőt, a melyet előbb látott.

Egyszerre úgy tetszett neki, mintha sok, sok idő mult volna el valami névtelen, rettenetes dolog óta, s ő ezalatt, nyomorultul, nem gondolt volna egyébbel, csak hitvány énjével. A szíve összefacsarodott; szeretett volna sírni, de nem tudott.

Ekkor, mintha egy puha kis kéz megsimította volna forró homlokát. A kis leány volt, a ki intett neki, hogy keljen fel és kövesse.

De a sírdomb nem eresztette. Magához szíttá erőtlen testét, s a kínosan fölemelt kar visszahányatlott.

Még egy utolsó erőfeszítést tett. Azt hitte, hogy meg kell halnia. De nem halt meg, hanem újra fölébredt.

És most már egészen természetesnek találta, hogy a kis leány ott ül az ágya mellett.

— Nem akarok visszamenni a temetőbe — hebegte, a mint megpillantotta. — Csak a temetőbe ne! . . . Nem akarok a temetőbe . . .

A kis leány úgy nézett rá, mint egy ijedt mókus. Alig volt hét esztendő, s azelőtt soha se látott betegét.

De ha szorongott is egy kicsit, megmocczanni nem mert a beteg ágya mellől.

A beteg makaeszkodott.

— A rémek nem mentek el; ott bujkálnak a temetőben. Nem akarok visszamenni a temetőbe.

— Behívjam a mamát? — szólalt meg a kis leány félénken.

Még nem volt egyéb mondanivalója.

De Balázs nem hallotta. Szempillái le-lecsukódtak, s a hogy újra meg újra rájött az aléltóság, fantasztikus alakok szárny-csapását érezte a homloka körül.

Kétségtelen, hogy hőstünk fent idézett szavaiban kevés volt az értelem, ellenben annál több a következtetés, világos jelétül annak, hogy a mikor egy-egy percze ébren volt, álomképei tovább foglalkoztatták, s ezek az álomképek összefolytak előtte. De mikor valakinek a feje úgy össze-vissza van varrva, mint egy kínai krepp látogató-ruha, s mikor az ember a koponyáját összetákoló kötelékektől nem sokkal lát többet a világból, mint egy két napos borz, bizonyára számot tarthat némi elnézésre.

Különben, tévedés volna azt hinni, hogy mindez csak egy jámbor versfaragóval eshetett meg, s hogy helyében az angol testőrség egy fránya gárdatisztje nyugodtan cigarettázott volna hetyke egyenruhájában. A vasemberekről szóló mondák csak mesék; a legvidámabb kötekedőknek is vannak gyöngye óráik; és Richard gróf, a soha se félő, — bizonyosak lehetünk benne — maga is megilletődött egy pillanatra, a mikor a halott karja egyszerre csak torkon ragadta.

A mi Balázst illeti, a kit ez alkalommal lehetetlen hőstünknek mondanunk, Balázs mentségére tehát meg kell jegyeznünk, hogy a köznap életben nem árult el hasonló gyöngeségeket. Meglehetősen méltóságos tartású úr volt, a ki már csak a hivatása iránti tiszteletből se szaladt volna meg semmiféle verekedésből. Nyugodt föllépése és hidegvére koronkint

hatottak is, s ha itt eláruljuk, hogy inkább csak elvből, mint természettől volt bátor — a nagyvilág, barátai és ellenségei, nem tudtak s nem fognak tudni róla.

Csakhoggy azok a tökéletes úriemberek, a kiknek a lelke is oly keményre van vásalva, mint gyönyörű ingpánczélok, azok a kifogástalan regényhősök, a kik mindig, minden körülmények között megőrzik illatszerrel beitatott hidegvéröket, s hidegen nyújtják át látogató-jegyeiket a kísérteteknek, avagy órákig várakoztatják a kőszobor-vendéget, hogy aztán felséges előkelőséggel kínáljanak neki helyet a pamlagon; ezek a tökéletes hősök kevesebben vannak, mint a regényekből gondolná az ember, s legpompásabb példányaikban sem emelkednek felül minden bírálaton,

Megszoktuk azt képzelni, hogy a gyermek idő múltán átváltozik s ember lesz belőle, ember, a kiben nyoma sincs az egykori gyámoltalan lénynek. Ez az előítélet épp oly hamis, mint a többi. A gyermek nem vész el az emberből soha; csak elrejtőzik benne. A viszontagságok, az idő, a védekezés szüksége kérget növesztenek könnyen sebezhető, érzékeny bőre körül, a mint hogy a jóságos természet karmokkal, szőrmezzel vagy szárnyakkal látja el az állatokat, hogy meg tudják állni helyöket az éghajlat és az időjárás véletlen változásai közepett, meg a többi állattal szemben. A kit meglett embernek mondunk: az a gyermek — állig fegyverben; ugyanaz a siránkozó kis teremtés, a ki volt, a ki azonban megtanulta, hogyan takarja el s hogyan védje a gyöngeségeit. Ha módodban van megkapargatni atyuskát, megtalálod a nyomorult kis kozákokat, a kinek szakálla és dsidája nőtt, de azért féreg maradt, és legeslegbelül féreg módjára retteg, mikor szemben találja magát a roppant Bizonytalansággal.

Ha tehát úgy találjuk, hogy Balázs félt és ostobaságokat beszélt, ne felejtsük el, hogy: megtörténik ez néha a legjobb családokban is.

A kis lány tágra nyílt szemmel bámult rá. Egy nyitott könyv hevert kis térdein, de nem nézett belé. Oly különös, oly titokzatos s oly megriasztó volt, a mit látott, hogy egy más, csodálatos világ sejtelmei fogták el. Leánygyermek volt: érdeklődött még a halál iránt is.

Bizonyára jobban szeretett volna odakünn lenni. A nyitott ablakon keresztül hallotta az utca tarka zsivaját, s egy szemtelen napsugár oly hívogatóan tánczolt előtte a padlón!... A tágas, piszkos, nagy udvarra gondolt, a hol kis czimborái alighanem vígan keringenek a gyapjuzsákok mellett. Azt hitte, hogy hallja őket, a mint körben éneklik:

Lieber Herr von Kohn,
Lieber Herr von Kohn,
Lieber Herr von Ko-o-o-ohn...

De nem jutott eszébe, hogy megszökjék, s maga is beálljon abba a társaságba, mely azon vigad, hogy Ko-o-o-ohn úr a franczia négyesben minden kolónt elront. A Fodorné háznépe jól volt nevelve, s a mit egyszer Fodorné megmondott, az ellen nem lehetett feljebbezni semmiféle más hatósághoz.

Koronkint, a mikor a beteg fészkelődött, nyugtalanság fogta el a kis lányt. Valami megnevezhetetlentől tartott, maga se tudta mitől. S már-már közel volt hozzá, hogy rémültenacsarkodjék az anyja után, a mikoregy-egy mély lélekzet hangja újra lecsendesítette pihegő kis szívét.

És gyermeki lelke megzavarodva bámult bele a mennyezetes ágy titokzatos homályosságába. Még nem tudta, hogy micsoda az élet, s mégis szorongott, mint a madarak a viharban. A halál nagy rejtelme csapott feléje a gyűrött párnák közül.

Csend volt, s a gyermek nem mocszant. Csak a két nagy fekete szeme égett, mint őrűz ég a sötét, végtelen pusztaságban.

Egyszerre a beteg fölvetette rá tekintetét, s megszólalt:

— Kicsoda maga?

— Én... én a lánya vagyok a mamának — felelt a gyermek meglepetten.

— És kicsoda a mama? Hol van a mama?

— A mama kinn van a konyhában, mert a Czili sír. A beteg nem okosodott ki ezekből a feleletekből.

— És maga, maga mit csinál itt?

— A mama azt mondta, hogy itt maradjak, és ha víz kell, adjak vizet.

— Mást nem mondott a mama?

— Azt mondta, hívjam be, ha kell.

— Hát hogy hívják magát?

— Ella. Fodor Ella.

— Fodor... Fodor... Nem emlékszem.

A gyermek nem mert felelni.

A beteg csodálkozva nézte, s erőltetni kezdte az emlékezetét:

— Fodor... Fodor... A Fodor-féle óra...

— Igen, igen — erősítette a kis lány.

Végre, nagynehezen, Balázs észbe kapott.

— Tudom már. Az ott az én székem... erre van az ablak, s az ott a Fodor-féle óra.

Nagyra volt vele, hogy sikerült maga elé képzelnie meghitt barátját, s tovább kérdezősködött:

— Régen fekszem már itten?

— Régen.

— Van már egy napja?

— Van már talán egy hónapja is.

— És mért? Beteg vagyok?

— Igen.

— Mért vagyok beteg?

— Mert nagyon fáj a feje.

Aztán mind a ketten elhallgattak. Balázs nem tudott hova lenni a csodálkozástól. Mindez újság volt előtte.

S egy darabig gyanakodva nézett a kis lányra. Vajon igazat beszél-e?

Majd újra megszólalt:

— Mi van az ölében?

— Egy könyv.

— Milyen könyv? Mesés könyv?

— Igen. A *Csizmás kandur*.

— Szép a *Csizmás kandur*?

— Ó, nagyon szép.

— Mesélje el nekem. Én nagyon szeretem a meséket.

A kis lány engedelmeskedett. Úgy szoktatták, hogy ne legyen más gondolata, mint: szót fogadni.

És ijedten, az első lámpaláz mondhatatlan szorongásai közepett, kezdett hozzá:

— Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy molnár. Annak volt három fia, és egy malma, és egy szamara, és egy kandúr-macskája. És meghalt. És azt mondta a három fiúnak: »Nektek hagyom a malmot, a szamarat és a kandúrt.«

Az elbeszélés tulajdonképpen alig állott egyébből, mint az ének, ennek a barátságos költőszócskának, fölötte gyakori ismétléséből. Lehetetlen meg nem vallani, hogy a logika a sötét középkor óta csak igen ritkán szenvedett nagyobb rövidséget, mint regényünk hősnőjének ez első föllépése és első megnyilatkozása alkalmával.

Balázs nem tudott utána ugrálni a kis lány szárnyas képzeletének. Olyanformán volt, mint a Hamupipőke, a kinek a lencse-szemektől külön kellett választania a borsó-szemeket; nagy erőfeszítéseket tett, hogy a temérdek ésből kiböngéssze magát a mesét.

De ez a feladat túlságosan nagy munka volt az ő szegény fejének. Belezavarodott a váratlan »azután«-okba s eltévedt a közbevetett mondatok rengetegében.

Azt még sikerült megértenie, hogy a molnár legkisebbik fia, a kit örökség fejében a kandúrral fizettek ki, nagy bűnnek eresztette a fejét, jelétül, hogy a pénz, hiába, pénz volt, már talán a paradicsomban is. De a kandúr politikájának már nem tudott a mélyére látni. Ha a kandúr nyulat akart fogni, a két zsák káposztát csak helyeselni lehetett; megmagyarázható volt: a vadásztáska is, de mire kellett a kandúrnak a csizma?!

A kandúrnak bizonyára pusztán hiúságból kellett a csizma; a legesesebb, a leginkább találékony fejű, a legfurfangosabb lények se tökéletesek. De a Balázs elméje fáradt volt, s ettől fogva már nem igen tudott a kandúrral lépést tartani.

A beszélőre tudvalevőleg a hallgatóság épp úgy hatni szokott, mint megfordítva. Tüzelik avagy elesügesztik egymást. A jelen esetben másképpen történt. Ha a hallgató figyelme bágyadt, viszont a mesélő neki bátorodott. Lassankint beleélte magát abba a nap-sugaras, rejtelmekkel teli, gyors átváltozásokban gazdag világba, mely a külvárosi bérház sötét, szennyes kis udvarában oly bűvös-bájosnak tűnt fel előtte.

Mindenki ismeri a *Csizmás kandúr* mód nélkül erkölcs-telen meséjét. A csizmás kandúr a szédelgők ősapja; a Panama egy özönvizelőtti hőse, a ki mindenre képes, csakhogy miniszterré legyen. Holtnak tettet magát, s megfojtja az ártatlan nyulakat, rideg előretörtetésből, a legcsunyább kapaszkodásból, pusztán azért, hogy kellemetes lehessen a királynak, a ki, úgy látszik, csak nagy ritkán jutott nyúlpecsenyéhez; majd hitelügyleti szédelgésre adja magát, s különböző fenyegetésekkel rábirja a parasztokat, hogy az egész tájékot a gazdája birtokának

mondják a király előtt; végül furfangosan kieszelt, rabló-gyilkossággal hatalmába kerítvén az óriás kastélyát, ünnepekkel kápráztatja el és fonja be a királyt, akár Law vagy Fouqué. S mind e gaztettek jutalmául: ura, az ál Karabás gróf, elveszi a királykisasszonyt, ő maga pedig miniszterré lesz, a mi, vélekedjünk a miniszterségről bármiképpen, egy macskának bizonyára szép karriér.

Nem, azt nem lehet tagadni, hogy ez a történet mód nélkül erkölcstelen. De, jóllehet erkölcstelen, fölötte tanulságos. Megtanulhatjuk belőle, hogy a varázslatok idejében is csak akkor vihette az ember valamire, ha jó partit csinált.

A mesemondó azonban máskép ítélte meg az esetet, s látnivaló volt, hogy a kandúr feltalálása és lélekjelenléte nagyon tetszenek neki. A győzteszel érzett, s nem a legyőzöttekkel. A leány-gyermek hét esztendő korában már hölgy, ha még olyan parányi is; a gyöngeséggel szemben a legjobb női léleknek a mélyén is találhatsz valami hideg kegyetlenséget, a mely alapjában örökkön megérthetetlen marad előtted. Mária teljes volt minden malaszttal; de a világ ma se volna megváltva, ha az emberré vált isten földi hüvelyében nem férfiszív dobog.

Balázs már alig értett valamit a meséből. Lelkének kapui lassankint becsukódtak, s a gyermek szavai megértetlenül koppantak vissza koponyájáról, mely megvihatatlan volt, mint egy jól elzárt, pusztá, elhagyott vár. De egyszerre a záruk felpattantak; egy pár hang utat talált az alvó lélek kastélyába, s a beteg meglepetten nyitotta fel szemét.

A kis leány ott tartott, a hol a király kifejezi a kandúr előtt, mily kellemesen lepte meg őt a Karabás gróf gyöngéd figyelme.

— Ah, Karabás gróf pompás gavallér! Biztosítom őt nagy kegyemről.

Est a pár szót a kis lány olyan bájos hamiskodással mondta, a szemében annyi kópéság nevetett, hangcskája oly telidesteli volt illedelmesen visszafojtott vidámsággal, hogy Balázs nem ismert rá.

És most nézte meg először.

Vékony, madár-csontu, városi gyerek volt, a kinek arcaszíne három nemzedék szomorú történetéről beszélt. Tulajdonképpen csak két nagy fekete szem, mely csudálkozva nézett ebbe a furcsa világba, a hol minden oly ujdonatuj, s minden oly érdekes.

Ebben a két nagy fekete szemben rendesen nem volt egyéb, csak temérdek kíváncsiság. De, lám, tudtak azok sugározni is. S Balázs, új életének első világos pillanatában, fölfedezte, hogy a kis leány bájos. A csizmás kandúr története hirtelen megszakadt. A mesemondó ott hagyta szegényt az óriás dolgozószobájában.

— És aztán? — sürgette Balázs a folytatást.

— Aztán nem tudom. Még nem olvastam tovább.

— Pedig a vége, az lehet még csak a legszebb.

— Majd megkeresem a könyvben, a hol elhagytuk.

— Igen, keresse meg, és olvassa fenszóval.

A felolvasás már valamivel lassabban haladt előre, mint az elbeszélés. A nagy betűk helyenkint kínos zavarokat idéztek elő, s a kandúr, mikor a legjobban kellett volna sietnie, ott rekedt valahol a kaland kellős közepében.

Balázs pedig még olyanformán volt, mint a részeg ember. A kábultság minduntalan elfogta, s kétszer is elszenderedett. Majd ismét felriadt, s mialatt kétségbeesett erőfeszítéseket tett, hogy a felolvasót követhesse, a legtarkább gondolatok ugráltak a fejében.

A részeg embert a szeszmérgezésnek mindjárt az első hatásaiban főképpen arról lehet megismerni,

hogy a legkülönbözőbb jelenségek szeszélyes összevetéséből, csudálatos merészséggel következtet általános törvényekre, melyeket a józanság fölötté kételkedve fogad. A részeg és a kába előtt nincs megérthetetlen; megtalálja az összefüggést a legmesszibb eső tünetek között, s tisztán látja az élet rejtelmességeit, legalább egy-egy pillanatra.

S Balázsnak úgy tetszett, hogy mikor fel-felocsúdik a fél öntudatlanságból, melyből csak egy-egy perczre volt feltámadása, madártávlatból ugyan s kicsinyben, de világosan látja az Életet minden nyomorúságával egyetemben.

— Micsoda hitványság: élni! — kergetőztek fejében a »karakán ideák: — túrni a természet kegyetlenkedéseit, a mások igazságtalanságát, s azokat az apró megaláztatásokat, a melyeket nem kerülhetnek el a legnagyobbak sem... Micsoda hitványság dolgozni, verejtékezni, élni semmiért, azért, hogy egy temetkezési vállalat szép tiszta jövedelemmel zárja a számadásait! Élni azért, hogy csak keveset fázzunk, s ne szűkölködjünk lábbeliben! S mi kárpótlásunk van mindezért a nyomorúságokért? A szerelem? Mi a szerelem? A jobbik esetben: nélkülözés, a rosszabbik esetben: silány megszokás. Vagy az, hogy gyermekeink születnek? Ugyan szép öröm; járnunk azzal a tudattal, hogy ezek a szánandó kis lények nem kérték tőlünk az életet, s minden órában, minden perczben látni az arcukon, hogy rosszul táplálkoznak! Szegény kis leány!

Aztán nem gondolt többé semmire; elaludt.

Másnap rossz napja volt. A rémek egyre a sarkában voltak, s ha egy pár perczre vissza-visszatért szegényes, megviselt öntudata, azt a végtelen lankadtságot érezte, mely a nagy tivornya után fogja el az embert.

De kábultságában néhányszor úgy tetszett neki, mintha újra hallaná:

— Ah, Karabás gróf pompás gavallér! Biztosítom őt nagy kegyemről.

S ez a képzelődés, nem tudta miért, kissé megvigasztalta.

... Mikor pedig vagy félesztendő multával ismét emberszámba ment, törte a fejét, mi módon fejezhetné ki háláját kis ápolója iránt, a ki heteken keresztül üldögélt az ágya mellett s ezenközben újra megismer-tette őt a mesevilág örömeivel.

Valami nagyon szép emlékre gondolt, s hosszas tünődések után abban állapodott meg, hogy neki fogja ajánlani, az egész világ és az egész utókor előtt neki fogja ajánlani költeményei legszebbikét: az *Ululu Laia*-t.

De azután eszébe jutott a mese a szegény vargáról, a ki a kis lányának karácsonyra egy kis piros csizmát csinált remekbe, mivel hogy egyéb nem telhetett tőle. Mire az ajándék, a melynek a kitüntetett nem veheti hasznát?!

Elszégylette magát, s lemondott a tervéről. Lassankint azután bele nyugodott a gondolatba, hogy Fodor Ella kisasszonynak örökkön adósa fog maradni.

De nem úgy történt.

IV.

Kevéssel a mi Urunk Jézus Krisztus születése előtt, egy bizonyos Vercingetorix igen sok kellemetlenséget szerzett Julius Caesarnak. Ő szervezte ugyanis a nemzeti ellenállást, melylyel a hódító Róma Galliában találkozott; s ő volt az a kemény dió, mely a legjobban próbára tette az ó-kor Napoleonjának csodálatos éhségű fogait. Vercingetorixnak sokba került ez a világtörténelmi nevezetesség; néhány csatavesztés után rablánczra fűzték, élére állították a fogoly-seregnek, mely a győztes diadal-szekerét követte, s aztán kivégezték.

Ugyanez a Vercingetorix, vagy helyesebben szólva: Celtillonatus (mert a Vercingetorix név csak fővezéri rangját jelentette) sokkal később, nevezetesen Krisztus után 1889-től 1892-ig, épp annyi álmatlan éjszakát szerzett Hódy Baláznak, mint hajdan Julius Caesarnak.

Hódy Balázs ugyanis lelkének minden erejével rajta volt, hogy a gall törzsfőknek ezt a legjelesebbikét először is: bele szorítsa öt felvonásba, azután pedig kifejtse négyezer sor szépen hangzó versben. Ez pedig bizonyára nagyobb munka volt Gallia meghódításánál.

A nagy munka, mint említettük, három évig tartott. Hogy miért ilyen sokáig, megmagyarázzák a követ-

kezők. Balázs minden felvonást kétszer-háromszor dolgozott át, s háromszor kezdte újra írni az egészet. Vercingetorix irodalmi emléke tehát körülbelül negyven felvonás sírhalmán emelkedett.

A három átdolgozást három különböző színház mintegy nyolczszor-kilencszer utasította vissza; négyszer elfogadták a darabot, oly feltétellel, hogy a szerző írja át egyik vagy másik felvonást. Hol a végét, hol az elejét, hol a közepét kellett megváltoztatnia; s egyszer ki kellett küszöbölnie majdnem összes főalakjait. Ezekhez a kívánságokhoz képest, Vercingetorix átélte mindent, a mit embernek csak átélnie adatott. Visszautasította Caesar nejének, Pompejának szerelmét, s midőn már már legyőzte Caesart, a boszúálló Pompeja karja érte utól; majd elesésként Pompeját, s ekkor a féltékeny Cambra, elhagyott menyasszonya, vesztette el. Hol győzött, hol legyőzték; hol meghalt a szomorújáték végén, hol pedig megnősült és gyermekeket hagyott hátra. Meghalt a kőpadon, elpusztult méreg által, szívét keresztüljárták a római lándzsák, majd kardjába dőlt a maga jószántából. Mindent megkóstolt, a mi földi kín s öröm; csak a színpadra, ah, a színpadra, nem juthatott el soha!

A jövő irodalomtörténet-írói joggal kérdezhetik: mi köze volt Hódy Balásznak ehhez az oly régen elhunyt, s különben tiszteletreméltó gall törzsfőhöz, hogy így javíthatatlan makacssággal ragaszkodott hozzá?! A színházaknál egyelőre csak azt kérdezték: „Mi a kő ütött hozzá ehhez az emberhez, hogy nem hagy békét a francziák elődeinek?! Mit vétettek neki a gallok, a kik mai napság már oly csöndesen vannak, s nem vétnek a légynek se?!“

Sajnos, ezekre a kérdésekre lehetetlen megfelelni. Hogy mi vonzotta hősünket a Vercingetorix ködös alakjához

ellenállhatatlan erővel: ez azok közé a titkok közé tartozik, melyeket az alkotó lélek magával visz a sírba. Talán gondolatában az az alak, akit munkájában Vercingetorixnak nevezett, tulajdonképpen ő maga volt, Hódy Balázs; egy ismeretlen Hódy Balázs, a kit nagy lelkierejének s méltó büszkeségének pompás teljességében mi nem láthattunk soha, de a kit ő felfedezett szíve-rejteken. A szomorujáték hatalmas legénye, ez a telivér ifju barbár, a ki csak azért éli végig Rómában a műveltség fényfűzésében dúskálkodók tétlen, csak az élvezetnek szentelt, kicsapongó életét, hogy aztán tapasztaltabb szemmel, de a régi barbár erővel védelmezhesse népének szabadságát, így, messziről nézve, nem igen hasonlított ugyan ahhoz a kopott czilinderben járó, nélkülözésekből táplálkozó, szerény alakhoz, a ki a Rózsa utca táján Hódy Balázs néven volt ismeretes — de ki láthat be a lélek mélységeibe?! Ki tudja, minő érzéseket találnak néha a lelkekben azok a jámbor megjelenésű, tétova járásu emberek, a kik mintha csak a lemondásnak élnének, s a kiket az utcán oldalba lökdös az egész világ?!

Szóval, hősünket ebben az időtájban sokkal inkább foglalkoztatta Vercingetorix, a kit talán az igazi Hódy Balásznak gondolt, mint a külső világ előtt is ismeretes énje, a kopott czilinderes, álmatag sétáló. Ama bizonyos három esztendő alatt jóformán nem is volt más gondolata, mint ez a Vercingetorix.

Ezt a példátlan makacsságot ne ítéljük meg túlon túl szigorúan; vannak bűnök, a melyek önmagukban hordják büntetésüket.

A halottaikból felidézett gallok nemcsak nyugtalan éjszakákat, hanem temérdek fáradságot s még több gondot okoztak Balásznak. A hányszor egy-egy jelenetet megváltoztatott, mindannyiszor újra hozzá fogott a

»tiszta«-hoz; s munkáját mindig legelülről kezdte, majd kék, majd zöld avagy a változatosság kedvéért karmin-színű tintával kaligrafálván le az egész darabot gyönyörű szép velin-papírra, onnan kezdve, hogy:

Vercingetorix,

eredeti szomorújáték öt felvonásban,

írta: Hódy Balázs.

Személyek . . .

egészen a 476-ik oldalig, a melynek alján ez a nyugodt önérzetes szó ékeskedett:

Vége.

Vége! . . . Dehogy volt vége! Hányszor írta le nagybetűkkel a nyugodt önérzetnek ezt az oly sokatmondó szavát! . . . S minden elmúlt . . . viharzó érzelmei szerény, borus hangulatokká zsugorodtak össze; tűnt, tűnt az ifjuság; az emberek elhaltak mellőle, s körülötte rendre felnőttek a gyermekek; eztüst szálak csilantak fel borongó homloka fölött; új város épült fel a réginek a helyén, s új világok keletkeztek ott, a hol sokáig temető volt; de *Vercingetorix*nak csak nem akart vége szakadni.

Mindig támadt egy aggodalma, mely újra kezdette vele hol az egyik, hol a másik felvonást; s az igazgatókból, drámabírálokból álló külső világ is oly túlságosan tökéletesnek kívánta Caesar szerencsétlen ellenfelét! . . . Ilyenkor néhány délután elzárkozott s hangosan beszélgetett magában. Néha egy hétig is eltartott, míg egy-egy jelenetet átdolgozott. Ha aztán elkészült, az új munkálatot sorra felolvasta a meghittjeinek. Szívesebben olvasta fel kétszer, s mindegyiknek külön-külön; hogy félreértés ne essék a dologban, s talán kissé azért is, mert szerette hallani a verseit . . .

Meghittjei rendesen igen meg voltak elégedve a legújabb változtatásokkal, s néha talán kissé nagyon is

dicsérték az új részleteket a régiek, a kihagyottak rovására. Kiváltképpen Udvarhelyi úr, a ki Vercingetorix legállhatatosabb tisztelői közé tartozott, noha nem értett vele egyet. Udvarhelyi úr nevezetesen úgy találta, hogy Vercingetorixnak nem volt igaza, mikor Caesarrel szembeszállott. Caesarnak győznie kellett, így kívánta ezt a történelem logikája. S ha Vercingetorix ismerte volna a társadalmi egyensúly törvényét, bizonyára lemond a meddő küzdelemről.

Fodor ellenben azon a nézetben volt, hogy Vercingetorixból csak a gyakorlati érzék hiányzott, s ha áldozatul kellett esnie, tisztára ennek a fogykoztatásának tulajdonítható. Meglehet, titokban egyéb kifogásai is voltak a gall törzsfő ellen. Mialatt Vercingetorix této-vázva kereste útját a színpad felé, Fodor három különböző repülő-gépet talált fel, s ráadásul fölfedezte a veloczipéd-zongorát. Ehhez mérten nem csoda, ha kissé nehézkes járásának találta Caesar ellenfelét. De ha voltak is némely kifogásai, óvakodott ezeknek hangot adni, mert Vercingetorix az idők folyamán egy hatalmas pártfogóra tett szert, a kivel nem volt tanácsos vitatkozni.

Ez a hatalmas pártfogó Fodorné volt. A Fodorné esztetikai meggyőződéseai ugyan kissé sajátosságosaknak tűnhetnek fel, de azért ezek a nagyon egyéni esztetikai meggyőzések fölötté hatottak Fodorra a határozottságukkal. Fodorné tudniillik úgy vélekedett, hogy az a szomorújáték, melynek a szerzője minden este hétkor jár haza, kisasszonykákkal nem barátkozik s nem csinál adósságokat: a legjobb szomorújáték a világon. S *Vercingetorix* e tekintetben páratlanul állott a világirodalomban. Fodorné nem csinált belőle titkot, hogy Hódy Balázst tartja az egyetlen becsületes férfiúnak ezen a kerek világon, következésképpen, ha a darabját nem adják elő, az számárság és alávalóság, a mi különben

természetes, mert hisz a színdarabok előadása tekintetében, igen oktanul, nem az asszonyok rendelkeznek. Ha véletlenül Fodornétól függ, az erkölcstelen bohózatok és operettek bizonyára már régóta kipusztultak volna a világból, s helyettök ma is *Vercingetorix*ot adnák, okulására az ifjaknak s gyönyörűségére az idősebbeknek.

Ezen a hatalmas gyámolon kívül Vercingetorixnak még egy pártfogója volt: Ella kisasszony.

Azok a kik ismerik a tizenhét éves lányok szívét, aligha hisznek ennek a pártfogásnak az őszinteségében — és a hitetleneknek igazuk van. De a mi Hódy Balázst illeti, ő ismerte a világtörténelmet, ismerte a dramaturgia szabályait, ismerte a verselés művészetének minden apró fufangját, ismerte Ifigénia, Ofélia, Zaïre, Phaedra és Melinda jellemét a kétségbeejtő részletekig, csak éppen a tizenhét éves lányok szívét nem ismerte.

Honnan ismerte volna a rejtelmek rejtelmét?! S hogy ne hitt volna a két nagy fekete szem sötét nedvességben égő tűzének, mely biztatón világított feléje, a hogy egy nyugodtan haladó kis hajó lámpái világítanak éjjel, a tengeren...?!

Ez a két nagy, fekete szem ott világított mellette, mialatt ő egy-egy hatalmas tirádával vesződött, avagy abban fáradozott, hogy a czezurák, melyek szerettek ki-kitörni, a helyökre kerüljenek. Csak ki kellett szólnia a másik szobába: »Ella kisasszony, lesz olyan jó?...« — s Ella kisasszony helyet foglalt vele szemben a hintaszékben, készen rá, hogy ismét rövidítsen vagy két sort a Cambra örök siránkozásán.

Ilyenkor Balázs olyan aggodalmasan nézegetett rá, mintha magát a múzsát kérdezné:

— Jól lesz így, Ella kisasszony?

Természetesen Ella kisasszony mindig meg volt elégedve a megváltoztatott részlet legujabb alakjával. Lealkudott egy-egy fölösleges hasonlatot, szétbontatott néhány körmondatot, s ezzel megnyugtatta a lelkiismeretét. Aztán megjutalmazta a költőt olyanféle kijelentésekkel, hogy:

— Most már ez a jelenet tökéletes.

Balázs úgy találta, hogy ezekkel a nyomatékos ítéletekkel szemben nincsen feljebbezés, s *Vercingetorix*ot illetőleg az irodalomtörténetnek nem lehet egyéb dolga, mint hogy egyszerűen helybenhagyja az Ella kisasszony bírálatát. Végre is, a drámaíró számára nincs magasabb ítélőszék, mint a női szív. Azért ír, hogy varázsvesszejével még a kősziklából is kifakaszsa a megindulás forrását, s hol van a megindulásnak gazdagabb forrása, mint a női szívben?!

Mindig ilyennek képzelte a szép iránti érzék megtestesülését, a minő ez a légies alkotásu, vékony, karcsu kis lány volt. Ella az arab regék álmatag járású, fehér bőrű keleti királykisasszonyaira emlékeztetett, a kiknek az arczzsína nem különbözik a fejöket borító fehér fátyol színétől, a kik egy-egy rizkása-szemből élnek, s a kiknek a tekintetében annyi a mélység, mint az indiai tengerben, a gyöngyhalászok Eldorádójában... Mesés könyvek között nőtt fel; élete abból állt, hogy szép dolgokat hallott s olvasott; finom kis dologtalan keze arra termett, hogy egy Hafiz homlokát simogassa s álmokba ringassa a költők szultánját. Ilyen lehetett Seherezáde, aki Álomországból származott s álmovilágban élt.

Az igazat megvallva, Balázs tévedett, s Ella kisasszony éppenséggel nem volt elragadtatva a három esztendőn át mindennap emlegetett Vercingetorixtól. Ellenkezőleg, a szegény Cambrát, a ki annyi felvonáson át epedett

hiába, hihetetlen libának találta, s Vercingetorix meg a szánalmas élhetelenség nagyon rokon fogalmak voltak előtte. Úgy tartotta, hogy Vercingetorixnak mindenekelőtt el kellett volna vernie Caesart, mint a két-fenekű dobot; aztán, ha egy csepp férfiaság van benne, felpofoz egy pár színházigazgatót, végigvonul hadseregével Európa összes színpadjain, ott keveset beszél, de annál többet trombitáltat, s ha ész nélkül tapsolják, akkor kedvesen szalutál, ah, szalutál! . . .

Hanem Ella kisasszony mindezt nem mondta senkinek, mert abban a korban volt, mikor a leányok semmit se mondanak el abból, a mit gondolnak. Nem volt közlékeny természetű; hallgatag volt már gyermeknek is, s a válságos évek csak fokozták a zárkózottságát. De Vercingetorix felől meg éppen óvakodott volna tiszteletlenül nyilatkozni, nemcsak Balázssal szemben, hanem bizalmasabb körben is. S ennek megvolt a maga nagyon egyszerű magyarázata.

Egy szép napon ugyanis, mikor Balázs arra kérte, hogy estefelé legyen kegyes meghallgatni a szomorújáték visszavonhatatlanul utolsó felvonását, titokban kijelentette Fodornénak, hogy ő bizony nem hallgatja azokat a számár verseket, hanem elmegy az apjával s Czilla hugával a cirkuszba. Ez a kijelentés a Fodorné amúgy is szüntelen forrongó haragját hirtelen vagy háromszáz fokra hevítette, s az anyai kéz egy párszor oly barátságtalanul talált hozzá nyúlni Seherezádéhoz, hogy a fehér arczon két bazsarózsa virult ki, mint a hogy a Szent Ágnes érintése nyomán is virágok termettek. Fodorné ugyan egyébként nem igen hasonlított Szent Ágneshez, de otthon nagyobb tiszteletben részesült a kalendáriom összes hitvallóinál, s Ella kisasszony ezt a napot megjegyezte magának.

Fodorné különben, a nagyobb érthetőség kedvéért, egy kis prédikációt is fűzött ehhez a minden szónál ékeesebben szóló anyai intelemhez. Sajnos, ennek a bizalmas természetű magánértekezletnek csak éppen a záró szavait idézhetjük. Fodorné utolsó mondata így hangzott:

— Velem pedig ne próbálj ujjat húzni, mert kitekerem a nyakadat, alávaló kölyök!

Seherezáde nem felejtette el se ezt a tanácsot, se Vercingetorixért szenvedett vértanúsága rózsáit. Engedelmességre szoktatták, s alkalmazkodó természetű volt, mint az apja.

Ha mindez azt a gyanút kelti fel, hogy Fodornénak messze nyúló, s beláthatatlan szándékai lehettek, melyek nemcsak leányára terjeszkedtek ki, hanem a reménytelen jövőjű Vercingetorixra is: hát erre itt csak annyit felelhetünk, hogy: a Fodorné szándékait nem szokta elfujni a szellő.

Ismerte-e ezeket a szándékokat Ella kisasszony egész terjedelmükben, s ha igen, mi volt róluk a véleménye? — nem tudjuk megmondani. Ki látna be egy örökkön hallgató leány lelkébe? A leányok különben, akár hallgatnak, akár beszélnek, nemcsak az udvarlóikat játszaszák ki, hanem a regényírókat is.

Annak idején majd ítéljünk a tényekből.

Elég az hozzá, Ella kisasszony, valószínűleg felsőbb meghagyásra, sok barátságot tanúsított a szegény Vercingetorix iránt, s ha előbb pártfogójának mondtuk, ez nem volt túlzás, mert, bár tudtán és akaratán kívül, igen nagy szolgálatot tett a bolygó hollandi e gall testvérének.

Ennek a szolgálatnak a történetét akarjuk a következőkben elmondani.

V.

Egy vasárnap délután, mialatt Fodorné aludt, Czilla egy végzett zsebtolvaj ügyességével, nesztelenül pattantotta fel a Balázs ajtaját, belebrent a szobába, s nagy suttogva megszólalt:

— Hódy bácsi!

— Maga az, Czilla?!

— Csitt, csendesen! Ha a mama fölébred, s meghallja, mit beszélünk, jaj lesz nekem is, Ellának is.

— Olyan veszedelmes a dolog?

— Nagyon. Különben mindjárt meglátja. Tehát: követségben jöttem. Ella szeretné valamire kérni, de nem meri.

— Ah!

Balázs, a kit eddig nem igen zavart munkájában a látogatás, meglepetten fordította székét a kis leány felé.

Ella senkit se szokott kérni semmire.

Czilla tudatában volt a helyzet rendkívüliségének, s élvezte a hatást. A világért se adta volna elő a dolgot, csak úgy, bevezetés nélkül.

— Szokott maga tánczolni, Hódy bácsi?

— Én?! — kérdezte Balázs kissé megütődve.

Mintha csak azzal rohanták volna meg, hogy szokott-e tökrészeg lenni?

— Én?! Nem, nem szoktam. Nem is tudok.

— De frakkja csak van legalább?

Nem, nem volt frakkja. Épp oly kevéssé, mint Apollónak.

— Nem tesz semmit. Van a papának.

Balázs azt hitte, hogy valami pajkosság fog kistülni a dologból, s gyanakodva nézett a kis leányra. De a két okos kék szemben ez egyszer nem találta azt a kötődő, gonosz tekintetet, mely már nem egy rossz pillanatot szerzett érzékeny lelkének.

Czilla kisasszony volt tudniillik az egyetlen egy lény a Fodor-házban, a ki a szegény Vercingetorix iránt nem tanusított kellő tiszteletet. Ha az anyai hatalmat nem érezte közel, igen merész tréfákat engedett meg magának Galliára vonatkozólag, s Vercingetorix szomorú hányattatásait olykor minden alkalom nélkül, gyerekesen léha megjegyzések közepett emlegette.

Mindezt, tekintettel a tettes féktelen természetére és szembeszökő kiskorúságára, eddig nem tartottuk érdemesnek megemlíteni, de e helyütt nem hallgathatjuk el, hogy Balásznak titokban sokszor okoztak fájdalmat a Czilla tiszteletlenül illetlen megjegyzései.

Szerencsére, Czillát nem igen lehetett komolyan venni. Számottevő egyének előtt az ő szava nem járt, a miképpen nem jár a régi kétgarasos, s a mi bennünket illet, kívül is hagytuk volna őt minden legcsekélyebb figyelmen, ha erővel bele nem furakodik a történetünkbe.

De Czillának éppen az volt az uralkodó tulajdonsága, hogy neki mindenütt ott kellett lennie. Temetés, zászlószentelő, lakodalom, utcai tüntetések, bérálás, virágkorzó, tűzoltó-ünnep, jégpálya-megnyitás — ezek mind nem folyhattak le az ő önkéntes részvétele nélkül. S ha a szíves olvasó, jelentékenyebb hazafias tüntetések

alkalmával, meglepetve látta, hogy egy fiatal hölgy (banderillero-kalapban és vörös napernyővel) nagyon élénken abebugolja a miniszterelnököt, avagy rendkívül lelkesen éljenzi Kossuth Ferenczet, előre is ki kell jelentünk, hogy ez a fiatal hölgy Czilla volt.

Mindenütt ott kellett lennie s mindenütt kellett valami kisebb háborúságot csinálnia. Idősebb asszonyok néha nem is állhatták meg, hogy csipősen ne jegyezzék meg a Czilla füle hallatára: »No, ez a fiatal hölgy se járt ott soha, a hol a szerénységet osztogatták!...» De Czilla soha se maradt adós a felelettel, s mindig becsületet szerzett annak a tudós asszonynak, a ki nyelvét az élet harcaira kikészítette. Kiváltképpen jelentékeny sikerei voltak éltesebb, kövér asszonyokkal szemben, a kiknek előszeretettel tüzent hadat. A kort egy cseppet se tisztelte, s a közös hadsereget kivéve, egyáltalán nem tisztelt és becsült meg semmit, a mi becsülésre és tiszteletreméltó. Szóval Czilla olyan díszpéldány utczagyerek volt, a minőt csak ritkán találni a tizenhárom éves hajadonok között. Az udvarban rettegtek tőle, s Balázs is örült, ha nem kellett találkoznia ezzel a veszedelmes hölgygyel. A Czilla örök harczra vágyódása meg az ő békeszeretete nem igen vonzották egymást. De ha tartott is tőle egy kicsit, mégse volt vele szemben oly fegyvertelen, mint az idegen kövér asszonyságok. Ismerte a gyöngéjét.

Ennek a félelem és tartózkodás nélkül való, minden tekintélyt és törvényt megcsúfoló izgága egyéniségnek tudniillik volt egy sebezhető pontja, a melyre nagyon érzékeny volt. Az orrocskája.

Ez a különben szép metszésű, formás kis jószág csak éppen egy gondolattal volt nagyobb a legesinosabb női orrnál, de nagyobb volt. Czilla tudta ezt, s ez a tudat sok keserőséget okozott neki. Mit nem adott volna

érte, ha híjjával van ennek a gondolatnyi, de haj, el nem tüntethető, örök, visszavonhatatlan, ki tudja, talán végzetes fölöslegnek! Meglehet, Czilla alapjában véve voltaképpen szomorú lélek volt, a ki titkolt, szilaj bánatból okozott másoknak tenger sok bosszúságot; meglehet, nem a kis lányokban lakó ördög, hanem a világfájdalom tette, hogy mindig készen állott csatázni az egész világgal s kikötni a piszék boldog seregével . . .

S mily végzet! Mindenbe bele kellett ütnie ezt a szegény orrocskát; akárminő vállalkozásba fogott, mindenütt ennek a harcziás, de oly könnyen sebezhető orrocskának kellett legelűl járnia . . .

A harcziás orrocska vezénylete mellett különben egy eleven, okos, szép kis fej tolakodott előre mindenüvé, a hol egy garas ára vigasságot lehetett sejtetni. Czilla nagyon csinos volt, de soha se bocsáthatta meg a világnak, hogy: csak egy semmiség, a természet egy pillanatnyi szórakozottsága, s ő örökre elesett attól, hogy nagyon szép legyen!

Czillának ezt az érzékenységet az egész ház ismerte, s mindenki visszaélt vele, a tehetsége szerint, és a szükséghez képest. Ha minden kötél szakadt, s Czillával nem lehetett birni: egy rideg czélzás erre az orrocskára, mely, isten tudja hogyan, egy pillanatra megfelejtkezett magáról, s Rettenetes Iván meg volt szelidítve. Meg kell vallani, hogy Czilla néha nagyon szemtelen volt. Ilyenkor az anyját is csak Katinak szólította, és tanácsokat osztogatott neki. Fodornét azonban nem lehetett egykönnyen lefőzni, s ámbár Czilla a szíve magzatja volt, kegyetlenül torolta meg ezt a szelidebb tiszteletlenséget. Egyszerűen rákiáltott:

— Fogd be a szádat, te vasorru bába, te ország csúfja, te Vitéz László! . . .

És Czilla sietett visszavonulni a legsötétebb sarokba,

a hol nagy könnyhullatásoknak adta át magát, s néha órákig kesergett Púposka vagy egyéb szerencsétlen regényhősök lehangoló társaságában.

Mint hogy ezen a ponton könnyen meg lehetett sebezni Czillának az érzékenységet, s a nemtelen fegyver használatának mindig igen üdvös eredményei voltak: azok, a kiknek Czillával szemben védekezniök kellett, ugyancsak visszaélték a kipróbált védőeszközzel. Balázs is sokszor folyamodott ehhez, és most, a megtámadtatástól tartva, éppen valami súlyos gyöngédtelenségen törte a fejét, mikor, nagy meglepetésére s kissé szégyenszemre, észre vette, hogy Czilla komolyan beszél.

— Tudja, Hódy bácsi, arról van szó, hogy Ella nagyon szeretne elmenni egy lakodalomra. És én is, mert ott lesznek: Szántó Miska, Göndöry Béla, Thurzó Aba, szóval az egész egyetem. Szántó Miska ugyan még csak első éves, de hogy tánczolja ez az ember a hopszpolkát!... Az már nem hopszpolka, hanem álom! És Thurzó Aba! Thurzó Aba huszár. Igaz, hogy, fájdalom, tartalékos, de látná csak parádékor a váczi utcán! Ahogy a kardját végig csörteti az aszfalton, mindenkinek bele kell botlania, s a civilek csak úgy bukdácsolnak körülötte! Még a tanárok is előre köszönnek neki.

Balázs elbámult.

— És maga, Czilla, maga honnan ismeri ezeket a fiatal urakat? Hisz maguk egész nap itthon vannak!

— Honnan ismerem őket? Természetesen az egyetemi matinékről. Tudja, hogy a mama nem visz bennünket máshová, csak a matinékre, meg a Petőfi-Társaság üléseire, mert ezek ingyen vannak. De az nem tesz semmit. Mióta megismerkedtünk, Göndöry Béla az én kedvemért eljár a Petőfi-Társaságba is. És ha hosszú verseket olvasnak fel, akkor kuruttyol. Megismerem a kuruttyolását ezer közül is.

— Ki az a Göndöry Béla?

— Az én flammém. Nagyon kedves kölyök. Ugy tud az orrán muzsikálni, mint más ember a czimbalmon. Fájdalom, nem fog elvenni feleségül, mert hatvanezer forint kell neki, s nekem hatvan krajczárom sincs, a mint tetszik tudni. És e miatt nem fog elvenni... a szamár!

— Akkor nem is érdemli magát.

— De én azért, fájdalom, imádom a nyomorultat. Tudja, úgy íszik az az ember, mint a homok. És ha be van csipve, akkor még kedvesebb. Nem kötekedik, nem illetlen, csak kuruttyol. Szakasztott úgy tud kuruttyolni, mint a béka. Olyankor igazán csókolni való. Fájdalom, valami gazdag zsidó lányt fog elvenni.

Czilla annyira tele volt 'fájdalom'-mal, hogy Balázs, a kit pedig ez a sok léha beszéd kissé megriasztott, nem állhatta meg mosolygás nélkül.

— És ezek a tehetséges fiatal emberek mind ott lesznek a lakodalmon?

— Igen, ha mi ott leszünk. Mert csak a mi kedvünkért jönnek el. Ha mi nem, akkor ők sem. És fájdalom, az még kétséges, hogy mi ott leszünk-e? Mert ez Hódy bácsitól függ.

— Tőlem?

— Igen. Tessék csak elgondolni. Ha mi azt mondjuk a mamának, hogy szeretnénk elmenni a lakodalomba, akkor mindennek vége. A mama azt feleli, hogy: talán meg vagyunk bolondulva, s Göndöry Béla, Thurzó Ába, mind, mind szépen el vannak intézve. Nem is szóltunk a mamának egy hangot se, hanem azt eszeltük ki, hogy megkérjük Hódy bácsit, ugorják be helyettünk. Ugy-e, nem mond nemet, ha szépen, nagyon szépen kérjük?

— Kedves Czilla, én szívesen beugrom, de azt hiszem, nem lesz sok foganatja...

— Persze, ha Hódy bácsi csak annyit mond, hogy: ugyan vigye el azokat a szegény leányokat, hadd ugrándozzák ki magukat egy kicsit, akkor a siker bizonytalan. De mi többet szeretnénk ennél.

— Ugyan?

— Teszem fel azt, ha Hódy bácsi így szól: »El kell mennem vőfélynének egy barátom esküvőjére; hadd vigyem el a két gyereket nyoszolyóleányoknak: — ez már egészen más. Akkor a mama nem mondhat nemet. Mi majd húzódozni fogunk egy kicsit, azt mondjuk, hogy: »Ugyan édes mama, minek az a sok költség? Keztyű is kell, s Ellának új fehér ruha...« A mama erre elérzékenyedik, egyet gondol magában, hogy Kati is volt egyszer fiatal, s a Hódy bácsi kedvéért szépen ránk fog parancsolni.

— Azt hazudjam, hogy vőfély leszek?

— Ez nem lesz hazugság; csakugyan Hódy bácsi lesz a vőfély.

— De hisz azt se tudom, hogy ki a vőlegény.

— Ki a vőlegény? Pézsma Rajnáld báró.

— Hogy hívják?

— Pézsma Rajnáld báró.

— És kicsoda ez az úr?

— Biczikli-tanár ésapidíjas. Hétköznapiapidíjas, nem tudom melyik minisztériumban, vasárnap pedig a biczikli-tanfolyam igazgatója. A tavalyi biczikli-Derby győztese, Közép-Európa bajnoka, s tulajdonosa több arany-éremnek.

— És ez az úr azt kívánja, hogy én legyek a vőfélye?

— Különös szerencséjének fogja tartani.

— De hisz ez az úr nem ismer engem, a mint én sem ismerem őt...

— Ó, a mi a bárót illeti, ő névről már régóta ismeri Hódy bácsit. Nagy tisztelője az irodalomnak, s igen

lelkese a versekért. Ő maga is írt egy könyvet; az volt a címe, hogy: *A kerékpár jövője*. Hogy Hódy bácsi nem ismeri őt, az nem tesz semmit. Majd meg fognak ismerkedni. A báró különben csak egy pár bátorító szót vár, s aztán személyesen is fel fogja kérni Hódy bácsit, hogy legyen a vőfélye.

— És maguk, Czilla, maguk honnan ismerik ezt az urat?

— Mi tulajdonképpen csak a menyasszonyt ismerjük. Magával a báróval még én se beszéltem soha. A menyasszonyt különben ismeri Hódy bácsi is. Most vagy két éve gyakran láthatta nálunk...

— El nem tudom képzelni...

— Az özvegy Kleinné.

— Az özvegy Kleinné!

— Igen, az a svájci hölgy, a ki Ellának harmadéve zongora-leczkéket adott.

— Emlékszem rá. Már nem lehet nagyon fiatal. Ha nem csalódom, van egy nagyocská lánya.

— Igen, a Fáni. De ez nem baj, mert a vőlegénynek is van két nagy kamasz fia. Eleinte úgy volt, hogy a nagyobbik fiú elveszi a Fánit. De aztán összeházaszták a dolog. Úgy látszik, az se ugrik be hatvanezer forint alul.

— S az öreg? Az öreg beugrik?

— Ó, az egészen más. A báró, azt hiszem, a jövőjét akarja biztosítani ezzel a házassággal. Tudja, Hódy bácsi, az özvegy Kleinné *parti*. A bárónak pedig nem csak jó, hanem kitűnő *parti*, mert az özvegy Kleinné keresztleánya Seress tábornoknénak, a miniszter anyjának.

— Keresztleánya — a tábornoknénak?!

— Igen, ő is, meg a Fáni is. A dolog úgy keletkezett, hogy az öreg tábornokné társalkodónőt keresett, s valahonnan az özvegy Kleinnét ajánlották neki. A tábornokné semmit se gyanított; a svájci Kleinok

mind jó katolikusok. Mikor aztán már vagy három esztendeig társalogtak, egyszerre csak kiderült, hogy az özvegy Kleinné zsidó. A tábornokné kétségbe volt esve. Hogy ő, vallásos asszony létére, három esztendeig két olyan női lényt tartott a házában, akik soha se fognak üdvözülni! Mit volt mit tenni? A hibát csak úgy lehetett helyrehozni, ha az özvegy Kleinné és a Fáni kikeresztelkednek. Cserében a tábornokné biztosította őket, hogy mindig gondja lesz rájuk, s nem vonja meg tőlük a pártfogását.

— Kezdem érteni. A báró bizonyosan a Seress minisztériumában dolgozik, s némi előléptetést remél ezen a réven.

— Azt gondolom, hogy nem is számít rosszul. Annyi bizonyos, hogy az esküvőn a tábornokné lesz a nász-asszony, s a tábornok a násznagy.

— S ezek mellett a kitünőségek mellett én legyek a vőfély?

— Gondolja meg, Hódy bácsi, micsoda pompás mulatság lesz! A lakzát a *Vidám Targonezás*nál fogják megtartani, mert a vidám targonezás rokona a bárónak, s így kevesebb lesz a költség.

— Maga a mulatság nem csábít éppen, kedves Czilla, de...

— De a mi kedvünkért, édes, kedves Hódy bácsi!...

Ebben a pillanatban a Fodorné hangja hallatszott a másik szobából; az összeesküvők szétrebbentek.

Balázs könnyű lélekkel nézett a lakodalom elébe. Bizonyosra vette, hogy Fodorné egy *Quos ego*val le fogja fujni az egész mulatságot, s azért a frakk kérdése, a nyilvános szereplés gondolata, meg a többi nehézségek, mind nem okoztak neki aggodalmat. Rossz-hiszeműségében még azt is megígérte volna a lányoknak, hogy táncolni fog.

Csak hogy Fodorné sehogy se akart nemet mondani. Mikor Balázs, ígérete szerint, előadta a dolgot, Fodorné először elgondolkozott, s aztán határozott jóakarral kezdett kérdezősködni az állítólagos jóbarát felől. Balázs megszeppent.

— Ó, nem éppen a legjobb barátom, szó sincs róla. Iskolatársak voltunk az egyetemen, ennyi az egész. De nem volt lelkem azt mondani, hogy keressen más vőfélyt.

— Persze — szólott Fodorné — az efféle nem lehet visszautasítani.

Erre a váratlan engedékenységre Balázs ész nélkül igyekezett visszavonulni, de már elkészt vele.

— A mi azt illeti, semmi se könnyebb ennél. Csak azzal a föltétellel mondtam igent, ha a ténsasszony meg a lányok is eljönnek.

— Akkor hát el fogunk menni — szólott Fodorné.

Balázs tudta, hogy a mit Fodorné egyszer megmondott, az készpénz. Olyan bizonyosság volt ez, mint a milyennel a greenwich-i csillagvizsgáló számítja ki, hogy ötszáztizzenhét év múlva, november 25-én, déli egy óra 20 perczkor a *Biela* nevű üstökös ismét el fog haladni portánk előtt. Azaz hogy ennél is nagyobb bizonyosság volt. Mert meglehet, a *Biela* nevű üstökös útközben meggondolja magát, s ki tudja, talán eltér eredeti szándékától; ellenben arra, hogy Fodorné is meggondolja magát, nem lehetett soha semmi reménység. Fodorné nem értett a matematikához, s a hétszer kilenczet, meg a nyolczszor nyolczat mindig csak hosszas tusakodás után tudta megállapítani, de viszont nem volt halandó, a ki a cselekvő ígék jövő idejét nagyobb biztonsággal kezelte volna, mint ő. Tudni lehetett előre, hogy: jöhet eső, jégvihar, földindulás, árvíz, de Fodorné s a hozzátartozók annak idején ott lesznek a *Vidám Targonczásnál*.

Balázs tehát mély szomorúságba esett, s nem győzte átkozni magát a könnyelműségéért.

Még csak egy reménysége volt. Az a halovány reménység, hogy hátha a vőlegény időközben magába száll s lemond az özvegy Kleinné kezéről?!

De fel kellett hagynia ezzel az utolsó reménnyel is.

Egy délután, a hogy kikönyökölt az ablakán s szokása szerint álmélkodva nézte az élni rohanó embereket, az utcán sűrű tarka tömeget, melynek jövésemenése mindörökké oly megérthetetlen maradt előtte, mint akár a tengerfenék élete: egyszerre észrevette, hogy a kaszárnyaszertű bérház előtt, mely számára az otthont jelentette, egy biciklista pattan le vasparipájáról, karjára kapja a hű eszközét, majd eltűnik a kapualjban. Ez 8!

Csakugyan ő volt. Két percz múlva kopogtattak az ajtaján, s egy barna dressz-be öltözött, barna harisnyás, hórihorgas, ötven esztendős kopasz fiú nyitott be a szobába.

— Nevem Pézsma — mutatta be magát a hórihorgas.

— Én Hódy vagyok — szólt megadással hősünk.

— Ó, kérem, látásból, hírből, névről már régen van szerencsém. Magam is ittam Kasztália forrásából, magam is járatos vagyok a szent berekben. Szóval, csekély erőmhöz képest, tettem néhány szerény kísérletet az irodalom mezején. Ha megengedi, mindjárt át is nyújtok egy tiszteletpéldányt *A kerékpár jövője* című művecskémből.

Balázs nagyon örült a szerencsének. Helyet kínált a bárónak, s illendőségtudóan kérdezősködött a hű eszköz felől.

— Shamyl (mert Shamyl nevet adtam neki), Shamyl a folyosón van. Tekintve az ünnepies alkalmat, mely

ide hozott, tapintatosnak véltem a folyosón hagyni. Ámbár nem szégyellem, mert méltó rá, hogy megsemléljék. Nem afféle közönséges bicikli, hanem első-rangu kerékpár, telivér vasparipa, ha szabad így mondanom. Shamylon nyertem meg az első Derbyt.

Balázs kifejezte, mily boldoggá teszi, hogy egy Derby-hérosszal foghat kezét, s a báró áttért a látogatás czéljára.

— Nem mondhatom, mekkora szerencsének tartom, ha Uraságod, irodalmunk hírneves bajvívója, nem utasítja vissza mély tiszteletből fakadó kérésemet...

Ettől fogva a társalgás során nem igen volt egyéb-ről szó, mint majd erről, majd amarról a szerencséről. Hol Balázs érezte magát boldognak, hol kitűnő vendége. A báró megjegyezte, hogy öröme nem volna teljes, ha szélesebb körű ismeretség híjján, valamelyik fiatal tisztviselőtársát kellett volna vőfélyül felkérnie.

— A tábornok soha se bocsátaná meg, ha véletlenül egy napidíjas barátom szerepel vőfélyként... A tábornok el lesz ragadtatva, ha szerencséje lesz megismerkedni irodalmunk jeles bajvívójával...

Esküvőjéről szólván, mindig csak a tábornokról beszélt, mintha a tábornokot készült volna feleségül venni.

— Nem lehetek eléggé hálás a tábornok iránt... Mindent el fogok követni, hogy a tábornok a lakodalmon jól érezze magát...

S lassan, óvatosan, sok ámbár és miszerint között, előhozakodott egy félénk, jámbor óhajtással. A tábornok nagyon jó néven venné, ha valaki, a ki ért hozzá, egy-két verssorban megemlékeznék a lakomán jelen levő mexikói hősről. Balázs majdnem felpattant. Ohó! A mi a költészetet illeti, itt már nem értette a tréfát. Kissé szárazon felelt, hogy ha rá várna ez a feladat,

sajnálata, ki kell térnie a megtiszteltetés elől, mert ő nem szokott üdvözlő verseket írni, csak dalokat és költői elbeszéléseket.

A báró azonban ragaszkodott a költészethez, s hajlandó volt kiegyezni ötven százalékra.

— Ebben az esetben más valamit kérnék. Bocsássa meg, ha szerénytelen vagyok, de az a szándékom, hogy az ünnepies lakomát egy kis hangversenynyel kötvük egybe. Egyik fiam remekül cziperázik (egyebet se tud a gazember), a menyasszonyom zongoraművész: ez már magában véve is kitesz egy fél-műsort. De Ella kisasszony is megígérte, hogy énekelni fog, magam pedig néhány kerékpár-fortélyt fogok bemutatni. Csak egy hiányzik a műsorból: a felolvasás. Igazán restelném, ha tolakodónak találna, de nem hallgathatom el, hogy nagyon kitüntetve érezném magamat, ha kegyes volna becses költészetéből némi ízelítővel kedveskedni nekünk. Talán valamely époszból, mely esetleg hadviselésről szólna... Nagyon szeretném, ha a tábornok jól érezné magát.

Nem ítéljük el a fiatal leányt, ha mosolyog álmában, a mikor szerelemről álmodik; ne ítéljük el Hódy Balázst se, ha ebben a pillanatban a hadverő Vercingetorixra gondolt.

Oly régen — ezerkilencszáz év óta! — kívánczozott szegény Vercingetorix a nyilvánosság elé! Vajjon csodának mondható-e, ha nem vetette meg az első kínálkozó alkalmat?!

Bizonyára, nem éppen a *Vidám Targonczás* nyilvánossága elé kívánczozott oly hosszú időn át, a szegény hadviselő. De eget kérni a *Vidám Targonczásban* mindig többet ér, mint az idők végtelenségéig senyvedni a Tartarusban egy sziklához láncozoltan.

Balázs tehát nem tudta kiverni a fejéből, hogy: ime,

jobb idők kezdenek járni a hadviselést tárgyaló szomorú-játékokra, s nem védekezett kellő erélylyel a vasparipán járó ördög ellen.

Egy kicsit szabódott, egy kicsit kérlette magát, egy kicsit meg is haragudott, de egy negyedóra multán mindent megígért. S mikor Pézsma báró végre-valahára elbúcsúzott tőle, minden kétségbeesés nélkül, szelid megadással sugta meg Czillának a nagy ujságot:

— Itt volt.

A lakodalom reggelén Balázs Udvarhelyi úr támogatása mellett megküzdölődött a Fodor frakkjával, elhelyezkedett a Fodor-család hölgytagjaival egy négytöléses bárkában, melynek kormányzójától Fodorné jóelőre lealkudott minden borraivalót, s a koczka el volt vetve; Vercingetorix, elrejtve hátul a frakkzebben, megindult a halhatatlanság felé.

Egyelőre természetesen stációt kellett tartania a menyasszonyos háznál. Ámbátor a lakodalom első és fő célja az volt, hogy a tábornok jól érezze magát, mindamellett az özveggy Kleinnét még se lehetett egészen kihagyni a játékból.

Mikor fölértek a harmadik emeletre, a Fáni már jegyben-gyűrűben várta őket. A menyasszony azonban nem volt látható sehol. Fáni megsugta a hölgyeknek, hogy: most öltöztetik.

Végre megjelent, s szemérmes sírással vetette magát a Fodorné keblére. Gyászoló anyák sírnak így a temetés előtt, mintha azt mondanák:

— Ugy-e, a mult héten még senki se hitte volna?!

Balázst nem ragadták el a menyasszony szívós bájai, s maga se tudta mért, hirtelen elképzelte azt a templomi jelenetet, melynek akkor kellett lefolynia, mikor az özveggyet megkeresztelték. Mintha hallotta volna a tábornoknét, a mint az özveggy nevében kijelenti, hogy

ellent fog állani az ördögnek s minden csábításainak, s arra gondolt, hogy a keresztanyai kijelentések sohase érdemelhetek több bizalmat, mint az, a mely a tábornokné ajkairól hangzott el.

Úgy volt, hogy a násznagy és a nászasszony csak a templomban fognak megjelenni; a lakodalmas menet tehát megindulhatott.

A báró kikötötte, hogy ő a templomba is vasparipán megy. Egyebekben igen engedelkeny volt, de ettől a feltételtől nem tárgyalt. Egy Derby-győztes bicziklistának végre is kötelességei vannak a világgal szemben. S ebben a pontban nem engedett semmi rábeszélésnek.

Mikor tehát a násznép kocsiba szállott, a vőlegény felpattant Shamyljára, s azon mód, frakkosan, fehér nyakkendősen elkarikázott. A sarokról azonban visszaneézett, s búcsút intett a társaságnak a viszontlátásig.

Az özvegy Kleinné némi aggodalommal nézett utána, s mikor Balázs elhelyezkedett mellette a kocsiban, nem állhatta meg, hogy fel ne sóhajtsa vőfélye előtt:

— Tudja, ha ez az ember most nekiiramodik a világnak, nincs gőzös, a melyik utólérje!

A templomban sokáig kellett várakozni. A vőlegény ugyan nem karikázott Amerikába, de a tábornok és a tábornokné rangjukhoz képest késtek.

Megérkezésükig kissé lassan telt az idő. A násznép, kisebb csoportokba verődve, csendes pletykázásnak adta át magát, s a hátulsó padok felől, a hol Göndöry Béla vitte a szót, fojtott vihorászás hallatszott. Egy fehérruhás kis lány, a kit senki se ismert, fel s alá szaladgált a templomban, mintha otthon lett volna. A pap fenhangon türelmetlenkedett; a báró körbejárta a vendégeket, s boldognak, boldogtalannak hosszasan szorongatta a kezét; a menyasszony pedig, a

kinek a ruháján igen sok volt az igazítani való, minduntalan a leányát kereste.

Balázs kezdte nagyon únni a dolgot. Sok ember között mindig rosszul érezte magát, s most, hogy a maga kis körét elveszve látta a pojáczáknak ebben a tarka seregében, valami mondhatatlan kedvetlenség fogta el.

— De hát mit is keresek én itt?! — kérdezgette magától. — És egyáltalán miért vagyok a világon?!

Ebben a pillanatban valósággal gyűlölte a két lányt, a kik ide csalták. Miért akarnak mindenáron ugrándozni, vagy ha ez az egyetlen gondolatuk, miért nem hagyják békében őt, a szomorú arcú embert?! A Göndöry Béla jókedve, maga se tudta miért, mód feletti bántotta, s a hogy a zsebében szégyenkező Vercingetorixra gondolt, utálta önmagát és az egész világot.

Egy-két percig az járt a fejében, hogy megszökik. De aztán eszébe jutott, hogy ennek súlyos következményei lehetnének. Feltűnés, botrány, örök harag, s ki tudja, talán végleges szakítás azzal a körrel, melyet annyira megszokott, megszeretett. Eh, haladjon a gálya!...

A templom előtt egy koci állott meg.

— A tábornok!

Csakugyan a tábornok volt, végre-valahára. Néhány pillanat multán, karján ő méltóságával, belépett a templomba, végig haladt a tisztelgők két sorfala között, s barátságos kézlegyintéssel viszonzta az általános hajlongást.

— Jól van, nagyon jól van — ismételte oly hangon, melynek recsegése a trombitára emlékeztetett.

Nem volt egészen világos, hogy: mi van jól, de ki lehetett találni, hogy a tábornok meg van elégedve, és hogy elégedettségének megnyilatkozása mindenekelőtt a násznépet illeti. A násznép meghaladta a tábornok

várakozását. De hisz ezek mind rendes emberek, a kiknek a cipői szépen ki vannak tisztítva!

A tábornok különben kötött marsruttal indult el hazulról. Megigérte a méltóságos asszonynak, hogy ezen a népünnepen mindennel meg lesz elégedve. A tábornok be szokta váltani a szavát, s azért haladék nélkül hozzálátott a megelégedéshez.

A szertartás rendben zajlott le, ámbátor a tábornok némi zajjal kért felvilágosítást násznagyi teendői felől. Mialatt a pap a mátkapárt kérdezte, harsány szóval tudakozódott a körülötte állóktól:

— Mondjátok meg, hogy mit kell mondanom?

A pap boszús pillantásokat vetett a csendháborítóra, s Göndöry Béla hátul pisszegett. De az efféle csekélységek nem zavarták a tábornokot. Ő, viszont, a pappal is meg volt elégedve.

— A pap helyesen végezte feladatát — szólt a riadó hangján.

A szertartás bevégeztével az új Pézsma báróné illőnek vélte kissé ajuldozni. De nagyobb baj nem lett a dologból, s miután a fölötté megfagott hölgyet hamarosan magához térítették, az új pár meg a tanúk átmentek a sekrestyébe.

A tábornok megragadta az alkalmat, s borraivalókat kezdett osztogatni. A sekrestyés, az egyházi és a ministránsok arca derűsre vált, Pézsma báró ellenben elhűlt, mikor a tábornok őt is megkínálta a borraivalóval.

— Hogyan? — kiáltott a tábornok zavartalan derűvel — ön a vőlegény? Ezt már szeretem, ezt már szeretem. Önnek majd a szivarszipkákból adok.

A báró örült a megtiszteltetésnek, s emlékeztette a tábornokot, hogy már volt szerencséje tisztelegni ő méltóságánál.

— Nem emlékszem, de mindegy — felelt a tábornok — öné lesz a legszebb szivarszipka. Ne féljen — folytatta Balázshoz fordulva, a ki éppen akkor írta alá a nevét — minden vendég kap szivarszipkát. Mindegyik, kivétel nélkül. A mai kelettel.

Balázs ijedten nézett a vén emberre, s azt kérdezte magában:

— Vajjon honnan szabadult ide ez a boldogtalan?!

A mexikói hős azonban változatlan barátsággal mosolygott a szemébe.

— Ön kicsoda? — kérdezte nyájasan.

Balázs megnevezte magát.

— Úgy?! Jól van; nagyon jól van.

Balázs sietett menekülni, s fölkereste Fodornét, hogy a kocsiba vezesse.

— Bemutatta magát a tábornoknak? — kérdezte aggodalmasan a Fodor-család feje.

— Igen, már megismerkedtünk — felelt Balázs kedvetlenül.

— A tábornok jó kedvében van — suttogta Fodorné örömmel.

Balázs elképpedve tekintett háziasszonyára.

— Maga semmit se ért — boszankodott Fodorné. — Ez azt jelenti, hogy nemsokára híres írók, nagy emberek leszünk.

Balázs vállat vont. Ma, úgy látszik, az egész világ meg van bolondulva.

A násznap lassan kivonult a templomból. A báró az egyik templomszolga gondjaira bízta hű Shamylját, s kocsiba ült, immáron élete párjával. A második kocsin a tábornok és felesége helyezkedtek el, aztán a nyoszolyóleányok következtek kísérelőkkel, majd a másodrangu előkelőség, s végül a népség és katonaság.

ság, a tánczosok meg a szegény rokonok, s megkezdődött a kivonulás a *Vidám Targonczáshoz*.

A *Vidám Targonczás*, a fővárosi epikúroknak ez a kedvelt nyári helyisége, voltaképpen egy csatakos kis udvar volt, melyben a természetet két hektikás, porlepte galagonyabokor képviselte. De az udvart határoló kőfalra svájci tájkép volt festve, s a *Targonczás* vendégei, ha egy kissé megerőtették a képzeletüket, úgy érezhették magukat, mintha a szabad természetben volnának.

A lakodalmas népnek a kőfalnál, Svájc közvetlen közelében terítettek meg egy hosszú asztalt. Benn, a szálában, nem lehetett teríteni, mert ezt a helyiséget táncsteremmé kellett előléptetni.

A vendégeket kedves meglepetés fogadta. A tábornok, szeretetreméltó figyelmességgel, egy-egy kis emléket helyeztetett a meghívottak terítékeihez, virágot a hölgyek, és fából készült szivarszipkát az urak tányérjára. A virágok rózsaszín pántlikáin, s a szivarszipkákra rákarcolva, mindegyik emléken ott pompáztak az esküvő évét, hónapját és napját megörökítő számok és betűk.

Balázs Czilla és egy fiatal úr közé került, a ki sietett magát bemutatni.

— Péssma — szólt egyszerűen.

Balázs kezét fogott a vőlegény fiával, s kifejezte, hogy nagyon örül a szerencsének.

— Soha se örüljön — szólt nevetve a cziteraművész — a velem való ismeretség nem szerencse, mert én mindenkit megszivattyuzok. Önt is meg fogom szivattyuzni, ha jobban megismerkedünk. Én nem csinállok titkot a szivattyuzásból, ó távolról sem. Végre is, kénytelen vagyok a szivattyuzást iparszerűleg űzni, mert a vén gazemberből soha egy krajczárt se tudok kivásalni.

Balázs meghökkenve tekintett fel a fesztelen közlékenységnek arra a kivételes magaslátára, melylyel szemtől-szemben találta magát. Nem merte kérdezgetni, hogy vajon kit nevez az ifju báró „vén gazembernek”.

De az ifju báró rövidesen eloszlatta a kétségeit.

— Óva intem önt az apámtól — folytatta elragadó nyíltsággal a czitera-művész — mert az apám egy közönséges szédelgő. Tudja, ha megettem ezt a rossz levest, olyan történeteket mesélek róla önnek, hogy a haja szála is égnek mered.

Ezt már nem kellett ígéretnie; Balázs úgy érezte, hogy immár a tetőpontján van minden megpróbáltatásnak. Ha ezt a kis beszélgetést kibírja, jöjjön, a minek jönnie kell, a többi már nem számít.

Kibirta, jóllehet az ifju báró lovagregéi a pecsenyénél még nem értek véget. Balázs megkísérlette néhány-szor Czillánál keresni menedéket, de Czilla nagyon el volt foglalva Thurzó Abával, s ebben a pillanatban a közös hadsereg különböző színű hajtókáin kívül nem érdeklődött semmi iránt a világon.

— Elitta az anyám pénzét — folytatta a kérlelhetetlen czitera-művész — elitta az enyimet, elinná a Dárius kincsét is. Nézze, már most is be van rugva.

A fiatal báró elbeszélése tárgyilagosságra és a részletek pontosságára nézve nem igen állotta ki a versenyt például egy Macaulay előadásával, de most az egyszer alighanem igaza volt. Pézsma Rajnáld az asztal végén túlságos vigasságnak adta át magát, s az arcza hol bazsarózsaszínű volt, hol meg lilaszínre vált.

A hangulat különben mindenfelé elég derűs volt. Göndöry Béla már másodszor bujt el a galagonya mögé, hogy szendén szívrehatóan kuruttyoljon, mint egy szerelmes béka, s ezzel megkezdődött a hangverseny. A báró felpattant *Ephialtes*re, vascsikóinak legkönnyebbkére,

melyet művészi fortélyainak bemutatása alkalmával a legszívesebben használt, s melyen a vidám targonczás fiúk már két nap óta rettegtették az egész környéket. A kerékpár nagymesterének vakmerő ügyeskedése óriási hatást keltett, iskola-lovaglása pedig általános csodálattal találkozott. A nagy művész kissé részeg volt; a sima földön talán nem is lett volna biztonságban, de annál biztosabban ült vasparipáján, mint Montmorency, aki élete utolsó éveiben járni már nem tudott, de a lovát megülte.

E szemképrázttató mutatványok közben Balázst az a meglepetés érte, hogy:

— A tábornok kéri.

Balázs fellélekzett, hogy végre megszabadul a szörnyű cziterástól, s megkönnyebbült lélekkel rohant a tábornokhoz. Ez legalább nem gonosz bolond, mint az a rettenetes másik.

A tábornok kezét nyújtott neki és leültette.

— Értesültem róla — szólt — hogy ön szabályszerűen gyakorolja a költészetet. Ez helyes, igen helyes.

— Tábornok úr...

— Örömmel értesültem erről, mert én nagyon szeretem a helyes költészetet. Mondhatom, semmit se szeretek annyira, mint a helyes és szabályszerű költészetet.

A tábornok oly vígan pislogott, a két apró kék szem, mely egykor, Mexikó térein, annyiszor nézett szembe a halállal, oly barátságosan, annyi jóakarattal tekintett a költőre, hogy Balázs nem tudott hova lenni meglepetésében. Ez nem volt pusztán udvariasság; ez az őszinte, meleg érdeklődés hangja volt. Bizonyára, soha se hitte volna, hogy a tábornoknak a költészet az uralkodó szenvedélye, de mit tudja az ember, hogy mi lakik a másokban?! És képzelmében már látta a tábornokot, a mint karddal oldalán s halálmegvetéssel szívében, a tábori őrtűz világa mellett kedves költőjét

olvasgatja, egyikét azoknak a csöndes, édes szavú lantosoknak, akikről Longfellow beszél...

— Tábornok úr... igazán... nem tudom...

— A költészet — magyarázta a tábornok — ha szabályszerűen betartja az előírást, igen dicséretes. Különösen a költészet versekben. Én mindig helyesletem a költészetet, fiatal koromban is. Most pedig, a mióta ilyen öreg fiú vagyok, még jobban helyeslem. Mert, tudja, barátom, nekem már csak a költészet ad megnyugvást.

Ez nem volt üres szólam, a mint később kitudódott.

— Jelentették nekem — folytatta a tábornok — hogy ön jól úzi a költészetet. A verses költészetet úzi ön?

— Igen, tábornok úr.

— Ez szép, igen szép. Egy jó asszony, a kinek nem tudom a nevét, jelentést tett nekem, hogy ön mutatóványokat fog előadni, mint költész. Ezt igen szeretem. Jelentették nekem azt is, hogy mások mint énekesek és zenészek szándékoznak előadásokat tartani. Ez helytelen. A lármázás nem jól van; a lármázást le kell fujni.

A tábornok kívánsága az volt, hogy a műsor többi pontját ejtsék el, Balázs ellenben tüstént lácson hozzá a felolvasáshoz. Kiadta a rendeletet, hogy a felolvasó részére kerítsenek egy kényelmesebb széket, s hogy még inkább kitüntesse választott művészt, megajándékozta őt egy második szivarszipkával, mely egyébként úgy hasonlított az elsőhöz, mint egyik tojás a másikhoz.

Nem lehet elhallgatni, hogy Balázs meg volt illetődve. Tagadhatatlanul a készséges felolvasók közé tartozott, s ha csak módjában állott, nem mulasztotta el megszerezni magának ezt az élvezetet. De hogy valaki

emire áhítozott volna a felolvasása után, arra maga se emlékezett. S végre is, egy tábornok előtt olvasott fel, egy tábornok előtt, aki szenvedélyes barátja a költészetnek, s a kinek csak egy szót kell szólania, hogy a minházak rendre nyiljanak meg a szegény Vercingetorix előtt!...

Egy kicsit kalapált is a szíve, mialatt ügyetlen keze előhalászta a feltaláló frakkjának zsebéből Cambra panaszát, Vercingetorix esküjét, s az ötödik felvonás nagy csatajelenetét. Úgy rémlett neki, mintha Göndör Béla vésztjóságon vigyorogna, de nem mert arra tekinteni. Ha a gazember éppen akkor kuruttyolja el magát, mikor Cambra ajkán elhal a csöndes zokogás! De a bátraké a szerencse.

Nem akarta látni vállalkozása örvényeit. Még egy utolsó pillantást vetett a tábornokra, a ki, mint a vezércsillagok szokták cselekedni, szeliden, biztatón mosolygott le rá, aztán a meghatottságtól mély hangon, kissé remegő szóval kezdte tolmácsolni Cambra sirámát, s nem nézett fel többet a kéziratból.

A tábornok hátradőlt karosszékében, s édesdeden, hálás pislogással nézte a felolvasót. Meglátszott az arcán, hogy immáron semmi se hiányzik se testi-, se lelki jólétéből, s lecsukta szempilláit, hogy teljesebben élvezhesse a versek zenéjét. Eleinte egy-egy brávót recseszentett bele a jámbusok szimfóniájába, majd helyeslőleg bólogatott, s utóbb egészen elcsendesedett. Úgy látszott, teljesen átadja magát annak a varázsnak, melyet a nemes felhevülés hangja gyakorol a fogékony lélekre.

Mire Balázs végére ért a Cambra panaszának, a tábornok olyan mélyen aludt, mint Harold Harfagar király a tenger fenekén.

Ha Balázs megütkezve s egy halálra sebzett dámvad végtelen szemrehányásával tekintett az alvó tábornokra,

ez csak azt jelenti, hogy ismét nem volt igaza, mint már annyiszor. Mert, ámbátor nem sejtette, ez a hatás, a melyet Cambra panaszával elért, életének egyik legnagyobb sikere volt.

A tábornok tudniillik, a mexikói hadjárat óta súlyos álmatlanságban szenvedett. Voltaképpen soha se tudott aludni, s ha egy-egy órát bóbiskolt, már boldognak érezte magát. Az ágy és ő legyőzhetetlen idegenkedéssel voltak egymás iránt; a tábornok gyűlölte a szépen megvetett párnákat, s az ágy azzal állott boszút ezért a gyűlöletért, hogy nem tűrte meg magában a szegény mexikói hőst. Csak a színházban tudott egy egy kicsit szenderegni, vagy ha felolvastak előtte. A versek némileg könnyebbségére voltak, s a jelesebb szomorújátékok mindig megszereztek neki egy-egy félórai pihenést.

Ilyen édesen azonban, mint most Cambra panaszán, nem aludt már huszonöt év óta.

A tábornok nem volt hálátlan ember, s a hogy a nagy csöndességre felriadt, igen sajnálta ugyan, hogy a felolvasás így hamar véget ért, de annál szívesebben ismerte el annak érdemeit, a kinek rövid bár, de rendkívüli élvezetet köszönhetett.

— Ez már aztán jó színdarab! — kiáltott lelkesülten. — Ezt már aztán nevezem jó színdarabnak!

Megveregette Balázsnak a vállát, kiválasztotta számára a legjobb szivarját, s nagy érdeklődéssel kérdősködött a költő magánviszonyai és irodalmi működése felől.

Mikor meghallotta, hogy a színházak makacsul vonakodnak előadni *Vercingetorixot*, felháborodott.

— Nem adni elő ilyen színdarabot! — tombolt a haragtól — de hisz ez örültség, ostobaság, gyalázat! ... Ne féljen semmit, ez a színdarab szabályszerű, és én elő fogom adatni.

S többé nem ment ki a fejéből ez a derék szomorú-játék, melynek huszonöt év óta az első igazi, édes, zavartalan álmot köszönhetette.

Hazamenőben se szűnt meg Vercingetorixszal foglalkozni, s újra meg újra dicsérgette a tábornoknének.

— Ezen színdarab jó színdarab — ismételte mély meggyőződéssel. — Meg fogom hagyni, hogy ezen jó színdarabot előadják.

Bizonyára, a tábornokoknak nem tartozik éppen hivatásuk körébe a szomorújátékok előadása. Mindazáltal Balázs meggyőződhetett róla, hogy egy morzsányi véletlen gyakran előbbre viszi az embert, mint minden nemes becsvágy.

Néhány nappal Pézma báró lakodalma után Balázsnak látogatói érkeztek: egy hölgy meg egy kis fiú. Először Fodorné látta meg őket a Balázs ajtaja előtt, s bár nem állott ismeretségben a váratlan vendégekkel, nem kellett tudakolnia a nevöket, hogy lélekszakadva lármázza fel a házat:

— Durczás Panna van itt!

Mindenki megilletődéssel s valami tisztelettől áthatott szörnyűködéssel értesült erről a nagy ujságról. A lányok szent félelemmel néztek Balázs ajtaja felé, a hol a vendégek eltűntek: »Hogyan, Durczás Panna??!«, s maga Udvarhelyi úr is, a kit pedig semmi se lepett meg, a mi az ó- és új világban történt, kerekre nyitotta a szemét.

— Teringettét, Durczás Panna!

Durczás Pannát mindenki ismerte, még maga Balázs is.

Nem is igen lehetett őt nem ismerni, mert Durczás Panna mindig talpon, s mindig az utcán volt. Ennek a szép szőke színésznőnek egész élete a nyilvánosság előtt folyt le; este a színpadon, nappal, a hol a legtöbb ember járt. Lehetetlen, lángoló színü ruháit

már kora reggel ott lehetett látni a piacon, mert Durczás Panna jó gazdasszony volt. Jó gazdasszony és jó anya. A bevásárló kosár és Durczás Attila soha se szakadtak el mellőle. Ez a nyárspolgáriasság, mely hivatásával oly érdekes ellentétet alkotott, meghódította az egész világot, s az idősb Durczás úr a maga körében az irigyelt emberek közé tartozott. Mert Panna jó asszony volt; kissé rossz muzsikusz, de jó asszony.

Hogy erénye annyira áhította a reklámot, ne ítéljük meg érte. Mindez Durczás Attiláért történt.

A szép asszony azzal lépett be Balázshoz, hogy őt a tábornok küldte. Biztosítani akarja a szerencsét, hogy ő játszhassa Pompéját, ha ugyan *Vercingetorix* nem lesz a másik színház zsákmánya.

Megvallotta őszintén, hogy az utóbbi esetben ő igen boldogtalannak érezné magát. Ha a vetélytársa diadalmaskodnék ebben a szerepben!

A mi magát a szerepet illeti, csak két óhajtása volna. Elsőbb az, hogy igen szeretné ellejteni benne a Bolerot, vagy ha ez nem volna lehetséges, szúrna bele a darabba a tisztelt szerző úr egy kis római tivornyát, egy rövid jelenetet, a melyben dőzsölnek, mert a közönség, fájdalom, él-hal a fátolyjelmezekért. Őt kétségbeejti, hogy ilyen a világ, de istenem, ebbe már bele kell nyugodni Durczás Attiláért. Ó, az anyai szív!

A második kívánsága pedig az volna, hogy, a meny nyiben lehetséges, tisztelné meg a szerző úr Vercingetorix szerepével az idősb Durczás urat. Ez az idősb Durczás úr egy kellemetlen fenevad volt, a kit vigyázatlanságból szabadlábon hagytak, s a ki, ha a színpadra szabadult, túlbömbölt egy menaszéria kiéhezettett oroszlánt. Egyébként tündöklött a sok mindenféle erénytől; pontosan fizette az adóját, mindig a könyveket bujta, áttanulmányozta mindazokat a munkákat, a

melyek a színjátszás mesterségét magyarázzák, tanítják, s általában igen kötelességtudó férfiú volt, a kinek rendkívüli gondnal borotvált, húsos lárva-arczát mindig ott lehetett látni a színházi kávéház környékén, a mint utánózhataatlan méltósággal s egy magános hegyecsúcs végtelen borongásával nézte a bömbölés dolgában hátramaradott emberiséget.

Hazudnék, a ki azt erősítgetné, hogy a közönség rajongott a Durezás úr ábrázolásaiért; hanem azért, hiába, a Durezás úr művészetét mégis csak le kellett nyelni. Mert Durezás úr akkora volt, mint egy bölény, s Panna imádta őt. A borongó kedélyű művész értett hozzá, hogy ezt a szenvedelmet miképpen lehet fokozni; s minduntalan ki-kitudódott egy-egy viszonya a némaszerepeket játszó hölgyek egyikével vagy másikával, a kikkel aztán Panna rendesen össze is pofozkodott. Szóval Durezás úr tetszése szerint harsoghatott a Panna számlájára; Panna csak úgy szerződött el valahová, ha egyszersmind Durezás urat is szerződtették a hősi szerepekre.

Azok között, a kik Durezás művészetét teljességgel nem bírták méltányolni, a tábornokot illette meg a legeslegelső hely. Az már nem is idegenkedés, elfogultság vagy rosszindulat volt, a mit a tábornok ebben a pontban tanúsított, hanem vad gyűlölség, bőszen ellenségeskedés. A hányszor Durezás megjelent a színpadon, a tábornok hangosan morgott páholyában s tüntetően fordított hátat a színpadnak. Olyankor pedig, mikor a művész, az alkotás ihletétől megszállva, nekieresztette a hangját, egy kissé megerőtötte a tüdejét, s nem látva, nem hallva, nem gondolkozva, csak domborított, domborított, és annyi bensőséggel, oly részvétreméltón tombolt, mint egy átnyilazott gyomru Behemóth: a tábornok kihajolt a páholyból s felkiáltott a színpadra:

— Mars, takarodjál!

A tábornoktól különben az egész színház rettegett, s a mexikói hős éppen a félelmetességének és fesztellenül nyilvánított bírálatainak köszönhette a Panna barátságát.

Panna, ha hódításról volt szó, nem sajnálta az időt s fáradságot; tábornok és tűzoltó, gróf és színlaposztó, nagykövet és lóvasuti kalauz mind egyformán becses zsákmány volt neki. Tudta, hogy a földszint dönti el a sikert, de tudta azt is, hogy a karzat többet tapsol, mint amaz, s nem hanyagolt el egy beteg macskát sem. Ki tudja? Ez a beteg macska egykor hálás lehet, s nem fog nyávogni, mikor valamelyik halva született darab első előadására behozzák véleményyt nyilvánítani. Panna mindenekelőtt a reklámot szomjazta s csak a szerint becsülte az embereket, a mint hasznára vagy kárára lehettek. Lelke mélyéből tisztelte azokat, a kik koronkint áskálódtak a Durezás-család ellen, de legkivált tisztelte a tábornokot, a ki ellenségnek oly engesztelhetetlen volt, mint egy indiánus.

Panna hű volt, mint maga Penelope, de mikor a Durczás-család érdekei úgy kívánták, nem riadt vissza a kevésbbé botrányos kacérságoktól, s ha megbukott a szirén szerepében, alkudott, mint egy kupecz, vagy siránkozott, mint egy cigányasszony. S rendesen addig lótot-futott, fáradt, míg elérte a célját. De a tábornokot soha se sikerült behálóznia. A mexikói hőst Durczással már csak a halál békíthette ki.

— A ficzkót ne lássam többet — szólott, ha Panna a férjét emlegette.

Annyit azonban elért a szép asszony, hogy a tábornok nem üldözte többé a nagyhangú színművészt olyan tüntetően, mint annak előtte, s ez a félsiker, meg a soha sem valósuló reménység, hogy ez a két férfiú egykor még megérti egymást, folyvást ébren tartotta Panna

érdeklődését a tábornok iránt. A tábornok viszont nagyon kedvelte a Panna dallamos, andalító szavalását, s hálás volt a rövid, szép álmokért, melyeket a szőke tündérnek köszönhetett.

Ennek a tartós s ismert barátságnak tulajdoníthatta Balázs, hogy sokat hányatott szomorújátékát végre ölébe kapta a szerencse. Panna ekkortájt folyton csak szerepek után szaladgált. Vetélytársa, a kit közönségesen csak a nagylábu Bertának neveztek, egy fényes és lármás viszony révén, kezdett igen sokat beszéltetni magáról, s Panna remegett, hogy a nagylábu lassankint teljesen elhódítja tőle a népszerűséget. Ezt a veszedelmet csak új szerepek segítségével lehetett kikérülni.

— Istenem — magyarázta Balásznak megindító nyíltsággal — egy tisztességes asszonynak olyan nehéz sora van a színpadon! Ha nem pletykáltat magáról minduntalan, folyvást játszania kell, mert különben elfelejtik. Nekem pedig tisztességesnek kell maradnom, nem igaz?

Balázs is ezen a nézeten volt, s Panna neki bátorodva, tovább fejtegette a majdnem megoldhatatlannak látszó és kissé kényes kérdést.

— Mit mondana a férjem?! Mit mondana Attila, ha majd felnő?! Mondd, Attila, ugy-e, anyádnak tisztességesnek kell maradnia?!...

Igazán, ebbe bele kellett nyugodni. Balázs megsimogatta Attila fejét, s kifejezte, hogy valóban nincs más hátra, mint folyvást játszani, szüntelenül, pihenés nélkül játszani.

Attila egy kis sebet fedezett fel a Fodorné ősrégi kanapéján, s éppen javában húzgálta ki az ócska bútorból a lószőr-töltelékét, mikor Panna hirtelen magához rántotta, s a Gracchusok anyjának egy örök-szép mozdulatával mutatva rá, így kiáltott fel:

— Nekem Attila a dicsőségem, és nem az, hogy ha

az egész világ rólam beszél. De éppen ő érte, éppen az ő érdekében kérnem kell önt, hogy ne tagadja meg tőlem Pompeja szerepét!

Ó, mily régen epedett érte, hogy szerepekért nyaggassák! . . . De az öröm még nem vette el végképpen az eszét, s tovább tépelődött azon a kérdésen, hogy:

— Honnan ismeri ez az asszony *Vercingetoriz*nak a szerepeit?! A tábornok beszélt volna neki Cambráról s Pompejáról?! De hisz a tábornok aludt, mialatt Pompejáról volt szó!

Nem állhatta meg, hogy ezt a kérdést ne bolygassa; s kíváncsiság kifúrta az oldalát.

— Honnan ismerem a szerepeket? De hisz én olvastam a darabot! A tábornok ide adta a kéziratot, s tegnap elolvastam egy ültőhelyemben. Mért néz rám olyan kételkedve? Egy vörös bőrbe kötött, negyedről alaku könyv . . . a tábornok azt mondta, hogy öntől való.

A dolog kezdett egyre rejtelmesebb lenni; Balázs semmit se küldött a tábornoknak, de a vörös kötésű kézirat csakugyan eltűnt a könyvtárából. Ki vehette el innen? A tettes nem lehetett más, csak Fodorné.

Csakugyan Fodorné volt. A Balázs tizennégy teljes kézírata közül ez már a negyedik lehetett, a melyet suttymban, pártfogókhoz küldött.

Mért érdeklődik ez az asszony oly melegen a gall törzsfő iránt?! Balázs nem volt találékony ember, s nem sejtette, hogy Fodorné Vercingetorixot már vejének tekintette . . .

— És, ha szabad kérdezni, tetszik a szerep a nagyságos asszonynak?

Mily kérdés! Panna egyszerűen el volt ragadtatva. Micsoda szerep! Igazán semmi se hiányzik belőle egy kis római tivornyán kívül.

Balázs mindent megígért. A római jelenetet, a mely-

ben dőzsölnek, a cím szerepet Durezás úrnak, mindent. Még Attilának is kiszorított volna egy kisebb, könnyefakasztó szerepet, de Attila egyelőre még nem működött a színészi pályán.

— Sajnos, okom van attól tartani, hogy a darab előadása nehézségekbe fog ütközni, mint már annyiszor.

— Bízva rám a dolgot — felelt nyugodtan Panna. — Kijárom én önnek, hogy előadják.

És kijárta. A nehézségek, melyeket Balázs már jól ismert, ujjakkal szaporodtak, de Panna fáradhatatlan volt. A mit ő ki akart járni, abba előbb-utóbb bele kellett nyugodni. Mert Pannára nézve visszautasítás nem létezett. Ha kosarat kapott, eljött másodszer, harmadszor, tizedszer. Olyan volt ez az asszony, mint a nemesis; vele szemben nem maradt egyéb hátra, mint a föltétlen, teljes megadás.

A színházigazgató ideges ember volt, s hogy Attilát végre-valahára lerázza a nyakáról, kijelentette, hogy ha már bele kell törődnie a halál gondolatába, isten neki, bele nyugszik *Vercingetorix* előadásába is.

Három hónap multán *Vercingetorix* színre került, s nagy sikert aratott. Durezás úgy bömbölt, mint egy másvilági szörnyeteg, Panna fölvette a század legemlékezetesebb fátyol-ruháját (csak egy gondolat volt az egész ruha), a karzati ifjúság lelkesedett, s a szerzőt kitapsolták minden felvonás után, összesen tizenhétszer.

Másnap az ujságok fölfedezték a nagyérdemű költőt, kiadták az arczképét, s ennek a sikernek a hatása alatt a temetkezési vállalat előléptette *Vercingetorix* jeles szerzőjét aligazgatónak.

Egy félévre rá az ujonnan alakult Első Általános Tűzoltó Szerek Gyára Részvény Társaság Balázst mint ismert pénzügyi tehetséget megválasztotta igazgatójává.

VI.

Ha a medvét tánczművészetre óhajtják oktatni, először is kegyetlenül eldöngetik, aztán megint eldöngetik, és többször is eldöngetik. Ezek után az előtanulmányok után pedig elkábítják. Pálinkát tömnek belé, megfújnak a füle mellett egy harsány szavu sípot, s egy elszakíthatatlan, nehéz lánczczal addig rángatják az orrát, a míg beleszédül. Végül megmutatnak neki egy medvekisasszonyt, a mely már szépen tánczol parancsszóra. A medve eleinte kínosan morog, s iparkodik lánczát a kegyetlen kézből kiszabadítani, de a fűtykös tánczol, a síp ordítózik, a láncz pedig csak nem akar elszakadni. És ezalatt oly szépen szól a duda! A medvekisasszony megadással lejtí a csábító tánczot, az ostor pattog, a zene cseng-bong, s egyszerre az elkábult állat emelgetni kezdi idomtalan lábát. Az első tánczleccke megkezdődik.

Balásznak ahhoz, hogy a tánczművészetet elsajátíthassa, nem hiányzott az előképzettsége. A sors eléggé megpuhította arra, hogy megadással viselje mindazt, a mi következik. A mi pedig az elkábítás művét illeti, arról gondoskodott Fodorné.

Szóval, a mi késik, nem múlik; Balázs megtanult taktusra lépni, megfigyelte mások kellemes mozdu-

latait, s igyekezett a látottakból okulni. Előbujt a barlangjából, s eljárt az emberek közé, először kíváncsiságból, aztán, mert nem csekély meglepetésére, szórakozást talált a dologban.

A kerékpár-király emlékezetes lakodalma óta ott lehetett látni minden táncmulatságon, a hol Fodorék csak megjelentek. Frakkot csináltatott magának, megtanulta Czillától, hogyan kell a nyakkendőt megkötni, egyszóval nem lehetett ráismerni.

Fodorék pedig nem húzódtak vissza a szerényebb mulatságoktól. A ház úrnője mintha véleményt változtatott volna. »Most a leányokon a sor! — mondotta koronkint a gnómnak, szemmeláthatóan azért, hogy mások értsenek belőle. A leányok ugyan még folyvást maguk varrták a béli ruháikat, s Fodorné, a mikor hajnal tájban vetődtek haza, csak úgy felkelt öt órakor, mint azelőtt, de hová lett a régi takarékoság? Rendes számlájok volt a keztyűtisztítónál, s fodrásznő járt a háshoz. »Fel kell találnom a golyószórót! — szolt néha Fodor aggodalmasan.

Ázokról a kirándulásokról, melyek a Fodor családapai gondjait ekkép megsokszorozták, Balázs soha se maradt el. Ő volt az állandó kísérő, a ki nélkül a világért se indultak volna el, bár ennek a kíséretnek a szükségét nem igen lehetett belátni. De az már magától értetődött, hogy Balázs velők legyen. Hogy miért, az szóba se került soha.

Es a kérdés Balásznak sokáig nem jutott eszébe. Hanem egy rossz órában keresztül villant a fején, és attól fogva nem tudott szabadulni tőle.

Valami lármásabb mulatságról jöttek, s kissé fáradtan koczogtak hazafelé. Elül Balázs és Ella, mögöttük Czilla az anyjával.

Hajnalodott, s a körút még zajtalan volt. Balázs és

Ella szótlanul ballagtak egymás mellett. Czillának a béli topánkája egyhanguan kopogott mögöttük, s ettől a kopogástól nem igen lehetett hallani a Fodorné sutogását. Fodorné rossz kedvében volt, s halkan pörölt a kisebbik lányával.

— Eh, hagyj nekem békét — felelt a leány.
— Úgyis tudom, hogy Ellára haragszol . . . Vagy mindig én legyek a bűnbak?!

Halkan szólt, de Ella megértette.

A bűnös nem fordult hátra, s nem szólt bele a halk szóvitába. Csöndesen haladt tovább, s egy észrevétlen pillantást vetett kísérlőjére, a ki szótlanul bámult a sötétkék sávra, mely az égen egy új nap közeledtét hirdette. A leány vállat vont, s némán folytatta útját. Álmos volt, s nem törődött semmivel a világon.

A míg haza értek, nem váltottak egy szót sem. A küszöbnél aztán elbúcsúztak egymástól.

— Jó éjt, Ella kisasszony.

— Jó éjt, Hódy úr.

Fodorné szeretett volna egy pár jó szót mondani a kedvetlen Baláznak, de nem talált semmi okosat.

— Úgy elkényeztet bennünket, hogy már meg se köszönjük a szíveségét.

De ez a néhány szó olyan ünnepiesen hangzott, mint valami végbúcsú . . . Fodorné dühös volt magamagára és az egész világra.

S a hogy becsukódott mögöttük az ajtó, tüstént rá is támadt a nagyobbik lányára:

— Ostoba vagy, mint egy vadlúd! A kórházban fogsz meghalni, érted, a kórházban! Jusson eszedbe, hogy megmondtam előre.

A leány nem felelt.

Kinn maradtak a konyhában. Czilla levett a pohár-

székről egy tányérral fedett tálat, s hozzá látott a hideg vacsorához. A zivatar, mely, mint előre látható volt, elkövetkezett, egy cseppet se érdekelte.

Ella melléje ült, s azt mondta neki:

— Adj hát nekem is egy kicsit.

Míg a két lány evett, Fodorné le s föl járt a konyhában; iparkodott türtőztetni magát. De nem állta sokáig a dicsőséget, s egyszerre csak megállapodott Czilla előtt:

— Nem ettél még eleget?

Czilla, a ki komoly veszedelem esetén épp olyan gyáva volt, mint a milyen hetvenkedő az apró perpatvarok alkalmával, intett, hogy már készen van. Megértette, hogy nem közönséges családi vihar, hanem az a nagy jelenet következik, a mely már régen fenyegetett. Minthogy pedig a drámai jeleneteket otthon nem kedvelte, sietve átsomfordált a hálószobába.

Ella követni akarta, de nem illanhatott el.

— Te maradj itt — rivallt rá az anyja.

Ella megadta magát sorsának. Letült, s szembe nézett a veszedelemmel.

Fodorné egy darabig még folytatta sétáját, s mikor meggyőződött róla, hogy a kis lány lefeküdt, odalépett Ellához.

— Hallod-e, te leány — szólt, a levágott fejek rémítő tekintetével nézve a Fodor-család reménységére — ha te még egyszer úgy viseled magad, mint ma este, megfojtalak, érted?!

— De hát mit csináltam én?! — védekezett a leány. — Olyan nagy véték, hogy egy kicsit jókedvű voltam?!

— Még azt kérded, hogy mit csináltál?! Mintha nem láttam volna, mintha nem látta volna ez a szégyen ember, s nem látta volna mindenki! Azt csináltad, hogy szemtelen voltál!

— Istenem, mert két vagy három ujját tánczoltam az egyetlen jó tánczossal, a ki ott volt, azért mindjárt... Hisz te nagyon jól tudod, mama, hogy Béla nem is udvarol nekem!

— No ne is udvaroljon! És egyszer s mindenkorra megmondom, hogy erről a kamaszról ne halljak többet!... Tessék, még azt kérdi, hogy mit csinált?! Azt csináltad, hogy összebujtál nevetgélni ezzel a kamaszszal, tánczközben a vállára dőltél, és orczátlán voltál, tudod, orczátlán! Neki ez persze semmi! De ha még egyszer effélét látok, kikaparom a szemed!

Ella hallgatott.

— Mit gondolsz — folytatta Fodorné — hogy eshetett az ennek a szegény embernek?! Ez egy finom lelkű ember, a kit te nem érdemelsz! Azért, hogy nem csinál jeleneteket, azt hiszed, nem vesz észre semmit? Egy szép nap rád se néz többet, s aztán mehetsz ugrándozni, orczátlán!...

— De mama — szólt Ella csendesesen — mi közöm nekem Hódy úrhoz?! Úgy beszélsz róla, mintha legalább is a vőlegényem volna.

— Azt mondom, hogy nem érdemled a szerencsédet. De ha nem érdemled, legalább becsüld meg! Ne légy ostoba. Ma még azt hiszed, hogy az élet csupa hancúzás és tréfa. De egyszer majd keservesen tapasztalod, hogy a tréfa drága mulatság, a szerelmeskedés ostobaság, és semmi se ér semmit, csak a megélhetés, a szép, tiszta lakás, a jó meleg téli ruha, és az olyan ebéd, a melyikért nem kellett zálogba tenni semmit.

Ella elgondolkozott. Egy kis kézitükör volt előtte, sárgára mázolt keretű, szegényes jószág, a minőt csifrálkodó cselédek használnak. A tükör visszaesillogtatta szép szőke hullámos haját, és a Seherezáde-szempárt. Nem állhatta meg, hogy oda ne pillantson.

— Szóval, te azt hiszed, mama, hogy Hódy úr engem el fog venni feleségül?!

— Micsoda buta kérdés?! Ha ugyan ma este örökre el nem rontottad a dolgot.

— Ó, semmi esetre — felelt nyugodtan Ella. — Én inkább azt hiszem, hogy csak ma kezdett szeretni, akkor, a mikor megharagudott rám . . . De hát miért nem szól, ha szeret? Soha se mondott egy szót se, a miből azt gondolhatná az ember, hogy olyan szemmel néz rám . . . Még csak nem is néz úgy rám, mint a többiek.

— Persze, majd úgy ugrabugrál körülötted, mint ezek az éretlen diákok! De hát nincs szemed? Miért maradt itt, a mi hónapos szobánkban, akkor is, mikor az isten fölvitte a dolgát?! Miért foglalkozik annyit veled, miért kísér el mindentüvé, miért van kiforgatva a természetéből?! Mondd, nincs szemed?

De igen, volt szeme. Csakhogy szerette mindezt hallani.

— Ilyen tudományos ember! — folytatta Fodorné. — Bizony nagy szerencse, hogy rád veti a szemét.

Ella nem felelt. Maga is eltűnődött rajta egy kicsit, honnan van, hogy ő ezt a sok érdemet nem tudja kellőképpen méltányolni?!

A hinduknak a szerelemről szóló szent könyve hetvenhét mesterséget sorol fel, s azt állítja, hogy ezek bármelyikével meg lehet nyerni a lányok szerelmét. De a *tudomány* nincsen közöttük.

S Ella gondolatai egy betű-izszonyban szenvedő gavallérnál kalandoztak, a ki háromszor bukott meg minden alapvizsgálaton, s a kiről a sors könyvébe azt írták, hogy: sohase fogja letenni a szigorlatokat . . .

Másnap este Balázs azt cselekedte, a mit előtte való éjszaka Fodorné. Izgatottan járt le s fel, s megmérte

a szobáját szélteben, hosszában, keresztben. Mintha nem ismerte volna már vagy tizennégy esztendeje.

Aztán megállt az ablaknál. Ha az embert bántja valami, ez még nem ok rá, hogy fölverje álmából az egész háznépet.

Nem tagadhatta önmaga előtt, hogy mód felett haragszik. De egy kicsit zavarba jött volna, ha véletlenül megkérdezik tőle, hogy: miért?

Utóljára is mi köze ehhez a leányhoz, s a helytelen viseletéhez? Semmi a világon. Sohase gondolt rá, hogy feleségül vegye; az egész család se inge, se gallérja.

És mégis, végtelen keserűség fogta el. A mint leverten, mélyen elszomorodva, majdnem minden gondolat nélkül kirévedezett az ablakon, tekintete önkéntelenül fölkereste azt a jól ismert erkélyt, a mely mögött már oly régen nem lakik senki! A hold, az érzelgős lelkek és a költők barátja, ezüst esőben fürösztötte meg az erkélyt tartó két óriás kisasszonyt, s Baláznak eszébe jutott az a sok ostoba, de édes óra, a mikor itt ült ezen a helyen, hogy rimes számárságokat mondjon meghittjének, ennek a boldogtalan planétának, a mely talán éppen azért bolyong az űrben, hogy meneküljön a rimes bizalmasságoktól.

Be rég is volt az!

Istenem, soha se mondhatta el, hogy kéjt a föld többet már nem adhat neki. A boldogsága is csupa nélkülözés volt. De akkor a szenvedés is boldoggá tette, s egy óra alatt többet élt, mint ezekben az örömtelen, czudar, nyomorult esztendőkbén, a mikor már nem volt semmije, még csak egy fájdalma sem!...

— Te voltál a jóság, te voltál az öröm, te voltál az élet! Ó mért is, hogy nem tudtam meghalni!

S nem gondolva rá, hogy immár fehér szálak kezdik tekintélyessé tenni különben balgataj fejét, suttogni

kezdett az árnyékhoz, a ki hosszú idő multán újra megjelent neki.

— Csak téged szerettelek, s örökkön csak téged foglak szeretni! Nincs, ne is legyen örömem a te emlékedén kívül... Hűséges maradok hozzád, a míg csak élek!...

Mikor est a szót: hűség, ismételtetni kezdjük, a hűtlenség már szívünkbe lopózott.

Ne legyünk szigoruak szegény barátunk iránt. Az ember alkalmazkodó állat, s bele törődik minden nyomorúságba. De van egy gondolat, a melyet nem lehet megszokni, azt, hogy: soha többé.

És mégis bele kell törődnie abba a vigasztalan gondolatba, hogy a szerető csókja rá nézve már csak mitológia; le kell tennie, le fog tenni róla, hogy valaha fészke lesz, a hol gyerekek lármáznak.

Brr, még a gondolattól is megfázik az ember.

És ugyan miért? Olyan öreg volna már, a kit nem lehet többé szeretni?! Nem nyomorék, nem beteg, még csak nem is a régi éhenkórász. S ha gyámoltalanságától, siralmas multjának eltörölhetetlen bélyegétől nem is szabadulhat többé soha, ne léteznék a világon leány, a ki megérezze, hogy rosszul szabott kabátja alatt férfiszív dobog?!

De mért jár mindez a fejében? Mi ütött hozzá?

Azért van így elkeseredve, mert az a kis lány illetlenül kaczerkódott egy hozzá való jókedvű fiatal úrral? De hát mit törődik azzal a kis lánynyal?!

És rájött, hogy fájdalmasan esik megszokni a gondolatot, hogy azért a kis lányért egyszer csak érte jön valamelyik jókedvű fiatal úr, elviszi ebből a házból, s ő nem fogja hallani többé azt a kedves hangot, azt a szép, okos beszédet.

Már hajnalodott, s Fodorné hallotta, hogy még folyvást le s fel jár a szobájában.

Göndöry Béla egy szép reggel arra ébredt, hogy vadul dörömböznek az ajtaján. Ez a szép reggel tulajdonképpen délutáni két órát kíván jelenteni, a vad dörömbözés azonban szó szerint értendő.

Ideges lények lázas szívdobogást kaptak volna ettől a hirtelen bős lármától, de Göndöry Béla éppenséggel nem szenvedett ilyes betegségben.

— Nagyon szemtelen — szólt magában. — Nem lehet más, csak a szabó vagy a suszter.

Azzal megfordult a másik oldalára, s tovább aludt.

De az ajtót tovább dőngették, s a bős láрма kíséretében egy ismeretlen hang szólalt meg:

— Nagyságos úr! Nagyságos úr!

— Nem hagy aludni a gazember — bosszankodott Justinianus kitartó tanítványa, s rágyújtott egy cigarettára. — Csak rajta, majd meglátjuk, melyikünk győzi tovább türelemmel.

Elővette a tegnapi estilapot, s olvasni kezdett.

— Levelet hoztam, nagyságos úr — erőködött odakünn az ostromló.

— Tudom — gondolta odabenn a jogász.

— Hordár, hordár van kinn! — esengett az erőszakos látogató. — Hordár a Nagymező-utcából.

— Ezt akárki mondhatja — jegyezte meg magában az ostromlott férfit, a ki jól ismerte a hitelezők minden furfangját.

S nyugodtan eregette a füstöt cigarettájából.

Végre a látogató feltalálta magát. Felhagyott a dörömbözéssel, s vagy két perc multán Göndöry Béla észrevette, hogy a küszöbről, az ajtó hasadékán, egy czédula erőködik be a szobájába.

A czédula után pedig egy levél következett. Közönséges, polgári levél, s nem ama szalmaborítéku iro-

mányok egyike, melyekről a szakavatott szem messziről meglátja, hogy semmi jót se jelentenek.

A levél félig kinn maradt; látszott, hogy nem akarják egészen elereszteni. A czédula azonban egész terjedelmében bejutott a szobába.

Göndöry Béla, miután meggyőződött róla, hogy kívülről lehetetlen ellenőrizni, mi történik odabenn, felkelt, óvatosan oda lépkedett a czédulához, s fölvette.

A czédulán ez állott:

Kérem szépen, nagyságos úr, én vagyok, a 117-es hordár. Ezt a levelet hoztam, de válasz kell rá. Tudom, hogy a nagyságos úr itthon van, kezét csókolom. A 117-es.

— Az már más — szólt a jogász, és kinyitotta az ajtót.

S mialatt felbontotta a levelet, kioktatta a köz buzgó szolgáját.

— Máskor, ha levelet hoz, ne azt kiáltja, hogy: nagyságos úr, nagyságos úr, hanem kopogjon hármassal kétszer, köhögjön egyszer erősen, s ha nem lát semmiféle gyanús embert, kiáltson határozott hangon: »Le a szipolyokkal, le, le, le; fel az uzsorásokkal, fel, fel, fel.«

— Igenis, kezét csókolom.

A levél Czillától volt, s így hangzott:

Barátom!

Nagy baj van, roppant baj. Mindennek vége. Ó jaj nekem! Beszélnem kell magával, ha kompromittálom is magamat. Legyen öt órakor az Erzsébet-téren, a Sas-utczai részen. Véletlenül találkozunk, szóba állunk, és csatlakozik.

Legyen erős. Legyen mindenre elkészülve.
 Ó, jaj nekem! De jaj magának is, szegény barátom!
 Oly borzasztó ez, mint egy szindarab.
 Üzenje meg, hogy ott lesz-e?
 Azért nyugalom. Maga legyen férfi.
 Pá, édes.

Czilla.

U. i. Ne kokettáljon a felsőbb leányokkal.

Göndöry Béla tudta, hogy Czilla nagyon szeret fontoskodni, s egy cseppet se volt megijedve. Felöltözött, elment ebédelni, s úgy evett, mint egy czápa.

Ebéd után elment a kávéházba, s öt óráig biliárdozott. Öt órakor aztán megindult az Erzsébet-tér felé.

Már messziről ráismert a Czilla vörös pántlikás matróz-kalapjára. A kis leány színésznőktől ellesett, tüntető izgatottsággal járta körül a sétatérnek nevezett porfészket.

— Maga el tud késni ilyen viszonyok között?! — kérdezte vésztjósó komolysággal, mikor meggyőződött róla, hogy senki se hallhatja a beszélgetésüket.

Göndöry Béla, szükség esetén, úgy hazudott, mint egy tolvaj lakáj.

— Éppen egy órája, hogy a József-téren várom. Végre, nem tudtam egyebet gondolni, mint hogy tévedés lehet a dologban, s itt vár, nem a hogy a levelében írta.

Ebből egy kis vitatkozás kerekedett, s Göndöry Béla igen elcsodálkozott, mikor a tanúságot előszedett levélből kiderült, hogy az Erzsébet-téren kellett megjelenie.

— Tessék, csakugyan én vagyok, a ki tévedett! . . . De, istenem, olyan zavart is a fejem, mióta megkaptam a levelét! . . .

— Ugy-e, micsoda szerencsétlenség?!

— Az igazat megvallva, csak sejtem, hogy miről van szó. De minden rosszra el vagyok készülve.

— És igaza van, szegény barátom — sóhajtott Czilla, a ki boldog volt, ha a francziából fordított színdarabok nyelvén társaloghatott. — Hódy megkérte Ellát.

— Ah!

— S magának erre nincs egyéb mondanivalója, mint ez a rövid sahs?!

— Azt akartam mondani vele, hogy: csak úgy egyszerre?

— Csak úgy egyszerre. Azaz, hogy még sem egészen egyszerre. Ella ma elárulta nekem, hogy, amúgy félig-meddig, már vagy két héttel ezelőtt nyilatkozott előtte.

— És Ella? ... Mit felelt neki?

— Semmit. Nagyon meg volt lepelve. Zavarban volt. Félt.

— No lám, erről egy szót se szólt nekem.

— Úgy, úgy, haragudjék! Haragudjék még jobban! Nem képzeli, Béla, milyen férfias az, ha egy férfi haragszik! ... Törjön, zúzzon össze mindent, a mit útjában talál, s szálljon szembe az egész világgal!

— Kedvem volna hozzá — felelt Béla oly hangon, mely elárulta, hogy az elhatározó pillanatban mégis csak meg fogja gondolni magát, s a világnak nem lesz semmi baja. — De mit érnék el vele? Számíthatok-e rá, hogy Ella mellettem marad? Szó sincs róla. Ez az ember soha se kérte volna meg, ha Ella nem biztatja.

— Ó, ne rágalmazza Ellát! Ő semmiről se tehet. Nem tehet róla, hogy Hódy biztatásnak vette, ha barátságosan nézett a szemébe. Maga tudja, milyen szépen tud nézni ez a lány. Nem is tud máskép, csak szépen nézni. Mindenkre úgy néz. S ha Hódy ezt félreértette, úgy ez nem az Ella hibája.

— Meg kellett volna mondania neki, világosan, határozottan, hogy nem szereti, hogy mást szeret.

— Azt nem tehette. Maga nem ismeri a mamát. A mama rettenetes tud lenni, ha ellenkeznek vele.

— S Hódy a mama választottja?

— Az övé. Tegnap este kijelentette, hogy ennek a házasságnak meg kell történnie. Ó, az borzasztó jelenet volt! Ella sírt, én is sírtam, a papa is sírt. A mama pedig olyan dühös volt, de olyan dühös!...

Göndöry Béla lehorgasztotta a fejét, pár pillanatig hallgatott, s ezalatt botjával egy kavicsot kapart ki a földből. Mikor ez megvolt, idején valónak találta előterjeszteni, miként ítéli meg a helyzetet, ő, az első érdekelt.

— Hát biz ez igen nagy szerencsétlenség — szólt nyomatékosan.

Bár a csüggeteg lemondásnak ez a megnyilatkozása végtelenül szomoruan hangzott, a beszélő arcán észre lehetett venni, hogy, a mi őt illeti, ő nem találja a helyzetet teljesen vigasztalannak. A komolyság különben nagyon rosszul állott a szegény Göndöry Bélának; határozottan veszített vele, ha nem lehetett kuruttyolnia.

Czilla megbotránkozott.

— És maga ebben a perczen nem tud okosabbat tenni, mint sápitozni?! Fúj, szégyelje magát! Ilyen a férfi mind, különösen a civil. A katona mégis más; egy huszár nem tesz ilyet. Tessék, itt van egy úr, a ki abban a szerencsében részesül, hogy szeretik. Szeretik úgy, a hogy csak regényekben és színdarabokban szokás szeretni: butául, életre-halálra. Azt hittük volna róla, hogy ő a ródui koloszsus. És ennek az úrnak, mikor a helyzet komolyra fordul, nincs egyéb mondani valója, mint hogy: »Baj, baj.« De nem úgy van az, kérem. Küzdeni kell, édes barátom, az élet küzdelem.

Göndöry Béla ez idő szerint csak karambolban óhajtott küzdeni. Bosszantotta a Czilla fontoskodása, s jobban szeretett volna a kávéházban lenni.

— De hát mit csináljunk?

— Tőlem kérdi?

— Lásd, Czilla, én nem versenyezhetek ezzel az emberrel. Ő a legjobb kondícióban van, s én még nem vagyok *fit*. Előre tudtam, hogy canterben fog megverni. Most kitudódik, hogy ő számtalan hosszal első, én pedig letörtem. Ez szomorú, kétségbeejtő, de így van. Maga azt mondja, hogy küzdjem tovább. Én még abban se vagyok bizonyos, hogy ez egyáltalán lehetséges-e? Az az érzésem, hogy ő mindig le fog engem galeppezni. Hiába, nem vagyok *tip-top* kondícióban.

— Bánatot jelent? — kérdezte Czilla, a ki értette ezt a lóverseny-nyelvet.

— Nem, hanem azt kérdem, hogy: mit csináljak?

— Tanácsot kér tőlem?

— Igen.

— Jó. Rendelkezésre bocsátom életismeretemet, s tapasztalásaim kincses házát. Én nem látok olyan sötétet, mint maga, s nem csak egyféle megoldást tudok elképzelni. Tessék közülök választani. Itt van mindjárt az első. A legjobb, de egyúttal a legnehezebb. A szökés.

— Az nem lehet — szólta Göndöry Béla, nála szótlan határozottsággal.

Arra gondolt, hogy legfeljebb Promontorra tudná hölgyét megszöktetni, s oda is csak hajón.

— Miért nem?

— Maga gyerek, Czilla, magának ezt még nem magyarázhatom meg.

Pedig Czilla is megértette volna, hogy huszonhét krajczárral nem mehet az ember Gretna-Green-be, a

házasághető kovácshoz, de Czillát mindig lefegyverezte, ha valaki arra hivatkozott, hogy neki bizonyos dolgokról még nem szabad tudnia. Nem szeretete elárulni, hogy oly tisztán látja az apró emberi nyomorúságokat, mint maga a bíboros koncilium.

— Kár — felelt, kissé elmélázva, abban a szent meggyőződésben, hogy Göndöry Bélát illendőségi tekintetek bántják — higgye el, a regényes megoldások a legjobbak. De van egyéb megoldás is. Ha akarja, mindjárt mondok egy másodikat.

— *Zehn auf*, hogy ez is regényes lesz.

— Nem, ez drámai. Egy szellemes nő, mint a színdarabokban szokás, beleavatkozik a dologba, egy kicsit ármánykodik, egy kicsit beszélget, hol ezzel, hol azzal, és addig mesterkedik, míg a szerelem végre is győzedelmeskedik.

— Nagyon le vagyok kötelezve a szellemes nőnek, de attól tartok, ez kissé hosszadalmas volna. A tervteli veszedelemmel, s a siker kétséges. Mondjunk le a drámáról.

— Van egy polgári megoldás is.

— Megvallom, hogy ez előre jobban csábít, mint a másik kettő.

— A polgári megoldás ez. Maga titokban találkozik Ellával, és azt mondja neki: »Ella, én egy igen-igen szegény ficzkó vagyok, a ki minden szigorlattal egyre távolabb van az ügyvédi vizsgálattól, de nagyon szeretem magát, s magáért talán még ezt a vizsgálatot is le fogom tenni. Megvár?« Bizonyos vagyok benne, hogy Ella azt fogja felelni: »Megvárom«. S akkor nincs mód rá, hogy férjhez adják máshoz. Ella hallgatag és kényelmes természetű, de ha egyszer a fejébe vesz valamit, bajos rábirni, hogy ezt a valamit pedig meg is ki a fejből.

— Láska, Czilla — szolt a jogász, egy kicsit elgondolkozva — ez már jó tanács. És én e szerint fogok cselekedni. Ha igazán szeret, nem lehet kényszeríteni, hogy máshoz menjen férjhez.

Majd, mintha egyszerre csak elfogta volna a kételkedés, kissé akadozva folytatta:

— Ámbár az az átkozott vizsgálat olyan messze van!... Addig annyi új akadályra lelhetünk!... S egy leány olyan gyöngé!... Ki tudja, nem volna-e jobb felhagyni minden küzdelemmel?!

Az igazat megvallva, Göndöry Béla már alaposan megbánta, hogy ennyire bele bonyolódott ebbe a szerelmi dologba. Az ember lányokkal szemben nem lehet eléggé óvatos; ki hitte volna, hogy egy kis kötődés, néhány pohár pezsgő és egy-két ügyetlen szó idáig elrontsa a dolgot?! Szeretett volna kieviczkelni a hínárból, de tisztességgel akart szabadulni.

Egy kicsit habozott is. Szegény kis lány! Oly édes hangocskája volt, s oly szépen tudott nézni! Hiúságának hízelgett ez a föltétlen meghódolás, bántotta, hogy nem éppen szép színben kell feltűnnie előtte, s nagyon bosszankodott magára az egész dologért.

— Maga bánatot jelent?! — kérdezte Czilla, a ki kezdett gyanakodni.

— Isten mentsen! — felelt a jogász, s akkor úgy gondolta.

— Tehát abban maradunk...

— Abban maradunk, hogy vasárnap délután felmegyek magukhoz s betűről betűre elmondom neki a maga szavait. Remélem, hogy a maga szavával fog felelni.

— Bizonyos lehet benne. Ella ugyan, meg kell vallanom, semmit se tud erről az én kirándulásomról, de ez nem változtat a dolgon. Most már tudni fog róla. Tehát: várjuk. A viszontlátásra.

— A viszontlátásra, Czilla.

Kezel fogtak, s a kis lány megindult hazafelé. A jogás egy pár pillanatig ott maradt, a hol elbúcsúztak, s utána nézett a regényes kis hölgynek.

Még jó darabig látta a jól ismert matrózkalapját, s a rajta virító szegényes pántlikát. Arra gondolt, hogy nincs rettenetesebb dolog, mint ilyen kalapokban járni egy életen keresztül.

Aztán, mikor a kis lány végkép eltűnt a szeme elől, bosszusan fordult az ellenkező irányba, s azt mondta magában:

— Nem.

Göndöry Béla azt tartotta, hogy a világ kétféle emberekből áll. Az okosakból, a kik fiákeren járnak, szép ruhát hordanak, jól élnek, rendelkeznek egy esomó más fajta emberrel, azt teszik, a mit akarnak, s jól táplált, divatos ruhában járó gyermekekkel jelennek meg a színházban s a fürdőhelyeken.

Meg az oktalankból, a kiknek az élete keserves robot és a házi perpatvar örökletessége között oszlik meg. A kik csak azért boldogok, mert megaláztatnak, a kik rossz levegőn, szűk lakásokban senyvednek, s csenevész, gyerekbetegségektől megtizedelt, szegényes ruhácskákban kóválygó árvákat hagynak hátra, hogy a szegény emberek fajtája soha ki ne vesszen a világból.

Amazok: a kik pénzes lányokkal házasodnak össze.

Emezek: a kik szegény lányokat vesznek el.

És még egyszer mondta magában:

— Nem.

Vasárnap Ella hiába várta udvarlóját. Várta hétfőn, kedden, szerdán, szombaton. Göndöry Béla nem jött.

VII.

Erre mifelénk szeptemberben a nappal gyönyörű. A napnak már nincs tüze, csak édes melege, a levegő langyos és nyugodt, s a szellő hízélgéssel teli, mint a fiatalságtól búcsúzó nők szerelme. Benn a városban, a nagy házak között, a hol nem látni a lombok hervadását, azzal áltathatod magad, hogy: ez még a tavasz, vagy legalább: egy második tavasz, mely talán enyhébb még az elsőnél is, és hűségesebb, jobban megbízható. Ámbár a napfény bágyadtabb, mint volt akkor, a levegő nem oly átlátszó, s a délutáni napfényen sütőképező alakokat környező finom, ónos fehérségen már ott a morbidezza... Mindegy. Oly szép még szeptemberben!... szebb, mint valaha! S bolyongva paloták között, melyek még a nyári meleget sugározzák vissza magukból, azt hiheted, hogy a tél csak egy csunya lidérczmese.

De ne bízzál ebben a második tavaszban! Vigyázz, csak úgy könnyedén ne merészkedjél ki a messzi szabadba, ha már leszállt az est. Szeptemberben a nappal még szép, de az este már hűvös. S nem sejtjed mikor, nem tudod honnan, egyszerre csak hideg szél támad, mely végig sívít a mezőn. Jaj neked, ha ez a szél odakint talál, a mint véd-

telenül barangolsz a szeptemberi éjben; dideregve, csontig áthűlten érsz haza, s lesheted, a míg kihevered a csalódásodat...

Esti nyolcz óra lehetett. Czilla a zongoránál ült, s elkeseredetten kalapálta a kedves dalát:

A kit imádok: egy tűzér,
Csak egy tűzér, a kit imádok...

A vőlegény és a menyasszony benn sugdolóztak a másik szobában, a nyitott ablaknál.

Csak a nagy szoba függőlámpája világított be hozzájuk, meg kívülről a csillagok. Abban a félhomályban és félmagánosságban voltak, melyet a mindeneket átölelő kerítő-szellem talált ki a jegyesek számára.

Azért bátran szólhatunk erről az édes-kettesről... Istenem, még oly kevésbé voltak jegyesek!

Ella, kihajolva a nyitott ablakon, a séta-úton nyüzsgő, sötét alakokat nézte, melyek közt a kocsik lámpái mint fénybogarak suhantak keresztül. A ligetből még egyre tartott a népvándorlás be, a város felé. A fogatok egymásra dübörögtek, a tömeg kétoldalt széles sorokban hömpölygött előre, de az utcái lámpások ezrei már kezdtek álmosan pislogni.

Balázst nem érdekelte az utcái élet. Csak azt a formás, szép kis fejét nézte, s arra gondolt: vajon micsoda tündérek fészülik éjjelenként ezt a puha, gyönyörű haját, mely természettől olyan, mint az áttört selyem?!

— Mindig így leszünk? — suttogta a formás kis fejhez. — Ilyen közel egymáshoz, mint most?... Mondja, hogy: mindig.

— Mindig — felelt a lány.

— És nem fog mellőlem más világokba vágyódni? Nem fog vágyódni semmi, senki után?

— Nem fogok vágyódni semmi, senki után — szólt engedelmesen a lány.

Aztán tovább nézte az Opera felé repülő kocsik nagy tüvegtabláin átfelhérő esti öltözeteket.

Odaát Czilla még egyre a *Lili* románczát nyaggatta:

Ha kinevetnek is ezér':

A kit imádok, egy tűzér.

— Ó, mondja még egyszer, hogy nem lesz szerencsétlen velem! Olyan jól esik, ha szépen szól hozzám! Látss, nem is álmodtam, hogy egyszer ily végtelenül boldog leszek!

A lány egy pillanatig hallgatott. Hirtelen azt akarta mondani: »Én nem lehetek szerencsétlen soha.« De aztán mást gondolt. És azt felelte, hogy:

— Szeretem magát.

De nem merte a keresztnévén szólítani. Érezte, hogy ez hamisan hangzanék.

— Ha tudná, milyen boldoggá tesz! Látss, én már oly régen szeretem magát! Már akkor is szerettem, a mikor még nem tudtam, hogy ez szerelem... Úgy féltettem előre!... Szerettem volna, ha soha senki se látja rajtam kívül. Aztán, aztán álmodni se mertem. Hisz maga még csak egy piczi jószág volt akkor, a mikor megismerkedtünk... És remegtem a gondolatra, hogy egyszer csak nem fogom hallani a hangját, a nevetését, ezt az édes beszédét, mert elviszik innen, idegen világba, a honnan én ki leszek zárva egészen, a hol egy »Jó napot« nem sok, még annyit se mondhatok magának... Pedig, megvallom, olyan önző vagyok, hogy úgy tennék magával, mint a mesék gonosz óriásai: még akkor is sárkányokkal őriztetném, ha nem szeretne egy cseppet se, csak hogy: láthassam, láthassam mindig!... Nem felel?

— Mit mondjak?

— Mindig csak egyet. Hogy szeret egy kicsit, ha nagyon kicsit is, de szeret.

— Mondani kell azt? Istenem, maga tudja, hogy én nem értek a szavakhoz. Mit mondjak, a mit még nem tud? Csak azt mondhatom: soha se fogja megbánni, hogy engem választott.

Nem merte megcsókolni a haját, csak a kezét szorította meg. S annyi hálával nézett a szemébe, hogy a leányt szinte megihatotta. Aztán megint hallgattak.

Ekközben letelt az az idő, melyet a Fodorné anyai bölcsesége e törvényes szerelem első, tiszta örömeire hallgatag engedélyezett, s Fodort, a kinek egy darabig kinn kellett maradnia a konyhában, beeresztették a nagy szobába.

Fodor teli volt panaszszal.

— Igazán borzasztó — magyarázta Balázsnak — milyen balkezű ember vagyok! Hát azt hiszi, meg tudtam szerezni azt a rongyos hatszázezer forintot?! Dehogy! Hatszázezer forint! Micsoda semmiség, mikor egy milliárdokat és milliárdokat jelentő találmányról van szó! S mondhatom, hogy ehhez a golyószóróhoz képest a Hiram S. Maxim-féle szerszám valóságos gyerekjáték, afféle „Hammer und Glocke.” Tízezer lövés egy perc alatt! Másfél nap alatt véget vetek minden háborúnak a világon, s ha akarom, Polinéziát szétfúvom, mint egy szappanbuborékot. Tudja-e, mit jelent az én találmányom? A világbékét, a szociális kérdés megoldását, az egész emberiség boldogságát! Ez az utolsó szó a repülőgép előtt, vagyis, helyesebben szólva, mi szükség most már a repülő gépre?! De a katonák olyan nehézkesek, mintha mind csupa apró trójai falovon ülnének!... És a bankok! Megannyi szatócs! Magában az angol bankban sincs több vállalkozó szellem, mint a sarki fűszerkereske-

dőben. De hát, kérdem, mire akkor a bankok, ha úgy tesznek, mint a *Fa-kutyához* címzett fűszeres bolt, s nem dolgoznak másban, csak malagában és indigóban, mintha Marco Polo óta egy jottát se változott volna a világ?! Ha nekem egy kis tőkém van, ma a nagyhatalmak kormányai az utcán verekednek, hogy melyikök vásárolhassa meg előbb a találmányomat. Míg így! Egész nap dolgozom, futok, fáradok, verejtékezek hiába, s nem tudom megkeresni családomnak a betevő falatot! A tőke! Ez minden. Hány lángelme pusztul el addig, míg egy érvényesül! S mivel érvényesül? A tőkével. De az elpusztuló lángelmék a legtöbbször könnyelműek vagy dologtalanok. Míg én! Hígyje el, én nem fejjel, hanem ballábbal jöttem a világra.

Czilla, ezalatt, titokban, félre hívta Ellát a sarokba, s fojtott, tompa hangon, mint a színpadon szokás, így suttogott hozzá:

— Egész nap nem tudok veled beszélni.

— Mit tehetek róla? Mi baj?

— Mondtam, hogy ez valóságos dráma. Találkoztam Bélával.

— És még szóba álltal vele?

— El akartam menni mellette, mintha nem is látnám. Hanem megszólított.

— Mit mondott? Bizonyosan mentegetőzött. És te elkezdted felelni vele!

— Ó nem. Mondom, hogy ez valóságos dráma. Tudod, miért nem jött el?

— Ne is beszéljünk erről. Nem hiszek neki.

— Figyelj rám. Meghalt a nagymamája. Tudod, az, a ki már oly sokszor volt beteg. El kellett utaznia a temetésére, hirtelen, váratlanul.

— Írhatott volna.

— Félt, hogy bajt okoz vele.

— Nem. Hazugság az egész.

— Nincs igazad. Ha úgy volna, a mint gondolod, soha hírét se halljuk többet. Nem igaz? És visszajött.

— El akar jönni?

— Igen. Pontban kilenczkor elsétál itt az ablak előtt. Ha felhúzod az egyik függönyt, ez azt jelenti, hogy megbocsátasz, s holnap itt lesz, mintha semmi se történt volna.

Nem felelt, s úgy tett, mintha nem is nagyon érdekelné a dolog. Elővette a horgolását, leült az apja mellé, s koronkint olyan komolyan nézett a beszélőre, mintha szentül hinne mindezekben a fantazmagóriákban.

De Czilla észrevette, hogy néha lopva az órára pillant, s mikor a kitűnő Fodor-féle időmérők, némi apró véleménykülönbségeket leszámítva, abban egyeztek meg, hogy kilencz felé járhat az idő, átsétált a másik szobába, s lassan, tüntető nyugalmassággal, felhúzta az ablak függönyét.

Az utca már kezdett néptelenedni. A kocsirobogás jókora szüneteket tartott, s a sötét alakok ritkább sorban és gyorsabban haladva suhantak el a gázlámpák mellett. Nem kellett hozzá több egy pillantásnál, hogy a szemközt lévő palota kapujában észre vegyen egy égő szivart, s az égő szivar mögött egy mozdulatlan alakot.

Sötétben minden macska szürke, s minden imádó egyforma. Hanem azért Ella mindjárt felismerte lovagját: botjáról és kalapjáról, mint Ofélia.

Tehát csakugyan eljött.

A fehér arcz halvány rózsaszínre vált; piczi kagylóházakban látni ezt a gyönyörű színt. A Seherezáde szempár lecsukódott a boldogságtól... ha amaz, ott

lent, ebben a pillanatban látja: igazán szerette volna, legalább addig, a míg egy hosszú csók tart.

— Tudtam, hogy eljön — suttogta magában — tudtam, hogy el kell jönnie.

Az igazat megvallva, ez csak amolyan utólagos jóslat volt. Ha Fodor Ella kisasszonyt nem is, a türelmes olvasót bizonyára meglepte a Göndöry úr váratlan megtérése. Ki kell jelentenünk, hogy senkit se lepett meg annyira, mint bennünket, a kik, végre is, a legjobban ismerjük a fenttisztelet Göndöry urat.

De hát a legelszántabb nagyravágyóknak is vannak gyöngye pillanataik. Ezek között a gyöngye pillanatok között nem utolsó helyet foglalt el az a másodpercz, a melyben Göndöry Béla, a mellette elhaladni készülő, szegényes ruhájú kis Czilla láttára, nem tudta megállni, hogy ne mondjon neki egy pár jó szót, a tisztesség kedvéért.

— Mégis igen nagy kegyetlenség volna csak így egyszerre szakítani — mentegette magában a pillanatnyi gyöngeséget — mert végre, mit kockáztatok?! A vesze-delem oly messzi!... a meddig nagyobb baj lehet, százszor is bánatot jelenthetek, s visszahúzódhatom szép lassan, szinte észrevétlenül, megsíratva kisé, de átkok, tragédia nélkül. Eh, mért ne lennénk előkelők, mikor ez úgy se kerül semmibe?!

Az efféle nemes felbuzdulásokat a következetlen nagyravágyók rendszeren egy egész élet nyomorúságával szokták megfizetni.

De ne féltük Göndöry Bélát. Kieviczkélt ő már jóval nagyobb bajokból, s ha róla is azt végezték el, hogy szomorú véget érjen, mint Phoebus de Châteaupert, a ki, szegény, tudvalevőleg megházasodott, legyünk nyugodtak, a mi barátunk arany koporsóban fog pihenni.

Bármennyire késtek is a kutyabőrön szárnyaló angyalok: Göndöry Béla köz- és váltó-üggyvédnek született.

... Másnap, mikor Czilla hathatós mesterkedéseinek sikerült kivinnie, hogy Ella és a Fodor-ház rég nem látott vendége, egy pillanatra egyedül maradtak, Seherezáde oda engedte a kezét szerelmesének, s azzal a mosolylyal, a melytől minden pillanatban azt várja az ember, hogy egyszerre csak könnyekké olvad fel, ezt a szót ismételte makacsul, a hogy elkényeztetett gyermekek szoktak erősködni:

— Késő, késő.

S nagynehezen, sok édes könyörgésre, kivallotta, hogy:

— Soha se tudnám megmondani annak a szegény embernek, hogy megcsaltam, hogy hazudtam neki.

S ugyanezt mondta este Czillának, a ki, mikor a látogató elment, titkos tanácskozássra szólította vissza a nagy szobába.

— Késő, késő.

— S az urfi — kérdezte Czilla izgatottan — mit mondott erre a bolondságra az urfi?

— Azt mondta, hogy várjunk.

Göndöry Béla arra az álláspontra helyezkedett, hogy semmit se szabad elsietni, s hogy minden bajnak legjobb orvosa: maga az idő. Bizonyára egész őszinte volt, mikor ettől a kipróbált orvosszertől várta a segítséget.

Czilla nem szólt semmit, de nagy dolgokat forgatott a fejében. S hogy bátorítsa magát, egymás után többször elismételte ezt a pár szót:

— Most én következem.

Volt már szerencsénk említeni, hogy Czilla igen kedvelte a színdarabokat, s hogy különös tisztelettel viseltetett a francia drámák ama szellemes asszonykái

íránt, a kik egy-egy kétségbeesett helyzetben magukra vállalják a cselekvés intézését, s elméjük felsőbb-ségének, asszonyi furfangjoknak erejénél fogva szerencsés megoldáshoz juttatják a minden érdeklődésre és segítségre méltó szerelmesek dolgát. Ezek a nagy mintaképek lebegtek előtte egész éjszaka.!

S rövidesen megvolt az elhatározása. Számot vetett minden eshetőséggel, s tisztán látta a veszedeelmet.

— Ha a dolog kitudódik, a mama egyszerűen megfojt.

De, istenem, még meghalni is édes, ha az ember két szerető szívért szenved vértanu-halált!

Az ember néha egy egész életet eltölt a nélkül, hogy belátná, s Czillának már kora ifjúságában meg kellett szerennie a tapasztalatot, hogy a francia drámák szellemes asszonykáinak nagyon, de nagyon nincsen igazuk.

Mert nem jó beleavatkozni a mások dolgába, akkor se, mikor az a más maga az édes testvérünk. Ha a magunk dolgában se cselekedhetünk semmit, a nélkül, hogy utóbb szemrehányást ne tegyünk magunknak miatta: abból, a mit a mások számlájára teszünk, nem is igen származik egyéb, csak az a sok szemrehányás, a melylyel aztán elhalmozzuk magunkat.

Czilla igen szépen el tudta képzelni, milyen hangon kell szólania annak a Nemtőnek, a kinek a meghatalmazó levelét a Gyöngédség, a Barátság és a Testvéri Szeretet láttamozták, s egészben véve meg volt elégedve a nagy jelenet-ével, de öröme nem tartott sokáig. A hatás nagyobb volt, mint remélte, s ez a váratlan siker kissé megdöbbsentette. Balázs, a hogy Czilla előre látta a döntő jelenetet, nem kiáltozott a fájdalomtól, nem szaval, nem handabandázott, nem ugrott fel a helyéről, s nem tombolt, mint a *Vercingetorix* Pompejája egy teljesen hasonló drámai helyzetben, tovább is csön-

desen beszélgetett vele, sőt folyvást mosolygott, mint minden félszeg ember, a ki leplezni akarja, hogy a szíve csordultig van; de a változás, mely ezen a mosolygó arczon egy pár percz alatt végbement, még a Czilla zsenge lélek- és arczismerete előtt is valami olyan formát jelentett, mint a mit közönségesen az úgynevezett facies hippocraticából szokás következtetni.

Ez az arcz, a melyet mindig egyformának látott, a mióta csak emlékezett, megöregedett itt, a szeme látára. A szeme és a szája körül egyszerre csak ránczok bujtak elő, s a tekintete fénytelen és megtört volt, mint egy megvert, vén kutyáé.

Czilla még soha se látott ilyet, s megijedt attól, a mit cselekedett. Szerette volna visszakaparni, a mit mondott, s egyszerre nagyon rajta volt, hogy ráczáfoljon a tulajdon szavaira.

Balázs észrevette ezt az igyekezetet, s iparkodott a kis lányt megnyugtatni.

— Ne féljen, Czilla, úgy intézzük a dolgot, hogy a mama semmit se fog megtudni. Azt fogja hinni, hogy csak úgy, magától bomlott szét a dolog. Én már törődött, beteges ember vagyok, s magának igaza van, jobb lesz így. Igen, még talán nekem is jobb, hogy így kellett történnie . . .

Hanem azért Czilla zavartan, s szívében nagy önváddal búcsúzott el tőle. Lehorgasztott fejjel ment ki a szobából, s egy pillanatig arra gondolt, hogy ha anyja rajta érné az áruláson, talán nem terhelné annyira a felelősség azért, a mit, hiába, meg kellett tennie. Mért is, hogy nem szóltak inkább a mamának?! . . .

Odaát, a nagy szobában, egyedül találta magát, s úgy tett, mint *Stuart Mária* utolsó felvonásában Leicester lord, a ki tudvalevőleg nagy felindulások közepe-
pett hallgatja a magánosságban, hogyan ácsolják a

közelben Máriának a vérpadot. Fülelni kezdett, s minden nesz, mely a másik szobából áthallatszott, halálos rémületbe ejtette.

Sokáig hallgatózott. Egy darabig úgy tetszett neki, mint ha az a másik ember, odaát, leülne az íróasztalához, s mint ha a toll perczegését is hallaná. Aztán lépések hangja hatott át hozzá, majd minden elcsöndesedett. Czilla a falhoz szorította fülét. Talán megint ír . . . A kis lány szíve nekivadultan kalapált. Szeretett volna átrohanni, de nem mert. Végre hallotta, hogy elmegy. Elmegy, s kívülről bezárja az ajtaját.

Czilla megkönnyebbülten lélekzett fel, szívére tette mind a két kezét, s boldogan mosolygott. Elmegy, bezárja az ajtaját, mint rendesen. Tehát nyugodt, s nem úgy távozik el, mint a ki nem akar visszatérni. Nem, nem gondol arra, hogy agyonlője magát. Úgy megy el, mint a ki nem készül semmiféle botrányra.

Aztán az ablakból leste, merre, hová indulhat. S a hogy megpillantotta azt a jól ismert, régi divatu kalapot, mely még a kereskedő boltjában fakult meg, épp úgy megesett a szíve a költőn, mint a hogy egy pár nappal előbb az ő szegényessége is megindította egy kisé a Göndöry Béla pompás kabátja alatt szundikáló szívet.

Istenem, mért is hord ilyen kalapokat?! Hogy ilyenekhez szokott hozzá a szűkölködés és a nyomorúság éveiben? Ok az?

Ki tehet róla, hogy nem fiatalabb, nem vidámabb, nem ügyesebb mozgású?! Ki tehet róla, hogy csak derék, tiszteletreméltó, ki tehet róla, hogy nem hódító, nem elragadó?!

S eszébe jutott a Göndöry Béla ragyogó czilindere, a közeledő télnek ez az első pompás virága, mely a legeslegelső angol kalap-ültetvényes nagyhírű üveg-házából került ki. Eszébe jutott a Göndöry lefegyverző

mosolya, ellenállhatatlan jókedve, szikrázó pillantásai, s kedves kuruttyolása.

— Lehet-e, hogy ne őt imádjuk?!

Tagadhatatlan, hogy Göndöry Béla tartozik a czillinderével, az ingével, a mult évi ebédjeivel, tartozik mindennel s mindenkinék a világon; tagadhatatlan, hogy ifju életében máris annyi adósságot szórt szét szerte a világba, hogy háromezerhét százötven év kellene hozzá havi részletekben fizetni vissza a tartozásait . . . Mindez igaz.

De, istenem, olyan fiatal!

— Hiába, mi nők már ilyenek vagyunk! — sóhajtott Czilla, s meggyőzvé magát, hogy semmi oka a nyugtalanságra, újra elővette a regényét.

Czilla sokat szokott egy lélekzetre elolvasni, s most is elintézett a Sarah grófné idegizgató történetéből vagy egy fél-tucsat megrázóan érdekes jelenetet, mikor egyszerre eszébe jutott, hogy Hódy, a ki ilyenkor már pontosan itthon szokott lenni, ez egyszer nem jött haza. Újra elfogta a nyugtalanság, de most már nem adhatta át magát a tépelődésnek, mert az anyja szavát hallotta.

— Czilla!

Czilla úgy megrémült, hogy torkán akadt az ajtó, s azt hitte, hogy egy lépést se bír menni . . . De a kíváncsiság néha csudákat tesz.

Fodornének az arcza borzasztó volt a maga nyugodtságában. Fodorné csak addig volt jókedvű, a míg dühöngött; a nyugalom nála nagyon rosszat jelentett.

— Ki kell írni a szobát! — szólott oda a kis lányhoz.

Czilla nem értette.

— Süket vagy? Azt mondom, hogy ki kell írni a szobát, és a czédulát le kell vinni a házmesterhez.

— Miféle szobát? — dadogott Czilla az ijedtségtől alhaló hangon, önvádtól gyötörtén.

— Annak a gazembernek a szobáját! — fakadt ki Fodorné, s meglátszott rajta, mennyire jól esik neki, hogy kifújhatja magát.

— Ah!

Bizony nagy kő esett le a szívéről.

De eltartott egy pár óráig, míg megtudhatta, hogy az az úr levelet írt, melyben gyógyíthatatlan s eddig nem ismert betegséget adván okul, lemond a tervezett, nagyon megtisztelő összeköttetésről, s hogy jelenléte ne okozzon még több kellemetlenséget, kijelenti, hogy a lakásból kiköltözik, egyelőre pedig elutazik külföldre.

Ugyanebben az órában Ella az egyik szomszédasszonynál volt, a ki nagy titokban egy levelet adott át neki. A levél ekképen szólt:

Édes, drága kis Ella!

Megtudtam, hogy mást szeret, s nem akarom, hogy miattam boldogtalan legyen. Tudom, mit tesz az: boldogtalannak lenni szerelemből.

Elhallgattatom tehát az önzésemet, mely azt mondja, hogy magával együtt élni édes, nagyon édes volna még akkor is, ha szerelmet érezni nem is lehet irántam.

Legyen boldog azzal, a kit szeret.

Egyszer azt mondta nekem, hogy mindig jó lesz hozzám, és sohase fogom megbánni, hogy magát választottam.

És én tudom, hogy arról mondok le, a ki mindenképpen a legjobb feleség lesz a világon.

Mégis lemondok. Sőt lemondok arról is, hogy valaha láthassam. Nem tudom látni, a mint másra gondol, nem akarom látni, a mint elviszik hazulról.

Kiszakítom magamat abból a környezetből,
mely család helyett családom volt, s elhagyom a
helyet, a mely nekem mindig az otthonot jelentette.

De oly gyöngé vagyok, hogy nem tudom
ezt megtenni egy utolsó istenhozzád nélkül.

... Igaza volt: soha se bánom meg, hogy
magát választottam.

A mikor ezeket a szavakat mondta, nagyon,
nagyon boldog voltam.

Ez volt egész életemnek egyetlen boldogsága.
Isten áldja meg érte.

Hódy Balázs.

Ez a története annak a szerelemnek, a melyről egy
szóval se emlékeznek meg a Hódy Balázs költeményei,
se a rondeauk, se a madrigálok, se a balladák, se a
vegyesek.

A. GYANU.

I.

— Hölgyeim, uraim! Engedjék meg, hogy édesanyám helyett, a kinek ebben a pillanatban nincsenek szavai, csak örömkönnyei, én köszönjem meg szíves jókívánataikat. A mai emlékezetes napon, most, hogy az én kis húgom elsuttogta a »holtomiglan«-t — mert a pap szerint csakugyan elsuttogta; én, megvallom, nem hallottam — a Szerencse hosszú idő óta először mosolyog be ezek közé a falak közé, melyek annyi gyászt és szomorúságot láttak; és mi mindnyájan megilletődöttünk, szinte meglepetten tekintünk erre a rég látott vendégre. Nagy a mi meghatottságunk, s nagy a mi boldogságunk, mert hisz a mi becézett gyermekünk ahhoz megy férjhez, a kit választott, ahhoz a derék emberhez, a kit mi is régen szeretünk. Azért ne csodálják, hogy megindulásomban alig tudom ezt a pár szót eldadogni; hogy képtelen vagyok egyebet mondani, mint hogy: köszönjük, nagyon köszönjük az önök barátságát. Ez a nap elfelejtet mindent: rossz éveket, tengernyi megpróbáltatást, csak azt nem felejteti el, hogy az önök barátsága volt az egyetlen jó, mely soha se hagyott el bennünket. Házunk legrégibb barátjára emelem poharamat, s kívánom, hogy az én kedves Mórincz bátyámat, atyai barátomat az Uristen sokáig éltesse!

A felkészítő jó hatást tett. Nagyon kedvesnek találták, hogy a híres védőügyvéd otthon úgy beszél, mint egy félénk diák. Móricz bácsi végképpen el volt érzékenyedve, s fiatal barátja kezét semmi áron nem akarta elereszteni. Károly meglelégedetten ült vissza a helyére, s a mint a beszélgetés ismét megeredt körülötte, egy pillanatig a semmibe bámult. Úgy tetszett neki, mintha az apját ott látná Móricz bácsi mellett, a hogy régen, a jó napokban látta, s mintha az az elfelejthetetlen szelid kék szempár ezt mondaná neki:

— Elég jó fiu vagy. Megtetted a húgodért és az édesanyádért, a mit tőled vártam; hosszú életü léssz e földön, legalább a jobb cselekedeteidben hosszú életü.

Egyszerre megérintették a vállát, s valaki oda hajolt a füléhez.

— Tekintetes úr, kérem, tessék kijönni egy kicsit . . .

Az öreg Gyuri tudta, hogy ki fog kapni; meglátszott az arcán.

Károly bosszankodva kelt fel, s a türelmetlenség egy mozdulatával hívta félre a vén cselédet.

— Mi az már megint? Nem megmondtam, hogy ma senkinek se vagyok itthon?

Gyuri lenyelte a szemrehányást, s rátért a dologra.

— Tekintetes úr, az az asszony van itt.

— Miféle asszony?

— A fekete ruhás, a ki már vagy négy napja itt volt mindennap.

— És ti nem tudátok megmondani neki, hogy ma micsoda napom van? Mikor a szájakba rágтам, hogy ma a szenttel sem értekezem . . .

— Megmondtuk mi, kérem alásan, de az asszony nem tágit. Azt mondta, hogy vár ő reggelig is. Várt is legalább egy órát.

— No, és? Tovább már nem akar várni?

— Hát, kérem, a Levetinczy úr elszólta magát, hogy estére el tetszik utazni. Mikor ezt megtudta, elkezdett könnyörögni, előbb neki, aztán nekem . . .

— És te elég számár voltál mindjárt berontani hozzám.

— Úgy mondta, hogy ha ma nem beszélhet a tekintetes úrral, a lányát elítélik, talán ki is végzik. Megesik rajta az ember szíve, tekintetes úr. Úgy sír szegény, mint a zálogos tehén.

— Jól van hát, megyek.

Egy pár percz múlva csakugyan követte Gyurit s átment az irodájába. A mint a kis szobán végighaladt, gyilkos pillantást vetett a szorgalmasan kőrmölő Levetinczy úrra, de Levetinczy úr okos ember volt s eltemetkezett az írásaiába.

A feketeruhás asszony ott ült az elfogadó-teremben, s nézte, hogyan játszik a napsugár a szőnyeg apró koboldjaival.

Károly kedvetlenül állt meg előtte. Az asszony megrezzent.

— Édes nagysád, én nagyon értem az ön fájdalmát, s higgye el, mélységes részvéttel vagyok a szerencsétlenségéé iránt. De, a mint mondtam már, igazán fölösleges, hogy hozzám fáradjon. Én a legnagyobb gonddal tanulmányoztam át az ügyet, s legyen meggyőződve, hogy lelkiismeretesen fogom teljesíteni a kötelességemet. Nem fogok elfelejteni semmi csekélységet, a mi mellettünk szól, s mindent el fogok követni a kisasszony érdekében . . .

Az asszony könnyben úszó szemmel nézett rá, s egyszerre csak oda borult a lába elé. Károlynak úgy kellett fölemelnie.

— Ó, ügyvéd úr, bocsásson meg nekem, hogy háborgatom! De nem tudok hova lenni a nyugtalanságtól, s

mióta megtudtam, hogy ön ma este elutazik, halálra vagyok rémülve. Nekem már csak önben van reményem, és szerencsétlenségünkre, ön maga se hiszi, hogy a lányom ártatlan. Pedig csak még egyszer kellene beszélnie vele, s meggyőződnék róla, hogy az. Ha csak egyszer, egyetlen egyszer a szemébe nézne, látná . . . Egy ilyen kedves, édes kis gyermek, s az a sötét, irtóztató gonoszság, a mivel vádolják! . . . Ó, hogy is tudja elképzelni?! . . . Nem, ügyvéd úr, ön nem fogja megtagadni egy kétségbeesett anya utolsó könyörgését! Beszéljen vele még ma, legkésőbb holnap! Hisz a végtárgyalástól már csak három nap választ el! Ha ön elutazik, ha csak a tárgyalásra jön haza, ha addig nem beszél vele még egyszer, akkor végünk van, végünk van!

— De kérem, nagysád, higgye el, ez az újabb talákozás édes-keveset lendítene a dolgunkon. Ismétlem, módomban volt beszélni a kisasszonynyal egy teljes óráig. Fájdalom, olyan felvilágosítást, mely a vádat akár csak részleteiben is meggyengíthetné, nem csikarhattam ki tőle. A kisasszonytól se szerezhettem több felvilágosítást, mint nagysádtól. Nagysád ennyire szorítkozik: „Én nem tudtam semmiről semmit. A végrendelet bennünket lepett meg a legjobban. Sejtelmem se volt róla, hogy az öreg úr nem természetes halállal mult ki. Most se tudok semmiről semmit, csak azt tudom, hogy a lányomat végrendelet-hamisítással és gyilkossággal vádolják, pedig az én lányom olyan ártatlan ezekben az iszonyatosságokban, mint a ma született bárány.” A kisasszony se tájékoztat jobban ennek a — mondjuk — homályos ügynek a részleteiről. A vállát vonja, s kér, hogy hagyjak neki békét. „Tudom — szolt hozzám — hogy a látszat ellenem szól. Azt is tudom, hogy el fognak ítélni, s azért nem is védekezem. Csak annyit mondhatok önnek, hogy ártatlan vagyok.”

— És ön ezt nem hiszi.

— Én fölteszem a legjobbat, de sajnós, ha még úgy meg volnák is győződve a kisasszony ártatlanságáról, ez nem sokat változtatna a dolgon. Elképzelheti nagysád, hogy tudni fogom a kötelességemet, s a törvényszék előtt nem a kételyeimmel hozakodom elő. Ellenkezőleg, minden módon igyekszem bizonyítani, hogy a véden-czem ártatlan. De szerencsétlenségünkre, mert ez a szerencsétlenségünk, édes nagysád, bármily ékes beszéd-del állanék is elő, s bármily lelkes meggyőződés fog is kisugározni a védőbeszédemből, mindez szörnyen keveset használ, mert a tények, fájdalom, ellenünk beszélnek.

— A tények? Micsoda tények? Csak nem tartja a ténynek ügyvéd úr azt az undok mesét, melyre ez a szörnyű fúria a vádját alapítja?

— Kérem, én nem a Barcsiné előadására czéloztam. A vádlevélben csakugyan sok a vastag valószínűtlenség, s hiszem, hogy ennek az iratnak a megszerkesztésében a gyűlöletnek is volt szerepe. Csakhogy nem erről van szó, hanem másról. Nézze, kérem, ebben az írásban, melyet a kezemben tartok, nincs egyéb, csak a száraz tényállás; az ügyész nem szenvedélyes ember és nem gyűlölködik. S ő a következőképpen foglalja össze a tényeket . . . Azaz, bocsánat, akarja, hogy felolvassam a főbb pontokat?

Az asszony, felelet helyett, ismét sirdogálni kezdett. Károly, a ki a könnyekkel szemben nem igen tudott érvelni, úgy vélte, hogy legokosabb lesz megcselekedni, a mit felajánlott. Vannak felek, a kik mintha teljesen ki akarnák élvezni a szerencsétlenségüket, csak a percsomójukkal tudnak mulatni; talán ez is azok közül való.

És olvasta, a mint következett:

1882. novemberében Werner Frigyes budapesti lakos, nőtlen magánzó (régebben építő-vállalkozó), összezördülván testvérével, özvegy Reinhold Ferencznével, háztartása vezetését özvegy Bojti Pálnéra bízta, a kivel kishirdetések útján ismerkedett meg...

A feketeruhás asszony fölemelte a fejét, s csodálkozva nézett Károlyra.

— Nem értem — szakította félbe — miért neheztelik olyan nagyon ezeket a szerencsétlen kishirdetéseket? Istenem, hát nem természetes, hogy kaptam az alkalmon, mikor olvastam, hogy egy gazdag ember gazdasszonyt keres?!... Mit tehettem volna egyebet, mint hogy elmenjek cselédnek?! Hirtelen özvegységre jutva, fedél és kenyér nélkül, egy felnőtt szép leánynyal a nyakamon?!...

— A kishirdetésekből csak azt állapítják meg, hogy Werner és nagysád közt nem volt semmi régibb ismeretség, a mely azt a bizonyos végrendeletet kellőképpen megmagyarázhatná. De ha úgy tetszik, menjünk tovább:

A nevezett Werner Frigyes régibb idő óta súlyos idegbetegségben és szervi szívbajban szenved, s 1884. ápril 28-án már ágyban fekvő beteg. Kezelő orvosa: Palay Emil doktor a baj új tüneteinek semmi jelentőséget nem tulajdonít. A beteg azonban május 6-áról 7-ére virradó éjjel meghal, s a kezelő orvos — a ki a tanu-vallomások szerint sokat forgolódott a kisasszony körül — megállapítja, hogy a halál közvetlen oka szívszélhűdés, melyet a szívbillentyűk működésében beállott zavar idézett elő. A halál okának ezt a magyarázatát a halottkém is magáévá teszi (a ki, mint az egyik cseléd vallja, a halottra rá se tekintett).

Az elüljáróság átveszi a hagyatékot, s az elhunyt iratai közt egy végrendeletet talál, mely 1883. december

17-én kelt, s mely Reinholdné tökéletes kitagadásával, általános örökössé Bojti Irén kisasszonyt teszi. A végrendeletet átteszik a bírósághoz, a mely ezt forma szerint ki is hirdeti; ekkor azonban előáll Reinholdné, s bűnvádi feljelentést tesz Bojti Irén ellen, a kit nem kevesebbel vádol, mint végrendelet hamisítással és gyilkossággal.

Én hiszem, édes nagysád, hogy mi csak szerencsétlenek vagyunk, de minő lánczolata a szerencsétlenségnek! A végrendeleten mint tanúk Csányi ügyvéd és Fritze borkereskedő szerepelnek, az elhunyt két barátja. És íme, mikor arra kerül a sor, hogy helytálljanak az aláírásaikért, egyik sincsen többé.

Csányi még 1884 februárjában meghal, Fritze pedig ugyanakkor, mikor Werner kiterítve fekszik, eltűnik Budapestről, s kijátszsa a törvényt, mely őt hamis bukás miatt üldözi.

A törvényszék elrendeli a vizsgálatot, s a vizsgálat során az írás-szakértők megdöbbenő véleményeket terjesztenek elő. Az egyik nem tartja lehetetlennek, hogy a végrendelező írása s az aláírások valódiak, a másik még határozottabban szól, s úgy véli, hogy egyes jelekből a hamisítás tényét meg lehet állapítani. S a kisasszony ezekkel a sujtó véleményekkel szemben nem tagadhatja, hogy valóságos művésze a kalligrafiának...

De ez még nem minden. A vizsgálat kiterjeszkedik a haláleset körülményeire; a sírt felnyitják. És íme, az autopszia megállapítja, hogy Werner opiummérgezés következtében múlt ki; nem a szív billentyűi mondták fel a szolgálatot, hanem meggyilkolták.

— És ha megmérgezték, meggyilkolták, más nem mérgezhette, nem gyilkolhatta meg, csak az én tizen-nyolcz éves leányom, a ki most két esztendeje jött ki a zárdából, a ki . . .

— Ó, kérem, hisz ebben a glóriában van az összes

erősségünk. De, fájdalom, ez kevés. Láttunk gonosztevőket madonna-arcczal, és cukorbaba-szerű szépeket, a kik csak úgy gázoltak a vérben.

— Elhiszem, s úgy látszik, azóta minden madonna-arcc gyanús. De ez magában véve, talán még sem elég a vádra. S akkor hát miért vádolják éppen őt? Miért nem vádolnak engem s miért nem gyanúsítanak valaki mást?

— De hát kit? Ki az, a kit csak a legtávolabbról is gyanúsíthatnánk? Mióta a törvényszék a kisasszony védőjévé rendelt ki, folyton ezt kérdezem nagysádtól is, a kisasszonytól is. Nagysád a kezét tördelte, s azt mondta, fogalma sincs róla. A kisasszony meg azzal fizetett ki, hogy: »Mit tudom én?! Hagyjon nekem békét. El fognak ítélni, s azzal vége.« Pedig hát a dolog csakugyan nem tréfa. A végzetes nap története óráról-órára meg van állapítva, s mondhatom, édes nagysád, a tényállásnak ez a része sokkal terhelőbb ránk nézve, mint gondolja.

— Nem tudom elképzelni, mi volt a lányom viselkedésében, akár ezen a napon, akár máskor, a min fenn lehet akadni?

— Mindenekelőtt meglepő az a rendkívüli önfeláldozás, a melylyel a beteget ápolja. Hisz ez a beteg nem volt se apja, se férje, még csak rokona se...

— Meglepő az, hogy felváltott, mikor én már tökéletesen ki voltam merülve?...

— Nagyobb jelentőséget csakugyan nem tulajdonít senki a dolognak. De végre is ezen az emlékezetes napon folyvást ő van a beteg körül. Reggel tíz óra felé megérkezik az orvos. Nem talál semmi nevezetesebb változást, s azt rendeli, hogy a beteg szedje tovább az ismert orvosságot.

Ráírja a receptre, hogy megismétlendő, aztán eltávozik. Délután négykor Barcsiné vagyis igazi nevén:

özvegy Reinholdné látogatja meg a beteget, a haragvó testvérek kibékülnek, s a későbbi vádló még hat óra előtt elhagyja a házat. Ettől fogva másnap reggelig senki se lép a házba; senki, még csak egy koldus se. Az újra megcsináltatott orvosságból öt órákor adják be az első kanálnyt, hétkor a másodikat; a kisasszony maga ápolja a beteget. Fél kilencz tájban a beteg elszunnyad, nemsokára azonban fölébred, fájdaleméről panaszkodik, s a kisasszony beadja neki a harmadik kanál orvosságot is. Ekkor már csak a kisasszony meg az ápolónő vannak körülötte; nagysád a saját lakosztályában pihen, a cselédek rendes dolgaikat végzik. A betegszobába reggelig nem lép be senki. Tizenegy felé az egész ház alszik a kisasszonyon kívül. Elalszik az ápolónő is, később ugyan többször fölébred, de mindig csak perczekre, legfeljebb negyed-órákra. Az ápolónőnek úgy rémlik, hogy a kisasszony éjfél tájban ismét beadott a betegnek; a kisasszony azt vallja, hogy az ápolónő rosszul emlékszik.

— De kérem, ügyvéd úr, az orvosságos üveg megkerült és . . .

— Igen, megállapították, hogy az orvosságból nem hiányzik több, mint három-négy kanálnyi. Fájdalom, ez ránk nézve közönbös, mert a kisasszony nagyon könnyen hozzáférhetett boldogult atyja kézigyógyszertárához: és különös, ebben a kézigyógyszertárban minden megvan, s minden érintetlen, csak éppen a mi szerünk hiányzik.

— Bocsánat, ügyvéd úr, de hisz még azt se tudhatni bizonyosan: volt-e egyáltalán a kézi gyógyszertárban ilyen szer . . .

— Morfium-szolúció?! Ugyan kérem! Az ön boldogult férje, a ki, kevéssel a halála előtt vállalkozott rá, hogy elme gy orvosnak nem tudom melyik fürdőhelyre,

egy rendes kézi gyógyszertert vásárolt be, s tessék elhinni, az ilyen kézigyógyszertárakat egészen egyformán szokták berendezni. Olyan az, mint egy kelezve: ennek sem, annak sem szabad belőle hiányozni. Mondhatom, édes nagysád, menthetetlen könnyelműség volt, hogy ezt a veszedelmes készletet megtartotta.

— Mit csináltam volna vele? Házalni nem vihettem el. Bár túladhattam volna rajta! De ha nem sikerült?!

— Elég az hozzá, ilyen körülmények közt az orvos-ságos üveg nem ment meg bennünket. S ebben a nagy szükségben nem találjuk meg a büntett magyarázatát. Nem találunk még csak egy elfogadható föltevést se. Annyi kétségtelen, hogy Wernert tizenegy és három óra között mérgezték meg. S ebben az időpontban senki, egy lélek sincs a házban, a kibe a gyanunk belé kapaszkodhatnék. Nem is rejtőzhetik ott senki, mert később, a reggeli órákban se hagyja el a házat senki, semmiféle gyanus alak. A betegszobában a halálra ítéltén kívül nincs senki, csak a kisasszony és az ápolónő. Ha véletlenül egy gonosz cseléd, vagy egy elrejtőzött bérgyilkos, gonosz cselédek czimborája, lopóznék be a beteg szobájába, a záruk és kilincsek egész seregével kellene elbánnia. Odabenn az ápolónő alszik, mint a bunda; csak akkor él, ha fölkeltek. Nincs senki ébren, csak a kisasszony, a ki a vizsgálóbíró előtt azt vallja, hogy legfeljebb perczekre aludhatott el. Ezek után kit gyanúsítsunk? Az ápolónőt, ezt a magával is jötehetetlen öreg teremtetést, a kit az ápolónők közül már ki kellene mustrálni, s a kinek a büntetből semmi haszna, vagy . . .

— Engedelmet kérek, ügyvéd úr, hogy félbeszakítom, de ma reggel megtudtam valamit, a mi ellentmond ennek a képzelt tényállásnak. Úgy tetszett mondani, hogy később, a reggeli órákban se hagyta el

a házat senki, semmiféle gyanus alak. Azt hiszem, ezt soha se tudhattuk volna meg teljes bizonyossággal, mert hisz egy nagy házból, melynek két utcára két kapuja van, különösen felfordulás idején, mikor házmester, cselédek, mind elvesztették a fejüket, s jobbra-balra futkároznak, észrevétlenül kisurranni nem is olyan nehéz dolog. De most már éppen bizonyosan tudom, hogy reggel hat óra tájban olyan valaki ment ki a malom-utcai kapun, a ki nem tartozik a házhoz. Csakhogy attól tartok, hogy az ügyvéd úr semmit sem ad a házmester- és vénasszony-beszédekre.

— Ki látta azt az idegen alakot?

— Egy cseléd a szomszédból.

— Vajon mindez nem csak szó-fia beszéd?! . . .

Kész az illető ezt a bíróság előtt is erősíteni?

— Azt mondja, megesküszik rá, ha kell.

— S nagysád ezt most mondja? Egy jó félórai kölcsönös kesergés után? . . .

— Nem tudtam, hogy az ügyvéd úr ekkora jelentőséget tulajdonít majd a dolognak . . .

— Hogy az ördögbe ne! . . . Hisz eddig a pillanatig . . . De a dologra. Mit állít a cseléd: ez az idegen, nő volt vagy férfi?

— Nő. A cseléd hozzáteszi, hogy úriasan öltözött nő.

— Látta az arcát?

— Látta.

— De nem tudja, hogy kicsoda?

— Nem.

— Megismerné?

— Azt mondja: meg, ezer közül is.

— Tud róla valamelyes leírást is adni?

— Ó, elég részleteset. Fekete szem, haj; egy kis sebhely a jobb arczon, közvetlenül a szem alatt. Éppen szembe találkozott vele. Az asszony elfordult, de már későn.

— Nagysád talán gondol valakire, a kire ez a leírás illik?

— Hogyne! Az idegen csak Barcsiné lehetett. S én esküszöm, ügyvéd úr, hogy ő volt a gyilkos!

— Kérem, mondjon nekem egyet-mást erről az asszonyról. Először is, hány éve annak, hogy Reinhold meghalt?

— Nyolcz-tíz éve lehet.

— S az asszony attól fogva, hogy özvegy lett, mindig a testvérénél lakott, egészen addig . . .

— A míg a háboru ki nem tört, s én el nem foglaltam a helyét.

— A Barcsival való viszony már régibb, vagy csak az újabb időből való?

— Úgy mondják, hogy a férje még élt, mikor ez a viszony kezdődött. Werner már akkor is tudott a dologról, de míg Reinhold élt, addig hallgatott. Később azonban örökös csatáik voltak egymással Barcsi miatt. Barcsit egyszer ki is kergette a házból a szegény öreg.

— A háboru is Barcsi miatt tört ki?

— Igen, s mikor végképpen összevesztek, az asszony mindjárt Barcsihoz ment lakni.

— Werner hogy fogadta ezt az ujságot?

— Egy beteg ember szertelen dühével. Eleinte hallani sem akart az asszonyról. Egyszer, mikor megtudta, hogy a testvére Barcsinének nevezte magát, olyan rohama volt, hogy azt hittem, mindjárt megüti a guta. Hanem utóbb, mikor hallotta, hogy rosszul élnek, mégis csak megengyhült a testvére iránt.

— Hogyan? Barcsiné rosszul élt a választottjával?

— Úgy éltek, mint a kutya meg a macska. Azt beszéltek, hogy Barcsi akárhányszor félholtra verte az asszonyt. Hanem egyszer ő húzta a kurtábbat. Az asszony egy féltékenységi rohamában leöntötte vitriollal.

Barcsi még idején észrevette a veszedelmet, s hirtelen eltakarta az arcát a két kezével. A szeme világát tehát nem veszítette el, hanem a vitriol levitte az egész fejbőrét.

— És ezután szétváltak?

— Dehogy váltak szét! Ellenkezőleg, kibékültek, s megint imádták egymást egy darabig. Mindig úgy voltak. Össze-összevesztek, késsel, méreggel fenyegették egymást, de a vége mindig az lett, hogy megint csak összekerültek. Én azt hiszem, hogy szerették egymást. Furcsa szerelem volt az igaz, de úgy látszik mégis csak szerelem.

— Vannak emberek, a kik csak veszekedve tudnak szeretni.

— Ezek olyanok voltak. Néha hetekre is el-elhagyták egymást, de aztán mégse tudtak meglelni egymás nélkül.

— S az ilyen harcok alkalmával az asszony sohase kísérlette meg kibékülni a testvérével?

— De igen, csak hogy nehezen ment a dolog. Az öreg ugyan gyöngé ember volt, s ki könnyen hajlott a szóra, hanem ebben az egy dologban megbicsakolta magát, mert Barcsit nem állhatta. Csak akkor kezdtek ismét közeledni egymáshoz, mikor Barcsi elhagyta az asszonyt. Még nem is akkor mindjárt. Egy szép nap Barcsi eltűnt; nyilván megunta az idillt. Hanem az asszony egy cseppet se nyugtalankodott; hozzá volt szokva az efféle kirándulásokhoz, s bizonyosra vette, hogy Barcsi vissza fog jönni. Csak akkor vette észre, hogy igazán elhagyták, mikor már hat hét is elmúlt, s Barcsi csak nem akart visszatérni. Ettől fogva aztán megint közeledni kezdett a testvéréhez, de végképp csak azon a napon békültek ki, a melyet bár ne értem volna meg.

— Jól van, köszönöm. Még csak egy kérdésem van. Mikor küldheti el hozzám azt a eselédet?

— A mikor parancsolja.

— Úgy küldje még ma, legkésőbb holnap reggelig. De bizonyosan, mert ha holnap reggelig nem jöhetne, inkább magam megyek oda.

— Igen, de ha ma este el méltóztatik utazni...

— Nem utazom el. Megváltoztattam az elhatározásomat.

— Ő, ügyvéd úr, újra kezdek lélekezni...

— Ne áltassuk magunkat, édes nagysád. Ez csak egy szalmaszál, de ebbe is belekapaszkodunk.

Kikísérte a hálálkodó asszonyt, s elmenőben odaszólt Levetincey úrnak:

— Sürgönyözzön Kelemennek, hogy jelenjék meg helyettem a Winter-féle pörben és értesítsen azonnal: számíthatok-e rá? A folyó ügyeket, kérem, intézze el ön. Három napunk van a végtárgyalásig: ezen a három napon én csak detektív leszek.

Azután átmént a mulatók közé. Azok már a vad felköszöntőknél tartottak, s Károly úgy találta, hogy Guszt, az öcsese, a családi ünnephez semmiképp se méltó, tulipiros hangulatban van. A többiek is láthatóan szabad pórázra engedték a kedvüket. Móricz bácsi azzal áltatta magát, hogy énekel, s a hangja egyet-egyet nyekkent, mint egy húsz év óta nem hangolt zongora, melynek a billentyűit Liszt-kézzel verik. Az ó-divatu enyelgéseket harsogó derűtségek kísérték; a tánczkedv mind sűrűbben s hangosabban kért eget, s az egyik nyoszolyóleánynak végre is le kellett ülnie a zongorához.

Károly nem tudta utólag ezt a jókedvet. Hiába erőlködött, sehogy se találta bele magát abba a hangulatba, a melyből kiverték, s józansága idegennek érezte

magát a vidám környezetben. Ha szóltak hozzá, derült arccal válaszolt, mint az előbb; de már nem volt jelen.

Úgy tetszett neki, mintha egy árnyék vonult volna el az ablak előtt, a melyen kitekintett. Egy szőke lány árnyéka, azé a lányé, a kivel csak egyszer beszélt, s a kit meg se nézett jól a bíró szobájában.

Hogy eddig miért nem törődött vele, s hogy most egyszerre miért jár folyton a fejében, maga se tudta volna megmondani. Talán mert hirtelen titokzatos alakká változott át és izgató talánynya lett előtte?

De minduntalan rajta kapta magát, hogy keresztül nézett a körülötte mozgó kiveresedett fejek közt, s a tekintete ott maradt, a hol mintha a méregkeverőnőt látná. Csak egy mozdulatára emlékezett, de ez az egy mozdulat kísérteni kezdte, s újra meg újra maga előtt találta, a mint a bíróra pillantva, hátraszegte szép szőke fejét és így szólt: »Ne faggassanak engem. Tudom, hogy elítélnek. Jó; nem bánom. De hagyjanak békében.«

Károly lehajtott egy pohár pezsgőt, és ezt az észrevételt tette magában:

— Hát nem bolond az ember?!...

Izgatott volt. Valami furcsa nyugtalanságot érzett. A napja el volt rontva.

Egy gyönyörű májusi reggel kint járunk a szabadban... A természet temploma tele van áhítattal; a levegő csupa fény, s a madársereg ezeregyeji dallamokat zeng tiszteletünkre. Áthat bennünket az a névtelen, boldog érzés, a melynek nem tudunk nevet adni. Egyszerre azonban elszomorodunk, s nem tudjuk, miért. Csak később vesszük észre, hogy egy felleg jelent meg a fejünk felett.

II.

Károly egy óra múlva elbúcsúzott a testvérétől meg a sógorától, s átment az irodájába, kihallgatni a mentő tanút, a ki már várakozott rá. Aztán becsukta a boltot, és elment hazulról.

Csak későn került vissza, a mi a házban némi tel. tűnést keltett. Az ügyvéd úr nem szokott éjszakázni.

Mikor megjött, az volt az első dolga, hogy előke-reste jó előre elkészített védőbeszédét, elolvasta, és aztán széjjeltépte.

— Mi mindent mulaszt el az ember — tündökött magában — csak úgy, szent meggyőződésből! Ki hitte volna?! . . .

Az eredmény, a melylyel útja járt, határozottan megzavarta. Egy kissé szégyelte is magát. Mindezt csak le kellett hajolnia, és ime, majdnem elmulasztotta lehajolni.

S aztán ez a csúfos vereség, melyet a lélekbúvár szenvedett! Károly, mint mindenki, emberismerőnek, sőt lélekbúvárnak képzelte magát.

A kép, melyet erről a lányról alkotott, egyik mesterműve volt az elbizakodott lélekbúvárnak. Olyan büszke volt rá, hogy czímet is adott magában ennek az erkölcsi képnek; ezt a czímet, hogy: »A sellőalakú szép kis falánk állat«. S megállapította, hogy állatkája valami közbülső lény a rácsálók és a ragadozók között.

Még tegnap is sajnálkozott magában, hogy nem ő tartja a vádoló beszédet. Minő anyag volna a vádhoz ez az erkölcsi arczkép, melyet annyi tárgyszeretettel rajzolt meg — magamagának! . . . Ime:

Egy szegény vidéki orvosnak a leánya; egyetlen leány, szép és elkényeztetett. Az anya nagyon közönséges lény; az apa csupa jóság és gyöngeség.

A leány korán fejlett, éles elme, és ördögnek való véralkat, a melylyel nem lehet birni. Mint gyermek, a rombolás beteges szenvedelmének bámulatos eseteivel gazdagítja a kisvárosi Lombrosók ismereteit; később olyan rossz, hogy, bár egyetlen leány, tekintettel a jövőjére, be kell adni egy zárdába, hogy megjavítsák. Ott, ő az osztály rossz szelleme; a macskazenék és a kolostorkertben rendezett pajkos mulatságok fő-fő rendezője.

Tanulni ellenben nem tanul semmit, kivévén, hogy megtanulja a kalligrafiát. Csodálatosan rajzol és ír. Felejtethetetlen torzképeket rögtönöz a jó nénékről, s a legnagyobb hőstette az, hogy öregebb leányoknak, szivességből, meghamisítja a keresztleveleit. A tizenhat éves kamasz lányok ezeknek a hamisításoknak a segítségével letagadhatnak az éveikből egy vagy két esztendőt.

Csak az iskolaszünet idején megy haza, de ez a két hónap tökéletesen elég arra, hogy ugyancsak kinyílt szeme észrevegye, mint válik a szülői háiban egyre és egyre otthonosabbá a nélkülözés, sőt a tisztos nyomorúság. Apját üldözi a balsors. A szerencsétlen ember, holmi közegészségügyi érdekek miatt, háborúságba keveredik hatalmasabb orvostársával, s az egyenlőtlen harcban lassankint minden elvész: a kis megkuporgatott vagyon, a már megszerzett munkakör s a megszokott jövedelem; a hasznos összeköttetések, még az egy-két utolsó jóbarát is. Irén megismeri a létért való küzdelmet egész

meztelenségében, s apja csatavesztései azt a világnézetet érlelik meg benne, hogy a küzdelmekben gyöngébb félnek maradni: ostobaság.

Egyébként maga is belébocsátkozik a küzdelembe s megkezdja a harczot természetes vetélytársaival. Meg van győződve róla, hogy ebben a világban ő az erősebb fél.

A küzdelem színtere a kisvárosi táncmulatságok, a színikör, s a nagyobb ünnepek, a honnan senkit se lehet kiszorítani. Irént a zártkörű mulatságok közül csak a batyubálokba viszik el, a hova nem kell drága öltözet; a színházba is csak olyankor jut el, a mikor ajándék-jegyeket osztogatnak, de a színikör olcsó előadásait, meg a kis batyubálokat az Irén pusztja jelenléte ünnepekké teszi. A hol Irén ül, ott tűnek tábor az összes katonatisztek, ott van a fiatalság színe-java, s az ellentábor főlegényei, ha egy kissé mulatni akarnak, átszöknek Irénhez. A magasabb körök kisasszonyai, a kik ott vannak a díszelőadásokon s részt vesznek az előkelő összejövetelekben, nem kicsinylik ezt a sikert, s megpukkadnak mérgükben.

Irén térdig jár a rózsában, királynőként szemeli ki és dobja el az imádóit, győzelmet győzelemre halmoz, s tudja élvezni apró diadalait. De lassankint észreveszi, hogy sikerei tökéletlenek. Imádói seregében ott van az egész világ, de kérői csak azok, a kiket szeretne kiostálni a többiek közül. Azok, a kikre ő is kegyes volna rápillantani, sorvadnak érte, térdén állva esengenek a mosolyáért, de lassankint eltűnedeznek, és sorra kérik meg, nem őt, hanem az ellenfeleit.

Irén nem arra született, hogy megadja magát, s hogy beérje a kevesebbel, a hitvány alkuval is. Irént a balsiker csak edzi s újabb küzdelmekre bátorítja. Neki diadal kell minden áron; nem nyomorult fél-sikerek, nem egy-egy vetélytársnőnek ideig-óráig való

legyőzése, hanem a rendkívüli siker, a melyet a többiek csak irigyelhetnek, a teljes, tökéletes győzelem.

Most már nem elhomályosítani, hanem eltiporni akarja a versenytársait; esküt tesz, hogy a káröröm mosolyait egy császárné megvetésével fogja visszafizetni.

Nem is csinál belőle titkot, hogy csak olyan emberhez fog feleségül menni, a ki meg tudja adni a szépségéhez illő kivételes, minden fényűzésre feljogosító jómódot, s a kinek a gazdagságával felülemelkedhetik minden versengésen, minden hozzá nem méltó, kicsinyes küzdelemben.

Ekkor hirtelen, váratlanul, meghal a jó bolond apa, s ők koldusbotra jutva, egyedül állnak a világon.

Minő bukás az álmok világából!... Megjelenik előttük a dísztelen, a szörnyű nyomorúság réme is, és nem tudják, hogy mittevők legyenek. Milyen csalódás! De Irén még most sem adja meg magát, s ámbár a kolostorban nagynehezen letette volt a tanítónői vizsgálatot, eszében sincs, hogy ennek hasznát is vegye, még mindig vár, s újabb diadalokról álmodik.

Megérkezik a végzetes kishirdetés. Az özvegyasszonyban feltámad a reménység, s Irén talán mosolyog magában.

A többi szinte magától következik. Beköltözködnek az öreg nyárspolgár házába, s Irén, mintha kicserélték volna. Szerény, gyöngéd, figyelmes, s maga a megtestesült igénytelenség. A ványadt, vén gyerek, a ki csak most, az Irén lány pillantásaiból s mesés fogsorából tudja meg, hogy létezik egy másik világ is, a mely nem téglából van, ismeretlen pezsdülést érez rozszant testében, s egyszerűen elolvad. Egy hónap multán már olyan engedelmes rabja a szép leánynak, mint egy beteg gyík a kígyóbüvölőnek.

De újabb balsiker. Irén elsieti a dolgát. Csak azt veszi észre, hogy Werner nem tud többé meglenni a

dédelgetés nélkül, a mely körülveszi, s nem számol betegének ravasságával. Tudja, hogy sietnie kell, s a türelmetlenség lázában idejekorán süti el az öreg agyut. A vén sváb, a ki a szemérről küzdte fel magát a malom-utczai pompás villába, s a kibén megkövesedett a gyanu és a bizalmatlanság, felocsúdik és észbe kap. Azután mosolyog. »Mindent, csak ezt nem.« Esze ágában sincs lemondani azokról a kellemességekről, a melyeket ez a kivételes ápolás nyújt neki; természetéhez képest pazarul igéri meg az apró kárpótlásokat, de abban a bizonyos pontban hajlíthatatlan.

Irént elfogja a düh és elkeseredés, de uralkodik magán, s továbbra is az a szelid, szíves képmutató, a ki eddig. Az idő azonban múlik, az agyonéheztetett falánság követelni kezdi, a mit jogának vél, s lassankint megérlelődik benne az a pokoli gondolat, mely a Werner halálos ágyán bontja ki sötét virágait.

Attól fogva, hogy egy pár félrecesent, titkos pillantással elszédítette a fiatal háziorvost, s ekképp elaltatta az egyetlen ellenőrt, tökéletes biztonságban érzi magát. Mindamellet még habozik egy kissé. Babonás feje sokáig idegenkedik a legutolsó eszköz és a hazajáró árnyékok gondolatától; a hamis végrendeletet talán úgy készíti el, hogy még maga se tudja, vajon hasznát fogja-e venni? De mért ne szórakoznék ezzel a kis játékkal?! Reméli, hogy a fekete szárnyu angyal segítségére jő. Az orvos egy félesztendőt adott a betegének, de a szív-bajos ember minden perczen meghalhat.

Csakhogy most már a balszerencse kezdi sürgetni: az ingatag vén ember szép lassan kibékül a testvérével. Nincs többé vesztegetni való ideje. Holnap már kicseppenhetnek a házból, vagy a legjobb esetben is, egy rettentő szempár fog vigyázni a kezére: a Gyűlölet. S ekkor mindennek. Nem, egy perczet se veszíthet többé.

És győzedelmeskedik benne az Akarat, mely aztán elaltat félelmet, babonát, irtózatot.

Ki gyanakodnék rá, ha az orvos nem gyanakszik? S hogy gyanakodnék ő rá ez a szerelmes legény? Kinek jutna eszébe, hogy a beteg egy kissé sokat talált kapni az orvosságból, mikor ebből egy cseppnyi se hiányzik? Kit lepne meg, hogy az öreg Wernernek vége, mikor a lélek már csak háltni járt belé, s mikor az egész ház alig várta ezt a megígért pillanatot, mely mindenkit nagy nyűgtől szabadít meg.

Igen, nincs egyéb hátra, mint a már elkészült végrendelet alá oda kanyarítani két olyan nevet, a mely soha se lehet alkalmatlan, és aztán . . . Aztán munkára.

Talán még egy utolsó kétség az elhatározó pillanatban. Az ápolónő, véletlenül, igen rosszkor talál felébredni, s a halál tündére megrezzen. Majd még egyszer és utóljára összeszedi magát. Fel kell használni a legelső perczeket, mikor mindenki alszik.

Így alkotta meg Károly magában a gyilkosság magyarázatát, s ezzel a magyarázattal a jelen óráig fölöttébb meg volt elégedve. A lélekбúvár büszke volt a munkálatára. Micsoda is az olyan ügyvéd, a kinek főhivatása a védelem — emberismeret és képzelem nélkül?!

Hát ez a munkálat valóban szép és elfogadható magyarázat lehetett, de úgy látszik, volt egy kis hibája. Az a kis hibája, hogy az erkölcsi arczképnek mégis csak hamisnak kellett lennie, s azok a tények, a melyekre támaszkodott, nyilván nem igazak. Mert ime, kezében a bizonyítékok, hogy Wernert nem a szőke leány, hanem Barcsiné gyilkolta meg.

Miért? Mert, úgy látszik, féltette bátyja vagyonát a szőke leánytól, s attól tartott, hogy Werner feleségül veszi a leányt, vagy legalább is végrendeletet csinál

a leány javára, s őt ki fogja tagadni. Bizonyára, a hogy körütekintett a házban, melynek régente úrnője volt, már tisztában volt vele, hogy a helyzet legalább is veszedelmes, s talán még ki se fujta magát, mikor már rajta volt, hogy kitudja, vajon nem csinált-e bátyja végrendeletet a szőke leány javára? Akármilyen ügyesen foghatott is a dologhoz, a ravasz öreg okvetetlenül átlátott a szitán, s békéje és kényelme érdekében elhitette az özvegygyel, hogy: nem, még nem. És ezzel ki is mondta a tulajdon halálítéletét. Barcsiné úgy gondolkozhatott, hogy sietni kell; ha ebben a perczben még nincs végrendelet, holnap ilyenkor már lehet. S elment, de csak azért, hogy alibit szerezzen, s hogy a mire hónapok óta készült, végrehajthassa. Este, nyolcz óra felé, mikor az egész ház a vacsorával volt elfoglalva, észrevétlenül osonhatott be a malom-utczai kapun; a cselédek, a kik megglephették volna, csak a szív-utczai bejárót használták.

Majdnem kétségtelen, hogy az Irén szobájában kellett elrejtőznie; Barcsiné ismerte a dörgést, s tudta, hogy itt senki se fog rányitni, mert hisz Irén lenn alszik a betegnél. Hogy mikor szállhatott alá sötét munkáját végrehajtani: azt csak Irén tudná megmondani; a dolognak mindenesetre azokban a perczekben kellett történnie, mikor Irént is elnyomta az álom. Valószínű, hogy Irén téved, s tovább aludt, mint képzele: a gyilkosnak okvetetlenül volt vagy öt percznyi ideje. Az ápolónő vallomása szerint egy óra tájban lehetett, hogy az árnyék végigsuhant a homályos szobán, s így Barcsiné még teljes hat órát tölthetett az Irén szobájában. Alkalmasint nem mert kimenni rögtön kapunyitás után, s meg akarta várni, míg mindenki hozzá fog rendes dolgához. De épp ez volt a veszte, mert ime, össze kellett akadnia egy közönbös

személylyel, a ki jó sokáig nem ad életjelt, de végre is nyomára vezet a gyilkosnak.

Persze, Barcsinét a guta környékezhette, mikor megtudta, hogy mégis csak van végrendelet, s így ő a szörnyettével csak a halálos ellensége érdekét mozgította elő. Hiába, a bűnhődés mindig ott nyargal a gáztett nyomában.

Annál rosszabb rá nézve, hogy nem éri be ezzel a bűnhődéssel, hanem kihívja maga ellen az igazságszolgáltatás szigorát is, megtévén azt a merész sakkihúzást, hogy bűnös létére vádlóként lép fel, s boszut állva, vagyont akar szerezni. Így teljes lesz a bűnhődése; de hát — legyen igazság!

Milyen szerenese, hogy az a cseléd rászánta magát és beszélt! E nélkül megadták volna magukat a látzatnak, és Barcsiné diadalmaskodik. Hála az égnek, ez a veszedelem elmúlt; a bizonyítékok itt vannak a szobában.

De egy pont most is homályos maradt; a végrendelet dolga. A szakértők tévedhetnek ugyan, de az e fajta tévedés mégis csak meglehetősen ritkaság. S ez az egy kis homályos pont tovább is aggasztotta Károlyt. Végre is, nincs kizárva, hogy ha Irén tökéletesen ártatlan is a gyilkosságban, nem az a hamisításban.

Alig várta, hogy még egyszer beszélhessen a szőke leánynyal. Bizott benne, hogy a jó ujság épp olyan közlékenynyé fogja tenni, mint a milyen zárkozott volt előbb.

S egyik cigarettát a másik után dobva el, hajnalig el tudott tűnődni azon a talányon, a melyet ez a hallgatag szép leány adott föl neki. Még nem sejtette, hogy egykor bele fog pusztulni ebbe a kis játékba. A talányfejtegetők, mint az a mesékből ismeretes, nem szoktak sokáig élni.

III.

Másnap fél tízkor már ott volt az ügyésznel, s a tíz órát még nem ütötte el, mikor már türelmetlenül leste a rabot a bíró szobájában.

— Önt kezdi érdekelni az ügy. Vagy talán nem is az ügy, hanem a vádlott?! — szólt a bíró.

— A vádlott? Hiss még jóformán meg se néstem!

— Azt rosszul tette. De remélem, most ki fogja pótolni a mulasztását. Majd meglátja, az embernek szinte kedve támad elkárhozni vele.

A szolga jelentette, hogy a foglyot felhozták. A bíró mosolyogva fordult Károlyhoz.

— Fájdalom, teljesen szabad kezet kell engednem önnek, mert nekem itt rögtön tárgyalásom van. Nem hinném, hogy ön ezt zokon venné. A viszontlátásra és — igyekezzék elcsábíttatni magát; ez hasznára lehet mind a kettőjüknek.

Károly úgy tett, mintha nem is hallotta volna az utóbbi szavakat.

— Nem értem — házsártoskodott magában — hogyan lehet mindig, mindenféle vádlottban, örökkön csak az asszonyt keresni. Mintha nem volna elég leány és asszony a világon.

Aztán átment a szomszéd terembe. Sokszor megfordult a palotában, s tudta, hogy a védettjének itt kell rá várnia.

Csakugyan ott volt.

Az ablaknál állt, háttal az ajtónak. Úgy látszik, most látja először ezt az új városrészt, melyet mintha gnómok építettek volna mesés hirtelenséggel.

— Kisasszony! . . .

Csak most vette észre, hogy másvalaki is van a szobában. Lassan, álmos mozdulattal fordult meg, mint a kit legkevésbé sem érdekel, a mit végig kell hallgatnia. A hogy megpillantotta az ügyvédet, pár lépést tett előre, különbösen, mint a kinek egy hivatalban éppen most kiáltották a nevét, hogy átvegye a régi írásait.

— Kisasszony — ismételte Károly — az elnöklő bíró úr tárgyalással van elfoglalva, de felhatalmazott rá, hogy a távollétében is értekezhessem kegyeddel. Bocssásson meg, hogy újra zavarom, de elkerülhetetlen szükség még egynehány kérdést intéznem önhöz.

Széket mutatott neki. Irén leült, de olyan mozdulattal, mely világosan ezt mondotta, hogy:

— Legyen. A hatalmatokban vagyok. Azt tehettek velem, a mit akartok. Tűröm.

Károlynak úgy tetszett, hogy kissé megsáppadt első találkozásuk óta.

— Mindenekelőtt egy igen örvendetes ujságot kell közölnöm önnel. A szerencsés véletlen kezünkbe adta — édes anyjának és nekem — a rejtély nyitját. Fogom a gyilkost, s ez a gyilkos: maga Barcsiné.

— Ah!

Irén oly meglepetten emelte fel a fejét, s ez a hosszú sahk oly különösen hatott Károlyra, hogy az első pillanatban összerezsent.

De aztán az a pár szótag, melyet Irén szinte gépiesen ismételtetett, eloszlatta ezt a kellemetlen hatást.

— No lám, no lám, no lám.

Károly, ki az imént szinte megdöbbenve nézett fel rá, rajta felejtette a tekintetét, de ez a tekintet már nem volt fürkésző, mint előbb; ellenkezőleg, a beteg gyík nézhetett így a kígyóbüvölő-re.

A szőke leány elragadó volt ebben a pillanatban. Szép, fehér, finom arczbőre alatt újra felcsattant a vér, a szeme csupa mosolylyá változott át, s a lélek ismét kiült az arczára. Az öröm, ez a nagy bábajos, felszínre hozta szép arcának összes kincseit, mint a hogy a napsugár megvilágítja néha a tenger minden csodáját.

— Beszéljen, beszéljen.

Most már érdeklődve hajolt előre, s összekulcsolva karjaival a két térdét, lázasan leste a szót az ügyvéd ajkáról. A tekintete, mint két parázs égett, s mindentüvé követte a Károly szemét, mint a hogy a lámpák követik a kémkedő őrzőket.

Károly alig tudta, mit beszél. Egyébre gondolt, nem a detektív-sikereire.

A leány mindinkább fokozódó érdeklődéssel hallgatta. Felkőnyökölt az asztalra, előbb az egyik karjával, aztán a másikkal is, és le nem vette a szemét Károlyról.

— De hisz ez nagyszerű! — szólt aztán, mikor Károly bevégezte.

Felugrott a székeről, s pár perczig izgatottan járt fel s alá a hivatalaszobában.

— Ezek a bizonyítékok — szólt Károly — rám nézve tökéletesen meggyőzők, de rajta kell lennünk, hogy a törvényszékkal is elfogadtassuk a mi felfogásunkat, s eloszlássunk minden, de minden kételyt, a mely még ránk nehezedik. Azért...

Mintha nem hallgatott volna rá. Mintha a saját gondolataival lett volna elfoglalva.

És csakugyan. Nem vette észre, hogy Károly nem fejezte be a mondatát.

— Azért meg fogja engedni, hogy még egy pár kérdést intézhessenek önhöz, jelentéktelen, mellékes kérdéseket, pusztán azért, hogy a beszédemben ne legyen semmi hézag, s hogy a végtárgyalás világot vessen a legapróbb részletekre is . . .

— Mi az? Vagy úgy? Igen, igen, csak kérdezzen. És megállt előtte.

Károly hamarjában nem tudta, hogy miképpen fejezze ki az első kérdését. Csak most jutott eszébe, hogy kételyei tulajdonképpen nem a tényekre, hanem a kisasszony jellemére vonatkoznak. De ez is hozzátartozik a közvetett bizonyításhoz.

— Kegyed, mint édesanyja mondja, sokáig nem akart beleegyezni, hogy a hirdetésre hivatkozva, megírják Wernernek az ajánlkozó levelet?

— Természetesen. Engem kisasszonynak neveltek. Képzelteti, semmi kedvem se volt hozzá, hogy cselednek lássam az anyámat is és magamat is. De, hiába, meg kellett adnom magamat a sorsomnak. Nem volt más választásunk.

— Igazán nem? Kegyed letette a tanítónői vizsgálatot.

— Ugyan sokra mentem vele! Higyje el; egy fél esztendeig egyebet se tettem, mint hogy fűnek-fának kínálgattam a tudományomat; nem kellett senkinek. Egyszer, hosszas és alázatos levelezés után, végre elértünk annyit, hogy egy előkelő hölgy alkudozásba bocsátkozott velem, s magához hívatott. Szegény anyám ujjongott örömében, de a boldogsága nem tartott sokáig. A nagyúri hölgy, mihelyt meglátott, tüstént le is mondott rólam. Elég őszinte volt megmondani: miért. Neki elve, magyarázta bizalmasan, hogy nem tart a háznál se szép komornát, se szép nevelőnőt. Igazat adtam neki, és tovább álltam.

— S aztán lemondott minden újabb kísérletről ?

— Aztán bejártam a fél várost, hogy állomást szerezzek. Sorra látogattam mindazokat a hatalmasokat, a kik az efféle ügylésreméltó állásokat osztogatni szokták. Ezek az úriemberek kétféleképp fogadtak. A legtöbbben kijelentették, hogy örülnek, ha a tulajdon leányaiknak, húgaiknak szerezhetnek helyet; mások viszont mindent megígértek, de cserébe egy kis szivességet kértek tőlem. Köszönöm szépen! Ha eladom magamat, nem adom el magamat semmiért. A kedves jó öreg urak! Dobjam oda nekik a becsületemet, aztán kegyesen kiutalványoznak egy kis állomást, a melyből nagy kínlódva megélhetek, ha élni való vagyok. Nem kértem ebből a kegyből; inkább elmentem cselédnek.

Károlyra nagyon kellemetlenül hatott ez a kéretlen nyíltság. Gyanakodva nézett a szőke leányra: vajon nem hallgat-e el valamit. Különösnek találta, hogy a leány most sokkal nyugodtabban beszél, mint előbb. Vajon, eszébe se jut, hogy kisasszonyok efféle dolgokat nem szoktak tárgyalni?

Mintha eszébe se jutott volna. A haját igazgatta.

Az ügyvéd úr egyszerre rosszkedvű lett, maga se tudta, miért. S minthogy fölöttébb emberi dolog, firtatni mindazt, a mi rossz kedvet okoz, nem állhatta meg, hanem tovább kérdezősködött.

— Milyen volt a viszony kegyed és Werner közt?

A leány vállat vont.

— Istenem, elképzelheti. Ez a haldokló a fejébe vette, hogy szerelmes belém, s nekem el kellett nyelnem az udvariasságait. Végre is jobb volt, mintha durvaságokban lett volna részem. Különben kevés jobb embert ismertem, s én nagy hálával voltam iránta, hogy megmentett a nyomorúságtól.

— Tudott kegyed a végrendeletről a Werner életében?

— Nem tudtam, hogy a végrendelet megvan, de sejtettem, hogy a vagyona egy részét rám fogja hagyni. Említett ilyesmit egynehányszor.

— Hanem . . . igazán különös . . . miért nem vette el önt feleségül?

Irén bámulva nézett rá.

— Mert nem akartam hozzá menni!

Olyan hangon mondta, mint ha ez a legtermészetesebb dolog volna a világon. Károlynak földerült az arcza.

A kellemetlen érzés, mely előbb elfogta, hirtelen eloszlott. Tetszett neki a felelet, s kezdte másképp megítélni a bizalmasságot, mely az imént oly visszásan hatott rá.

— De végre is . . . — bolygatta tovább a dolgot — önök nagyon nehéz helyzetben voltak. Kegyednek gyakran eszébe juthatott, hogy ha elfogadja a Werner kezét, egyszerre megmenekül minden gondtól, s az édesanyját is megszabadítja attól, hogy öregségére nélkülöznie kelljen. Míg így . . . Werner minden órában meghalhatott, s nagyon könnyen a nélkül, hogy intézkedett volna az ön javára . . . a mikor újra kezdhették volna a rossz napokat.

— Igaza van, mindez gyakran megfordult a fejemben. Többet mondok, egy rossz órában haboztam is . . . De, isten tudja, babona volt vagy efféle . . . Szóval, nem akartam végképp lemondani róla, hogy egyszer azé legyek, a kit szeretni fogok.

Károly oda sandított a leány arczára. Meg akarta lesni, hogy a szem nem hazudtolja-e meg a szavakat?

Nem talált ott semmit. Ha a hangja egyszerű volt és természetes, a tekintete nem árulta el a gondolatát. Az ablakpárkányon egy csíz ugrándozott; azt nézte.

— Ismerte ön közelebből a végrendeleten szereplő két tanút?

— Az egyiket igen: az öreg Csányit. Ez mindennapos volt a háznál; ott volt a halála előtti napon is. A másikat alig láttam kétszer. Azt hiszem, meg se ismerném, ha úgy véletlenül előkerülne — a miért mindennap imádkozom.

Károly hamarjában nem tudta, mit gondoljon erről a mindennapos imádságról. Vajon csak szóbeszéd-e, vagy olyan valami, a mit, ha tetszik, komolyan is vehet?

És ámbár ehhez már semmi köze se volt a védőügyvédnek, nem állhatta meg, hogy meg ne kérdezze tőle:

— Szokott imádkozni?

A szőke leány meglepetve nézett a szemébe, és azt felelte neki:

— Természetesen.

Vagy ez a szó, vagy a tekintet, mely kísérté, de egyik a kettő közül nagyon megtetszhetett Károlynak, mert ettől fogva egészen más hangon szólt a leánynyal, mint előbb. Károlynak volt egy gyöngéje: szerette a vallásos asszonyokat.

IV.

Három nappal később, este kilencz óra tájban, a Flórencz-kávéház legnagyobb asztalánál egy kisdéd, de annál előkelőbb társaság szorongva várta Levetinczy urat.

Egy felkapott védőügyvéd első segéde mindig nevezetes személyiség, de Levetinczy úr meg éppen nagy ember volt a Flórencz-kávéházban. Itt szokta ugyanis jogi és politikai fejtegetéseit előadni a fiatalabb ügyvéd-bojttároknak, a kik a Flórencz-kávéház látogatóinak a zömét alkották, s szavának súlya volt, mert tudták róla, hogy az irodában nap-nap után érintkezik a közélet összes előkelőségeivel.

A vacsora után üléselő szűkebb körben a Levetinczy úr érdekes személye volt a középpont, s ebben a megítéltebb kis társaságban mindenki meghódolt a népszerű ifju jogász szellemi felsőbbbségének.

A szava döntött, s *quos ego*-ja elcsendesített minden vitatkozást. Adomáit a pinczerek is kiderült arczezal hallgatták, s ha Levetinczy úr gondokba volt merülve, mindenki tudta, hogy a politikai helyzet feszült, s hogy már a legközelebbi jövőben nagy események várhatók.

Levetinczy úr nem is igen maradt el a Flórencz-kávéházból, s igazán csak itt érezte jól magát. A nap

fáradalmai után jól esett neki ez az esti pihenő, s a hogy a vacsoráját elfogyasztotta, hűs és törzskarával sietve vonult be a kis feketekávék és a nagy eszmék füstös otthonába.

Ahhoz, hogy Levetincezy úr esti kilenczkor még ne legyen a Flórencz-kávéházban: igen nagy dolognak kellett történnie; s úgy látszott, ez a nap csakugyan az események napja volt, mert az összes vendégek csak úgy kapkodták egymás kezéből az esti lapokat.

A törzsasztal vendégei égtek a türelmetlenségtől, s egyre sűrűbb és egyre aggodalmasabb pillantások röpödtek az ajtó felé. Hiába, Levetincezy úr nem jött.

Végre, kevéssel tíz óra előtt felpattant az ajtó, s Levetincezy úr, kalapját a kezében tartva és folyton törölgetve a homlokán gyöngyöző izzadságot, de olimpiai arcezzal, belépett a terembe. Justinianus két ifju tanítványa volt a nyomában, a kik a fogadtatás alkalmára siettek ünnepies arczot vágni.

A várakozók fölugráltak a székeikről s körülfogták Levetincezy urat.

— Nos? Nos?

— Győztünk! — szólt Levetincezy úr.

— Brávó! Éljen a nap hőse!

A nap hőse alig győzte a sok kézzsoritást elfogadni. Az egész kávéház sietett üdvözölni. Egy pár hatalmas basszus még egy pár éljent röpített a fejéhez; s a kávék boldogan mosolygott az ünnepi csoportozat mögött.

— Hanem meleg nap volt — kezdte közléseit az ünnepelt — ugy-e, Czipár?

Czipár erősítette, hogy úgy van, s Levetincezy úr még egyszer megtörülte a sugárzó homlokot, melyen most egész Flórencz tekintete csüngött.

— Az idegeim meg vannak törve, le vannak szerelve. S bizony szerencse, hogy a tárgyalásnak vége, mert

ha csak egy félórával tovább tart, engem mentők visznek haza. Nem igaz, Kucsera?

A megszólított nem késett csatlakozni a hírneves szónok összes kifejtett és kifejtendő nézeteihez. A többiek hallgattak, s a nap hőse felhasználta a beállott szünetet, hogy egy dísz-feketét hozasson.

— Tehát fel vagytok mentve? — tért át a napi-rendre a társaság egyik tekintélyesebb tagja.

— Hogy fel vagyunk-e mentve? — mennydörgött Levetinczy úr. — Ne azt kérdezd, barátom, hogy fel vagyunk-e mentve, hanem azt: miképp állunk bosszút a vádlóinkon, hogyan morzsoljuk őket össze, s a viperát mikor törjük kerékbe? Nem fölmentettek bennünket, barátom, hanem bocsánatot kértek tőlünk. Az elnöklő bíró sírt, mint egy gazdátlan krokodil, s az ügyész nem elejtette a vádat, hanem földhöz csapta. Ugy-e, Czipár?

Czipár némán intett igent, s a nap hőse, felhajtván feketéjét, folytatta a szót.

— Hanem azt meg kell adni, hogy a Princez pompásan viselte magát. Minő ember! Micsoda hidegvér! Mindjárt az az első összetűzés az ügyésszel! De hisz ezt olvasták az esti lapokból. Aztán a szóvita az írásszakértővel, melynek a végén a szegény ember kénytelen megvallani, hogy az ő szakértelme, ha akarom vemhes, ha akarom, nem vemhes. S végre a nagy jelenet! Nem, urak, nem képzelik, hogy ennek a nagy jelenetnek micsoda óriási hatása volt!

A nagy jelenetet a hallgatóság nem értette; ez már nem volt bent az esti lapban. A közvélemény részleteket követelt, s Levetinczy úrnak engednie kellett. Csak Czipár és Kucsera mosolyogtak a jól értesültek felsőbbségével; Czipár és Kucsera tudtak mindent.

— Tehát figyeljenek, urak — szólt a nap hőse — következik a vádló kihallgatása. Türelemmel hallgatjuk végig az elnök és az ügyész összes kérdéseit; aztán következünk mi. Ekkor fagyosan azt kérdezzük Barcsinétól:

„Mit keresett ön a gyilkosság reggelén hat és hét óra közt a Werner-ház molnár-utczai kapujában?”

A vádló természetesen mindent tagad. Nem volt ott soha, azelőtt se, sehol, nem is létezik.

Úgy; megköszönjük a feleletet. Aztán másra térünk át, s kifejezzük igénytelen kíváncsiságunkat, mely megkérdezni indít: mi szüksége volt a vádlónak másodika és negyedike közt annyi morfium-szolúcióra, hogy három különböző orvostól három különböző bajcizimén szerzett be morfint rendelő recepteket?

A vádló hebeg, mindent tagad, a Princz pedig, be nem várva a felvilágosítást, gúnyosan folytatja a kérdéseit, és kifejti, hogy semmiképp sem érti, mért kellett ezeket a gyógyszereket három különböző gyógyszerárban csináltatni meg.

Barcsiné nem tud semmiről semmit a világon. Erre mi bejelentjük Simon Júlia, Löffler Johanna, Krisztics, Langer és Kovács tanúinkat. A törvényszék meg van illetődve, s az ügyész elkezd fészkelődni.

Természetesen a tanúk úgy vallottak, mint a parancsolat. Simon Júlia, cselédleány, látta vádlót a gyilkosság reggelén, a mondott helyen, s ráismer határozottan. Löffler Johanna, vádló elcsapott szakácsnője, hit alatt vallja, hogy Barcsiné a gyilkosság éjjelét nem töltötte odahaza, a mire véletlenül jött rá.

A többi három tanú tisztán emlékszik a receptekre, s részben a recept alján jelzett névre, részben a vádló személyére. És — most jön a nagy jelenet — vádló a Princz keresztkérdéseiközött megvallja, hogy Simon Júlia valóban őt látta, hogy a gyilkosság éjjelét csakugyan

nem otthon, hanem a vádlott szobájában töltötte, hogy a szóban forgó recepteket mind ő csináltatta meg, egy szóval, hogy a tanúk igazat beszélnek.

Általános elképpedés. Mindezekre a rejtelmes dolgokra vádló, a ki immár vádlottá változik át, csak nevetséges magyarázatokat tud adni.

Előadja, hogy idegbajos, hogy a kérdéses időben is beteg volt, s hogy fájdalmait, melyek a betegséggel járnak, csak ez az egy szer tudja csillapítani; végre, hogy ezért kérte volna meg a háziorvosát az első recept kiállítására.

Azután a következő tündérregét ereszi meg a három orvosról s a három gyógyszerterről:

Abba a tévedésbe esett volna, hogy — mert a szokott adag ezúttal nem hatott, a háziorvosa pedig, a ki az első receptet írta, időközben elutazott valahová — más, idegen orvoshoz fordult, még pedig olyan baj ürügye alatt, melynél könnyebben rendelik a morfint, mint az ő bajánál. De ezzel sem ért célzt, s még folyvást szomjazta a morfiom-szolúrcziót. Most azonban már nem mert ehhez az idegen orvoshoz fordulni, attól tartva, hogy ez gyanúsítani találja, s így nem maradt egyéb hátra, mint elmenni egy harmadikhoz. A rendes gyógyszerterá-hoz is ezért lett hűtelen; nem akarta, hogy az idegen és különböző orvosok receptjei feltűnést keltsenek.

Még ennél is silányabb lovagtörténettel áll elő, mikor arra kerül a sor, hogy fölöttébb gyanús éji látogatását magyarázza meg.

Állítólag egy fenyegető levélért lopózott volna be a vádlott szobájába, melyet régebben írt ügyfelünknek, s mely aggasztani kezdte. Ott aztán megrekedt, hosszasan magyarázgatja, hogyan. S mert tudta, hogy ide nem jön utána senki, czélszerűnek találta megvárni a hajnalt és a kapunyitás idejét, s csak azután menni el.

Képzeltetik, tisztelt uraim, miképpen bánik el a Princez ezekkel a nyomorult mesékkel! Kiforgatjuk a vádlót minden állításából, szembe állítjuk összes ellentmondásait, sorra álcázzuk le az egybevágó gyanús jelenségeket, és végre az utolsó ítélet harsonájaként dörögjük fülébe a megsemmisítő kérdést: miért titkolta el mindezt olyan mélységesen, hogy a vizsgálatnak az egész dologról még csak sejtelve se volt?! . . .

S a vádló kénytelen megvallani: azért, mert attól tartott, hogy ha szól, őt fogják vádolni a gyilkossággal is . . .

Te mondad! — mennydörögtem volna én a Princez helyén, de a Princeznek már más járt a fejében.

Egyre feszültebb érdeklődés közepett a Princez egy új tanut jelent, s a tanut a hallgatóság közül kell előcsitálni.

A tanu Bárdosi, bornagykereskedő, a meggyilkolt egyik legjobb barátja. Csak egy kis dolgot tud, de ez a kis dolog most már sokatmondó, sőt világosságot gyújtó. Werner, három nappal a halála előtt, titokban elmondta neki, hogy végrendeletet csinált ügyfelünk javára, s hogy ezt a végrendeletet Csányi és Fritze írták alá, mint tanúk.

Ha látták volna, tisztelt uraim, a szakértőket! A szakértők egyszerűen tönkre voltak silányítva. Már nem is mosakodtak, csak azon eöködtek, hogy a tévedést egymás nyakába sózzák. Ez volt a tárgyalás egyetlen derős részlete. De ekkor nagyon sokat nevettünk; annyit nevettünk, hogy Kucséra valósággal belebetegedett a mulatságba.

A többit kitalálják. Az ügyész feláll, elejti a vádat, a törvényszék fölmenti a vádlottat, az iratokat áteszik az ügyészséghez az új vizsgálat megejtése végett, ügyfelünk elájul az izgatottságtól, s mi diadalmaskodunk, mint mindig.

— Különben — fejezte be Levetinczy úr az áhitattal hallgatott előadást — tessék elhinni, mindebben az a legkülönösebb, hogy a milyen mesteri, magasztos és remek volt a védelem, ügyfelünk tisztára nekünk köszönheti, hogy fölmentették. Mert előttem az ő dolga még most se tiszta munka. Nagyon becsületes képe van, s higgyék el, uraim, az ilyen nagyon becsületes arcz mindig gyanús.

— S a gonosz arcz kevésbbé? — kérdezte valaki.

— Gyanús ez is, az is. Előttem mindenki gyanús, a ki él — felelt Levetinczy úr, egy ellenállhatatlan pillantással tisztelvén meg a felíró kisasszonyt.

Levetinczy úr fene gyerek volt.

— Hogyan? — szólt közbe valaki, a ki felfogta a jelentős nyilatkozat egész értékét — ön, a védelem jobb keze, kételkedik akkor, mikor az ügyész és a törvényszék már megadták magukat?

Levetinczy úr mosolygott.

— Én mindig kételkedem — válaszolt. — Kételkedem mindenben, végső lehelletemig. Az igazi jogász soha se szűnik meg kételkedni.

— Lássák, uraim — folytatta a nap hőse, elégedetten tartva szemlét figyelmes hallgatóin — hogy a szóban forgó esetről maradjunk, ennek a mi dolgunknak még most is van egy kis bibéje. És pedig az, hogy Fritze, a ki az egyetlen képzelhető komoly tanú — volt, nincs. Ha Fritze visszatérne, bizonyára minden kiviláglanék, de attól tartok, Fritze soha se fog visszatérni. Ki tudja, hogy a rejtély kulcsa nincs-e örökre eltemetve az atlanti óceánban? Ha nincs is, Amerika nem könnyen adja vissza a vendégeit. Kívánom ügyfelünk érdekében, hogy ezzel az egygyel kivételt tegyen, s hogyha majd Fritze megkerül, akkor, akkor én is megadom magam. Addig azonban engedjék meg, tisztelt uraim,

hogy azt kiáltsam: »Éljen a védelem!« S talán nem szerénytelenség hozzá tennem, hogy ha az ügy folyvást homályos is, mi, mi megtettük a kötelességünket.

Dörgő éljenzés volt a válasz az ünnepekt szavaira. Egy úr szomorodni hozatott, s minthogy a kávéházból a legutolsó idegen is kivonult, a védelem jobbkezt számos szónok éltette. Levetinczy úr meghatottan fejezte ki köszönetét, s szerényen háritotta el magától a siker felét, megemlékezvén távollevő főnökéről, a »Princz«-ről.

Aztán másról beszéltek. Megeredtek a szokott szórszálhasogató jogi vitatkozások, melyeket Levetinczy úr elnézéssel vegyes jóakarattal hallgatott. Nem szólt többé egy szót se, csak mosolygott. Így mosolyoghatott Zeusz, Érosz és Hébe kedves kötődésein.

Később azonban elkomolyodott, s annak az embernek a bánatosságával, a kit immár untatnak sikerei, átengedte magát a merengésnek. Elnézett a vitatkozók feje fölött, s a régi jó időkön méltáztatva, halkan dudorászni kezdett: »Mikor dédem ifju volt...«

*

A déd ifjusága s a Levetinczy úr későn kelése szerves összefüggésben állottak egymással, s másnap már fél tíz felé járhatott, mikor az irodában megjelent. Egy kissé tartott tőle, hogy fogadtatása nem a legszivesebb lesz, de — legnagyobb meglepetésére — Károly sugárzó arczczal jött eléje, s azzal fogadta, hogy:

— Tudja-e, mi ujság?

— Nem én.

— Az, hogy a mi Fritze barátunkat Hamburgban elfogták, s pár nap múlva szerencsénk lesz színről-színre látni. Nézze.

És mutatta a sürgönyt, melyet a bíró épp most küldött át hozzá.

Levetinczy úrnak majd leesett az álla bámulatában. Nem tudta, azon csodálkozzék-e inkább, hogy az események ennyire siettek őt megcáfolni, vagy azon, hogy a Princznek ez a sürgöny ilyen gyerekes örömet okoz? Ha a főnyereményt üti meg, nem örülhetett volna jobban.

De hát mi köze ahhoz a leányhoz?!

V.

— Szabad?

— Ki az?

— Én, Szombathy.

— Rögtön, ügyvéd úr . . . Bocsánat, nem vártuk ilyen korán.

— Ó, előrelátható volt, hogy a tárgyalás nem fog sokáig tartani.

— Egy pillanatnyi türelmet kérek csak, azonnal fel vagyok öltözve.

Alig, hogy mondta, Károly már hallotta is a lépéseit.

A kulcs megfordult a zárban, s Irén mosolyogva nyitott ajtót.

— Ne tessék azt hinni, hogy délig alszom. De ma már harmadszor csinállok toalettet, mint ha nagyúri hölgy volnék. Képzelm, alig használhatom a ruháimat. Kifogytam belőlük a . . . szóval, mialatt nem voltam itthon.

És kezét nyújtott neki.

— A mama talán elment hazulról?

— Igen, de azonnal itthon lesz. Csak jöjjön be bátran.

— Nini, az én arczképem!

— Képzelm, a mama vette. Tudja-e, hogy a mama beleszeretett önbe?

— Igazán, nem gondoltam volna. Hanem arra emlékszem, hogy egy pár héttel ezelőtt megfojtott volna egy kanál vízben.

— Igen, mikor először találkoztak.

— S megtudta a kételyeimet, vagy jobban mondva: az aggodalmaimat?

— Ó, azóta már nagyon megbékült önnel.

Egy pillanatra elhallgattak. Azután ismét Irén szólalt meg, de halkabban, mint előbb:

— Miért nem mondja, mi történt? Elítélték?

— El.

— Tíz esztendőre? Tizenötre?

— Életfogytiglan.

— Ó, a szerencsétlen! Életfogytig börtönben lenni ...

Brr!

És idegesen rázkodott össze. Aztán a tükörbe nézett, s ott felejtette a szemét.

— Előrelátható volt — folytatta Károly — hogy ez lesz a sorsa. Mióta a Fritze vallomását felolvasták előtte, maga is tudta, hogy el van veszve. Ettől fogva épp olyan levertté, szinte érzéketlenné vált, mint a milyen féktelenül szenvedélyes és eszeveszetten tomboló volt előbb.

— Emlékszik rá, mikor a házmester esküt tett rá, hogy ő volt az, a kit éjjel a folyosón látott?! ... Nem tudom, mennyiért nem adnám, ha ezt a jelenetet nem kellett volna látnom.

— Hát még mikor az ápolónő azzal a fölfedezéssel állott elő, hogy a rejtelmes éji alak sötét ruhában volt!

— Jaj, ne is beszéljünk ezekről a rettentő jelenetekről!

— Az utolsó időben nagyon megazelidült, s ma alig lehetett a szavát hallani. A védője se volt sokkal beszédesebb. A hamis vád dolgában nem is védekezett, csak azt iparkodott kimutatni, hogy a gyilkosság

ténye nincsen bebizonyítva. A törvényszék azonban más véleményen volt.

Megint elhallgattak. Irén fölkel, odament a nagy álló tükrökhöz, s megigazította a haját, mely pedig rendben volt előbb is. Aztán, lassan fel s alá járva a szobában, így szólt, mintha magának beszélne:

— És most, miután minden rendben van, ülünk bele a vagyonba, mely két embernek okozta a vesztét. Vagy, ha ez nem tetszik, fektüdünk le és haljunk meg éhen.

Károly nagyon megörült ennek a — nem közönséges érzékenységre valló — keserűségnek, de úgy tett, mintha megbotránkozott volna rajta:

— Mi jut eszébe?! Csak nem kezd el tépelődni, hogy vajon elfoglalja-e jogos tulajdonát!...

— Pedig azt cselekszem. Egy cseppet se tesz boldoggá ez az én jogos tulajdonom. Ugyan szép tulajdon! Hogy egyszer végre valamim lehessen, két életnek kellett elpusztulnia. Mert annyi bizonyos, hogy ha akaratom ellenére is, ezek mind a ketten az én áldozataim. Ha annak a szegény vén embernek nem támad az a szerencsétlen ötlete, hogy belém szeressen s nekem szánja a vagyonát, talán még ma is élne; s ha ez a boldogtalan teremtes nem félti oly szörnyen ezt a vagyont, mely joggal csak rá nézhetett, nem sodródik a romlásba, hanem élne szépen, tisztességben.

— De hát tehet ön minderről?

— Hogy nem tehetek róla, ez meglehetősen sovány vigasztalás. Azért, ha valaha betévednék abba a rettentő emlékü házba, s még egyszer látnám azt a karos-széket, melyben az én szerencsétlen jöltevőm olyan félénken óvta szellőtől, hidegtől, szegény, nyomorult kis létét: csak az jutna eszembe, hogy ha ez a szék

üres, azt az én szép szemem okozta. S ha birtokomba venném, a mit a törvény nekem ítél, a hányszor hozzá nyúlnék egy pohárhoz, egy székhöz, egy gyertyatartóhoz, mindig arra kellene gondolnom: a kit ez a pohár, ez a szék, ez a gyertyatartó a természet jogán megillet, börtönben szenved, életfogytig, örökkön örökké, én ellenben békén gazdasszonykodom, nem látok bajt, szükségét, rendelkezem, intézkedem s örülök a létnek — mert nekem szép szemem van. Ó, hogy nincs senkim, a ki durva munkát bízna rám, a ki megdolgoztatna reggeltől estig, de megadná az én tisztességes, édes kenyeremet!

Károly elég jó ember volt, de most, kivételképpen, nagyon tudott örvendeni ezeknek a könnyeknek.

— Mit szólna hozzá — kérdezte a leánytól — ha én segítenék önnek megtalálni *ezt* a kenyeret is?

A leány megállt előtte, s rá függesztette azt az akaratlanul is gonosztevő, rovott multu szempárt.

— Mit szólnék hozzá? Nem szólnék hozzá semmit, hanem megcsókolnám érte a kezét, s örökkön hálás szolgálója volnék.

— Ne felejtse el, hogy ez a kenyér meglehetősen száraz kenyér. Volna bátorsága, s különösen volna kitartása: egész nap robotolni, nehéz munkában, pusztán a betevő falatért?

— Kisértse meg: volna-e kitartásom?!

— S rá tudná szánni magát, hogy napjában nyolcz órát vesződjék maszatos házmester-gyerekekkel, ábécét oktasson sziklakemény fejeknek, csak azért, hogy ha beesteledik, konyhamunkára fogja ezt a fehér, dologtalan kezet?

— Hogy rászánnám-e magamat? Ó, mily örömmel!... El se tudja képzelni, mily boldoggá tenne, hogy ha meg tudnék élni abból az árva, nyomorult kis tudás-

ból, a mely akármilyen szegényes, mégis csak az enyém!...

— S vissza tudná utasítani az örökölt vagyont ezért a semmiért?

— Már megtettem. Itt a kezem rá. Ez a dologtalan kéz.

— Ne igérjen semmit. Majd meglássuk.

— Majd meglássuk.

— De mit szól mindehhez az édesanyja?

— Kérdezze meg tőle, mert ime, már jön.

VI.

Hat esztendővel később, egy borongós csunya téli reggel, Károly nagy munkában volt. Pakolt.

Nesztelenül, lábujjhegyen sürgölődött egy nagy bőr-láda meg két kis táska körül; koronkint, mint egy tolvaj, meg-megállt és hosszan hallgatózott: vajon nem kapiák-e rajta?

Nem kapták rajta. Köröskörül mindenfelé mélységes csönd. Károly elmosolyodott, és így beszélgetett magában:

— Mire fölkel, minden be lesz pakolva, s én eldicsekedem vele, hogy: tessék, magam is tudtam boldogulni. Az igaz, hogy nagy munka volt, de ime, mindjárt megvagyok nélküle is. Persze, azért ki fogok kapni, de mindegy. Akármilyen ügyetlen vagyok is, mégis sikerült kijátszanom... Hogy ő ezt nem engedi!... Majd, hogy még beteggé tegye magát!

Leszorította a láda tetejét, s aztán ráült, mint egy szivány a kincseire. Odakint világosodni kezdett.

Elfújta a gyertyáját s kitekintett az ablakon.

— Teringettét, még elakadok az úton!...

A hó egész éjjel esett, s hajnal óta fagyos szél stívültözött végig a körúton. A hőmérő a zérus alatt járt, s a műkedvelő utczaseprők, a kik violaszínre gémberegett

arczczal fogtak a munkájukhoz, térdig jártak a frissen esett hóban. Károly láthatta, hogy a kutyát is kár volna kivenni az utcára.

— Pedig már olyan régen nem láttam őket!... — tanakodott magában. — S ha most elmaradok, ki tudja, mikor jutok hozzá megint, hogy három napra elmehessek?!... Eh, mégis csak megyek! A legrosszabb, a mi történhetik, az, hogy egy-két órára megreked a vonat. Hát ez se lesz valami rettentő szerencsétlenség.

Körülnézett a szobában: csakugyan kész volt mindennel. Aztán egy pillantást vetett az órájára; hamarabb elkészült, mint hitte volna.

— De hisz még szundikálhatok is egy kicsit!... Brávó, annál jobb.

Ledőlt a kanapéra s meggyújtott egy cigarettát.

— Százat egy ellen, hogy ki fogok kapni — nevetett magában.

S előre örvendezett neki, micsoda jelenet lesz abból, ha majd kistül a turpisság. Büszke volt a csinyjére, mint egy merész, hősi elhatározásra.

— Károly! Alszol?

Valaki bedugta a fejét az ajtón.

Károly felugrott a kanapéről.

— Én? Dehogy! Csak titeket nem akartalak felkölteni.

— Már fel is öltöztél?!... De hisz van még elég idő! Nini, hát ez mi? Talán csak nem jutott eszedbe, hogy nélkülem pakolj be?!

Károly nevetve ölelte meg a zsémbelő asszonykát.

— Majd bizony, hogy beteggé tedd magad!... Aztán, hogy mehettem volna el nyugodtan, ha előbb azt látom, hogy te itt hajladozol... Látod, te nem gondolsz eléggé...

- Csitt! És ne fojts meg a csókjaiddal.
- Kőhögött még Irénke az éjjel?
- Nem, jó éjszakája volt.
- A többi is alszik még?
- Mint a bunda. Az előbb, mikor csengettek, Jánoska felébredt, de elaltattam megint.
- Hogyan? Csengetett valaki? Nem hallottam.
- Egy levelet hoztak; az van ráírva: sürgős.
- És azzal is téged vernek fel, szegény Irénem?!...
- A leány vette át, s nem tudta, beküldje-e hozzád az öreg Gyurit? A levelet egy törvényszéki szolga hozta, a ki erősködött, hogy keltsenek fel. De én nem engedtem, hogy háborgassanak.
- Igazán, furcsa gondolat hajnalban riogatni az embereket. Hol van az a levél?
- Itt, a szobámban.
- Átmentek az Irén szobájába, mely, mióta a gyerekek köhögtek, inkább hasonlított kórházhoz, mint a családi boldogság fészkéhez. Az alvó apróságok előtt hosszú tanácsot tartottak, s Károly végre is megfelejtkezett a levélről. Mikor Irén, a kinek véletlenül a keze ügyébe akadt, figyelmeztette rá, már semmit se tudott róla.
- Miféle levél? Vagy úgy?!
- Aztán feltörte és elolvasta. Ez volt benne:

„Kedves barátom!

A minden embertársat megillető szánalom czimén, az emberség nevében zavarom önt, és kérem, bocsássa meg, hogy a legédesebb álmomból zörgettetem fel, de nincs más választásom, mert a késő éjjeli órában, mikor ezeket a sorokat írom, még se akarnám zaklatni.

Egy asszony, a ki a rabkórházban halódik, minden áron beszélni óhajtana önnel. Állítólag fontos közölnivalója van. Ez a közölnivaló ugyan aligha fogja önt érdekelni, de mégse tagadhatom meg tőle, hogy értesítsem önt, mert alkalmasint ez az utolsó kívánsága. A tudóvsznek a legvégét járja; s úgy látszik, már csak egy pár órát élhet.

Nagyon meglehet, hogy ön már halva találja; mindenesetre bocsánat az alkalmatlanságért.

Híve

Kálozdi.

Károly nem volt érzelgős kedvében. Boszankodva nyújtotta át a levelet Irénnek, s azt mondta neki:

— No nézd, micsodákkal nyaggatják az embert.

Irén megnézte az aláírást.

— Kálozdi! Ki ez a Kálozdi?

— Az ügyész. Nem emlékszel rá? Volt nálunk vagy kétszer.

Irén nem emlékezett erre az úrra. Elolvasta a levelet, s azt kérdezte az urától:

— Nos, elmészsz?

— Az ördög tudja, mit tegyek. Ha nem megyek el, egész nap nem lesz nyugtom. Képzelné fogok, hogy isten tudja, miféle szerencsétlen akart hozzám folyamodni. Pedig fogadok, ez is afféle derék hölgy, mint a multkori rablógylkos, a ki csak töredelmes gyónást kívánt tenni. Kell is nekem az ő gyónásuk!

Megnézte az óráját.

— Ha pedig elmegyek, akkor biztosan lemaradok a vonatról. Egy óra kocsin oda-vissza, fél óra a gyónásra, hát még, míg a vasúthoz kiérek!... Persze, hogy lemaradok.

— Végre elmehetsz az esti vonattal is.

— Mondják le egy fél napról, mikor úgyis olyan kevés az időm! Az ember egyszer láthatja az anyját egy esztendőben, s még ilyenkor is fussak-jöjjenek! Már úgy örültem ennek a rég várt alkalomnak, s most megakaszt ez a haldokló. Bánom is én a haldoklókat! Haljanak meg békességben, s hagyjanak békében engem is.

— Ó, Károly, hogy beszélhetsz így?!

— Aztán, kérlek, még az is megeshetik, hogy hiába maradok le a vonatról. Fogadni merek, hogy mire oda érkezem a haldoklóhoz, a haldokló már halott...

— De hátha még él?!...

— Te is azt hiszed, hogy el kell mennem? Hogy ez szent kötelesség, vagy micsoda?

— Azt hiszem, nyugodtabban utaznál el, ha teljesítetted a kívánságát. Különben, a mint gondold.

— Jól van hát, isten neki. Küldj, kérlek, kocsiót. Pedig talán okosabb volna az első gondolatomnál maradni és nem menni el. Könnyen megtörténhetik, hogy valami boszúság ér. S annyi már bizonyos, hogy egy félnapot elvesztettem.

— Marad még két egész napod, meg egy éjszakád. S ezzel a fél nappal is tovább maradsz itthon.

Károlynak volt igaza: csakugyan okosabb lett volna nem menni el. A hindu azt mondja: »Ne menj sehová, mert nem tudod, mi vár rád.«

VII.

Az ajtó megnyílt, s a haldokló, egy utolsó erőfeszítéssel, fölemelte a fejét, hogy lássa, melyik érkezett meg: a pap-e, vagy az a másik?

Mikor meggyőződött róla, hogy: az a másik... — valami soh'sem érzett, pokoli gyönyörűség futott végig hideg tagjain. Egy pillanatig azt hitte, hogy meg fog gyógyulni.

— Végre!

Károly közelebb lépett hozzá, hogy jobban hallja a már nem tiszta beszédet, s az emlékeiben keresgélt: vajon hol, mikor látta ezt a szerencsétlent.

A haldoklókkal is úgy van az ember, mint az újszülöttekkel: egyik olyan, mint a másik, alig lehet megkülönböztetni őket. Károly nem ismerte meg a váz-alakot.

A rabkórház embere, a ki Károlyt bevezette a cellába, letette lámpáját az egyik sarokba, s az ajtónál várakozott.

— Nem ismer meg? — kérdezte a haldokló.

Károly intett, hogy: nem, nem ismeri meg.

— Nem csudálom; megvénültem egy kicsit. Én vagyok az az asszony, a kit ön hat esztendővel ezelőtt elítéltetett, az úgynevezett Barcsiné. Emlékszik még

erre a névre? Igen? Annál jobb. Küldje ki azt az embert.

Valami buta megdöbbenést érzett, talán csak azért, mert nem gondolt rá, hogy ez lehet az, a ki hívatta. Szerette volna ott tartani azt az embert, a ki bevezette; hirtelen úgy rémlett neki, hogy ez a kísérő még megtálmazhatja valami nagy, nagy veszedelemtől, mely ebben a sötét czellában leselkedik rá. De a hamis méltóságérzet csodákat műveltet még a gyávákkal is; összeszedte minden férfiaságát, s elküldte az embert.

— Tudtam, hogy el fog jönni — kezdte Baresiné. — Ez a legkevesebb, a mivel tartozik nekem; nekem, a kitől elvette a vagyonomat, a szabadságomat, az életemet. Van isten az égben: a bosszúmat már nem vehette el. Tudtam, hogy el fog jönni.

Károly úgy tett, mint a ki türelmetlenkedik; a mint hogy csakugyan szeretett volna már odakünn lenni.

— Nagyon bőbeszédűnek talál? Hagyja meg nekem ezt a kis mulatságot; utóljára történik. Holnap, ha szíves lesz ismét meglátogatni, annyit se fogok önnek mondhatni, hogy: jó napot. Különben nem sokáig veszem igénybe az idejét. A mit mondani akarok, rövid.

Károly arra gondolt, hogy talán a legokosabb volna oda se hallgatni, csak egyszerűen helytállni és másfelé gondolni, a míg amaz beszél. De nem tudta megállani, hogy ne hallgasson oda.

— A mit mondani akarok, ügyvéd úr, mindössze ennyi. Dögrováson vagyok, egy-két óra múlva kiköhhögöm a lelkemet. Ha eddig nem hitte, most már elhiheti, hogy igazat beszélek. A sír szélén senki se hazudik. S én esküszöm önnek a lelkem üdvösségére, hogy ártatlan voltam abban a bűnben, a melyért elítéltek. Úgy legyen nyugalmam a sírban, mint a mily igaz,

hogy a testvérbátyámat nem én gyilkoltam meg, hanem az a leány, a kit ön megvédelmezett. Ártatlanul ítéltek el, s ön volt az, a ki elítéltetett. Ön volt, a ki börtönbe záratott egész életemre, ön volt, a ki meg rövidítette ezt a nyomorúságos életemet. Legyen átkozott örökre!

Aztán visszahajtotta fejét a rossz vánkosra, s nem törődött többet az előtte állóval. Nem szólt többé egy szót se, csak nyöszörgött.

Károly nem tudta, hogyan került ki a rettentő csel-lából. Csak arra emlékezett, hogy majd megfúlt, míg végig tapogatózott a végtelenül hosszú folyosókon. Egyszer el is tévedt, s bele telhetett egy negyedóra, mire a szabadba jutott.

Odakünn azonban rögtön magához tért. Az éles, friss levegő felkorbácsolta már-már megaludt véré, s a bágyadt napsugár, mely a havas világot itt-ott megara-nyozta, mint az élet híradója köszöntötte.

Elküldte a kocsiját és gyalog ment haza.

— Micsoda ostoba boszú! — beszélgetett magában, s nem vette észre, hogy egy ismerőse üdvözölte. — Mintha gyerek volnék, a kit olyan könnyű megriasz-tani! Persze, az az élelem, a melyet a börtönben kapott, nem ízlett a jó asszonyságnak, s gondolta magában: jó, majd egyszer megfizet érte. Azzal szépen befőzte a boszúját. Elég lelkielőre vall, hogy annak idején fel is tudta találni, de az ilyen erős lelkek engem nem ijesztenek meg. Nekem hajókötel-idegeim vannak, tisztelt asszonyság, s a kísértetes jelenetek nincsenek rám semmi hatással. A mit tudok, azt jól tudom, s a tények ellen hiába kapálózik a leg-agyafurtabb boszú is. Persze, a haldoklók szava! Mintha nem bizonyult volna be akárhányszor, hogy a haldoklók is hazudnak, sokszor mások érdekében

is, de a legtöbbszőr boszúból! Ostobaság! Menjünk tovább.

Megállt, s végig olvasta a színlapot. Nem volt színházban már egy félév óta.

Aztán eszébe jutott, hogy az esti vonattal el fog utazni, meglátogatni az anyját, a ki a leánytestvérénél lakik.

— Annyi bizonyos — szólt magában boszúsán — hogy sikerült elrontania a napomat, s a hitvány boszúállásnak mégis van annyi hatása, hogy az örömet egy percze megzavarta. Eh, mit! Holnaputánra már elfelejtem az egész esetet!

Megnézte az óráját.

— Ezért csakugyan nem volt érdemes lemaradnom a reggeli vonatról. De mindegy. Régi dolog, hogy a legnagyobb boszúságainkat a jószívűségünknek köszönhetjük.

Haza ért, s lassan felballagott a lépcsőn. Most vette észre legelőször, hogy anyósának igaza van, az első emelet kissé magas.

— Nos, mi történt? — kérdezte Irén, a mint benyitott hozzá.

— Mi történt volna? A mi máskor. Ostobaság volt elmennem.

— Valami kellemetlenség ért?

— Nem értem, mért vágsz olyan aggodalmas arcot. Miféle kellemetlenség érhetett volna? Láthatod, hogy itt vagyok. Egy közönséges komédiához hívtak, mint már akárhányszor.

— Boszúsnak látszol?

— Csak nem jöhetek tánczolva egy haldoklótól?! Különb, mit érdekel téged ez az egész dolog?!

— Bocsáss meg, azt képzeltem, valami boszúság ért.

— Világos, hogy nem nagy gyönyörűségemre szolgált a dolog. Mintha bizony az ilyen jelenetek akárkit

is mulattatnának. Mondom, ugyanaz a komédia volt, mint a rablógyilkossal. A különbség csak az, hogy ez nem jajgatott, hanem átkozódott. És most, ha úgy tetszik, beszéljünk másról.

— A mint akarod.

Aztán egyébről beszélgettek.

De Irén előtt oly különösnek tűnt fel a férje tekintete, hogy nem tudta elfojtani ezt a kérdést, mely már egy óra óta kísértette:

— Mi bánt téged, Károly? Ugy-e, annak a rabnak az átkozódásai? ... ki volt az a rab? ... Mondd el, édes kis férjem!

Károly egy pillanatig rémülten meredt rá; majd indulatosan pattant fel.

— Mit törődöl vele?! Csak nem fogok neked beszámolni a peres ügyeimmal is?! Maholnap már belevatkozol minden ügyembe, a számadásaimba, könyveimbe, a periratokba ...

Aztán belátta, mennyire igazságtalan volt, s igyekezett jóvátenni az elkövetett hibát. Magához vonta a feleségét és megcsókolta.

— No, ne haragudjál, édes angyalom, de látod, vannak dolgok, a melyek nem arra valók, hogy az asszonynak kellemeskedjünk velük. Te azt nagyon jól tudod, hogy imádlak. Elégedjél meg ezzel a tudattal. Légy szép, légy vidám, légy jó anyja a kis gyermekeinknek. A gondokat, a bajt, a pörlekedést hagyj nekem egészen.

És rajta volt, hogy maga is vidám legyen.

Délig sikerült is a dolog, de ebéd alatt Irén egy ártatlan szava mindent elrontott. Azt kérdezte az urától, hogy rendben van-e a podgyásza, nem felejtett-e ki valamit?

Károlyon hirtelen megint kitört a rosszkedv.

— Ugyan mért akarod olyan szörnyen, hogy elutazsam? Azt képzelné az ember, alig várod, hogy ne legyek itthon!

Majd csendesebben, hozzá tette:

— Olyan bizonyosra veszed ezt az utazást, mint a halált. Pedig most már nagyon habozom, hogy elmenjek-e? Mi ez a harmadfél nap? A jövő héten, meglehet, négy napot is szerezhetek magamnak.

S csakugyan nem ment el. Arra gondolt, hogy ezt a makacs rosszkedvet nem viszi haza az édesanyjához. Majd, ha kiheverte az egészet, akkor utazik.

Irén nem szólt semmit, de elgondolkozott egy kissé, s a mint lassankint ő is átengedte magát a férje hangulatának, egyszerre összerázkodott. Félelem fogta el, vad, ösztönszerű félelem, félelem valami iszonyatos dologtól, a melyet maga se tudott elképzelni. Éjjel szorosabban húzódott a gyermekeihez, s csak a hajnal oszlatta el rémképeit.

VIII.

Károly föltette magában, hogy holnapra már el fogja felejteni az egész ostobaságot, hanem azért másnap az volt az első dolga, hogy két tárgyalás között egy kis vargabetűt csinálva, elment oda, a hol tegnap járt, megtudni, vajon a rab nő csakugyan meghalt-e?

Igenis, meghalt, miután jól elvégezte a dolgát. A nagy udvaron kérdezett meg valakit, s az illető rámutatott az udvarnak arra a sarkára, mely a *B* kapuval szomszédos:

— Éppen ott viszik, ni!

Károly oda pillantott, s csakugyan észrevette a két halottvivő szolgát, a kik ebben a perczben pihenőt tartottak. Egyikük azon erőködött, hogy a nagy szélben meggyujtsa a pipáját, s szorgalmasan dobálta el az elaludt gyufákat; a másik a koporsón ült s egy krajezáros ujságot olvasott.

Károlyt az első pillanatra boszantotta ez a látvány, s a szíve rejtekéből ez a pokoli, kénköszagu gondolat füstölgött elő:

— S micsoda gúnyja volna a sorsnak, ha mégis ártatlanul halt volna meg, míg az igazi . . . ?!

De nyomban előlte ezt az istentelen ötletet, s fellázadva önmaga ellen, valami sötét elégtételt keresett ebben a látványban, mely az imént bántotta:

— Úgy! Dobálják előre-hátra holt tetemedet, hajgálják szét a tagjaidat, tiporják szét a csontjaidat, a mint te széttiporlad az én szívemet! . . .

Majd megrémülve fizte el magától ezt a gondolatot is:

— Mit átkozódom itt magamban, mint egy vén kofa?! Vagy hamarjában elment az eszem?! Mintha bizony ennek a szerencsétlennek a mérgezett nyila fölért volna a szívemig?! . . . Mintha a vitriol, melyet szememnek szánt, megvakított volna, s nem folyt volna szét a lábam előtt?! . . . Nem, boldogtalan teremtés, nem volt hatalmad fölöttem! Nyugodjál békén, nekem nincsenek átkaim.

S egyre erősítette magában, hogy esze és szíve szilárd, mint hite az istenben.

Nincs jobb, mint az imádság. Ha az ember sokáig ismétli a szavakat, a lelke is rátér arra az ösvényre, melyet a szó követ. A beszédünk s gondolatunk olyan, mint két régi szerető, a kik összevesznek, sokszor hajba is kapnak, de mégis mindig csak egymáshoz szítnak.

Délben olyan vidámnak és elevennek látszott, hogy Irént helyre vigasztalta. Csak egy-egy perczre komolyodott el, olyankor, mikor az élénksége már majdnem átragadt Irénre is.

Úgy volt, hogy késő estig elmarad, egy olyan ügyben, a melyet már régóta halogatott. De a kúriai bírót, a kihez ment, nem találta otthon, s jóval korábban tért haza, mint képzelte.

A hogy benyitott az előszobájába, nagy zsivaj ütötte meg a fülét. A lárma közepett a felesége csengő kacagását hallotta, s a mi soh' se történt meg vele, most megijedt ettől a vidám hangtól.

Micsoda zsivaj ez?

Igaz, hisz gyermekből van nála! A vendégek négy apróság, a kik a házban laknak, meg szomszéd-asszonyuk, a szép kis doktorné.

Vajon miről beszélgethet a két asszony, hogy a jókedvük hangosabb a gyerekek zsivajánál is? Mért ez a szertelen vidámság?

Egy csepp híja volt, hogy a kulcslyukhoz nem hajolt, hallgatózni. De elszégyelte magát, s bement az irodájába.

A hanczurozás víg zaja ide is behatolt hozzá. Máskor ez volt legkedvesebb zenéje, s a tolla vígabban percegett, míg a zsivaj hangzott. De ma bántotta ez a csengő hang; a reggeli jelenet, úgy látszik, idegessé tette egy kicsit.

— Micsoda boldog léhaság! — dűnnyögött magában. — Sejtelve sincs a gondjaimról, bosszúságaimról. Ha ezer esztendeig él, akkor se fogja gyanítani, hogy az élet nem tréfa, hanem nagyon is komoly dolog.

De rögtön eszébe jutottak az álmatlan éjszakák, melyeket Irén beteg gyermekei ágya mellett töltött. A néma, apró önfeláldozások, melyek csak igénytelenebbek, de nem kevésbbé érdemesek, mint a pompázó hőstettek. Eszébe jutottak a meglehet kicsinyes, de annál boldogabb emlékü kedveskedések, melyekkel Irén annyiszor sietett megtagadni a saját kényelmét az övé érdekében, aztán az oly édes szerelmi engedések és az örökkön emlékezetes szerelmi fellobbanások.

És kedve lett volna berohanni hozzá, bocsánatot kérni tőle, s megvallani, hogy megbántotta gondolatban, csókkal borítani el a ruhája szegélyét, és kisírní magát ott a lábánál.

— De hát mi bajom nekem tulajdonképpen?! Mi ütött hozzám, mi rontott meg így?!

— Ez már a kétség! — sípolt el füle mellett egy csúfondáros hang. — A kétség, a rettentő kétség; óvakodjál tőle!

— Nem, nem — biztatta egy másik hang — ez csak idegesség. A képzelődés gonosz játéka, mely koronkint megcsúfolja a munkában elernyed, fáradt szer-

vezetet. Vannak a képzelődésnek ily rút játéakai. Az ember hangyamászsást érez a talpában, lehetetlen fájdmaktól kezd fuldoklani, s elhiteti magával, hogy ez már a halál. Pedig dehogy a halál. Nemsokára elfelejti az egészet, s tíz év multán nevetve gondol arra az időre, a mikor azt hitte, hogy végrendeletet kell csinálnia. Vannak ilyen bajok, de ezek a bajok egy hét alatt elmúlnak. Elmúlik majd ez is.

Igen, igen, mindez csak idegesség. Hogy is lehetnének kétségei?! Hisz ez annyit jelentene, hogy megőrült. Csak bolond hisz a lehetetlenségekben. És ez az. Ki hinné el ép ésszel, hogy az, a ki hat esztendeig áldott jó anya és minta-feleség volt, valaha méregkeverőné lehetett! Méregkeverőné ez a nyárspolgár asszonyka, a kinek a gondolatai soha se terjedtek túl a gyermekszobán, a ki soha tudni se akart a nagyvilág lármájáról, azokról az élvezetekről, melyek a vétkezőknek örök vágyai, a ki kétségbeesik a szomszédasszony baján, s a ki megsiratja a regényhősnőket! De hisz a ki ezt lehetőnek tartja, azt egyenesen a Lipótmezőre kell szállítani! A dolog még képzelgésnek is otromba, s az ötletét csakis az magyarázza meg, hogy képzeletünk egy sebes, széles medrű folyó, mely minden szennyet magával sodor.

Persze, hogy csak idegesség az egész.

Már pedig az idegességnek csak egy gyógyszere van: az, ha az ember egy cseppet se foglalkozik a bajával. El kell foglalnunk magunkat valami mással, s nemsokára azt tapasztaljuk, hogy az egész baj eltűnt nyomtalanul.

Leült az íróasztalához s hozzáfogott egy feljebbezés megírásához. Mikor elkészült vele, végig olvasta, s kénytelen volt megvallani magának, hogy ennél silányabb munkát soha se végzett világéletében.

IX.

Egyszer, késő éjjel, miután négy vagy öt óráig nyugtalanul hánykolódott az ágyában: az éjszakai feketeségben, a mint nem szégyellte ledobni magáról a takaróját, nem szégyellte leleplezni önmaga előtt azt a titkos gondolatát se, hogy lehetetlenség nincsen, semmi se lehetetlen.

Eszébe jutottak az összes madonna-arczu gonosztevők, a kiket valaha látott, s azok is, a kikről csak hallott vagy olvasott. Eszébe jutottak a szörnyű hitszegések, a felháborító csalások, a gyalázatos és jól eltitkolt házasságtörések, melyeknek valaha bűntársa vagy legalább tudója volt, eszébe jutottak azok az ismerősei, kiknek a szülőiről rémes bűnöket tudott, ezek a gyanútalanságban élő lények, s a vak férjeknek egész serege.

És mindezek az emberek majdnem kivétel nélkül derült, boldog arcczal jártak a világban, árnyéka nélkül a gyanunak, hogy a hozzájuk tartozókkal a gyalázat egy pókhálójában élnek, mely társadalmi helyzeteket mindörökre meghatározza, nem sejtve, hogy a kit karjokon hordanak, ocsmány árulást követett el vagy követ el mindennap az ő tisztességük ellen, nem álmodva, hogy egy sötét, lappangó vád kíséri minden lépésöket, akármerre mennek, akárhogy viselkednek.

Azok pedig, a kik ennek a gyalázatnak a szerzői voltak, nyugodtan kapaszkodtak ezeknek a falusi ártatlanságoknak az erős karjába, abban a tudatban, hogy a zászló fedezi az árut, s mindig annál többet adtak a tisztességre, minél messzebb volt tőlük ez az elveszett paradicsom.

Soha senki se találkozott, a ki a gyalázat sleppjét, melylyel végigsöpörték az utcát, letépte volna róluk s arczába vágta volna hályogos szemű kísértőknek. Nem tudott esetet, hogy valaki felnyitotta volna a szemét ezeknek a boldogtalanoknak, a kiknek egyedüli szerencséjük az volt, hogy nem láttak, nem tudtak, nem hallottak.

Ó, igen, minden lehetséges, az ártatlan tekintet csal-fasága, a madonna-arcok titokzatos, megérthetetlen árulása, a szent képek gyalázata, minden, minden . . .

. . . Aztán tovább kaparta a sebet, hogy meggyógyítsa.

Igen, minden lehetséges, csak hogy az a minden, a mitől ő reszket, az, a minek a gondolatára is hideg verejték ül az arczára, ha lehetséges is, de nem igaz!

Nem igaz, nem igaz. Az esze még ép, és tisztán hallhatólag sugja a fülébe, hogy nem igaz. Szerencsére, van a birtokában valami, a mi nem engedi, hogy az őrülésnek adja át magát: egy halom papiros, melynek minden sora az arkangyalok harsonájával zengi túl a szörnyű agyrém kísértő suttozását. A tények, a tények!

Kilopózott az ágyból, s mezítláb, tolvajléptekkel, vigyázva osont át az irodájába. Az ajtót nesztelenül sikertült betennie; s a kulcs is zöreje nélkül fordult meg a zárban.

Aztán meggyújtotta a lámpát, s egy zárt fiókból előszedte azokat a bizonyos iratokat. Megvolt az egész csomó, kék szalaggal szépen összekötve. Nem hiányzott

egyetlen papir se; gonosz koboldok nem lopták el a tények egyikét sem.

Olvasni kezdett.

Hidegen, bíráló fejjel, mindent mérlegelve, közönbösen olvasott, mint egy bíró. Ám lássuk hát még egyszer a halott védelmét.

Ó, micsoda valószínűtlenségek! Mennyi ellentmondás, minő durva szövetű mesék, hány szégyenletes, kénytelen beismerés! Igen, a szörnyű némbor ismét benne van a páczban, és hiába ficzánkolt, sehogy se bir kievicz-kélni belőle. Hazugság hazugságra, gyanujel gyanujelre. Minden látszólag csekély dolog az ő személyénél fut össze s az ő bűnében leli magyarázatát. Ég, föld összeesküszik ellene, és minden összecsap a nyaka körül. Minden anyagi bizonyíték őt vádolja, minden tanuvallo-más ő ellene szól, minden szó, minden mondat, még az is, a mit ő maga mond egy félórával előbb.

És ezzel ellentétben semmi, csak a haldokló szava. Minő haldokló, és minő utolsó szavak! Világos, hogy már csupán a bosszú élteti. Talán nem is csak az a vágy, hogy átkozódják. Hanem egy ördögi gondolat. Miért ne tudhatta volna meg valamiképpen, új foglyoktól, a börtönőrtől — a börtönnek is vannak híradói — vagy miért ne tudhatta volna meg utóbb, a rabkórházban, hogy az egykori védőügyvéd feleségül vette az egykori vádlottat. Bizony, könnyen megtudhatta, s óvakodott elárulni a megátkozott előtt, hogy tisztán tudta, mit mond és kinek beszél. Nem is fedez fel semmi új részletet, körülményt, vagy gyanujelet; nem tesz egyebet, csak — kiaknázva még a halált is, biza-kodva abban, hogy a haldoklás rémes látványa mindig hatással van a babonás lélekre — a haldokló súlyos-nak tartott szavát dobja a mérlegbe. Egyszerűen tüzet okádik, mint a sárkány, mielőtt elpusztul.

Igen, minden a halott ellen szól, és mellette semmi, csak ez a pár aljas szó, mely a legjobb esetben is a leghitványabb boszú a világon.

Minden azt vallja, hogy a halott volt a gyilkos. A tények hálózata, a tanuvallomások százai, a bizonyítékok logikája, minden emberi értelem és meggyőződés, ügyész, bíró, maga az isten is, a ki hazugságot küld a boszorkány ajkára, s nyomban megbünteti érte.

De lehet-e azt mondani, hogy nem történhetett az ítéletben tévedés, s hogy a vád olyan kétségtelenül be van bizonyítva, mint bizonyos az, hogy kétszer kettő négy?

Nem.

Rendkívül valószínűtlen, hihetetlen, de nincs kizárva, hogy Barcsiné mégis ártatlan volt.

A meggyilkolt ágyánál elvész a fonál. Nem látni, nem tudni többé semmi bizonyosat: koromfekete éjszakában vagyunk.

Ah, ha csak egy pislá fényt fedezne fel ebben a néma éjszakában! De sehol semmi.

Eleinte látni vélt valamit, de utóbb be kellett ismernie, hogy csak a szeme káprázott.

Így gondolkozott: kétségtelenül csak egy dolog bizonyos, az, hogy a végrendelet nem hamis, mint Barcsiné állította, a végrendelet minden bizonynyal valódi. S ha a rettenetes némbér vádjából az első rész okvetlenül hamis, a többi magától következik.

Nem, nem következik magától. Ha kiderült is, hogy hamisításról nem lehet szó: a »többi« még most is sötétségben maradt. Képzeljük, hogy a végrendelet nem volt mélységes titok: a »többi« nagyon érdekében állhatott a várományosnak, mihelyest az ellenség megjelent a házban.

Nem, nem tudni semmit, semmit. És ezeket nevezte volt »tények«-nek!...

Úgy nézett a papirjaira, mint értéktelenné vált bankjegyeire a hajdan gazdag, a kit a devalváció koldussá tett. Aztán visszalökte őket a fiókba, s hátra hanyatlott a karosszékében.

És sorra jelentek meg előtte az eddig ki nem hallgatott tanuk: a kételkedés ezer apró koboldja.

Eszébe jutott az első találkozás. Az a titokzatos némaság, az a megérthetetlen csüggedtség és megadás. De hát így szokott tenni az ártatlanság?! Nem. Az igazságtalanul vádolt fölháborodik, kapálózik a végzet ellen kézzel-lábbal, s méltó haragjában az égbe kiált. De nem nyugszik bele a végzetbe, s nem teszi össze a két kezét, mint az, a ki már megértett a vezeklésre.

Miért nem kellett neki ügyvéd? Miért kellett hivatból rendelni őt a védelmére? Úgy gondolkozott, hogy nem segít már rajta semmi ügyvéd? Csak ennyire bízott az igazságban, az ártatlanok szövetségében?!

Aztán az a különös meglepetés, mikor előadta neki a fölfedezéseit! Azt vélte volna az ember, hogy nem akarja elhinni a dolgot. Miért? Hisz, hogy ha ártatlan, épp ellenkezőleg, természetesnek kellett volna találnia, hogy végre nyomra jöttek. Majd ugyanakkor az az elfelejthetetlen vad öröm, mely — emlékszik — úgy megdöbbsentette!... S mintha egy rejtelmes, sötét mosolyt is látott volna azon a gyönyörű ajkon. Vajon mért mosolygott?

S utóbb az a rideg, ijesztő mondat, mely akkor is oly bántó hatással volt rá! »Ha eladom magamat, nem adom el magamat ingyen. Azok beszélnek így, a kiknek az élete tiszta, mint a forrás?

Meg az a tekintet, melylyel értésére adta, hogy a vén ember szerelmét tudta, észrevette! Nem azt mondta ez a tekintet, hogy: »A kire én rápillantok, az el van veszve?! Ki tudja, talán akarta is, hogy a vén ember

belébolonduljon, s az a tekintet, melyet akkor nem értett meg teljesen, ezt is bevallotta?!

Meg a többi, meg a többi.

Ó, ha akkor mélyebben nézett volna ezeknek a kaczer pillantásoknak a titkaiba, ha jobban megfigyelte volna ezeket a különös hangokat, ha ügyelt volna minden mozdulatára, minden mosolyára!...

És gyötörni kezdte az emlékezetét újabb és újabb gyanus tüneteket keresve. Az Emlékezet pedig egyre küldte rá a gonosz koboldok vijjogó hadát.

De hát vak volt akkor?

Igen, vak volt; a megbűvölt, megigézett ember szemével nézte azt, a kiben csak a vádlottat kellett volna látnia.

Meg volt örülve akkor.

Vagy most van megörülve? S mindezek semmiségek, melyeket csak felizgatott képzelete tüntet fel szörnyű dolgok gyanánt? Csak a hitvány Emlékezet hazug tükrében látja így a dolgokat, s valóban nem így voltak? Ha igazán így volt minden, mért, hogy csak most fedezi fel az összefüggést ezek között a semmiségek között, mért, hogy mindezt akkor egy cseppet se találta borzasztónak?!

Nem, nem tudni semmit, semmit.

— Semmit, semmit! — suttogta valami a fülébe, s csak aztán vette észre, hogy a szíve dobogását hallgatja. — Semmit, semmit! — ezt ketyegte a falióra is, egyhanguan, vég nélkül.

Főlkelt, s halkán, óvatosan kinyitotta az ablak tábláit. Odakünn sűrű, kövér pelyhekben hullt a hó, s lassankint elborította a kihalt, széles utcát. Aludt az egész tájék, csak egy vén éjjeli őr oldalgott a szomszéd házak mentén.

Felnyitotta az egyik ablakszárnyat s kihajolt a szabadba. A rosszul égő lámpától megfájdult a feje, s

jól esett neki, hogy a hideg bársony-pelyhek lehűtötték egy kissé az arcát.

Egy félóráig is elnézte a hó szállongását. Úgy tetszett neki, mintha ez a sok, sok hó csupa sírdombra szállana le, s eltakarná a multat egészen, egészen.

Egyszerre összerázkodott, s valami démon szavát hallotta, mely így suttogott hozzá:

— S ha én megadnám neked a bizonyosságot?! Ha elárulnám neked a titkot, melyet már senki se tud, hogy: igen, az, a kit oly forrón szerettél, mérget kevert, s mint a halál angyala állott egy szánalomraméltó vén ember-ágya mellett, de megmutatnám egyben a multat teljesen, s látnád, hogy a mandragorának ezt a virágát, melyet az akasztófa tövéből szakítottál le, előtted emberkéz nem érintette, s még csak lehellel se fért hozzá: mondd, ó Brutus, mit tennél akkor?! . . . Azt mondanád, ó Brutus, ezeknek a szállongó pelyheknek: »Hullj sűrűbben, hullj sokáig, sokáig, és borítsd be a multakat áthatatlan, vastag szemfödővel! Ne kutassa, ne bolygassa többé senki, mi történt, hogy történt. A holtak jól el vannak temetve, a mult jól el van földelve, békesség a holtaknak és bocsánat az élőknek!« Aztán könyörögnél az egek urához, hogy küldjön rád felejtést, s talán felejtenél is. A gyilkossággal, ó Brutus, a legnagyobb szörnyűséggel a világon, meg tudnál te békélni. Más az, ó Brutus, a minek a gondolatára is hideg verejték ül ki az arcodra! Megmondjam: micsoda? Az a tudat, ó Brutus, hogy a ki nem retten vissza a gyilkosságtól, nem riad meg a bocsánatos bűnöktől sem. Az a meggyőződés, ó Brutus, hogy ily tökéletes képmutatónak, a ki el tudta ásní a legnagyobb vétket, könnyű volt ellepleznie az apró bűneit. Az a kétség, ó Brutus, hogy a halálnak ez a fehér angyala nem volt-e szerelmi találkozók piros arczu tündére

is?! . . . A mérget még csak megbocsátanád, szegény ember, de a csókok gondolatára minden vércsepped a karodba tódul! És minő képek látogatnak lázas álmaidban! A vén ember tisztátalan érintése . . . hideg vétkezés aljas számításból . . . lopott, féktelen szerelmek . . . rejtett szobák bűnei . . . Meg akarsz fulladni, szegény ember?! Nyisd ki hát a másik ablakot is.

Kinyitotta mind a két ablakát, s fel s alá kezdett járni a szobában. A démon kísérte.

— Az ilyen multat — suttogott a rossz lélek — nem lehet elföldelni. Az ilyen mult megmarad a sírig, s ha az alvó ajka nem beszéli ki, megtalálod a jelenben. Bizonyosságot akarsz? Keress, kutass, légy százszemű, mint Argus; a míg ő él, a Mult itt van, tőled egy lépésnyire.

X.

— Ella — szólt Irén másnap délután a szobalányhoz — ne menjen sehová, míg haza nem jövök. Nézen be gyakran a gyermekszobába; ne legyenek egészen az új dadára bízva.

A szobalány kiment, s Irén a keztyűjét gombolta fel. Aztán menni készült, de visszafordult. Eszébe jutott, hogy levelet írt a sógornőjének; egyúttal azt is bedobhatja a levélszekrénybe. S keresgélni kezdett az íróasztalán.

— Irén!

— Nini, te itthon vagy?

S meglepetten fordult meg.

— Hogy megrezzentél!

— Megrezzentem! Mily különös szavaid vannak! Csak meglepett, hogy itthon vagy. Azt mondtad, elmészsz.

— Már visszajöttem. Egyedül mészsz ki?

— Azt mondtad délben, hogy nem kísérhetsz el. Irénkét pedig még nem vihetem ki.

— Úgy értettem, hogy: Ellát nem viszed magaddal?

— Igazán nem értelek. Mért vinném magammal?

— A hogy gondolod. Mikor jössz vissza?

— Egy fél óra múlva itt leszek, csak Wolfhoz megyek, Irénkének ruhát rendelni. De . . . mintha

ellenedre volna, hogy elmegyek hazulról. Ne várjalak meg, a míg elkísérhetsz? Nincs valami mondani-valód?

— Semmi. Később se kísérhetlek el. Nagyon sok a dolgom.

— Engem semmi se sűrget. Inkább csak azért indultam el, hogy járjak egyet. Ne menjünk együtt holnap?

— Nem, csak menj ma. Lehet, hogy holnap sem érek rá.

— Nagyon sokat dolgozol. Az éjjel is fenn voltál.

— Nem tart sokáig. Egy-két nap, aztán vége.

— Valamit akartál mondani.

— Én? Semmit.

— Mikor az imént megszólítottál.

— Csak meglepett, hogy elmészsz.

— Mi lelt téged, Károly?

— Engem? Semmi. Ugyan mi lelhetne?

— Nagyon sáppadt vagy.

— Meglehet, hogy van egy kis gyomor bajom.

— Ne szóljak fel az öreg Vidához? Jó volna, hogyha megvizsgáltatnád magad.

— Nem olyan jelentékeny a dolog. Ha véletlenül rosszabbul lennék, talán majd elhívatom Palayt.

S oldalvást leste, milyen hatást tesz ez a rég nem említett név? Nem tett az semmiféle különös hatást.

— Palayt? Miért Palayt? — kérdezte Irén. — Mikor soha se járt a házunkhoz?!

— Nem szeretem az öreget. A gyerekekkel nagyon jól bánik, de nekem semmi kedvem a szirupjaihoz.

— Akkor sem értem — szólt Irén, kissé elgondolkozva — mért fordulnál éppen Palayhoz? Nem valami

kellemes emlékek kötnek bennünket hozzá. Különben, a hogy gondolod.

Minden megzavarodás nélkül, egykedvűen mondta ezt a pár szót, s nem fordította félre a szemét.

— Nem ragaszkodom az ötlethez — szólt Károly.

De ha kimészsz, ne hagyd későre, mert estefelé én is el akarok menni hazulról. Szeretném, ha akkorra haza jönnél.

— Itthon leszek, de mondd, Károly . . . Igazán nem bánt semmi, a mit elhallgatsz előlem?

— Semmi. Mi bántana?

Aztán elváltak. Károly úgy tett, mintha a dolgozószobája felé menne, de a küszöbnél visszafordult. Majd óvatosan, halkán kinyitotta az üvegajtót, s utána nézett a feleségének.

Irén elgondolkozva s fejét lecsüggesztve haladt végig a széles, zárt folyosón; ernyőjével végig kopogtatta a mozaik-szemeket. Aztán befordult a lépcsőházba, s eltűnt férjének a szeme elől.

Mire leért, Károly is odalenn volt. A cselédlépcsőn szökött le, mint egy zsebtolvaj. Lenn megvárta, míg Irén kilépett a kapun, aztán követte.

Olyan nehezen járt, mint a ki nagy, nehéz betegségből lábadozik. De azért nem fogadott kocsit a kémjáratra: a szemérmét még nem veszítette el egészen.

Különben számított rá, hogy Irén se fog kocsiba ülni. Mert ha kocsit venne, mikor csak egy kőhajításnyira készül: akkor már eleget tudott meg mára. Akkor kétségtelen, hogy titkos útjai vannak, mindegy, akárhová.

Nem, nem vett kocsit. Abban az irányban haladt, a melyet említett, s csakugyan Wolfhoz tért be. Károly föllélekzett. Úgy érezte magát, mint a játékos, a kinek

mindene kockán van, s a kinek egy szerencsés tétel már biztosította a holnapra valót, az életet még egy napig.

De azért várt türelmesen, s úgy látszott, nem hiába.

Irén vagy tíz perczig maradt az üzletben, aztán folytatta útját, de nem hazafelé, hanem az ellenkező irányban. Károlynak nagyot dobbant a szíve, s tovább leselkedett a falak mellett, elfulva, fáradtan, mintha az Ultima Thuléhoz közelednék, a világ másik végéről.

Meg volt írva, hogy nem tudhat meg semmit. Irén hirtelen visszafordult, s Károlynak alig maradt annyi ideje, hogy egy kapu alá rejtőzzék. A mint leshelyéről kitekintett, látta, hogy Irén gyors léptekkel meggyorsulva, a másik oldalon.

— Észrevette, hogy követik! — átkozódott Károly.

Mintha összefacsarták volna a szívét. Ime, a bizonyosság, a retteget várt bizonyosság ismét kisiklott a keze közül.

De nem, Irén bekanyarodott az egyik szűk utcába, s egyszerre eltűnt, nyilván az első kapun. Mi volt ez? Eltévesztette volt előbb az utcát, vagy csak meggyőződést akart szerezni, hogy a közelben semmi ismerős?

Csak egy perczig maradt odabenn. Alig hogy Károly újabb órhelyet talált, karcsu alakja már ismét kibukkant a kapu alól.

Hogy ez nem lehetett találkozó, látnivaló volt. Annyi idő se telt el, hogy azt mondhatta volna a másiknak: »Figyelnek ránk; egy darabig nem jövök.«

S van-e olyan találkozó, a hol a búcsúzás nem kerül perczekbe?!

Hanem azért megjegyezte a házat, s mikor a kém-szereppel fel kellett hagynia — Irén most már egyenesen haza sietett — visszatért oda tudakozódni.

Megtudott mindent, a mit akart. A házban csak négy apró lakás volt, meg egy nagy szabóüzlet az emeleten, a hol egész nap ki és bejártak az emberek. Az apró lakások közül három nem lehetett gyanus. Szegény emberek laktak bennök, a kik negyed-ötöd magukkal voltak egy szobában. Csak a negyedik lakó keltette fel a kémkedő figyelmét. Ez a negyedik lakó egy fehérnemű-varrónő volt, a kinek mintha már hallotta volna a nevét.

Irén csak itt járhatott.

Eszébe jutott a regényekből, hogy a titkolt bűnök szeretik az efféle szomszédságot. Az asszonyok gyanutlanul járhatnak el az olyan házba, a hol egy keresett szabó lakik, kivált ha fehérnemű-varrónő is lakik mellette, a ki meglehet, titokban egyéb mesterséget is űz.

Felment, valami megrendelés ürügye alatt, de akár rögtön vissza is fordulhatott volna. A gyanúsított lakás csak egy konyhából, meg egy szobából állott, s a szoba is tele volt gyermekekkel. Az ilyen helyen nem szokás légyottozni.

Nem lélekezett föl s nem örvendett a fölfedezésnek. Voltak perczei, a mikor már nem volt egyéb óhajta, csak az, hogy valahára vége lenne ennek a gyötrő bizonytalanságnak, akárhogyan, ha összedől is a világ.

Érezte, hogy a mit tesz, épp oly hiábavaló, mint a mily megalázó mind a kettőjökre nézve. S nem tudta belátni, hogy ha ez a kínzó bizonytalanság még sokáig tart, mi fog következni?

Mikor hazaért, Irén szinte mentegetőzve fogadta.

— Nem tudtál bevárni, ugy-e? Pedig siettem. De egy pillanatra felszóltam a fehérruha-varrónőmhöz, s képzeld, alig tudtam megtalálni a lakását.

Meg volt írva, hogy nem fog megtudni semmit.

— Valóságos vigjátéki alakká lettem! — szolt önmagához keserűen, s azzal áltatta magát, hogy még nyugodt is tud lenni. — Igen, valóságos vigjátéki alakká!

Eszébe jutott a nagyon mulatságos Arnolphe, a ki mindig gyanakszik, és soha se tud meg semmit, Arnolphe, a ki kémlelődik, fürkészkutató, őrködik, lesbe áll, kiront, perel, felstül, újra nyomoz, és soha se veszi észre, hogy a háta mögött csalják meg: s kedve lett volna sírni.

XI.

Két hónap mult el. Ez alatt a két hónap alatt Károly olyan munkát végzett, a minőre detektiv nem képes.

Megszerzett minden képzelhető adatot, a mi a felesége multjára vonatkozott. Valóságos naplói voltak arról az évről, melyet Irén a vidéken töltött, utána járt, kiknél tett látogatásokat a tanítónői állás érdekében s meddig maradt azoknál, a kiket fölkeresett, tudta mikor, hányszor, kinek a jelenlétében találkozott a fiatal orvossal, még a kolostorbeli iskolatársak bizalmas közléseihez is hozzá tudott férni.

Levetkőzött minden szemérmet. Összeadta magát tudakozódó intézetekkel, detektiveket fogadott a szolgálatába, kihallgatott cselédeket, és bizalmaskodott házmesterekkel. Nem tudott meg semmit.

A mi kétségtelen volt, abban nem talált olyat, a mit ép észszel hibáztatnia lehetett volna. De egy-egy betett ajtó mögött el-elveszett előtte a bizonyosság, s az ilyen fölfedezések után, gyanuja új tüzet fogva pusztított tovább.

— S ő ne sejtené ezt a nyomorúságot?! — tépelődött magában. — Lehetetlen! Hisz félig már meg vagyok őrtülve, s magam sem ismerek többé magamra! Ne vette volna észre, hogy árnyéka vagyok annak, a

ki voltam, hogy egy vampir tehetetlen áldozata vagyok, hogy ez a vampir kiszívja a véretem, lebilincseli a karomat, megbontja az agyvelőmet, megmérgezi a lehelletemet, ha a gyermekeimhez közeledem?!... Ne vette volna észre, hogy mindez azóta, mióta azt az átkozott haldoklót meglátogattam, ne találta volna ki, hogy ki volt ez a rettentő haldokló?!... Ne tudná, hogy folyton kémlelem, hogy szemmel kísérem minden lépését, ne sejtene, hogy meglessem minden mozdulatát s latra vetem minden szavát?!... De hát miért nem szól akkor?! Mért nem védi magát?!... Azt gondolja, hogy: ne fujd, a mi nem éget, s remegve húzódik meg fészken, mint a tyúk, ha róka jár a szárnyas-ól körül?!...

És azután is csökönyösen ismételte magában:

— Ha ártatlan volna, nem félne kérdezősködni, nem félne hozzáérni a sebemhez...

Nem félt hozzáérni. Egy este, mikor Károly ügyirat-csomója mellől kimerülten hanyatlott hátra a karos-székébe, szép csendesen fölkel a munkasztalka mellől, a melynél dolgozott, s oda könyökölt az ura elé.

— Zavarlak, Károly?

— Nem. Már készen vagyok.

— Megharagudnál, ha valamit kérdeznék tőled?

— Mire ezek a gyerekes bevezetések? — szóló Károly ingerülten. — Ne játszd a rabszolgát, hanem mondd, a mit mondani akarsz.

— Csak azt akartam kérdezni...

— De hát mit? Ne várd, hogy harapófogóval húzzam ki a szádból a szót.

— Ostobának fogod találni a kíváncsiságomat. De azelőtt nem titkoltál el előttem semmit, és ez a hosszú, makacs hallgatás... Hisz én is asszony vagyok!

— Megtudhatom végre...?

— Mondd, édesem, de igazán ne haragudjál meg... hogy hívták azt a haldoklót, a ki nemrég magához hivatott?

Megdöbbsent, és habozás nélkül hazudott:

— Ruff Péternének. Miért?

Irén a legtermészetesebb hangon felelt:

— Azt kezdtem képzelni, hogy Barcsiné volt.

— Miért lett volna éppen Barcsiné?

— Hogy olyan feltűnően hallgattál erről a látogatásról, az a gondolatom támadt, hogy talán engem is érdekel a dolog, s csak gyöngédségből nem szólsz. S így természetesen csak Barcsinéra gondolhattam.

Károly nem volt oly nyugodt, mint Irén, s hirtelenében nem tudott egyebet mondani, mint ezt a párszót:

— Nem. Nem Barcsiné volt.

Aztán nem beszéltek többet erről a tárgyról.

— Vajon mit gondol magában? — tündődött Károly, mialatt Irén nyugodtan hozakodott elő a maga apró házi dolgaival. — Csakugyan beérte a válaszzommal? Vagy ez is színlelés?

S akkor is egyre emésztődött, mikor egyedül maradt.

— Tehát, ime, őt is nyugtalanítja ez a rettentő név!... Miért nyugtalanítja? Ha ártatlan, mért nem felejtkezett el róla tökéletesen? Ó, ha ártatlan volna, nem járna a fejében szüntelen ez a név, ez az átkozott név!...

Majd eszébe jutott, milyen ellenmondásba keveredett önmagával.

— Igazán elvesztem az eszemet!... Hisz szegény nem szólhat egy szót, nem léphet se jobbra, se balra, nem mosolyoghat, nem szomorkodhatik, nem hallgathat és nem lehet beszédes, hogy mindezt rosszra ne magyarázzam, hogy mindebből ne a bűnösségét olvassam ki,

hogy azt ne higgyem : mindez csak áltatás, hazugság !
Ó, ez az átok ! . . . Meg fogok őrlüni, bizonyosan meg
fogok őrlüni.

*

Koronkint voltak nyugodtabb órái is. Ilyenkor, mintha
szükségét érezte volna, hogy jóvátégye, a mit gondo-
latban vétett, majd megfullasztotta Irént a csókjaival.

Irén nem tudta mire magyarázni ezeket a rohamokat.
De egyre jobban félt valami határozatlan, valami titok-
zatos veszedelemtől, s rémülten tűrt és hallgatott.

Ennek az érzéki láznak a váltsága volt a leggyötrel-
mesebb.

— És ha ezeket a karokat más is csókolta, ha
ezeket a karokat egy vén ember ajka is érintette ! . . .

— gyötrődött, mialatt mosolyogni próbált.

Majd nem akart többé tudni semmit, s csak egy
vágya volt : a rém-álmot elfelejteni.

XII.

Egyszer, késő éjjel, Irén arra riadt fel, hogy a sötét-ségben megragadják a kezét, kirántják az ágyból, s kivonszolják a másik, a világos szobába.

— Gyere, Gyere!

— Károly! Meg vagy örülve?!...

Amaz hirtelen elbocsátotta a karját, s a terhes asz-szornynak meg kellett fogóznia, hogy el ne essék.

— Károly! Károly! Az istenért!

A férfi felragadott egy levelet az asztalról s elébe tartotta. A balkeze görcsösen fogta a virágos papir-lapot, s remegő jobbjá ütésekkel mért a megfakult írásra. Az arcza ólomszínű volt, s egy ismeretlen ember hangján tűvöltött:

— Mondd: a szeretője voltál ennek az embernek?! A szeretője voltál?!

— Károly, én félek tőled! Károly, én nem láttalak így soha! Az istenért, térj magadhoz!

— Te írtad ezt a levelet?! Te írtad, igen vagy nem?!

Végre megismerte a papirlapot. A kolostorból írta egyik barátnőjének.

— Persze, hogy én írtam. De nem értelek . . .

— A szeretője voltál?! Mondd: a szeretője voltál?!
Nagynehezen megértette.

— De az istenért, olvasd tovább, s látni fogod, hogy tréfa az egész! Olvasd tovább, olvasd tovább . . . Ó, be megrémültem!

A szeme káprázott, a keze reszketett, de hisz épp ezt várta: a mentséget, a mentséget!

Kibetűzte az írást, s a pirosság lassankint visszavért arczába. Istenem, hát ennyire őrtült volt!

Letérdelt feleségének a lába elé.

— Bocsáss meg! Elment az eszem, meg vagyok őrtülve, a gonosz szállott meg, nem tudom: mi lőtt! Ó ha tudnád, hogy mennyit szenvedek!

És elsírta a felesége előtt minden nyomorúságát. Elmondta, minő átok ül rajta, elbeszélte a kétségeit, gyötrődéseit, elmondta, hogy ez a féreg folyvást rágódik a szívéen, s érzi, hogy nincsen menekvése, hogy bele fog őrtülni ebbe a vergődésbe.

Valami csodában reménykedett. Abban, hogy a felesége egy szavával meg fogja törni a varázslatot. Vagy legalább el fogja altatni, el fogja hitetni vele, hogy mindez csak rémkép volt.

Iren csak nézte, halotthalaványan.

Mi volt az előbbi rémülete ehhez képest!

Ez az ember, a ki előtte maga volt a férfiaság! Mily ébredés!

S mint a ki a lángok közt elhamvadni látja mindenét, gépiesen ismételtetett egy pár szót, ezt a pár szót:

— Ó, én szegény asszony! Ó, én szerencsétlen asszony!

Majd hozzátette:

— Szegény gyermekeim! Szegény kis gyermekeim!
Amaz pedig könyörgött a csodáért.

— Mondd, hogy mindez csak rémkép volt, mondd . .
ó, mondj hát valamit!

— Mit mondjak? Esküdözsem? De hisz, szegény ember, nem fogsz te hinni se az esküimnek, se a könnyeimnek!

— Esküdjél meg gyermekeink életére!

— Esküszöm gyermekeink életére!

— Úgy lásd őket boldogan, a mint hogy ártatlan vagy?

— Úgy lássam őket boldogan, a mint hogy ártatlan vagyok!

Megesókolták egymást. Aztán bementek a másik szobába s megesókolták a gyermekeiket is.

— Félek magamban. Maradj itt.

— Itt maradok. Hiszek neked. Imádlak.

És hitt, a míg ott maradt.

De reggel, a mikor betette maga után az ajtót, s ismét egyedül volt, azon kezdte, hogy leroskadt a székébe.

— Megesalt! — hörögte. — Hazudott, most is hazudott! Hisz én is hazudtam volna — irgalomból!

Aztán eszébe jutott az eskü, és összeszorította az öklét.

— Megesküdött a gyermekeink életére! A gyermekeink életére! . . .

Fel s alá járt a szobában, aztán vagy kétszer végigsimított a homlokán.

— Addig, míg nem vagyok egészen örült — hebegte — addig, míg nem vagyok egészen örült . . . Mert akkor talán megölném őt is, és mi lenne szegény kis gyermekeinkből?!

Elővette a revolverét s a szívének irányozta.

Szombathy Károlynak az esete azok közé az öngyilkosságok közé tartozott, melyeket az újságok sehogys tudnak megmagyarázni. A vagyoni viszonyai rendben voltak, boldog családi életet élt, ép, egészséges ember volt. Vajon mi bírhatta rá az öngyilkosságra? A Werner-pörre nem gondolt senki. Az a kérdés, hogy Wernert ki gyilkolta meg, már rég el volt temetve.

100

101

102

103

104

105

106

107

108

109

KIRÁLY-IDILLEK.

I.

SASVADÁSZAT.

Második Arzén, levante-i király, magához hívatta miniszterelnökét, a derék Milicsét, és szomoruan így szólt:

— A pénz kevés. Nagyon kevés!

Milics egyetértett a felséges úrral:

— Bizony kevés. Nagy-gyon kevés!

Ezt albán nyelven, de igen sok *gy*-vel, a feneketlen bánat hangján mondta. Nyomatéku s óhajtott is hozzá; s az ismert bariton, mely húsz éven át annyi parlamenti viharral daczolt, szomoruan csengett, mint egy Ave Maria.

A Balkán oroszlánja nadrágzsebébe mélyesztette a kezét, mintha még most se akarná elhinni a vigasztalan valót; mintha azt remélné, hogy mégis csak talál ott valamit. Aztán lehorgasztva világtörténelmi orrát, elkezdett le s fel járni a szobában. Milics úgy állott a háttérben, mint a Sötét Gond.

— Az élet kissé sajátyszerű — bölcselkedett a király.

— Az embernek hol nincsen pénze, hol ismét nincsen.

Milics is ezen a nézetten volt.

— Azt mondhatnám, felség, hogy az élet rendkívül sajátyszerű.

A fejedelem egy pillanatra megállott, hogy meghallgassa első tanácsosát. De a Milics bölcs mondása nyilván nem elégítette ki, mert a hogy elhangzott, folytatta a sétáját.

A dolgozószobában egy pár pillanatig csak a vadász-csizmák kopogása hallatszott. Milics mozdulatlanul állott és fülelt.

Végre a Balkán oroszlánja ezt a kijelentést tette:

— Pénzt kellene fölvenni valahol.

Milics fölemelte szemét a mennyezetre, mintha megakarná kérdezni a magasban lakozótól:

— Láttál, Uram, ilyen ártatlanságot?! Ez a kellemtelen kamasz még most is kölcsönökről álmodik! Elmúlt negyven éves, s még most is hisz az uzsorásokról szóló tündérmesében! Annyi viszontagság után teli van ábránddal.

Milics határozottan irigyelte ezt a gyermekiességet. Hiába, a származás mégis csak valami. Ime, ez a kóbor princez, a kit trónkereső korában az angol bookmaker-ek megverték, s a ki most itt egy sereg kecskepásztorral királynak czímezteti magát, annyi balszerencse s oly sok megaláztatás után, mind e mai napig megőrzött valamit őseinek, az olasz condottiere-knek derüs világnézetéből. Hisz és remél!

— Nem felelsz, Milics?

— Sire! A rideg való az, hogy a *hitel* szót ki kell törölnünk a szótárunkból. Egy kepek nem sok, de egy kepeket se tudunk kölcsön kapni.

Arzén király az ablaknál állott s búsan nézett ki a sivatagba. Tekintete elrévedezett a végtelen homokbuczkákon. Seholy semmi; még csak egy kecske se ödöngött a kopár sziklák körül.

— A Montenegroi Kézművesek Szövetkezete — folytatta alázatos jelentését Milics — felmondta összes

kölesőneit, s Volkin, a ki az utolsó reménységem volt, azt felelte, hogy: tárgyaljunk a Rothschild-csoporttal.

— A disznó! — dörögte a király.

— Disznó?! Hol van? — kiáltott fel Milics.

S apró szemében felcsillant a váratlan öröm. Fegyverre akarta szólítani az őrséget, hogy a disznót, élve vagy halva, kerítsék kézre, de aztán kiderült, hogy az egész félreértés s a disznó délibáb volt.

— Vásárolnunk kellene valamit — vélte a király. — Cséplőgépet, zongorát, koporsót, vagy: léghajót, biciklit, biliardot. Volkin mindenre hitelez.

— Istenem, Sire, a kereskedők olyan kitanultak!

— Látod, Milics, ez a te külső politikád gyümölcse. Ha ki tudjuk eszközölni, hogy Európa elismerje királyságomat, most van pénz, hitel, bizalom, minden.

— Ó, uram, nincs az a diplomata, a ki többet házaljon, mint én a Felséged érdekében. Elmondhatom, hogy kevés embert löktek ki annyiszor, mint engem!

— S a nép... a nép szegény, ugy-e?... — tündődött a király. — Nem bír el újabb terheket? Hisz a régít se hajlandó fizetni!

— A nép oly szegény... oly szegény!... — Milics elővette a zsebkendőjét, s könnyeit törülgette. — Levante egész területén nem nő fű, s a kecske-anyák elhatárolták, hogy nem szülnek többé kis kecskéket!...

— Gondoskodnom kell népemről, bármi áron — pattant fel Arzén király. — Értsd meg: bármi áron. Ha e sokat szenvedett szegény szív megtörik is, az mindegy. Népem java az első.

Milics eleinte nem értette.

— Mit szólsz hozzá Milics? Feláldozom magam népemért és megházasodom.

Milics megdöbbent. Eszébe jutott Arzén királynak mind a három elvált felesége. A georgiai hercegnő,

a ki harangzúgás közt vonult be s paraszt-szekéren, átlöztetben menekült el; a bojár özvegye, a kit, mert nem akart elválni, zsandárokkal kísértettek haza; s a milliomos görög lány, a kinek a fehéreneműit még most se váltották ki a zálogházból. Hisz ha a házassághoz nem kellene egyéb, csak egy metropolita, a ki megkösse és felbontsa! . . . De hol van az a rettenthetetlen amazon, a ki hajlandó volna férjhez menni ehhez a Kékszakálhoz?!

— No, mit szólna hozzá?

Milics nem volt olyan számár ember, hogy azt mondja, a mit gondol.

— Valóban, Sire, ez királyi szó volt!

— Csakugyan? . . . Azt hiszed? . . .

Milics helyeslése nem tetszett a királynak. Ellenmondást várt, aggodalmakat. Hogy így, meg amúgy. Hogy az európai udvarok igen szűkkebltek s hogy a siker nagyon kétséges. Ezek az ellenvetések megkönnyítették volna az értekezést. Nem mutatkozván más megoldás, a király előállott volna az *ultima ratio*val.

Ez a szemtelen felelet megzavarta. Magának kellett megkeresnie a kifogásokat.

— Csakhogy ehhez idő kell. Ez a Volkin nagyon körmönfont gazember, s a leánya mindössze tizenké esztendő.

— Menyasszonyt találunk — vélte Milics.

— Nem, nem, ez rossz ötlet volt. Valami mást kell kieszelnünk.

Aztán megint sétálgatni kezdett, s egy darabig nem szólt. Ez a némaság fenyegető volt, s Milics kezdte rosszul érezni magát. Úgy pislogott, mint egy tapasztalt öreg nyúl, a ki a vadászt látja.

A vadász nem vesztegette az időt; egy mozdulat, és célzott.

Megállt a terem közepén, s mintha egyszerre világosság támadt volna a fejében, hirtelen megszólalt:

— Tudod mit, Milics, *te* fogsz kölcsön adni nekem!

— Én?!

A Milics vén arczán akkora meglepetés s oly őszinte kétségbeesés tükröződött, a mely mindenkit becsapott volna. De Arzén király maga is művész volt.

— Te hát! Ne vágj olyan ijedt arcot. Tudom, hogy van pénzed, hogy igen sok pénzed van. A mi pénz körülöttem elhullott, te azt mind felszedted és élére raktad. Jól van. A míg volt, nem bántam, ha raboltál. De most más időket élünk. Rajtad a sor, állj elő a pénzeddel.

Milics fölemelte szemét az égre. Az eget nem láthatta ugyan, csak a mennyezet kövér amorettjeit, de ez nem hozta zavarba. A vértanúk nézhettek így, mikor mondhatatlan bűnökkel vádolták őket.

— Sire, verjen meg engem az isten, ha vagyont tettem félre!

Azután sírni kezdett.

— Isten látja a lelkem, hogy nincs egyebem kilencz rongyos maravédinél, meg egy ócska esernyőnél. Azt is kikölcsönöztem valakinek. A tehenem beteg, s a kecskéim mind egy szálig elhullottak. Semmim sincs, csak a becsületem. Istenkém, istenkém, hogy is tehettem volna félre, a mi a felségédé?! Nem nyúlok én soha semmihez, még ha aranyból volna is! Istenkém, istenkém!

Mialatt Milics esküdözött, a király hátat fordított neki. Talán azt várta, hogy Milics lassankint mégis csak előpakolja, a mit elrabolt. De a mit Milics eltett, az jól el volt téve. Kifordítgatta ugyan a zsebeit, de csak azért, hogy bizonytságot tegyen a szegénységéről.

Majd a szentek tanubizonyságához folyamodott, s különösen szent Prokópra hivatkozott, mint a ki szívesen tanúskodnék a becsülete mellett, ha jelen volna. De szent Prokóp, véletlenül, nem volt a közelben, s miután hasztalan hivatkozott rá, Milics befejezte a védekezését.

Ezután már csak sóhajtozott, nyögött, s levantei szokás szerint, sűrűn verte a mellét.

A király megfordult, s rászegelte a szemét Milicsre.

— Tehát nincsen pénzed?

Milics sóhajtott.

— Értsd meg: nekem minden pénz jó. Ha nincsen rubeled, jó a görög pénz is. Ha görög nincs, legyen román, török, csuvasz vagy cseremisiz pénz. Csak pénz legyen. Sok a hamis ezüst? Azt se bánom, ha fele hamis pénz lesz is: azért beírjuk a váltóba. Minden pénz jó. A mit tolvaj öreg asszonyok lenyeltek, s az igazságszolgáltatás ismét napfényre hozott . . . az is jó pénz.

— Semmilyen sincsen — nyögte Milics.

Arzén király összeránczolta szemöldökeit, s szigoruan szólt:

— Ez nem helyes. Nagyon nem helyes.

S annyi méltósággal nézett miniszterére, hogy ez aggódni kezdett. Milics tudója volt Arzén király minden viselt dolgának, de a fejedelem alkalom adtán olyan előkelőséget tudott kifejtetni, a mely még Milicsre is hatással volt.

— Sire, rendelkezék az életemmel . . .

De a király nem hagyta beszélni.

— Látod, Milics, milyen gazember vagy te! Jót tettem veled, úrrá tettem az egész családot, szabad lopást engedtem neked és egész háznépnek, s most, mikor megszédted magadat, mikor könyökig vájkálsz az aranyban, nem akarsz kölcsönözni egy pár ezer

rubelt, nekem, a gazdának, a jötevődnek! Kedves bátyád tizenöt esztendeig a haramia mesterséget folytatta; megtettem főpostamesterré. Remélem, megengeded, hogy ez nyugalmasabb állás és jövedelmezőbb is. A fiad, első házasságodból született, legkedvesebb fiad, kétségen kívül igen sima úriember; de ez a jeles úriember egyszer annyira elszórakozott, hogy tévedésből magával vitte a kedvesének összes ékszereit s elvitorlázott Amerikába. Mikor hazajött, azt mondtam neki: borítsunk fátyolt a multakra, s megtettem őt közoktatásügyi miniszteremmé. És te, Milics! Mondd, volt-e, van-e Panama, a honnan te ki nem vetted a részedet, a legjobb részt, az oroszlánrészt? Van-e a Közép Tenger környékén bank, a melyet meg nem revolvereztél? Van-e özvegy és árva, a kit ügyvéd korodban ki nem fosztottál? Arról, hogy bigámiát követtél el, hogy kétszer kötöttél törvényes házasságot, s hogy épeszü feleségedet a bolondok házába csukattad: az ilyen apró-cseprő dolgokról nem is beszélek. De beszéljünk a fődologról. Te kecsketolvajlásban őszültél meg, Milics, s ha országomban nincsen többé egy gödölye sem, ez azért van, mert te mind elloptad őket! Elloptál mindent, a mi csak ellopható, loptál pénzt, szarvasmarhát, ékszert, dugóhúzó, a mi a kezed ügyébe akadt; megloptál engem, megloptál mást, s mivel magad se tudod már, mit harácsoltál össze, tévedésből megloptad tenmagadat is. Nem bántottalak; nem csukattalak be, nem húzattalak nyársra; ellenkezőleg, megtettelek miniszterelnökkömmé. Engedtem, hogy tovább lopj; míg végre elloptad az egész országot. És te nem akarsz nekem kölcsön adni?

— Sire! Semmim a világon! Nagyon rossz esztendőök jártak. Aztán meg ki kellett egyezkednem az ellenségeimmel. Megloptak. A tőzsdén rengeteget vesz-

tettem; a mi megmaradt, ellopták tőlem. Sire! Ön életem, vérem, mindenem! Kivájon tőlem bármit, csukasson be, végeztesen ki! De pénzem, az nincsen!

Milics nem tette bolonddá urát. A levantei koronátlan király tudta, hogy tanácsadója hazudik, de Milicsnek szerencséjére, volt egy szava, mely Arzént gondolkodóba ejtette. Ez a szó: »mindenem.«

— Hát tudod mit, Milics?! Jól van, ne szaporítsuk a szót, hanem eredj haza és beszélj Linával. Lina okos asszony; az majd kieszeli, hogyan lehetne pénzt keríteni. Mert a pénz kell, nagyon kell, föltétlenül kell. Tudod, mi az, hogy: *kell*? Ha egy hónap alatt nem tudok pénzt keríteni, elcsaplak, becsukatlak, és elko-boztatom a jószágaidat.

Lina, a kit Levante területén mindenki csak úgy hívott, hogy: »Az öt világrész Linája«, Milics felesége volt. Régebben, egy ideig nagy szerepet játszott az udvarnál, s abban az időben, mikor a georgiai hercegnő Arzént a faképnél hagyta, ő volt a fejedelem vigasztalója. Ez időtájt Lina a palotában lakott s erős kézzel vezette Levante belügyeit.

Később, mikor Levante pénzügyei elkerülhetetlenné tették, hogy Arzén király feleségül vegye a bojár asszonyt, Milicséknek ki kellett költözködniök a palotából, de azért Lina továbbra is megtartotta kivételes rangját. És ezt már nem a szépségének köszönhette, hanem egyedül az okosságának. Lina határozottan államférfiúi tehetség volt; Arzén és az ura úgy félték tőle, mint a tüztől. Elnyomatásukért úgy állottak boszút, hogy Linát, a háta mögött, maguk is a csúfneven emlegették, s Milics, ha a főpostamester meglátogatta, rendesen azzal fogadta a bátyját:

— Pszt! Légy csendesen. Az öt világrész Linája haragszik!

De csak suttogva mondta, s nagyokat hunyorgatott hozzá.

Arzén igen jól tudta, hogy voltaképpen Lina a miniszterelnöke, de azt hitte, Milicsre könnyebben rájleszthet. Csalódott; ha pénzről volt szó, Milics úgy védekezett, mint egy patkány az éléskamrában.

— Menj haza és beszélj Linával; Lina majd csak talál valamit. De találjon ám, mert a mit mondtam, megmondtam. Ha nem lesz pénz, elcsaplak.

Milics örült, hogy ilyen simán szabadul. Időt nyert, tehát még semmi se veszett el. S maga is bízott a felesége eszében. Tudott az pénzt fakasztani a sziklából is; hisz még őt is ki tudta zsebelni!

— Tanácskozni fogok vele, Sire, s holnap megteszem alázatos jelentésemet.

Élt az alkalommal és sietett visszavonulni.

Mikor az ajtóhoz ért, Arzén utána szólt:

— Te Milics, nincs egy szivarod?

— Felség, végtelen bánatomra, már harmadnapja elszáttam az utolsót. A bagónál tartok, becsület-istenemre!

— Úgy hát elbocsátalak. De várj. Még egy jó tanácsot. Ne igyekezzél kereket oldani, mert az első gyanus jelre fegyverre szólítom az őrséget, és zsandárok között hurczoltatlak vissza! Megértettél?

Milics, a hogy kiért a szabadba, megkönnyebbülten lélekzett fel, mint Oroszlánszívű Rikárd, midőn osztrák fogságából megszökheték, s vígan ugrándozott tova. Útja homokbuczkák közt vezette végig; a messzeségben mészáló sziklák izzottak a napon. Se egy fűszál, se semmiféle élő lény nem volt látható az egész szemhatáron.

De a Milics sastekintete mégis fölfedezett egy piczi fekete pontot, mely mintha ide-oda mozgott volna a sziklák tövében.

Milics arra irányította lépteit. A piczi fekete pont egy kecske gödölye volt, mely gyanutlanul legelészett néhány porlepte, csenevész fűszálon. Nem telt bele egy percz, s Milics a kecske mellett termett.

Az állat felnézett, s lábai meggyökeresedtek a rémülettől. Megismerte Milicsét.

— Kis kecske, szép kis kecske! — suttogott hozzá hízlgő szóval — én vagyok a jó Milics bácsi! Ne félj!

Az ártatlan gödölye könyörgő tekintetet vetett a Kecske-rémre. Mintha azt akarta volna mondani:

— Oly fiatal vagyok még! . . . Ne vedd el szabadságomat! . . .

A néma esdeklésnek nem volt foganatja. Milics hirtelen az ölébe kapta a gödölyét, s megindult vele hazafelé. Körülnézett; nem láthatta senki.

Milics ekkor szépen megsimogatta a csinos állatot, s megdicsérte őt, mondván:

— Kis kecske, jó kecske.

*

*   *   *

Az öt világrész Linája nem tartozott a példás feleségek közé, de hűséges czinkostársa volt Milicsnek; ha nem is a jobbik fele, mindenesetre a jobb keze. Milics zsebre vágott mindent, a mi csak a keze ügyébe akadt, de azzal, hogy nagystilű tolvaj, nem dicsekedhetett. Ösztönből és válogatás nélkül lopott, s az egykori zsebmetszőt pénzügyminiszter korában se tudta levetkezni. Belátta ugyan, hogy Linának van igazsága, s hogy lopni csak nagyban érdemes, de nála ez véralkat, ösztön és megszokás dolga volt: soha egy zsebkendőről se tudott lemondani. Lina ellenben lángelme volt, mint Cartouche vagy Robert Macaire. A nagyobb vállalatokat ő eszelte ki és ő hajtotta végre. Hogy

ezeket az ügyeket mesterien intézte : Milics nem tagadta. De hát Linát soha se ragadta el a véralkat, az ösztön. Ő elvből működött; a mi cselekvésre birta, nem a leküzdhetetlen hajlandóság volt, hanem a bölcsélet, az életfelfogás.

Egyébként ki nem állhatták egymást. Lina utálta az urát. Egy szép haramiával csak megegyezett volna, de ebben a kis szürke mezei egerben igen gyűlölte a férfit jellemtelenséget. Azonkívül mélységesen lenézte Milicsét; mivel hogy sokat tudott, a mihez Milics egy cseppet se értett. Házasfelek közt mindig kész veszedelem, ha az asszony többet tud, mint a férfi, s Milicsék régen vasvillával mentek volna egymásra, a nélkül az életbölcsesség nélkül, melynek Milics oly szép példáját adta. Mikor Lina beköltözött a palotába, Milics a struccz példáját követte; nem akart látni és nem látott semmit. S minél messzibbre dobta Lina a fejkötőjét, Milics annál mélyebben dugta be a fejét a homokba. Lina, okos asszony lévén, megbecsülte ezt az elméséget, s lassankint megbékült sorsával; belátta, hogy kényelmesebb férjet nem kaphatott volna. Ez azonban nem gátolta benne, hogy Milicsét igen ocsmánynak találja.

Viszont Milics is gyűlölte ezt a házi ellenséget, a kinek annyira a hatalmában volt. Nem mintha valami nagyon bántották volna azok a sok zajt okozó események; de Lina kissé túlságosan éreztette vele a megvetését, s Milics erre csak fogcsikorgatással válaszolhatott. A kövér szőke asszony kitűnően ismerte Milicsnek összes viselt dolgait, kalandjait szárazon és vizen, tudta: hol s milyen néven szerepelt hajdan, a sötét időkben; nem lehetett biztosra venni, hogy, ha Milics válópört indítana, nem végződne-e ez a pör a büntető törvényszéknél?!

Szóval, Milics szívből viszonzta Lina érzelmeit, s

nem esekély önváddal gondolt arra az órára, a mikor elhatározta, hogy bigámiát fog elkövetni. Bánatán azzal könnyített, hogy ha szerét tehette, egyet-mást ellopott Linától, de ez az öröme ritkán volt tökéletes, mert Linának nagyon jó szeme volt, s az emléket rendesen vissza kellett adni.

Ilyen viszonyok között Milics és Lina nem igen vágyódtak egymás társaságára. Csak az »ügyek« hozták össze őket. Az efféle tárgyalásokon Milics úgy beszélt a feleségével, mint egy alárendelt tisztviselő a feljebbvalójával; politikai dolgokban mindig elismerte a Lina felsőbbbségét.

Ebben a felsőbbbségben vakon bizakodott, s egy órával a kihallgatás után azzal a meggyőződéssel nyitott be Linához, hogy a szőke asszony, mint már annyiszor, most is csak kirántja a hinárból.

Nem is csalódott. Lina egy kicsit elgondolkozott, s csakhamar megtalálta a hön óhajtott mentő gondolatot.

— Ha nincs pénz — szólt — és nagyon nincs, rettentően nincs, akkor nem marad egyéb hátra, mint: kártyázni.

Milicsnek eleinte nem tetszett az ötlet.

— A gondolat nem rossz, de végre is, a siker kétséges.

— Kétséges? — pattant fel Lina. — Már hogy volna kétséges?! Veszíteni nem veszíthet, ugy-e? Hogy nyerjen, az a mi dolgunk. A mi ezt illeti, magamra vállalom az ügyet.

— De ki az ördög kártyáznék ezzel a nagyorruval?! Az egész világ tudja, hogy soha sincs egy vörös garasa se.

— Ki? Hát majd megmondom. Először is Volkin. Volkin ugyan igen kellemetlen állat, mert ha lerészegszik, olyan illetlen, hogy utóljára is ki kell dobni a teremből...

— És mindig lerészegszik.

— Annál jobb ránk nézve.

— Volkin el se jön. A vén róka bizonyosan megszi-
matolja, hogy mi készül itt, s kinevet bennünket.

— Eljön, ha megtudja, ki lesz a többi vendég.
Félty ugyan a pénzét, de ha igazi urakkal mulathat,
marokra fogja az aranyat, s úgy gurítja szerte. Hadd
lássák, kicsoda ő!

— S ki lenne itt az igazi úr?

— A norfolki herczeg.

— Teringettét! — kiáltott fel Milics. — Kezdem
érteni a dolgot!

— A norfolki herczeg, ha kártyázni hívják, fölkel
az ágyából, elmegy a harmadik világrészbe, játszik,
ha tetszik, hét nap, hét éjjel, s kölcsön ad, hogy
tovább játszszanak vele.

— Igen, attól kitelik, hogy leül kártyázni Levante
urával. De a norfolki herczeg Skóciában vadászik, s
ha kártyázni akar, nem kell ilyen messzire utaznia.

— El fog jönni, ha mondom. Vendége van, a kit
nem tud lerázni a nyakáról. Eljön már csak azért is,
hogy a vendégét a mi nyakunkba sózza. S tudod-e, ki
ez a vendég? Ő felsége, a kannibálok királya.

Milics csak most kezdte méltányolni a tervet.

— Micsoda diplomata ön! — hízelgett parancsolójának.

— A kannibálok királya — folytatta Lina — mióta
gyomorhurutot kapott s átjött Karlabadba, úgy meg-
szerette Európát, hogy haza se akar menni. Harmad
éve összeismerkedett Arzénnal a Sprudelnál, s úgy
emlékszem, nagyokat mulattak együtt az Elzüllött
Fejedelmek-hez címzett fogadóban. Bizonyos vagyok
benne, hogy elfogadja a meghívásunkat.

— De milyen czímen csáljuk őket ide? Kártyázni
nem hívhatjuk őket.

— Sasvadászatot rendezünk nekik.

— És a fogadtatás? A dinom-dánom? Mindez pénzbe kerül.

— Annyi még akad. Ne félj, nem lesz szükség az én ezüstneműmre. A legrosszabb esetben Arzén zálogba fogja tenni, ha mást nem, a zálogcéduláit.

*
*   *
*

Így történt, hogy a stefanopoliszi állomásra, a hol a vasuti őr és egyszersmind az állomásfő tisztjét egy szomorú öreg kecske teljesítette, két héttel a leírt jelek után, egy különvonat robogott be, mely igen előkelő vendégeket hozott magával. Kik voltak ezek az előkelő vendégek, könnyű kitalálni.

Ő felsége, a kannibálok királya, elsőnek szállt ki a szalonkocsiból. Szürke czilindert és szürke kabátot viselt; gomblyukában bumbago virág díszlett. Rugalmas léptekkel sietett a levantei király üdvözlésére, s meleg kézszorítás után mind a két orcáján megcsókolta nagyorru uralkodó-társát, a kit a fejedelmek nemzetközi szokásához híven, unokatestvérének szólított.

Nyomában egy pókhasu óriás lépdelt; a norfolki herceg, Európa leggazdagabb víg legénye. A pókhasu óriás szeme folyvást nevetett; a vidám, kék szempárból egy milliárdnyi vagyon mosolygott ki.

A kíséret komoly s az üdvözlők csapatja a meghattottságig ünnepies volt; a házigazda valósággal könnyezett. Néhány szóval megköszönte a látogatást, s orra úgy félrecsavarodott a nagy megilletődéstől, hogy ábrázata csaknem megrepedezett.

A háta mögött Milics tisztelettudóan pislogott, Lina pedig úgy virágzott, mint egy Victoria regia. Volkin, a ki már két nappal előbb megérkezett, Lina mellett állott, s aprópénzét csörgette a zsebében. Ez a szokása pinczérkorából maradt meg.

A kannibálok királya végig tekintett a stefanopoliszi síkságon, mely síkabb és pusztább volt minden geometriai fogalomnál, s így szólt:

— Örülök, hogy e szép vidéket megismerhettem.

Földrajzi ismeretei kissé hézagosak voltak, s úgy vélte, hogy a messzeségben a Szaharát látja.

Aztán kocsira ültek, Arzén afrikai unokatestvérével, a norfolki Linával. Milics Volkint kísérte, s ábrándosan nézte a bojár óralánczát.

— Lina — szólt a pohos princez — te olyan szép vagy, mint egy coeur-dáma.

— Isten tartsa meg fenséged jó kedvét — felelt a Balkán Pompadour-ja.

Lina kaczer volt és a norfolki gazdag; amaz tüzes, de az utóbbi álmos.

Megérkeztek a palotába, s a fejedelmi vendégek termeikbe vonultak. A norfolki kísérője: Cornwall lovag után tudakozódott.

— Van nálad egy pakli kártya, Cornwall? — kérdezte, mikor a lovag megjelent.

Cornwall szolgálatra készen nyult a zsebébe.

— Azért kérdem, mert nálam is van, ha nálad nem lett volna.

A princez nagyon szerette Cornwallt, bár otthon sokat bírálgatták ezért a barátságért. Cornwallt ugyanis kidobták a világ minden kaszinójából; Spaából kitiltották, s Monte Carlo-ban majdnem meglinecselték.

A norfolki a játék Rinaldo Rinaldinijét tisztelte benne. Cornwall egyszeri kiosztás után minden kártyát ismert a hátuljáról, s ehhez a természeti adományhoz a csalásnak olyan magasabb rendű tehetsége járult, mely egyszerűen kápráztató volt. Ha erről a művészetről volt szó, a herczeg levette a kalapját, s elismerte, hogy Cornwall a hamis kártyások királya.

Sajnos, a lángelme nem mindig érvényestül, s ez volt a Cornwall esete is. Szédítő ügyességgel csalt, de nem volt szerencséje. A vak véletlennel szemben hiábavalónak bizonyult minden erőködése; a herczeg mindig visszanyerte azt, a mit Cornwall lassankint elpaklizott tőle. A norfolki mindig nyert; a hol ő megjelent, ott többet nem nőtt fü. Az ember azt hitte volna, hogy minden arany szerelmes belé.

Mialatt Cornwall vért izzadt, s a herczeg mosolyogva nézte czimborája ujjgyakorlatait, a kannibálok királya a majordomust hívatta magához.

— Reggelizni akarok. De valami könnyű ételt készítesse, mert gyomorhurutom van.

A majordomus segítségül hívta a konyhamestert, s ez elszámolta a francia szakács-művészet összes csodáit. Az exotikus uralkodó az orrát fintorgatta.

— Nem szeretem ezeket a furcsa nevű ételeket. Értse meg: gyöngé gyomru ember vagyok; mindjárt megárt, ha valami nehezet eszem. Találjon mást.

A majordomus és a konyhamester kétségbeesetten tanácskoztak, s egy óra multán az ingyenczéség művésztének igazi remekeivel állottak elő. De az afrikainak semmi se ízlett.

Egész nap elégedetlen volt, s az ebéd után meg is jegyezte Arzén király előtt:

— Minden nagyon szép, s a vidék igen kedves. Csak az étel nem ízlik; nem szeretem a nehéz eledeleket. Sajnos, gyenge a gyomrom, nagyon gyenge.

*

*   *

Másnap vasutra ültek és elutaztak Fantascaba. Fantasca-nál kezdődnek a Fekete-hegyek. Az a hosszú, meredek sziklafal, mely a hegyvidéket elválasztja a Fantasca előtt elterülő roppant síkságtól: a sasok tanyája.

Ilyen rezidenciát kedvel a sas. Fent fészkel, de közel a mélyhez; mert táplálékát innen kell beszereznie.

Egy hét elég volt rá, hogy sétatákat verjenek fel a hegyre, egészen a Konstantin-ormig. Mert ha a kecske-állomány dolgában legutóbb nagy hanyatlás s végtelenül elszomorító anyag-csökkenés állott be, útkaparó találkozott elég. Levante állam ezen a héten nem kevesebb, mint háromezer munkásnak maradt adósa.

A Konstantin-ormon sátrakat állítottak fel a fejedelmi vendégek kényelmére. Az ilyen előkelő személyek vadászatkor se szeretik a vesződést, fáradságot; hadd lőjjenek páholyból a sasokra.

Az Ördöghegy csúcsáról, mely a közelben meredezett le a tátongó mélységbe, épp ebben az irányban szál-longtak a sasok, a sátraktól alig egy lövésnyi távolságra. Csak meg kellett nyomni a puská ravaszát, hogy az ember egy királyi trofeummal gazdagodjék; az egész olyan könnyen ment, mint a hektografálás.

Úgy volt, hogy meglesik az anyasast, a mely még nem tért haza a zsákmányával.

De a sas, mintha megérezte volna a veszedelmet, nem mutatkozott.

Kokorikó király elővette kronométerét, megállapította, hogy négy óra, s szigorúan így szólt:

— A sas nem pontos.

De végre előkerült, mert fenn a fiókjai várták. Szerencsésen le is puffantották, s vadászsuzsonnához ültek. Kokorikó királynak ismét nem ízelt semmi, s egyre panaszkodott:

— Pedig, nem tudom, olyan éhes vagyok. A gyomor-idegeim nem jók.

Aztán haza vasutaztak.

A vasuton Kokorikó király Milicstől Levante látni-valói után tudakozódott. Elmondta, hogy ő főképpen

az orvosi tudományok új vívmányai iránt érdeklődik, s megkérdezte, nem lehetne-e néhány levantei bűnöst felboncolni? A norfolki elmagyarázta neki, hogy Európában ez nem szokás.

A sikeres vadászat öröme este díszelőadás volt a stefanopoliszi színházban. Ezen a díszelőadáson lépett fel először Miss Oceania, a halak királynője, a ki előtte való nap érkezett meg Küsztendzséből akváriumával.

Miss Oceania teljes tíz perczig maradt a víz alatt, aztán kijött az akváriumból, s elénekelt a párisi és londoni mulatóhelyek legdivatosabb dalait. A vízi mutatványnak megfelelően volt öltözve, s úgy az, a mi az öltözetéből hiányzott, mint általában egész megjelenése élénk feltűnést keltett.

Ez a mutatvány igen tetszett Kokorikó királynak.

— Nagyon bájos hölgy — szólt Milicshez. — Milyen szép fehér keble van! Fiatal, szép és puha!

S csettentett a nyelvével. Kokorikó király, ha elszórakozott, koronkint elfelejtkezett az etiketről.

— Nem szeretem a soványakat — magyarázta aztán Milicsnek.

A miniszter nem felejtette el ezt a dicséretet, hanem felment a színpadra, s tudatta Miss Oceaniával, hogy ő felsége, Kokorikó király, észrevette őt.

A miss örült, hogy ilyen kitüntetésben részesül, s Milicsnek arra a kérdésére, hogy hajlandó-e ő felségével kettesben vacsorálni, határozott igennel válaszolt.

Meg is tartotta a szavát: tizenegy órakor megjelent Kokorikó király termeiben. Attól fogva Miss Oceaniát nem látták többé. Bement a lány, de többé nem jöve ki.

*

*   *   *

A palotában és a városban kissé kínos feltűnést okozott, hogy Miss Oceania se harmad-, se negyednap nem került

elő. A művésznőnek egyszerűen nyoma veszett; s attól, a ki utóljára látta, nem mert kérdezősködni senki.

Végre a norfolki nem állhatta meg, s szóba hozta a kellemetlen ügyet.

Kokorikó király ránézett a hercegre, s nyomatékosan, komoly hangon így szólt:

— Ő jó volt, és a nagy szellem magához vette őt.

Aztán elfordult a hercegtől, s többet nem beszélt erről a dologról.

A herceg kidüllesztette a szemét, úgy bámult rá Kokorikó királyra. A fekete arcából komolyság, egészség és megelégedés sugárzott.

A norfolkinak nem lehetett kétsége többé. Cornwall határozottan emlékezett, hogy közvetlenül a díszelőadás után Kokorikó király a művésznőt ennivalóan kedvesnek mondotta.

— Ezt nevezem aztán szerelemnek! — jegyezte meg Cornwall.

— Teringettét — szólt Cornwallhoz a herceg — igazán szerencse, hogy ez a história nem otthon esett meg velünk. Otthon kissé feszélyező lehetett volna a dolog.

— Hja, ez az öröklés!... a leszármazással járó lelki kényszer!... — bölcsekedett Cornwall. — Elnézőknek kell lennünk. Oszthatok?

— Hohó, majd magam keverem meg a kártyát!

És másról beszéltek.

Minthogy a törtéteken úgy se lehetett változtatni, a palotában fátyolt borítottak az esetre, s nem fecsegték többet erről a kényes ügyről. Egy utazó művész eltűnt, elveszett, pont. Levanteban már láttak nagyobb szeleket is.

Hanem az eset egy kissé bonyolódott.

*

* *

— Igaz, mit csinálunk a kis leánynyal? — kérdezte pár nap múlva Cornwall a norfolki herczegtől.

— Micsoda kis leánynyal?

— Miss Oceania egy akváriumot és egy négy esztendőös kis lányt hagyott hátra. S minthogy Miss Oceania, családi nevén: Sarah Blunt, angol alattvaló volt, világos, hogy a kis lányról gondoskodnunk kell valamiképpen.

A norfolkit hirtelen egy nagylelkűségi roham fogta el.

— Légy nyugodt, gondoskodni fogunk róla. Haza küldjük a rokonaihoz, s mert ez a história az én bőrömre megy, letétbe helyezek neki húszezer fontot. Annak a kamataiból felnevelhetik, s később is megélhet belőle.

— Húszezer font, az sok lesz — jegyezte meg Cornwall.

— Hát mondjunk tízezer fontot — engedett a herczeg. — És maradjunk e mellett.

Később azonban eszébe jutott valami:

— Igazad volt, Cornwall, csakugyan sok lesz tízezer font. Ötezer elég rá, hogy fölneveljék, s egy kis hozománya legyen. Még így is szerencsét csinált.

— Bizony, ha az anyja életben marad, belőle is csak vándor művésznő lett volna.

— Így is csak az lesz, a vér nem válik vízzé. S ostobaságot csinállok, a mikor félvilági hölgyeket nevelek a jövőnek. De isten neki, ezer font nem pénz, adok neki ezer fontot.

A vége az lett, hogy a norfolki belátta:

— Mi közöm nekem az egész dologhoz?! Fizessen ez a fekete barom, mért dobjak én ki száz fontot ő helyette?! Ha azt akarja, hogy én fizessek: rajta, nyerje el pokerben.

A kis lányt időközben haza szállították. Az akvá-

riumot pénzzé tették, egy-egy kis baksist itt-ott ellevezték belőle, a maradék hetven fontot pedig elküldték a kis lány után, a Blunt-család címére.

*
*   *
*

— Lám, a kis lány pénze szerencsét hozott! — szól a norfolki Cornwallhoz.

Egy kis aranyhegy állott előtte; jókedvű volt, s folyvást nevetett.

Már a tizedik napja játszottak. Mindenki vesztett, csak a norfolki nyert folyvást. Arzén király már az első nap elvesztette mindenét; csak az orra maradt meg. A játék hevében Lina köszönött neki; majd Milics ugrott be a hitelezésbe, hogy visszaszerezze, a mit Lina könnyelműen megkockáztatott. Hiába; az újabb kibocsátások is elúsztak, minden pénz a herezeghez vándorolt.

Cornwall már rég kidőlt, s közönséges kibicczé sülyedt. Volkint, szerencséjére, másnap ki kellett dobni. A tizedik éjjel Kokorikó király is beadta a kulcsot.

— Hozom! — kiáltotta harsányan, egy reménynyel teli pillanatban.

— Hozomra nem játszom! — szól a norfolki, és nevetett.

Keresztbe fonta a két karját, s várta, hogy a fekete pénzzel álljon elő.

Kokorikó király kiürítette az összes zsebeit; s betette a bankba ezüst burnót-szelenczéjét. Aztán kivágta az aranyóráját; minden elment. Végre elvesztette az ingét is.

Csak a levantei cég tartotta még magát valahogy. De Arzén egyre szomorúbb lett, s Milics egyre jobban

verejtékezett. Lassankint a norfolkihoz kerültek az orosz, török, görög, tatár pénzek, a miket Milics heted-hét országból összelopkodott; előtte volt minden érték-papir, a Lina karperecze, a király gyűrűi, még a zálog-cédulák is.

Hajnalban már az ingatlanokra került a sor, s Arzén elvesztette a palotáját, földbirtokait, aztán az ingókat, a Milics juhait és kecskéit, Linának a fehérneműjét, mindent. Fél nyolczkor reggel a norfolki herczeg elnyerte az egész országot.

Ekkor felkelt, s azt mondta:

— Ideje lefeküdnünk. Cornwall, készülődjél, este utazunk.

Délután könnyörtelenül előkövetelte az ingókat, a melyeket az elmúlt éjjel összesenyert, berakatta a nyereséget tizenkét teher-vagonba, Kokorikó királyt megajándékozta egy másod-osztályu jeggyel, a melylyel visszamehetett Londonba, s aztán elbúcsúzott a levanteiektől.

Mialatt a norfolki herczeg néhány legutolsó bókot mondott az öt világrész Linájának, az esthomály lassankint leszállt. A társalgás ellankadt. Odább a teherkocsikban a juhok keservesen bögtek, s a kecskék bánatosan mekegtek.

Nyolcz óra negyvenöt perczkor a norfolki herczeg belépett szalonkocsijába, s a vonat szép lassan megindult. Az állatok kétségbeesetten, szívtépően bőmböltek, s egy kis kecske, ott az utolsó teherkocsiban, egy szép, jó kis kecske, mely nemrég még gyanutlanul legelészett a mézskösziklák körül, csak nézett, nézett a sötétben, de nem értette, hogy mi történik vele.

II.

A STEFANOPOLISZI SZERZŐDÉS.

Mikor Mowbray Tamás, Northumberland grófja és Norfolk hercege, egy Szent-Bertalan éjszakán elnyerte kártyán egész Levante-országot, s a Káro király vonata, mely magával vitte Levante összes ingóit, egy vészszivítás után elbűzölt a stefanopoliszi állomásról: Milics Lina, a kit otthon a rövidség okáért az öt világrész Linájának neveztek, búcsút intve az eldübörgő teherkocsinak, melyben kis kecskék, nagy kecskék, birkák és borjúk ríttak keservesen, nagyot sóhajtott s így szólt:

— No, ez sikerült!

Lina éktelenül dühös volt. Hogy ő, okos asszony léte, így be tudott ugrani ennek a kártyázó Schinderhannesnek!... És ez a két számár, itt, az oldala mellett!... Mintha még soha se lett volna kártya a kezükben!...

De a hogy rápillantott életének osztályosaira, lecsillapodott.

Arzén, Levante koronátlan királya, maga volt a búbánat. Tekintete ott maradt, a hol a vonat eltűnt; s a világtörténelmi orr ernyedten csüngött alá, mint egy hervadó, tropikus virág.

A Milics ábrázata még szánalmasabb lelkiállapotra vallott. Mosdatlanabb volt, mint valaha, s olyan kétségbeesés rítt ki a szeméből, hogy öröm volt látni.

Linának, bár kissé sokba került, tetszett ez a dolog.

— És most? Mitévők leszünk most? — kérdezte Arzén tanácstalanul, tekintetével Lina pillantását keresve. — Rokonaimhoz forduljak, avagy kiáltványt intéztek népemhez?

Lina vállat vont.

— Rokonai aligha lesznek otthon, s a nép . . . a nép, Sire, kecskéit gyászolja. Ezek kétségbeesett gondolatok. Valami okosabbat kellene kieszelnünk.

Milics a homlokához kapott, s aztán olyan mozdulatot tett a kezével, mint a ki valami igen bölcseset akar mondani.

— Nos, mi az? Mi jutott eszedbe? — kérdezte az el nem ismert király méltósággal, de kissé aggódóan.

Lina is Milics felé fordult, s a kissé zsonge ötlet nem állotta ki ezt az éles pillantást. Letört még bimbójában.

— Semmi . . . semmi . . . — sóhajtott a miniszter csüggedten.

— A bank-alapítás — folytatta Lina, mintha a Milics halva született gondolatára akart volna sírkövet tenni — püspökségek adományozása, a főpostamesterségre való árlejtés, meg a többi e fajta régi tréfa nem igen vezetne célhoz. Népünk, valljuk meg őszintén, a tizenkettedik század óta nem volt ily hosszantartó pillanatnyi pénzzavarban; a miye maradt, az a miénk volt. Nem is volt, hanem volt vala. És föltéve, hogy a főrendek még ki tudnának verejtékezni néhány ezüst és réz maravédit: mit érünk ezzel az ideig-óráig tartó segítséggel? Mit vacsorálunk holnap?

— Beszélj, dinasztíám karcsu oszlopa! — esdekelt Arzén. — Beszéld el, mi jár szép szőke fejedben?

— Az én tervem kész. Tetszik, nem tetszik: okosabbat nem tudok kitalálni. A tervem az, hogy: elszereződünk a berlini Wintergartenbe.

— Színpadra lépünk? — kérdezte a király egy kissé meghökkenve. — De hisz ez a végső elzúllás!

— Sire, a mai világban egy jó orfeumi szerződés ér annyit, mint a lippe-detmoldi fejedelemség; s vannak királyi vérből származottak, a kik már régen belátták ezt az igazságot. Ma a legjobb családokban is előfordul ilyesmi, s nincs az a társulat, a melyiknek ne volna meg a maga hercegnője. Ich bin die erste und die letzte nicht. Amerikában pedig minden valamire való orfeumban vannak tagok, a kik Rótszakállu Frigyesről vagy magától Nagy Károlytól származtak.

— De egy valóságos uralkodó!

— Éppen ez adná meg fellépésünknek a fő vonzóerőt. A berliniek úgy törnék magukat a jegyekért, hogy fölösleges öt milliárdjukból egyet vagy kettőt könnyű szerrel megszerezhetnének.

— Hm. A milliárd nem rossz, nem rossz... Egy milliárdért az ember néhány perczre feláldozza az orrát, mint dicsó elődöm, nem tudom melyik római császár mondta. Az ember megkeresi a kenyerét, megmossa a kezét, s ismét rózsát tűz a gomblyukába. Ha a vendégszereplésnek vége, hazámé leszek újra. Hazámé s isteni küldetésemé. Addig pedig ki törődnek az élezelőkkel, nem igaz? Úgyis folyton rajtunk élődnek, mint a moh a százados fákon... De mit csinálunk majd a színpadon?

— Nagyon egyszerű a dolog. Kiiratjuk a színlapra, hogy: *Uj! A Balkán oroszlánja társulatával! Uj!* — s kiki előáll vele, a mihez ért. Én majd vidám dalokat fogok énekelni, s bemutatom a közönségnek, hogyan öltözködik fel egy előkelő hölgy, Milics a pénz tárhoz túl...

— A pénztár helyes! Igen helyes! — szólt közbe Milics.

— ... vagy bűvészkedik, s tallérokat tüntet el. Felséged pedig egyszerűen meg fog jelenni a színpadon...

— De én nem értek semmihez a világon, a politikát kivéve...

— Mindegy. Elég az, hogy megmutatja magát. Végig sétál a színen tízszer vagy tizenkétszer, s ha tetszik, morog egyet, mint az igazi oroszán. Ez bőven elég. Az elefántoknak és a kutyáknak sok mindent kell tudniok, hogy a színpadon bemutatkozhassanak; de egy fejedelemnek nem kell tudnia semmit, elég megjelennie.

— A terv mindenesetre tetszetős — vélte a koronátlan király. — Csak egy bökkenője van a dolognak. Elvált nőm, a georgiai hercegnő, úgy tudom, szintén a Wintergartenben működik, s találkozásunk kissé fájó volna.

— Mily alkalom kibékülni vele! A georgiai hercegnő még most is igen szép asszony, s végre is, Felséged nem tehet róla, hogy a hercegnő gyöngé idegzete soha se tudta megszokni a levante-i levegőt. Mindenesetre érdekes volna látni híres gyémántjait; azt mondják: csodaszépek.

— Én soha se idegenkedtem Armizától — szólt a leégett király, s egy könnyecseppet sajtol és törölt ki a szeméből. — Voltak köztünk félreértések, de mindig őszintén szerettem őt, s a mi engem illet, valóban nincs hőbb vágyam, mint újra együtt élni vele. Tudod, Lina, az ember megnősül, ismét megnősül, harmadszor is megnősül, de a kivel először ment a templomba, hiába, csak az az igazi!

— E szerint sürgönyözhetek Berlinbe?

— Igen, Armizáért kész vagyok minden áldozatra. Látod, Lina, engem balul ítél meg a világ. Hiszed,

vagy nem, ma is kibékülnék bármelyik feleségemmel, sőt kibékülnék mind a hárommal, ha ez ellen a megoldás ellen az egyháznak nem volna kifogása.

— Ó, Sire, a metropolita felvilágosodott ember, lehet vele beszélni.

— Úgy hát tüzenjétek meg neki, hogy adja fel a berlini sürgönyt. Neki talán még maradt valami aprópénze.

*
*   *
*

Mikor a staféta megérkezett, a metropolita éppen a boxolásban gyakorolta magát a fantasciai archimandritával; Levanteban még soha senkinek se ártott meg egy kis testgyakorlat.

Ez a metropolita bizonyára igen jó fiu volt; de az is igaz, hogy a mint meghallotta a királyi parancsot, szépen levetkőzött s lefeküdt az ágyába.

— Mondjátok meg, hogy nagyon, nagyon beteg vagyok. Az idegeim szét vannak ronszolva, s ha koronkint egy kis svéd gimnasztikával nem erősíteném magam, talán soha se tudnék a lábamra állani. Ez a részvevő lélek — az archimandritára mutatott — eljött a haldoklót meglátogatni; megmondhatja nektek, mennyire oda vagyok. Mit akartok egy szegény öregtől, a ki beteg és fázik? Szent Cyrillre mondom (szükség esetén megesküdhetem szent Methodra is) nincs annyi erőm, hogy a zsebembe nyuljak.

Ezzel a fal felé fordult, keresztet vetett magára, s nyöszörögni kezdett, hogy adják fel neki a haldoklók szentségét.

Se több szót, se egy hitvány maravédit nem lehetett kivenni belőle.

Szerencsére Milics, a nagy letörés éjszakáján, elcsente Linának az aprópénzes tárezáját. Reggel felé tudniillik

a hosszas szorongás oly kimerültté és szórakozottá tette, hogy valami öntudatlanság fogta el, s nem vette észre, hogy a keze talán atavizmusból, talán a megszokás erejénél fogva, hol a Cornwall, hol a Lina zsebébe tévedt. Cornwall ugyan visszalopta az aranyait, de Linának sejtelme se volt róla, hogy egy alvájárnak a keze környékezi. Ez az aprópénzes tárcza, egy batiszt zsebkendő, meg egy csomó kulcs volt mindaz, a mit Milicsék a kataklizma után magukénak mondhattak.

A sürgönyt tehát mégis csak el lehetett küldeni.

— Írjátok meg — intézkedett a fejedelem — hogy az előleget ne küldjék pénzeslevélben, hanem utalvánnyal az Angol-Török Bankhoz. Bátyád, Milics, igen derék ember s kitűnő fő-postamester, de a leg-hívebb tisztviselőket se jó próbára tenni.

— Igen, de addig, míg az előleg megjön? . . . Mi lesz addig? — aggódott Milics.

— Találjátok valamit! Ha kerestek: találtok.

S Milics talált is. Levante minisztere, ha nem is volt olyan nagy képzeletű tervelő, mint a felesége, nem szűkölködött lelemény nélkül. Ezen a fölötté válságos napon megjelent lelki szeme előtt egész életpályája, a rossz napok, a kezdet nehézségei — hisz látott ő már csinos viharokat — s eszébe jutottak első kis kardcsörtetései, mikor abból éldegélt, hogy eladogatta a maga s a mások könyveit. Ez az emlék gyümölcsöző volt.

— Pénzzé tesszük a könyvtárt — szólott rövid megfontolás után.

Az eszme mindenesetre méltó volt némelyes figyelemre. A könyvtárról a játék hevében megfélekedtek; ezt az egy ingóságot Arzén nem veszítette el. S minek a könyvtár annak, a kit a sors forgandósága amúgy is bölcsesé tett?

A királynak azonban nem tetszett ez az ötlet.

— Melyik könyvtárt? — kérdezte bizalmatlanul. — Az országos könyvtárt vagy a magamét?

— Hogy melyik könyvtárt? — szólt közbe Lina. — Mind a kettőt, Sire, mind a kettőt! És ha volna még egy harmadik, hát a harmadikat is!

— Az antikváriusok — erősítette Milics — oly szennyesek, hogy a könyvtárakkal nem lehet fukarkodnunk.

— Azért kérdem — jegyezte meg Arzén — mert tartok tőle, hogy magán-könyvtáram nem tenné meg a kívánt szolgálatot.

Ez az aggodalom alaposnak bizonyult. A magán-könyvtárban nem találtak egyebet, csak egy francia nyelvtant, melynek az első nyolczvan lapja hiányzott, tizenhét csomag svájci és harmincz csomag francia kártyát, négy, színes képekkel diszített füzetet *A kozdokok királya* című regényből, egy cognac-kereskedő árjegyzékét s egy csinos kötetet az örök ifjúságról.

Ez után a szomorú felfedezés után nem maradt más választás, mint: érintkezésbe lépni az országos könyvtár igazgatójával. A könyvtáros megjelent két fólióval a hóna alatt.

— Sire — kezdte jelentését — az országos könyvtár, melyet incunabulumok, elzevirek és különböző unikumok tesznek igen nagy értékűvé, nyolcz részből áll. Az első osztály öröme lehet minden könyvbarátnak. Sajnos, ezt az osztályt a Baziliadesz-dinasztia egyes nagy alakjai, így Lázár és Milos fejedelmek, még a mult században tüzelőnek használták fel. 1731-ben és 1758-ban ugyanis nagyon szigorú volt a tél...

— Elég. Beszélj a második osztályról.

— A második osztály mintegy nyolczezer kötetet foglal magában. Ezt az osztályt azonban Felséged dicső elődje: Dimitri király...

— Feltüzelte ?

— Nem. Eladta makulaturának. 1863-ban ugyanis, a nagy inség idején . . .

— Tovább. Térj át a harmadik osztályra.

— Ezzel egy kis baj történt. Felséged bevonulása ünnepén az országos könyvtárban volt a bál, s hajnal felé egy eldobott szivarcsutkától a harmadik osztály tüzet fogott, elégett. Viszont a negyedik osztályt az egerek rágták meg.

— Folytasd. Mi van az ötödik osztályban ?

— Erre már nem emlékszem határozottan. Ezt az osztályt, húsz-harmincz kötetenkint, a kormányelnök úr ő kegyelmessége kölcsönözte ki . . .

— Akkor ne beszéljünk erről az osztályról se. Írd össze a hatodik és a többi osztály tartalmát.

— Sire, a hatodik osztály nincs meg. Felséged magas engedelmeivel azok a hivatalnokok és tiszték, a kiknek fizetését az állampénztár nem folyósította, a hatodik osztálylyal kárpótolták magukat. Ellenben a hetedik osztályt ellopták; részben ismeretlen tettesek, részben oly előkelő egyének, a kik a közügyek terén szerzett érdemeikkel már régen jóvá tették ezt a bal-lépésüket.

— S így a könyvtárból semmi se maradt meg ?

— De igen, Sire. A katalógus megvan. Ime, mind a két kötet.

— Megállj. A nyolczadik osztályról nem beszéltél. Mi van a nyolczadik osztálylyal ?

— Sire ! Kegyelem ! A nyolczadik osztályt én lop-tam el !

És térdre esett.

— Megkegyelmezek neked — szólt Arzén némi tünődés után. — De csak egy feltétel alatt. Mondd, nem adhatnál vissza valamit ?

— Nem tehetem, Felség. Szegény ember vagyok, nincs egyebem, mint ez a kis gyűjtemény. De ha Felséged kinevezne a múzeumok és a képtárak főfelügyelőjévé, meglehet, találhatnánk valami olyan megoldást, a mely mindenkit kielégítene . . .

Arzén megharagudott.

— Szerencséd — szólt — hogy jelenleg a színi pályára készülök, s így szükségem van a kedvező közvéleményre. Mert különben úgy bántam volna el veled, a hogy érdemled, nevezetesen: Levante ősi szokása szerint. A mi azt jelenti, hogy: lógnál. Hordd el magad, s ha kegyelmet óhajtasz, lopd vissza a tisztektől, a mit lehet.

— Azt hiszem — szólt Milics, mikor a könyvtáros elpárolgott — Felséged kissé szigoruan ítélte meg őt. Értelmes ember ez, a kivel lehet tárgyalni. Küldje ki őt, Sire, a külföldi könyvtárak tanulmányozására, s bibliotékánk szebb lesz, mint valaha. El lehetne vinni Berlinbe . . .

— De hát mi megyünk-e csakugyan? Mi történt a sürgönyünkkel? Nincs még felelet?

— Minden perczben várom.

— Át kellene üzeni az Angol-Török Bankhoz, hogy nem érkezett-e részünkre valami? S ha nem, sürgönyözz még egyszer. A norfolki mindössze egy hetet engedett a kihurezolkodásra; egy hét mulva át kell költöznünk a fogadóba.

— Akkorra már Berlinben leszünk.

De ez a reménység se vált valóra. Másnap este megjött a Téli kert válasza, s a válasz kegyetlenül hangzott:

„Sajnálom, de ebben a szezonban már lehetetlen. A reprezentáló szerepkörre éppen most kötöttem meg a szerződést ő felségével, a kannibálok királyával.“

Még Lina is meghökkent. Milics úgy összehúzódott, mint egy kutya a jégesőben, s Arzén király elmélásva tekintett ki a sivatagba.

— Dicső őseim egyike, V. Károly császár, így szól: »Birodalmamban nem megy le a nap.« Ez a mondás, az utódok aján kopott, egyre kopott . . . S ime én, a kései unoka, már kénytelen vagyok így sóhajtani fel: »Bármerre nézek, a hová nap süt, semmit se mondhatok a magaménak!«

Ebben a pillanatban egy ismerős alakot pillantott meg, a ki vidáman közeledett a norfolki herceg levante-i palotája felé. Az ismerős alak Volkin volt, Volkin, a ki a királyok találkozója alkalmával holt-részekre itta magát, s a kit, szerencséjére, hamarabb dobtak ki a társaságból, mintsem elveszthette volna besszarábiai birtokát. Volkin, a kiről mindnyéjan megfejtkeztek.

Az italkedvelő nábobnak éppen két hét kellett hozzá, hogy tökéletesen kialudja a részegségét, de végre kialudta, s immáron vígan füttyörészett. A nyitott ablakon át hallani lehetett, a mint az aprópénzt csörgette a zsebében. Ezt a szokását, mely tudvalevőleg pinczérkorának az emléke volt, soha se tudta végképpen levetkezni.

*

*   *   *

Egy ember, a kinek, tévedésből, megmaradt egész vagyona! Egy ember, a ki aprópénzt csörget a zsebében! Egy ember, a kit le lehet itatni!

Lina szemében felcsillant a reménység, s a csüggeteg férfiak, látva ezt a biztató sugárt, arra gondoltak, hogy: a mit egy szép asszony akar, azt az isten is akarja.

De Volkin elsőrangú gazember volt. Se fejedelmi

leereszkedés, se asszonyi mosolygás nem igen hatottak rá. Ismerte jól ezeknek a kegyeknek a piaczi értékét.

Nagyon nehezeére esett ugyan, hogy nem szabad innia, s már-már ráállott, hogy elviszi a társaságot a Grand Hôtelbe sörözni, de végre is felülkerekedett benne az ós-levante-i. Érdekből Volkin képes volt még a józanságra is.

Így történt, hogy a Lina szép szeme ez egyszer kudarczot vallott, s hogy Arzén királynak, szégyenszemre, meg kellett kötnie a stefanopoliszi szerződést. A berlini szerződés óta, mely Levante államot függetlenné tette, hasonló csapás nem érte Arzén király országát.

A stefanopoliszi szerződés főbb pontjai ugyanis a következők voltak :

1. Arzén király kötelezi magát, hogy a szerződés aláírásától számított harmadik évben, Keresztelő János fejevétele napján, oltárhoz fogja vezetni Volkin Amália kisasszonyt, a ki ez idő szerint még csak tizenhárom esztendő, s a mennyiben kötelességét annak idején teljesíteni vonakodnék, aláveti magát bármely szabadon választott európai bíróság ítéletének, s ugyanazon bíróság végrehajtást rendelő intézkedéseinek.

2. Himlőhely avagy más egyéb pecsétek ennek a határidőre kötött házassági üzletnek bontó akadályául nem szolgálhatnak.

3. Mindaddig, míg ez a házassági ügylet befejezetté nem válik, Arzén király napot fog enni Volkin úr házában, minden kedden, csütörtökön és szombaton. A többi napokon a nagy vendéglőben fog étkezni, s a mennyiben havi számlája a hetvenöt ezüst maradvéit meg nem haladja, ezt a számlát Volkin úr fogja kiegyenlíteni.

4. Arzén király a szerződés aláírásával egy időben kinevezi Volkin Dömötör urat Syracusa és Girgenti hercegevé. (Syracusának ez mindegy; Girgentinek is. Volkinnak ellenben nem egészen.)

5. Girgenti hercege hat hét leforgása alatt megvásárolja a norfolki hercegtől Levicot, Levante állam egykori korona-uradalmát, a hozzá tartozó kastéllyal; az utóbbiban szabad lakást, mosást és világítást biztosít Arzén királynak.

6. Viszonzásul Arzén király kinevezi Girgenti herceget Levante állam pénzügyminiszterévé és fő-postamesterévé. Idősb Milics úr, az ex-főpostamester, kárpótlásul az ezer maravédin aluli pénzes levelek kihordásának jogát, s az országos főszámvevői címet és rangot kapja.

7. A főpostamesteri jövedelmekből Girgenti hercege tíz százalék jutalékot biztosít a felségnek, s ugyanannyit a miniszterelnöknek.

8. A syracusai hercegnő Levicot s Arzén király váltóit kapja hozományul; ezenkívül az esküvő napján százezer arany maravédit. Erre a hozományra Arzén király előleget nem kaphat.

9. Girgenti hercege a házasság megkötéséig korlátlanul gyakorolja azokat a jogait, a melyek őt, mint Levico tulajdonosát megilletik; de készséggel engedi át a palota egy második emeleti lakosztályát a miniszterelnöknek ő kegyelmességének. Milics úrnak is joga van egy szobához, de csak a harmadik emeleten.

10. A postai küldeményeket (az ezer maravédin aluli pénzes levelek kivételével) egyes-egyedül Girgenti hercege veheti át; olyankor, mikor a herceg rosszul érzi magát, a posta vár.

Milics könnyezve írta alá ezt a szerződést, de Jules Favre is sírt a francia-porosz békekötés alkalmával...

Arzén király, a kit válságos percekben soha se hagyott el a méltósága, a syracusai hercegnő után tudakozódott. Lina, mintha egy cseppet se érdekelné a szerződés, oly szendén nézett Girgenti herczegére, hogy ez önkéntelenül a zsebébe nyúlt, s hosszan, szeretettel simogatta, csörgette tallérait.

— Szegény barátom! — szólt a király, mikor magára maradt tanácsosával. — Mi lesz velünk? Mi sors vár ránk?

Milics pár pillanatig hallgatott, s azután hirtelen megszólalt:

— Nincs szentebb előttem, mint nőm becsülete!

Hogy miért mondta ezt, azt csak a szívek és vesék ismerője tudná kideríteni.

* * *

Két héttel a stefanopoliszi nagy csatavesztés s a fentebb ismertetett gyászos események után, Mária Anasztázia dortmundi herczegnőnek váratlanul egy fényes ötlete támadt. Egyet gondolt és meghalt.

Mária Anasztázia dortmundi herczegnő kilenczvenhárom évig élt, tizenkilencz európai forradalmat látott, megért három vagy négy trónvesztést s ugyanannyi restaurációt, eltemetett két férjet és egy gárdakapitányt, tanúja volt a régi és az új Európa, a lokomotiv és a villamos vasut megszületésének, de egész életében; s hosszú időn át csak csöndes helybenhagyással kísérté az eseményeket, gondolni nem gondolt róluk semmit. Egyáltalán, az ellenségei se foghatták rá, hogy minden áron szerepelni akar, s azért ez a lépés, a melyekre senki se beszélt rá, meglepte az egész világot.

De Mária Anasztáziának élete kilenczvenharmadik évében nem is egy, hanem két gondolata támadt egyszerre. A második — fölötte váratlan — gondolata az volt, hogy végrendelet hátrahagyása nélkül halt meg, a mely ötlete határozottan lázas hatást keltett.

Az egész góthai almanach azt hitte, hogy végső (s egyszersemind első) akarata a közjegyzőnél van, talán már 1848 óta, s hogy vagyonát a Coburgok és a hesseniek öröklik. Legközelebbi rokonát, a nagyorru Arzén fejedelmet, a ki unokaöccsége volt, soha ki nem állhatta, és sejtette-e valaki, hogy kilenczvenhárom év alatt egy pillanatig se jutott eszébe a halál?

Mária Anasztázia azonban oly jól érezte magát sárga, olajzöld és rózsaszínű szalagjai között, annyira hozzászokott, hogy a dolgok és az emberek elmúlnak, de ő megmarad, s végül oly természetesnek találta a csöndes fonnyadást, hogy annyit se gondolt holmi utolsó intézkedésre — közjegyzőre, végrendeletre — mint egy sárguló falevél.

Igy történt, hogy midőn egy szép őszi este, minden hosszabb készülődés nélkül, elszenderült az Urban, ezzel a hirtelen elhatározásával egyrészt ámulatba ejtette az egész világot, másrészt milliók örökösevé tette Arzént, Levante királyát.

Arzén, az első perczben, maga is azt hitte, hogy bolonddá akarják tenni, de a milliókkal nem nehéz megbarátkozni, s Arzénnek semmi kifogása se volt az ismeretlenség ellen.

— Szegény nagynéném! — szólt meghatottan Linához.

— Mindig ő volt egyetlen gondolatom.

Az Orient Expressznek megvan az a jó tulajdonsága, hogy: »hipp, hopp, ott legyek, a hol akarok!« — igen

hamar Németországba szállítja a pénzes embert. S mióta az *Allgemeine Zeitung* híre bejárta a világot, Arzén királynak nem volt rá szüksége, hogy az útiköltség dolgában Volkinnal értekezzék. A temetésre ugyan már nem érkezhették meg, de a hagyaték átvételét nem kellett idegenre bízni.

Az átadás alkalmával mindenkit megindított őszinte gyászával.

— Ebben a házban lakott, ezen a szőnyegen járt, ebben a karosszékekben szokott pihenni! — szólt reszkető hangon. — Nem, nem tudom nézni ezeket a kedves tárgyakat, mert meghasad a szívem! Adjatok el mindent, még ma, rögtön! Ó, imádott nagynéném! Mért titted ezt velem?! Adjatok el mindent, mert ez a látvány megöl!

Hogy Arzén király, németországi kirándulása után, miképpen vonult be székvárosába, harangzúgás s a nép örömrivalgása között, hány küldöttség járult elébe s a metropolita mily szép üdvözlő beszédet intézett hozzá, ezt már tudja a szíves olvasó a világtörténelemből. De meg kell említenünk, hogy az üdvözlők sorában ott volt Girgenti hercege is, kissé mámorosan ugyan, de még a maga lábán. A király szívesen fogadta hódolatát, s a küldöttségek elvonulása után megszólítással tüntette ki.

— Girgenti — szólt nyájasan — te ugyan a legnagyobb disznó vagy a világon, s Yorkshire nem szült nálad piszkosabb állatot, de azért biztosítalak változatlan kegyelmemről.

Girgenti megcsókolta a király kezét és hazament aludni.

Lina nem győzte bámulni a kikeféltkedett dinasztát. Mintha szebb és fiatalabb lett volna; még az orra is kisebb volt.

— Határozottan fenség van benne — szólt Milicshez.

— Meglátszik rajta az isteni küldetés — felelt Milics.

— Azt mondaná az ember, hogy glória van a feje körül.

— A glóriát nem látom — szólt Lina — s azt se tudom, hogy csakugyan isteni küldetés hozta-e Levanteba. Nekem úgy tetszik, hogy csak úgy magától jött. De a királyok mégis csak más emberek, mint mi. Mintha igazán velők volna az isteni kegyelem, ha elfogy a pénzük: örökölnék. S ha ismét elfogy, ismét örökölnék.

III.

CSALÁDI BAJOK.

Arzén, Levante koronátlan királya, igen fáradtan tért haza a fantascai hadgyakorlatokról. Egy kicsit boszús is volt; a hadgyakorlatok lefolyása ugyanis nem mindenben felelt meg várakozásának.

Úgy volt az intézkedés, hogy a hadsereg balszárnya, melyet ellenségnek neveztek ki, szépen egy helyen marad, vár a sorára, s végül megvereti magát. A jobbszárnny ellenben, a mely a levantei haderőt jelképezte, három csapattestire oszolva, különböző pontokról indul el, bekeríti az ellenséget, s a derékhad, a Fekete-hegyeknél összetömörülván, hátulról támad és győz.

E helyett az történt, hogy a levantei haderő eltévesztette az utat; a különböző rajok nem tudták egymást megtalálni, s a három hadosztály rendre bevonult az ellenség torkába. Az ellenség, bárhogyan kapálózott, kénytelen volt Levantét megverni.

Arzén király, az első pillanatban, pofozkodni óhajtott volna, de nem tehette ezt, mert jelen volt szövetségese: az aurániai nagyherceg is, a kivel három évvel ezelőtt kegyetlen háborút viselt, s a kit ezúttal arról akart meggyőzni, hogy Levante azóta katonai hatalommá fejlődött.

* * *

Az aurániai herczeg el volt ragadtatva; dicserő a legénység helyes kiképzését, s a tábori lakomán lelkes fölköszöntőt mondott szeretett szövetségese egészségére. A felköszöntő után a fejedelmek megcsókolták egymást, s Auránia ura sajátkezűleg tűzte föl „unokatestvér”-ének mellére a Szent Kecse-rend gyémántos nagykeresztjét.

Arzén király pazarul viszonozta ezt a figyelmességet. Auránia trónörökösét, a ki ezen a napon érte meg harmadik születésnapját, hadnagyból ezredessé léptette elő, Mária Libussa fejedelemasszonyt pedig, az aurániai herczeg nagynénjét, kinevezte a levantei gárda dragonyos-ezredének tulajdonosává.

Szó volt róla, hogy a hadgyakorlatot sásvadászat fogja követni. De a fejedelmeket igen kimerítette a katonák menetelése; így megelégedtek asszal, hogy vadász-öltözetben fényképeztették le magukat, s vadász-lakomával fejezték be a négy napos fejedelmi találkozót.

Másnap Arzén király s vendége még egyszer megcsókolták egymást; aztán kiki haza utazott.

Fantascától Stefanopoliszig vasúton három óra; Arzén király ráért megfontolni, hogy mit irasson a hadgyakorlatokról a pétervári lapoknak.

Ez a gond még jobban kifárasztotta; úgy, hogy mire a vasúttól a palotáig hajtattott, végképpen meguntta az állami ügyeket.

— Aludni fogok — szólt magában — aludni fogok népemért. A fejedelmek pihenése a népek ujjászületése, mint egy jeles költő írta, a kit kecsketolvajlásért kénytelen voltam becsukatni, sajnos. No, mi az Milics?

A hűséges Milics tudniillik ott várta a palota kapujánál.

— Kihallgatásért esedezem, Felség! Rendkívül fontos közölnivalóm van...

— Rendkívül fontos?... Csak nem pénzről van szó? — szólt a király, homlokát összeránczolva, s a világtörténelmi orrezipák megremegtek.

— Még annál is fontosabb! — jelentette az ijedt arcú miniszter.

— Ne beszélj zöldeket, Milics, hanem eredj haza. Nem látod, hogy rosszkedvű és kimerült vagyok? Mi az ördög lehetne még annál is fontosabb? Menj haza, le akarok feküdni.

— De Sire!...

— Hoztál pénzt vagy nem hoztál?

— Sire, én kétségbe vagyok esve...

— Szót se többet! Takarodjál haza, s ha csak pénzeslevél nem érkezik, fel ne merj költeni. Holnap majd elmondhatod, a mit akarsz.

— Felséged meg fog haragudni rám...

— Hé, legények, kergessétek el ezt a vén gazembert! S azzal bevonult lakosztályába.

Még másnap is rosszkedvű volt, s mikor jelentették, hogy Milics már hajnal óta várja a kihallgatást, szigorúan így szólt:

— A kérdés az, hogy hozott-e pénzt magával?

— Igen, Sire — volt a felelet — a reggeli postával több pénzes levél érkezett, mintegy harmincz ezüst maravédi értékben.

— Akkor bejöhét.

Milics bejött, s a küszöbön megállt. Egy kicsit hozzá kellett készülnie, hogy a jelentés tartalmához mértén rémült és gyászos arcot vágjon. Aztán pihegve szólt:

— Felség! Súlyos, mondhatnám kegyetlen kötelességet kell teljesítenem...

— Eh! — vágott közbe a Balkán oroszánja — a pénzesleveleket nem fogod elcsevegni. Lépj elő és számolj be velők.

Milics előlépett és átszolgáltatta az okiratokat. Arzén kétszer is megolvasta: mindössze öt darab volt.

— Te gazember, nem dugtál el egyet? — kérdezte a király, s motogni kezdte hű tanácsosát.

— Bocsánat, Sire, tévedtem — felelt Milics egy fizetőpinczér mosolyával.

Nem lehetett máskép, elő kellett adnia a hatodikat is.

Majd újra hozzákészült szónoklatához, de a királyt nem érdekelte az előterjesztés. A pénzeslevelek látása lecsillapította idegeit; rossz kedve fölengedett, társalogni akart.

— Te, Milics, micsoda kabát van rajtad?

— Sire, ez a kabát egykor felségedé volt. Egy napon, midőn különös meglelégedésém voltam szerencsés kiérdekelni, Felséged, kegyének jelétül, levetette magáról, és rám adta, hű alattvalójára. A hogyan a kínai császár jutalmazza leghívebb szolgálait.

— Nem emlékszem, se az esetre, se arra, hogy a kabátot neked adtam. De meglehet.

— Én azzal hálálom meg Felséged kegyét, hogy azóta ezt a kabátot soha se vetem le magamról.

— Meglátszik rajta, mert már szörnyen piszkos.

— Sire, én büszke vagyok erre a piszokra, mert Felséged szolgálatában ragadt rám.

— Jól van, Milics, de gondolnod kellene társadalmi állásodra is. Egy miniszter legyen tolvaj, de ne legyen ilyen szennyesen zsugori. A királyné kénytelen lesz rád köpni.

— Kegyelem, Sire! Engedje meg, hogy elmondhassam . . .

— Ugyan hagyj békén az állami ügyekkel! Engem az állami ügyekből csak a pénzügyek érdekelnek.

— Nem állami, hanem családi ügyekről van szó, Felség! Kínos, rettenetes kötelességet kell teljesítenem! . . . Sire, készüljön el a legnagyobb, a legborzasztóbb szerencsétlenségre!

— Lárifári! A multkor is ilyen lármát csaptál, szinte megijesztettél. S aztán kiderült, hogy semmi se történt. Az történt, hogy egy morganatikus testvéremet lopáson kapták rajta Genovában, s becsukták. Nagyszerű! Tehetek én róla, hogy boldog emlékü atyám olyan lelkes híve volt a morganatikus házasság intézményének! Valamennyi morganatikus testvéremet nem tehetem meg miniszterekké, tábornokokká; nincs annyi miniszterség a világon!

— Ó, Sire, ez a csapás sokkal mélyebben nyúlik bele Felséged családi életébe!

— Hah, ember, igazán megijesztesz! A leányaimról van szó, ugy-e? Hiába rázod a fejed, kitaláltam, hogy megint a leányaimról van szó! De hát mondd, Milics, van nálam boldogtalanabb apa a világon? Az egyik leányomat férjhez adom a georgiai herceghez, a másikat a litván határgrófhoz. Mindegyikkel száz-ezer arany maravédi hozományt adok; a véremből adtam ezt a pénzt, Milics! Nem is a véremből, hanem a jövő életemből, mert ezt a temérdek aranyat még csak ezután fogom a bankoknak megfizetni. És mi történik? Két hét múlva megint itthon van mind a két leányom. Az egyik megszökik a georgiai hercegtől, mert azt mondja, nem azért ment férjhez, hogy kisasszony maradjon; a másikat meg elkergeti a férje, mert azt mondja, hogy: köszöni szépen, de a hercegnőt nem találta szépnek s kisasszonynak! Ha emezt veszi el a georgiai herceg s a másikat a határgróf,

ma a legboldogabban élnének ; így meg mind a kettő itt ül a nyakamon, s perelhetem a sok szép maravédit !
 Mi van velők megint ? Anyjokra ütöttek a szerencsétlenek ; a bojár asszony vére libeg-lobog bennök. Mért, hogy éppen ettől az asszonytól lettek gyermekeim, annyi asszony közül ? !

— Felség, a herczegnők jól érzik magukat és biczikliznek. De . . .

— Hogyan, hát nem ők ?

— Ó, Sire, a szerencsétlenség sokkal nagyobb, sokkal rettenetesebb, mint Felséged képzeli !

— Csak nem a királynéről van szó ?

Milics lehajtotta a fejét, és nem felelt.

Arzén megragadta a miniszter kabátja ujját, de aztán eszébe jutott ennek a ruhadarabnak a története, s zsebkendőjével megtörölte a kezét. Arcza ünnepiesen komolyra vált ; orra rettenetes volt.

— Beszélj — suttogta. — Felszállott az égbe ?

— Nem — nyögte Milics. — Ő él, de . . . kegyelem, Felség ! . . . tegnapelőtt éjjel, mialatt Felséged a hadgyakorlaton volt, elhagyta a palotát . . . mindörökre . . .

— És nem egyedül hagyta el, szóval : megszökött, akarod mondani ? . . . felelj ! . . . nem lesz semmi bántódásod.

Milics bólintott, hogy igen.

Elhallgattak.

Arzén egy pillanatig mozdulatlan maradt, mereven nézett maga elé, mintha fenékig bele süppedt volna ebbe a rettentő gondolatba. Aztán hirtelen fölegyenesedett, s azzal a fejedelmi mozdulattal, mely Milicset és feleségét mindannyiszor a renaissance nagy alakjaira emlékeztette, imádságra kulcsolta a kezét.

— Isten adta, Isten elvette ! — szólt, s hangja reszketett. — Dicséértessék az ő szent neve !

Milics nem merte megzavarni, pedig jelentését még nem fejezte be. De el volt készülve rá, hogy a király izgatottsága tartós lesz, s türelmesen várt, míg ismét rá kerül a sor.

Nem kellett soká várakoznia; Arzén hamarabb lecsillapodott, mint Milics remélte.

— Látod, ilyenek a nők! — szólt, lassan ejtve a szót, a lemondás csöndes, szomorú hangján. — Ezt is a tenyeremen hordoztam, csak úgy, mint a többi; kiméltem az egészségét, s mert tudtam, hogy gyöngé a szervezete, kedveseket tartottam, csak hogy őt ne kelljen zaklatnom. Emlékszel, három évig vártam rá, míg hajadonná serdült, s hozomány nélkül vettem el, mert apja, a gaz Girgenti rútul becsapott. Két hétig se fizette a számláimat, s attól fogva, hogy örökölttem, egy kopeket se láttam tőle. És most mégis elhagy! Pedig, hogy ezt a botrányt elkerüljem, megvallo'om neked, kész lettem volna a legmesszebb menő áldozatokra. De ilyenek a nők! Látod, ha a feleséged, ez a becsületes Lina, nem volna oly hűséges hozzánk, kétségbe kellene esnünk az egész női nemen. De beszélj tovább, ki volt az illető? Remélem, legalább nem választott rangján alul. Valamelyik fejedelmi vendégünk? Ezek kíséretéből valaki? Vagy egyik gárdistám? Felelj.

— Nem, Sire.

— Lejebb?

— Lejebb.

— Valami kóbor festőművész?

— Lejebb.

— Tenorista? Akrobata?

— Lejebb.

— Czigány hegedűművész?

— Lejebb.

— Akkor hát ne is mondd. A gondviselés így rendelte, pont. Engem a balsors csapásai nem terítenek

1a. Ott látszik meg, hogy ki az igazi fejedelem, hogy miképpen tudjuk túrni a megpróbáltatásokat. Én keresztényi lélekkel túrom. Különben is, nincs az a nagy szerencsétlenség, a melynek ne volna valami jó oldala. Így legalább megszabadultam ettől a gas Girgentitől. Remélem, elpárolgott?

— Nem, Sire, Girgenti hercege Felséged partján van. Kijelentette, hogy megtagadja leányát, a tegnap már be is költözött a királyné lakosztályába.

— Ki kell dobni onnan a részeg disznót. Végre is, ha csakugyan eljegyzem az özvegy mordvin fejedelem-asszonyt, nem vezethetem az új asszonyt egy olyan lakosztályba, a melyben előbb ez a kucséber lakott.

— Hogyan? Felséged már...

— Igen, én beleegyezem a válásba, mindenbe beleegyezem. A fiatalságnak ki kell tombolnia magát; legyenek boldogok a fiatalok! S ha már ki kell űrtenem ezt a keserű poharat, történjék meg minél hamarább! A mordvin fejedelemasszony birtokai gazdaggá, erőssé fogják tenni népemet, s én mindenre kész vagyok szeretett népemért.

— Csakhogy, Sire...

— Írass ki a hivatalos lapba, hogy ő felsége, egészségének helyreállítására, déli éghajlat alá utazott; hívasd elő a metropolitát, hogy csendben, rendben, intézze el a dolgot. Siessen a hitvány pap; tudom, hogy a házasságkötés nehéz, de a házasságok felbontásába már begyakorolhatta magát. Előre, indulj; még ma fogjon hozzá, holnap délre el akarok válni.

— E szerint felséged nem kívánja üldöztetni a szökevényeket?

— Már mért bántanám szegényeket? A királyné oly fiatal! Ennek a kornak mindent, de mindent meg kell bocsátani. Én megbocsátok neki; éljen boldogul!

— De, Sire, hogy is mondjam?... nem merem mondani... az ex-királyné... Syracusa hercegnője... vagy hogy nevezzem?... magával vitte összes ékszereit, sőt magával vitte a százezer arany maravédit is, a melyet atyjától, Girgenti hercegétől, hozományul kapott!

Arzén felordított, mint a halálosan megsebzett fenevad.

— A nyomorult! S te ezt csak most mondod nekem?!

— De, Felség!

— Hollá! Fegyverre, órség! Trombitáljátok össze a katonaságot! Ültessétek vasútra az egész rendőrséget. Utána a nyomorultaknak, fogjátok el őket! Még most is itt vagy, Milics?! Szaladj, fuss, rohanj, vezettesd elő leggyorsabb paripámat, utánok, utánok! Utólérem őket, esküszöm! Mi az, a rémület elvette az eszed? Ne félj, Milics, meg fogom torolni becsületemet!

IV.

DÁVID KIRÁLY LEVÉLTÁRA.

Ede király, Abrakadabra választott fejedelme, nagy pompával temette el Dávid exkirályt, a Balkán czedrusát. Meghúzatta a hitelbe hozatott harangokat, kirukkoltatta ünnepiesen megfésülködött testőrségét, s a néphez kiáltványt intézett, melyben ékes szavakkal magasztalta az elhunyt érdemeit. Aztán birtokba vette apai örökségét. A hagyaték több papirgallérból, kilenczvenhét csomag francia és svájci kártyából, egy aluminium-messzelátóból, három cséplőgépből s egy csomó irományból állott.

Dicsőségesen országló Ede bezárkozott a Grand Hôtel de France et de Russie 47-ik számú szobájába, a hol tegnap még Dávid ex-király lakott, pár perczig kegyelettel nézegette boldogult atyjának és Juppajdárum Juhhéja kisasszonynak rózsaszín szalaggal diszített arczképeit, s hozzáfogott a gondosan őrzött levélcsomó átolvasásához.

Az első írás következőképp hangzott:

„Imádott kutyám! Beszéltem az izmaelitával. Nem képzeled, drága pofám, micsoda szemtelenség lakik ebben a pénzeszsákban. Ime a feleletei:

1°. Az Arany Sárkány, a Gyémánt Sas avagy a Brahmputra-rendjelekért külön-külön vagy együttvéve nem hajlandó adni egy fabatkát sem; állítólag megvan neki már a Vértő Szent Szív nagykeresztje is, s potom nyolczszáz frankért jutott hozzá.

2°. Nem elégszik meg azzal, ha Marko Zárát csupán miniszterelnökköddé nevezed ki. Ellenben ha megteszed fő-tandijbeszedőnek és a pénzeslevelek főigazgatójának is, nem idegenkedik némi jutalék biztosításának a gondolatától.

3°. Abban az esetben, ha VIII. Bonifácznak, Csizió királyának, háborút üzennél, s ezzel egy kis baisse-t tudnál előidézni, nem fősvénykednék néhány százezer frankkal.

Gondold meg, kutyuskám, hogy ez a VIII. Bonifác egy vízfejű kamasz, a kinek már régen szüksége volna egy kis leczkére. S ne feledd, hogy epedve sóvárog utánad hűséges és szerelmes kis macskád:

Titánia.*

A második levél már rövidebb volt:

»Kedves gumi majmom! Sietek közölni, hogy az örült lord csakugyan ugrik. Írásban kötelezte magát, hogy ha igazán megadod nekem a Maisonrouge hercegnői címet, elvesz feleségül, s költségeidet megtéríti kerek húszezer fontban. Mit szólna hozzá? Ha a balvégzet elválasztana, akkor is változatlanul, örökkön szeret: a te kis kolibrid,

Lola.*

A harmadik papiros szűkszavu, üzleti távirat volt:

»A tizennyolcz vagon koporsót útnak indítottam. Ismételve kérдем, nem volna-e hajlandó az ügyletet velem számoltatni le? Utalok ajánlatom előnyösségére. A veszteség nem ténne többet koporsónként 37 frcs 75 centimesnél.

Stephenson Éva.*

Eznek a táviratnak a párjára is rögtön ráakadt a gyászoló király:

„Sajnálom, de a vizipuskákért és a Bell-féle ágyúért eserébe csak Simson cséplőgépekkel és Maxence zongorákkal szolgálhatok. Az országos levéltár papiranyaga kilonkint 15 centimesmal bármikor szállítható,
St. Éva.”

Ede király megilletődéstől remegő kézzel tette félre a táviratokat, a két okiratot bontott szét, melyek egymás mellett heverték a csomóban. Ezeket az okiratokat már jól ismerte. Az egyikben Dávid király fia javára lemondott trónjáról s csak három millió frank végkielégítést kötött ki magának; a másikban újabb másfél millió frankért kötelezte magát, hogy Abrakadabra országba sohase fogja betenni a lábát.

A következő papir már az ő keze írása volt. Az ő keze írása! Meglátszottak rajta a száműzetés keserű könnyei. Ede király ezt olvasta ki az ismerős vonásokból:

„Kedves fiam, meggondoltam a dolgot. Elég lesz, ha hatvanezer frankot adsz Klopiczka grófnénak. Igaz, hogy kétszáztezret ígértem neki, de akkor még nem voltam földönfutó. A különbséggel pompásan rendezhetném a bookmakereknél való hátrálékaimat. Végre is csak nem fogod eltérni, hogy kilökjenek az Ifjú Óriások klubjából, engem, a ki...”

Itt megszakadt az írás. Ede király mintha emlékezett volna erre a levélre. Csakhogy, úgy tetszett neki, a hozzá jutott jegyzékben Klopiczka grófné már csupán 30.000 frankra tarthatott számot. Hány fogalmazást téphetett össze a szegény földönfutó, míg lelki harcaiban időig érkezett!

Nyugtatóványok és elismervények következtek. Elis-mervények a földönfutó elárverezett ingóságainak

átvételéről, zálogcédulák a száműzött ingeiről, és nyugtatványok az ezüstneműről szóló zálogcédulák ideiglenes letétbe helyezéséről. Ede király elővette zsebkendőjét s csöndesen zokogott.

— Szegény, szegény atyám!

De csak akkor fogta el igazán a megilletődés, mikor a cédulák alatt fekvő terjedelmes okiratot kezdte betűzgetni. Szerződés volt ez, mely egyrészről az abderai Temetésrendező Intézet igazgatósága, más részről Betli gróf — azelőtt Dávid király — között kötött. Ennek a szerződésnek az első pontja így szólt:

1. Betli gróf kötelezi magát kieszközölni, hogy minél később bekövetkezendő halála esetén a temetés rendezésével az abderai Temetésrendező Intézet igazgatósága bizassék meg. Viszont ez jutalékul előre kiutaltványozza a húszezer frankban előírányzott költségek hét százalékát.

Hasonló gondos előrelátásra vallott a szerződéshez csatolt levél is, melyben egy abderai tudós tanár ugyanilyen föltétel mellett késznek nyilatkozott a bebalzsamozás díjából tíz százaléknak átengedésére. S végül a Balkánvidéki Múzeum egy irata, melynek értelmében a nevezett múzeum Dávid exkirály csontvázáért kész kiutaltványozni tízezer frankot Betli grófnak, a csontváz ez idő szerinti tulajdonosának.

Ede király könnye úgy hullott, mint a záporosó.

— Mi marad meg belőled, drága jó atyám?! — sóhajtott fel keservesen. — Csak halhatatlan szellemed s ez a néhány papírlap!

Csakhogy ezen a világon minden csak álom, minden csupa ábránd és csalódás. Alighogy Ede király az utóbbi szavakat elzokogta, kezébe akadt az utolsó papírlap is. S nagy meglepetéssel a következőket olvasta belőle:

„Kedves fiám, midőn kegyelettel nézed át hátra hagyott irományaimat, tudd meg, hogy ezek az irományok már nem az én irományaim. Úgy szerelmi levelezésemet, mint összes egyéb hátrahagyott irományaimat eladtam egy amerikai kiadónak, a ki ezeket öt-íves füzetekben fogja kiadni, százezer példányban.»

Ede király merengve nézett az ürbe, szeretett, felejtethetetlen édes atyja után.

A NIMFÁK ÉS A SZATIROK.

I.

Szabó, szokása ellenére, már hét órakor bement a színházba.

— Emberi számítás szerint — szólt magában, míg a kaszinótól a színházig sétált — lehetetlen ugyan, hogy a darab megbukjék, de egy első előadáson két elszánt tenyér soha se fölösleges. Az első előadásokkal mindig úgy van az ember, mint az örvendetesnek mondott családi eseményekkel: soha se tudni előre, nem lesz-e valami baj a döntő pillanatban? S a barátság kötelességekkel jár. Ki tudja, talán már az első felvonás végén szükség lesz rá, hogy minden legény a fedélzeten legyen?! . . .

Az *Érisz almája* című verses vigjátékra gondolt, melynek első előadását vörös színlapok hirdették a hirdetőoszlopokon.

Nemcsak Szabó, a beavatott körök is bizonyosra vették, hogy az új darabnak nagy sikere lesz. A főpróbák bábái elégedetten bólogattak; az általános hangulat csupa derűt jósolt. Torday, a ki a darabot elkövette, azok közé a ritka emberek közé tartozott, a kiket mindenki szeret; de nem bizakodott el, hanem gondoskodott róla, hogy a nézőtér tele legyen a leghívebb

híveivel. Vagy négysszáz jegyet osztott szét az ismerősei között; legfeljebb a bérlőktől lehetett tartania, de Torday nem az az író volt, a ki a bérlőket fellátja.

— Csak egy aggodalmam van — szól a főpróba után Szabónak, a ki meghittje volt. — A darab nagyon rossz...

— Az igaz — felelt az újságíró. — De szerencsédre, az előadás még rosszabb, s a közönség azt se fogja tudni, hogy miről van szó. A szép asszony örül, hogy végre-valahára, ismét gyönyörködhetik hangjának a zenéjében, s oly lelkesen szaval, hogy egy kukkot se lehet érteni a darabból.

— Már az igaz. Négyen is könyörögtünk neki, de lehetetlen rábírní, hogy ne a névelőt hangsúlyozza:

— Csókdold meg a kezét. A vers annál szebb, minél kevésbbé érthető; a csengés-bongás a fő, az értelem mellékes.

— Különben, bánom is én! Gémesy és Haller ott lesznek az előadáson, s ez nekem elég.

— Annyira bízol bennök?

— Te nem ismered őket. Nagyon derék fiúk, s ha barátságról van szó, számíthatsz rájuk egész a közbotrányig. Emlékszel *Dejanirára*? A főpróba után azt hittem, hogy a föld alá kell sülyednem. De ott volt Gémesy, s a második felvonás után tizenkétszer hittak ki. Ne félj semmit, barátom, ma is sikerem lesz.

* * *

— Teringettét, csakugyan családi körben leszünk! — szól mosolyogva Szabó, a mikor a színházban körül nézett. — Hisz ez nem is első előadás, hanem névnap vagy keresztelő!

Mindenkit ismert, a ki szembe jött vele, s az, a kinek ezt mondta, már messziről vigan integetett feléje.

— Mondja, hogy batyubál! — felelt nevetve a megszólított. — A társaság annyira zártkörű, hogy az előadás után akár tánczra is perdulhetünk.

S aztán egy másik úrral fogott kezet, a ki látván a színház folyosóján tolongókat, nevetésben a szemét törülgette.

Az ujságíró egy kissé kellemetlenül érintette a szinkostársak élénk derűtsége; bement a nézőtérre.

Benn még csak akkor kezdtek gyülekezni. A földszinten tíz-husz ember lézengett, a páholyokban senki.

Csak a karzat volt tele; ott ember ember hátán szorongott.

Szabó megtörülte a messzelátóját, s felnézett.

Az első sort tagbaszakadt, markos legények foglalták el, a kik mind a két könyökükkel a párkányra támaszkodva, komolyan, szinte szomoruan néztek maguk elé. Kis, hegyes, talián kalap volt a fejükön; némelyiknek a fülében vékony rézkarika sárgállott.

Szabó, bejövet, megfogadta, hogy olyan komoly lesz, mint egy temetés-rendező; de nem állhatta meg, hogy el ne mosolyodjék.

— Ezek a Moretti szobrász-legényei — szólt egy másik színházi bírálóhoz, a ki mögötte ült.

És csakugyan megpillantotta a Moretti faun-arczát a második emeleten. A szobrász vigan hunyorgatott le rájuk, s mankójával a karzatra mutatott.

— Ugy látszik — szólt a másik író — ma Moretti lesz a klakk feje. Ő adja majd a jelt, hogy mikor kell tapsolni.

Ez mulatságosnak tűnt fel mindakettőjük előtt. Moretti épp oly kevésbé tudott magyarul, mint a legényei.

— Hanem azt meg kell adni — szólott Szabó — hogy hatalmas tenyerek! Ezekből a ciklopsz-tenyerekből azt következtetem, hogy *Érissz almája* olyan irodalmi esemény lesz, a minőt nem láttunk húsz esztendő óta, a mikor...

Nem fejezhette be a mondatát. Egy magas, szép öreg úr állott előtte, a ki »bocsánatot« kérve, a helyére igyekezett. Szabó félre lépett. Az öreg úr bólintott, s leült Szabó mellé.

— Végre az igazi közönség! — suttogott a másik ujságíró, a ki régi színházi róka volt, s látásból mindenkit ismert.

— Nem gondolnám — felelt Szabó, egy népesedni kezdő páholyt szemlélgetve. — Nézze csak — folytatta halkán, hogy az öreg úr meg ne értse — frakkban van... fogadni mernék rá, hogy ott lesz a banketten.

Az öreg úr kibontotta a szinlapját, s Szabónak feltűnt, hogy szabad szemmel olvas. Kissé irigykedve pillantott rá. Szomszédja, a szemét övező bőr-gyűrődésből ítélve, közel lehetett a nyolczvan esztendőhöz, de kitűnően »tartotta magát«. Egészséges arcszíne tökéletes testi jólétről beszélt; tartásán, mozdulatain meglátszott, hogy szépen, okosan élt, s hogy huszonnyolcz éves korában derék szál legény lehetett. Szabó, a ki azt szokta álmodni, hogy őt a szürke, pej és sárga bacillusok négyes czúgon röpítik ama bizonyos ismeretlen tartomány felé, egy sóhajást nyomott el.

II.

A nézőtér megtelt, s az előadás megkezdődött. Vénusz asszony megjelent, s a szegény értelmi hangsúly mintha örökre elköltözött volna Magyarországból.

Szabó nem figyelt Vénusz asszonyra, ellenben alig tudta levenni a szemét egy láthatóan jókedvű, szőke fiatalemberről, a ki, vagy három sorral előbb, egy sarok-zártszéken feszengett s annyit izgett-mozgott, hogy a mögötte ülők nem láthattak tőle a szinpadra. Hol az egyik lábát kapta az ölébe, hol a másikat, hol föltette a monokliját, hol lecsapta, de folyvást úgy feszkelődött, mint a ki vesztét érzi. Koronkint szemtelenül nézegetett maga körül, hátra fordult s tüntetően szemlélgette a páholyban ülőket, majd megfordult egészen, s kihívóan meredt rá egyik-másik békés nézőre, a ki véletlenül rá pillantott. Egy-egy ilyen alkalommal monoklija összevillant a Szabó tekintetével, de ez csak egy pillanatig tartott; a következő másodpercben a fáradhatatlan monokli már másutt kalandozott.

Vannak arczok, a melyek láttára a leghiggadtabb embernek is bizseregni kezd a tenyere; a jókedvű szőke ilyen arczot viselt mozgékony, egészséges nyakán. Szabónak az jutott eszébe:

— Én meg ez a szőke nem élhetünk nyugodtan egymás közelében; nekünk, kettőnknek, ez a földteke kicsiny. Előbb-utóbb úgyis össze kell kerülünk, ha itt nem, másutt; legyen hát: előbb.

Azt forgatta a fejében, hogy kihivatja a folyosóra, de aztán meggondolta magát. Jobb lesz, hogyha nem idegeskedik, hanem megvárja szépen a felvonás végét.

Alig hogy ezt elvégezte magában, a jókedvű szőke minden igaz ok nélkül elkezdett tapsolni, egyes-egyedül, mintha hirtelen megőrült volna. Mindenki oda nézett, de a következő pillanatban a második emeleten fölemelkedett a Moretti mankója, s odafenn megdördültek a szobrász-tenyerek.

Szabó nem igen szokott lefeküdni a nélkül, hogy egy-két taps-orkánt végig ne hallgatott volna, de ilyen taps-orkánra Szabó nem emlékezett. A klakk magával ragadta Torday összes vendégeit, s a bérlők még nem tértek magukhoz meglepetésükből. Vénusz asszony kezét a szívére szorítva hajlongott; szemében két valódi könnycsepp égett. A szőke lehajolt az előtte ülő hölgy vállához, s vigyorgott.

Szabónak a dühét mintha szétfújták volna, de azért a szőket tovább is figyelemmel kísérte. Ki lehet ez a ficzkó? Lassankint, a mint feltűnt előtte, hogy a szőke soha, még csak szórakozottságból se tekint a színpadra, de annál eszeveszettebben tapsol, minden elképzelhető és elképzelhetetlen alkalommal, rájött, hogy ezt hamarább is kitalálhatta volna.

— Ez nem lehet más, mint Gémesy.

Csakugyan az volt. Az első felvonás óriási sikere után — az olasz szobrász-legények „Scherzo! . . . Scherzo!” kiáltásaira Tordaynak vagy tizenötször kellett megjelenie — a máris berekedt szőke odament az ujságíróhoz, s megszólította:

— Szabó doktor úrhoz van szerencsém, ugy-e?

— S ön Gémesy báró, ha nem csalódom?

— Rá kellett ismernünk egymásra, olyan jól dolgoztunk!

— Ki kellett találnom, hogy ön az. Torday soha se hálálhatja meg önnek...

— Én? Az semmi, de látta volna Hallert! Nem ismeri Hallert? Az a kopasz, pápaszemes, kövér, ott a jobboldalon! Mindig behunyva tartja a szemét... azt hiszem, aludt is egy kicsit. De ha tapsolni kellett, tiz ember helyett működött. Ugy dobolt a lábával, mintha Vitus-tánczot járna. S ez az ember ma-holnap nyilvános rendes tanára lesz a kór-boncztnak!... Ó, jó estét kívánok!

Ez a köszönés az öreg úrnak szólt.

Az öreg úr örült a szerencsének, s a báró tudakozódására elmondta, hogy csak két napja van Budapesten. Ide s tova tiz éve, hogy nem volt ebben a színházban, de a Torday új műve nagyon érdekelte. Torday különben meghívta a bankettjére is.

Szabó nem figyelt a beszélgetésükre; a másik ujságíró hallgatta, a ki őszintén megvallotta, hogy ez után a roppant siker után kénytelen lesz a bírálátán, de különösen a tudósításán egyetmást változtatni. Gémesy azonban hirtelen hozzá fordult:

— Hogyan, az urak nem ismerik egymást? Engedje meg, bátyám, hogy bemutassam Szabó Rudolf urat. Barcsay György úr!...

Szabó meglepetten fordult az öreg úr felé. Barcsay György, a »Nimfák és szatirok« szerzője! Hogyan, hát a »Nimfák és szatirok« szerzője még él! Szabó, gyerek korában, még olvasta ezt a költeményt, melyről annak idején sokat beszéltek. De Barcsay már réges-rég visszavonult az irodalomtól, s Szabó nem volt az

egyetlen, a kinek úgy tetszett, mintha a „Nimfák és szatírok” szerzője már húsz évvel ezelőtt meghalt volna. A nimfák és a szatírok! Ez az aggastyán egyszer a nimfákról álmodott!

Az újságíró egy kicsit meg volt illetődve. Úgy rémlett neki, hogy ez az öreg úr igazi költő volt, igazi költő — igazi hatás és igazi sikerek nélkül. E szerint talán nem igazi költő, csak közepes lantpengető? ... S mi szükség a világon a közepes lantpengetőkre? ... Mindegy, még ma is fájhat neki, hogy egy holt költőt hord magában eltemetve!

Az *Érész almajáról* és Tordayról kezdtek beszélni; Szabó maga se tudta miért, egyszerre komolylyá lett. Egy világért se árulta el, mit tart a barátja darabjáról, s örült, mikor látta, hogy Gémesy tovább áll, „hangulatot csinálni.” Az öreg úr dicsérte az első felvonást s dicsérte Tordayt. Okosan beszélt, s minden szaván meglátszott a nagyon művelt ember, de Szabó mégis scodálkozva hallgatta. Egy ember, a kinek magának is voltak irodalmi tervei, ábrándjai, becsvágya, s a ki komolyan veszi ezt a darabot, ezt a színházat! Az aggkor tette ilyen türelmessé? Vagy soha se volt elég érzéke megkülönböztetni a széptől — a semminőt? Vagy végül: csak azért vesz komolyan minden törekvést, mert tudja, hogy a hasztalan törekvés milyen fájdalom? A nyolczvan éves aggok közt is volnának ilyen gyermekek?

Ha egy ihtiozauruszt lát a Kossuth Lajos-utczában, nem lett volna nagyobb a meglepetése.

*
*   *   *

Érisz almdíjának első előadása kivételes sikerrel végződött. A szerzőt és az előadókat egész este folyvást ünnepelték, s Tordaynak végül része volt a képzelhető legnagyobb diadalban, az úgynevezett »lakatos-tapsok«-ban.

A »vas-tapsok« ugyanis ebben az időben már kimentek a divatból. Az öregebb színház-látogatók bizonyára emlékeznek még a híres »vas-tapsok«-ra. A vas-tapsok idejében — szép, messzi idők! — a nagy szinpadi siker külső jele az volt, hogy a szerzőt és az előadókat még akkor is tapsolták, mikor már a vasfüggönyt is leeresztették. Ilyenkor, hogy a közönség szabad folyást engedhessen a lelkesedésének, a rendező kinyitatta a vasfüggöny kis ajtaját, az ünnepeltek kibujtak rajta, perczekig hajlongtak, s végül mű-esókokat dobáltak a három kaszinó felé. Másnap aztán a helyi sajtó örömmámorban úszott.

A vas-tapsok azonban idővel elvesztették a jelentőségüket. A művésznők ugyanis, a kik — mint ismeretes — fogékonyak az efféle hódolatok iránt, néhány rövid hónap alatt annyira visszaéltek a vasfüggöny kis ajtajával, hogy utóljára alig volt előadás vas-tapsok nélkül. Ügyesebb színésznők siettek a vasfüggönyt lebocsátatni, s kibujni rajta, a mig nem késő; mások pedig már a szerződésükben kikötötték a vas-tapsokat. Szóval az ünneplésnek ez a gyöngéd módja nemsokára olyan mindennapos lett, hogy végre senki se talált benne örömet. Ekkor egy élelmes színházigazgató kitalálta a »lakatos-tapsok«-at.

A színházi diadaloknak ez az újabb neme egész közönséges vas-tapsokkal kezdődött. *Érisz almdíjának* utolsó felvonása után a kárpit mintegy tízenkétszer gördült le, s Vénusz asszony meg Torday addig hajlongtak jobbra, balra, míg tökéletesen ki nem fáradtak. Hogy

egy kissé pihenjenek, a vasfüggönyt lebocsátották. De a taps egyre zúgott, s mikor a kis ajtó kinyílt, az úgynevezett viharos éljenzés hangzott fel. A művész és Torday kibujtak a vasajtón, átvették koszorúikat, s a hajlongás újra kezdődött; majd visszabujtak, s a tapsorkán csak nem szűnván meg, újból visszakerültek. Hatszor bujtak ki és be a vasajtón, hatszor kezdtek könnyezni, s hatszor intettek a közönségnek, hogy a megindultságtól végképpen oda vannak. Mindez azonban nem hűtötte le a közönség lelkesedését, s a tapasztaltabbak csak most kezdtek tapsolni. Erre a vasajtó még egyszer kinyílt, de most már Torday és Vénusz asszonyok helyett a rendező bujt ki a színpadról. Zajos feláll- és abeczugkiáltások; a rendező szívére teszi a kezét, meghajlik, aztán hátat fordítva a közönségnek, a magával hozott kulccsal bezárja a vasajtót. Krr! krr! — a kulcs kétszer is megfordul a zárban; a közönség tombol és a szerzót követeli. De a rendező hajthatatlan, s jelöl, hogy bármily élénken sajnálja a dolgot, a színház ma már nem tehet eleget a közönség kívánságának, megfogja a kulcsot, s a karzat egy nyitott ablakán át ügyesen kidobja az utcára. Rengeteg láрма keletkezik, a tapsorkán nem szűnik, s a rendezőt meg akarják lincselni. A szerencsétlen ember sápadtan, tehetetlenül áll a sugólyuk előtt. A vihar egyre tart, az emberek a lábukkal dobolnak, az egész ház a szerzót követeli. Végre a rendező int, hogy szólni akar. A közönség elcsendesül, s a színház megbizottja remegő hangon jelenti ki, hogy ily körülmények között nem állhat tovább ellent a közkívánságnak, s az ajtót még egyszer kinyitattja, de minthogy a kulcs nincs többé birtokában, kéri a nagyérdemű közönség szíves türelmét addig, a míg a lakatos megérkezik. Egetverő éljenzés. Elküldenek a lakatosért, s míg az állandóan szerződttet

iparos-legény előkerül, a közönség áhitatos csöndben várakozik. Végre a lakatos, hagyományos jelmezében, megjelenik a nézőtéren, a zenekar elkerített helyén át felmászik a színpadra, feltöri a zárt, a vasajtó kinyílik, s a lakatos megérkezése óta folyvást tomboló tapsorkán közepett Vénusz asszonyság és Torday még egyszer megjelenik a közönség előtt.

Ezek a „lakatos-tapsok”.

III.

Éjfél tájban Szabó elkészült a jelentésével. Hűségese
följegyezte a lakatos-tapsokat, sorra szedte a szerep-
lőket és elzengette a szokásos dicsőítő dalt, felma-
gasztalta Tordayt, a színészeket, az igazgatót, a ren-
dezőt, a sugót, a tűzoltókat, s végül megköszönte Tor-
daynak, hogy ismét megajándékozta a magyar irodalmat
egy becses alkotással, mely bizonyára maradandó lesz,
századokon át, az idők teljességéig.

Aztán megivott egy pohár grogot, rágyújtott egy
cigarettára, s így szólt a szedőgyereknek, a ki kéz-
íratért jött:

— Vidd le ezt a szemtelen hazugságot.

A szedőgyereket a »hazugság« szó nem riasztotta
meg. Látott ő már másféle szeleket is.

— Csak azt szeretném tudni, hogy kit tesznek itt
bolonddá?! — tűnődött Szabó, Molière szavait idézve.
— Vagy mondjuk így, hogy: kit teszünk bolonddá?
Egymást? Nem. A közönséget? Az is tudja, hogy
mihez tartsa magát. Tordayt? Dehogy! Torday eszes
ember, a ki tisztában van vele, hogy egész irodalmi
podgyásza nem ér egy fakovát. Kit teszünk hát
bolonddá?!

Megnézte a tükörben, hogy rendben van-e a frakkja, s elment a bankettre.

— Végre is — beszélgetett magában — társaság nélkül nem élhetünk, s abból, hogy valaki számárságokat aprít össze ötös és hatodfeles jambusokba, nem következés, hogy a bankettje is élvezhetetlen. Éjfél ugyan már elmúlt, de valami csak maradt a későn jövők számára; s másutt már úgy se kapok meleg vacsorát. Igen, igen; szeretném, ha egyszer megmagyarázná valami jólelkű ember, hogy: voltaképpen kit teszünk mi bolonddá, s mi a neve annak a derék embernek, a ki elhiszi mindazt a sok zöldséget, a mit a hatvanhét nagy művésznőről nap-nap után összehazudunk?!

Az első ember, a kit a banketten megpillantott, az öreg Barcsay volt. S egyszerre eszébe jutott, hogy:

— Ez az, a kit mi bolonddá teszünk!

Nemcsak udvariasságból, inkább önzésből, az öreg úr melléült. Látta, hogy a jobb részt választja, ha ez egyszer nem tart a fiatal Magyarországgal.

— Ez legalább nem önti a mártást a kabátomra.

A bankettezők már a vad felköszöntőknél tartottak. Egy művész, a ki a színpadon nem igen jutott szóhoz, pezsgőjét lötyögtetve, épp azt fejtegette, hogy mennyit nyomorgott a vidéken. Olyan élénk színekkel ecsetelte ezt a szomorú korszakot, hogy mindenkinek azt kellett mondania: Istenem, mégis csak nagy dolog a *művészet*, a mely *onnan* ide juttatta ezt a jeles férfit, ide az osztrigához, sőt a Mouton Rothschildhoz! Ennek a felköszöntőnek a hatása alatt Gémesy felső végtagjaival minduntalan az asztalon hentergett, mert valamivel ki kellett fejeznie, hogy ő nem vonakodik a korpá közé keveredni, a mikor a mulatság úgy kívánja, de hát mégis csak más fészekből kelt ki, mint

ezek a bohém uraságok. A mellette ülő szőszake színész nő egyetértő pillantásokkal méltatta ezt a fesztelenséget, a mely kegyesség annál érthetőbb volt, mert egyrészt: Idácska a monokli iránt valami rejtélyes testvéri vonzalmat érzett, másrészt pedig: a baloldali szomszédja, Haller, ügyet se vetett rá. Haller már violaszínű volt. Hátra dőlt a székében, s szemüvegét a homlokára tolva, behunyt szemmel pihente ki a villamos lámpák fényét: elmélkedett s emésztett. A ki nem látta, hogyan emészt az óriás kigyó, megelégedhetett Hallerrel is. Különben nem csoda, ha egy kissé ki volt merülve; a míg az előadás tartott, kézzel-lábbal lelkesedett, a banketten pedig folyvást káprázott a szeme, mert Vénusz asszonya, a ki szemben ült vele, olyan ruhában jelent meg, a mely semmit se titkolt el karja és válla pompájából. A szép asszony máskor is élénken emlékeztetett a Bavaria-szoborra, de ez este nemcsak szép volt, hanem valósággal: sok; s bár a kórboncztan tanárát nem lehetett éppen mai gyerekek mondani, a vakító fehérség, ily hatalmas arányokban, mindig kellemesen hatott rá. Azonkívül Haller a sherry-brandyt is szerette, és miért ne szerette volna?! Szóval lecsukta a szemét, s koronkint nagyokat fujva, hosszan elmélkedett. A közelében ülők nem igen figyeltek rá; az a negyedóra következett, a mikor mindenki egyszerre akar beszélni.

Torday boldogan és fáradtan mosolygott, mint egy fiatal anya, a ki a körülményekhez képest jól érzi magát, s az általános láрма közepett csöndesen, szinte megilletődve beszélgetett a mellette ülő két öreg színésznővel. Egy mindenáron folyvást szavaló, elérzékenyült honfi véletlenül egy pohár vörös bort öntött a gallérjára, de Torday ma semmiért se neheztelt. »Csak tessék, kérem!« — szólt égi nyájassággal.

A menyasszony, a halálra kész hitves, még az édes anyja se mosolyog, ha nyakon öntik vörös borral, legyen bár az ügyetlen az a lény, a kit a legjobban szeret a világon; mosolyogni, ebben a pillanatban, csak egy boldog szerző képes. S Torday mosolygott.

*

*   *   *

Nagy lármában a csöndesen beszélgetők összébb hajolnak; a bosszúság közös érzése bizalmasságokat fakaszt.

— Nem — szólta az öreg úr — nem irtam semmit a *Nimfák és szatirok* óta. A balsikerem elhallgattatott. Nem voltam már fiatal legény, s igyekeztem összeszedni magamat, a mikor ezt a kötetet irtam. Azt hittem, hogy van benne valami. Mit tagadjam? Akkor igen meg voltam elégedve ezekkel a szegény versekkel. S egy darabig abban a reménységben éltem, hogy végre, valahára, a siker nem maradhat el. Nos, a siker elmaradt. Nem vettek észre, és vége. Abban az időben természetesen azt képzeltem, hogy: nem akarnak észre venni.

— De engedelmet kérek, én úgy emlékszem . . .

— Hogy beszéltek róla egy időben? Igen, szűk körben. A kik haragudtak rám, meg a kik vállon veregettek. Higgye el, nem áltathattam magamat. Mit mondjak önnek? Még ma is érzem néha az akkori bajomat, mint a csúzos ember, a ki olykor-olykor fájdalmat érez a rég behegedt sebnek a helyén. Ezekben a napokban, sok, sok év múltán, újra megfordultam abban a világban, a melyben valaha a jövőmet kerestem. Néhányan még emlékeztek a nevemre, s hallottam magam körül ezeket a félhalkan kiejtett

szavakat: „Ahá, a *Nimfák és szatírok* szerzője! Úgy hangzott ez, mint némi halvány jóhír, mint egy mécsnyi emlékezet. De észrevettem, hogy könyvemnek már csak a címe él ezeknek a jó embereknek az emlékében, magát a könyvet nem olvasta senki.

Szabó szeretett volna tiltakozni, de attól tartott, hogy póru jár; hát csak hallgatott.

— A véletlen úgy akarta — folytatta az öreg úr — hogy éppen akkor, a mikor a *Nimfák* sorsa olyan mélységesen elkeserített, határoznom kellett a jövőmre nézve. Olyan állással kínáltak meg, mely egész embert kívánt. Arról volt szó, hogy vagy elfogadom ezt az állást, de akkor egyszer s mindenkorra szakítok az ábrándjaimmal, vagy a bizonytalanságot választom, de megőrzöm a becsvágyamat. Máskor talán nem is gondolkoztam a dolgon, hanem úgy tettem volna, mint János, a vidám szappanfőző, a ki visszalöki a hallgatás díját, hogy szabadon danolhasson. De a kísértő épp a dacz órájában talált, abban az órában, a mikor az elgyötört szerető dühében elveszi a lelkész szelid lányát. Igent mondtam. S mert úgy nevelték, hogy minél kevesebb dolgot lehet komolyan venni, annál komolyabban vegyem a szavamat: hű is maradtam a kötelességemhez.

— Pedig úgy képzelem — szólt közbe Szabó — a múzsa is azok közé a fehérszemélyek közé tartozik, a kiket Chamfort az árnyékkal hasonlított össze. Szaladj utána és elfut előled; kergesd el és nem szabadulsz tőle.

— Velem úgy cselekedett, s kivált eleinte gyakran kaptam magamat rajta, hogy elmélyedve valami prózai munkába, mámoros szavakat motyogok magamban, a minőket Páris sughatott Helenának. S azóta is, ó milyen sokszor láttam Helenát az ügyirataim között!

Azért elvégeztem a dolgomat. De hazudnám, ha nem vallanám meg, hogy koronkint elszenderedtem az amerikai sin-rendszer csodáin, s ilyenkor, a mint fölrezzentem, mintha egy dryad futott volna el mellőlem! . . .

Szabó nem állhatta meg, hogy el ne mosolyodjék.

— Nevetségesnek talál, ugy-e? Egy hetvenkilencz esztendő ember, a ki valaha, nem is oly nagyon régen, verseket irt soha meg nem történt dolgokról, nimfákról, a kik holdvilágos este fürdőzni mennek, és szatirokról, a kiknek nincs egyéb dolguk, mint leskelődni! . . . No, tudja, ma már kigyógyultam a betegségemből. Az ember, ha nagyon sokáig él, igen sok bajból kigyógyul; igaz, hogy jut is, marad is. De hiszi vagy nem, ma se bocsátom meg magamnak, hogy nem tudom hány évvel ezelőtt, abban a rossz órában, örökre szakítottam a nimfákkal és a szatirokkal. Nem éltem egészen hiába: hasznára voltam egy csomó embernek, s a legszegényebb embereknek. Ez is valami. De micsoda kaján irigység fogott el a Bodor nagy sikerei hallatára! S ma is, pedig azóta már sok viz lefolyt a Dunán, csak irigységgel tudok gondolni erre az emberre. Nem, nincs gyönyörűbb zene a világon, mint a siker zenéje.

Aztán mosolyogva, de a meggyőződés hangján tette hozzá:

— És nincs szebb élet, mint élni a kósza gondolatnak.

*
*   *   *

Ekközben Gémesy és a kis szöszke alaposan becsiptek. Gémesy elmondta, hogy van neki egy kutyája,

Shakspere, vagy rövidebben: Seki; ez a Seki olyn ügyesen fogja meg a legyet, hogy ahhoz képest minden semmi a világon. A kis szöske úgy nevetett, hogy kétszer is belebukott a tányérjába.

Sekiről aztán, gondolat-táráítás utján, áttérték a ma esti előadásra. Gémesy, nem törődve azszal, hogy az asztal tulsó végén ülők meghallhatják, utánozni kezdte Vénusz asszonyságot, a mint Myrtis-szel kaczerkodik. A kis szöske nevetésben ledült az asztalra, s a zseb-kendőjével integetett neki, hogy hagyja már abba, mert nem bírja tovább.

— És ezt a dunnaludat — töprengött Gémesy olyan hangosan, hogy a ruhatárba is elhallatszott — még most se küldik el a múzeumba, a hová való!

— A legérdekesebb az — szólt a kis szöske — hogy mást egyszerűen nem tűr a szinpadon. Valósággal kitaszigálja az embert. Az ember hiába rimánkodik neki: »De édes Nagysád, hadd mondjam el a szerepemet!...« — ma is, egyszerre csak megfog és kilódit. Nézze, mekkora kék foltot hagyott a karomon!

Gémesy megvizsgálta a kék foltot, s talán még most is vizsgálná, ha Moretti meg nem zavarja őket. A szobrászt nagyon bántotta valami.

— Mondjon, Herr Baron — szólította meg Gémesyt osztrák nyelven, tudniillik egy harmadrészben magyarul, két harmadrészben pedig németül, olaszul és szlovénül — igaz, hogy a kommandó hibás volt, s hogy a legények mindig rossz helyen tapsoltak?

Gémesy megnyugtatta.

— Tudja, Moretti, ez a darab olyan, hogy maga rossz helyütt nem is tapsolhatott. Úgy van csinálva, hogy a taps nem árt meg neki sehol.

— Én is ezt mondtam — felelt a szobrász diadalmasan. — Ha egy darab jó háromnegyed tizkor, akkor jó félkilenczkor is, ugy e ?

— No, a mi azt illeti, ez a darab csak félnyolczkor jó, félkilenczkor már sok. De ne beszéljünk rossz versekről, ha jó bor van előttünk.

Szabó rápillantott az öreg úrra.

— Tessék ! — szólt halkán. — A siker zenéje !

IV.

Két nappal később Szabónak Bécsbe kellett utaznia. Egy kicsit későn érkezett a pályaházba, s a vonat tele volt; bekukkant három-négy kocsiba is, de sehol se talált ülőhelyet. Más ember ilyenkor dül-fül magában, szitkozódva emlegeti az államvasutak nagytekintetű igazgatóságát, s Pozsonyig fel s alá sétál a folyosón; az újságíró azonban nem így cselekszik, hanem leszáll a perronra, s addig veszekszik, míg végre is kilármázza a helyét.

De ez egyszer a láрма se használt. A kalauz még csak dühbe se jött (a teljes siker híjján ez is eredmény), egyszerűen kijelentette, hogy helylyel nem szolgálhat, tessék feljebbezni a római pápához.

Erre a csetepatéra kinyílt a vonathoz kapcsolt szalonkocsi ajtaja, s a nyíláson egy öreg úr dugta ki a fejét. Szabó oda tekintett, s az öreg úr lekiáltott a perronra:

— Jöjjön ide hozzám, nekem külön szakaszom van! . . . Egy kicsit elbeszélgetünk.

Szabó nem sokáig szerénykedett, hanem sietett élni a szives ajánlattal.

— Az öreg meglátszik, hogy idejekorán vonult vissza az irodalomtól — elmélkedett magában, mialatt a podgyását feltuszkolta. — Szalonkocsin jár! Shakspeare, látod ezt?

Aztán igen örvendeztek egymásnak, s Szabó, az öreg úr szivességének némi csekély viszonzásául, előadta a legfrissebb pletykákat. Szegény asszonyok egy-egy cserép virággal rójják le hálájokat, szegény újságírók egy-egy bokréta kisdéd rágalommal.

Vénusz asszonyról és a széskéről például egy egész tárczára való apróságot tudott. Ez eszökebe juttatta a bankettet, s a mit a banketten beszéltek.

— Tudja-e, mi ujság? — szólt hirtelen az öreg úr — no, ne gondoljon nagy dolgokra... Az ujság az, hogy a nimfák és a szatírok mostanában aligha fognak kísérteni. Talán úgy tíz év múlva!... — folytatta mosolyogva.

— Ugyan? Mi történt a nimfákkal? — kérdezte Szabó.

— Képzelve, tegnap fölkerestem Bodort... beszéltem, ugy-e, hogy egy életen át irigykedtem erre az emberre?! Neki bezzeg nem levelenkint jutott a borostyán; huszonöt éve ünneplik, s a sikereire gondolva, mindig azt képzeltem, hogy rózsaszirmokon hál. Bizony nem egészen úgy van. Egy órát töltöttem nála, s ez alatt kétszer is lefoglalták a koszorúit, mert egyéb ingósága nem igen van szegénynek.

— Hja, a munkáiból él, s nem örököl minden második héten, mint Torday!

— Ha hallotta volna, hogy beszélt hozzá a hápogó, kanesal, kis ügyvédbojtár! »Halasztást önnek nem lehet adni, ha-ha-halasztást, mert ön nem tartja meg a szavát, a sza-sza szavát!« Alig tudtam kilökní. Mikor aztán egyedül maradtam vele, még kínosabbá vált a helyzetem. A szemérmes koldus hálálkodását hallani

attól az embertől, a kinek a nagy tehetségéhez csak úgy lopva tekintgettünk fel!... És a gyermekei, satnya, piszkos kis gyermekei!... Még a hárgya felesége!... Brrr!

— De a dicsőség! — szólt közbe Szabó, egy kissé esőfölsédva. — A gyönyörűség: élni a kőm gondolatnak!...

— Igen, nekem is az jutott eszembe, hogy az érzélgés óráiban nagyon, de nagyon igazságtalan voltam az én becsületos foglalatosságom irányában: igazságtalan és hálátlan. Az amerikai sinrendszer nem valami érdekes dolog; nem, egy cseppet se. De az amerikai sinnek megleget s kényelmes otthont, megnyugvást és jólétet adnak, jólétet és önértet, míg a nimfák és a szatirok!... Eh, a nimfákat és a szatirokat, a dryadokat és a kőssa gondolatot egye meg a fene!

— Pedig hát mindig voltak s mindig lesznek emberek, a kik, míg a többiek komolyan dolgoznak, leülnek az utszélre Vénuszról és Apollóról énekelni. A járókelők aztán krajczárt vetnek a kalapjukba. Így volt ez régen, így van ma is.

— És helyesen van így. Mindazáltal jobb szeretem, hogy nem én vagyok az, a kinek sorsa, hogy: könyöradományért énekeljen. De, úgy látszik, a magunk fajta embernek hetvenkilencz évig kell élnie, hogy rábukkanjon erre az igazságra.

VASÁRNAP.

Kocsis és Szervác példás és kipróbált barátságban éltek. Gyakran összepofozkodtak ugyan, de ezeken a pillanatnyi, gyorsan és nyomtalanul elmuló, apró összefüzéseken kívül, egyetértésüket nem zavarta semmi. A természetes önzés egy-egy másodpercze ellenfelekké tette őket, de mire a csata eldőlt, már ismét úgy érezték, hogy egymás társasága nélkül jólétük nem volna tökéletes. Határozottan lelki rokonság fűzte őket össze. Minden világi jelenségről egyforma nézetet vallottak; minden szabad idejüket egymásnak szentelték; minden gondolatuk közös volt. Az iskolában egymás mellett ültek; egyformán nem tanulták meg a leczkéiket; egyforma készséggel sugtak egymásnak, és egyik se nehezelt a másikra, ha a sugás balul ütött ki. Baráti érzésük olyan erős volt, hogy alig tudtak egymástól megválni.

Az iskolából kijövet Szervác hazakísérte Kocsist, ámbátor emez jobbra lakott az iskolától, Szervác meg balra és nem éppen a közelben, úgy, hogy a hű barát mindennap majdnem egy órányit gyalogolt, a míg a tudományak szentelt épületből hazaérkezett, a harmadik emeletre. És ezzel nem elégedtek meg. Mihelyt elmúlt az uzsonaidő, Szervác újra fölkerekedett és meglátogatta Kocsist. Uzsonáig nem volt szabad jelentkeznie, de aztán ő is ott mulathatott abban a tágas, szépen bútorozott

gyerekszobában, a melynek égszínkék kárpitozása a mennyországra emlékeztette; ott mulathatott mindaddig, a míg Kocsisék vacsorához ültek, és Szerváczt hazaküldték.

Ez a nagy barátság, a melynek tisztaságára semmiféle érdek nem ejtett és nem ejthetett foltot, mert Kocsis és Szerváczt még csak az iskolai gyakorlatokat se írhatták le egymástól, olyan kevéssé jeleskedtek a tudomány terén, ez az érdek nélkül való, s gyakorta kipróbált barátság a legnemesebb emberi érzelemből csírázott ki: a hála érzéséből.

Az a társadalmi helyzet tudniillik, a melyet Szerváczt a kenyérmező-utczai reáliskola I. A. osztályában foglalt el, meglehetősen szerencsétlen volt. Rosszhíre előbb jelent meg az osztályban, mint ő maga. És a mikor az első óra megkezdődött, az osztályban már mindenki tudta, hogy Szerváczt egy tudós asszonynak a fia. Az ilyesmi, hogy-hogy nem, mindig idejekorán kitudódik; az első, a mit a gyerek az iskolában megtanul: a tanárok meg a többi fiú családi viszonyai, társadalmi és anyagi helyzete, gyöngéi és nevetnivaló hibái. Valaki, a ki Szerváczczal együtt járt az elemi iskolába, elárulta, hogy azon a házon, a hol Szerváczt lakik, egy bádogtábla látható, a bádogtablán egy szűz Mária a gyermek Jézussal, s a kép alatt ez a fölírás: Szerváczt Borbála, okleveles szülész.

Szerváczt titokban maga is mulatságosnak találta az édesanyja foglalkozását, de mégis fájt neki, hogy az osztályban oly szertelen vidámsággal fogadják. Végre is ő nem tehet róla, hogy az anyja ily tréfás pályát választott; ő jobban szeretett volna anya helyett inkább apát, a ki huszár volna, vagy pedig erőművész, a ki mindenkit pofon vág. A folytonos szemhunyorgatások bosszantották; és a sok tréfa annál inkább elkéséřítette, mert

találkozott akárhány gazember, a ki néha olyat mondott, a min akarata ellenére neki is nevetnie kellett. Ezt az elbicsaklást úgy iparkodott jóvátenni, hogy verekedni kezdett azokkal a gúnyolódókkal, a kiket magánál gyöngébbeknek nézett; de nem tartozott a legerősebb fiúk közé, és ha tízszer erősebb, akkor se bánhatott volna el mindazokkal, a kik úgy találták, hogy az anyja igen humoros és kissé pajkos dolgokat művel.

Kocsis volt az egyetlen, a ki Szervácznak ehhez az érzékeny pontjához némigyöngédséggel közeledett, s a ki, ha a fájó kérdésről szó esett, csak kíváncsiságot és elnézéssel vegyes jóakaratot tanusított. Szerváczt ez a gyöngédség meghatotta; és mert szíve a barátkozás szükségét érezte, minden bevezető kijelentés nélkül, egyszer s mindenkorra odacsatlakozott a szépen öltözködő Kocsishoz, a hogy a gazdátlan kis kutya azonnal odaszegődik a nyájas tekintetű sétálóhoz.

Kocsis eleinte túrte, aztán megszokta ezt a barátságot. S hogy kölcsönös vonzódásuk szilárd és tartós szövetséggé forrott össze, annak czémentje talán az volt, hogy gyakran összepofozkodtak. Egy jó, becsületes pofozkodás néha elejét veszi a nagyobb bajoknak. Megoldja, a mit a lélek nem tud megoldani, s ha mindakét félnek teljes testi kielégülést ad, eloszlatja a haragot, a mely mindig rossz tanácsadó. Vannak bölcselők, a kik a nagyon bonyolult s nagyon vitás kérdések elintézésére az ökölharcot tartják a legalkalmasabbnak, mert így okoskodnak: az elfojtott rossz érzés, megsokasodván és összegyűlvén, keserűséget termel és áraszt szét a lélekben; ez a keserűség pedig halála minden barátkozásnak, minden hasznos egyetértésnek. A kölcsönös tettelegesség ellenben megtisztítja a lélek egész látóhatárát s kiöli a félreértések miazmáit. Azért kár, hogy a társadalmi megegyezés, s nevezetesen az ujkor előítélete

a verekedésnek becsületértő erőt tulajdonít. Sokkal kevesebb gyűlölködés, tehát sokkal kevesebb baj volna az emberek közt, ha békén kiverekednék magukat, mihelyt az érzésük úgy óhajtaná. És alighanem ennek a kártékony előítéletnek tulajdonítható, hogy az emberek közt a mai világban annyi az ellenségeskedés, s hogy az igazi barátság oly ritka a felnőttek között. Barátságot ma csak a gyerekeknel találunk; a felnőttek között rendszeren csak házasfeleknél, a kik közül sokan a családi szentély négy fala között nem hódolnak annak a vesszedelmes, képmutatásból eredő és képmutatást szülő, titkolózásra és alattomos bosszúállásra ingerlő, ellenségeskedést,rontást és bajt szövő, kártékony előítéletnek.

Kocsist és Szerváczt az őstön ugyanarra az álláspontra vezette, a melyre ezeket a bölcselőket a megfigyelés és az okoskodás.

De hogy minden elmélet szürke, Kocsis és Szerváczt példája is mutatja.

Egy alkalommal a barátságos pofozkodás nem szerezte meg Kocsisnak a teljes testi kielégülést; úgy találta, hogy ő húzta a rövidebbet. Mérgében elpanaszolta a mamájának, hogy Szerváczt őt kínozza; s másnap diadalmasan tudatta barátjával a végzést:

— Ezentúl nem szabad hozzánk jönnöd.

Szerváczt megdöbbenette ez a váratlan ujság. Daczosan felelt: »Bánom is én!« — de a lelke vérzett.

Ki van zárva arról a helyről, a hol napról-napra új meg új örömöket talált! Arról a vidám tanyáról, a hol szabadon vigadt és rendetlenkedett! A hol napról-napra meg-megújuló érdeklődéssel kutatót szép, előtte ismeretlen és rejtelmes, mindentől, a mit eddig látott, meglepően különböző tárgyak között, mint egy kutató, a ki egy új világrészt fedez fel!

Hiszen nem úgy értette ő azt az egypár pofont!

Maga a végzetes verekedés nem is ingatta meg Kocsis és Szervácز barátságát. Kocsis másnap már megbocsátotta s harmadnapra elfelejtette az egész esetet, és Szervácз azután is mindennap hazakisérte Kocsist. De az eset következéseit nem lehetett megmásítani. És Szervácз ezentúl délben, a mikor elvált Kocsistól, csak az utczáról tekinthetett fel az elveszett paradicsomra.

A büntetés szívéen találta Szervácзot. Nagyobb csapás már nem érhetne volna. Eleinte, míg azt remélte, hogy a számkivetés nem lesz örökös, csak nehezen sínylette a vezeklést, de később, a mikor hallotta, hogy Kocsis mamája hallani se akar róla, a kénytelen lemondás valósággal szerencsétlenné tette.

És gyötrelme égetővé vált, a mikor Kocsis elbeszélte neki, hogy karácsonyra többek között egy tricziklit kapott ajándékba.

Szervácзot vágyak emésztették. Szeretett volna egy olyan, ezüst fogóval ellátott botot, a milyenre a sánta Varga támaszkodott; szeretett volna mancsettát hordani, mint a jó módú fiúk; de semmire se vágyódott annyira, mint: tricziklin ülni és nyargalni a gépen, egy nagy termen keresztül-kasul, addig, a meddig akar! . . .

Kocsis hetekig nem beszélt egyébről, csak a tricziklijéről. Ők, a Kocsis-gyerekek, egész délután a tricziklin ülnek, föl váltva, hol az egyik, hol a másik; és azok a fiúk, a kik eljárhatnak hozzá látogatóba, egytől-egyig úgy találták, hogy minden karácsonyi ajándék semmi a tricziklihez képest.

Szervácз kétségbeesett erőfeszítéseket tett, hogy rábírra Kocsist a mamájánál való közbenjárásra. Talán mégis kegyelmet kap, ha Kocsis pártját fogja, és

elmondja otthon, hogy Szervác már rászolgált a bocsánatra. Hogy ezt elérhesse, igyekezett Kocsisnak apró szivességeket tenni. Mindenben a kedvét kereste; még a leczkéjét is megtanulta egypárszor, csak azért, hogy Kocsisnak sughasson. Végre előállott a legnagyobb, a mi tőle telt:

— Megmutatom neked az anyám könyvét.

És bár ez a kockáztatás jókora veszedelemmel járt, egy reggel csakugyan elcsempészte anyja könyvét az iskolába, és a pad alatt megmutatta Kocsisnak. Az ábrákon mind a ketten nagyokat nevettek. Kocsis méltányolta a baráti szolgálatot, de hiába, a bocsánatot nem tudta kieszközölni.

Később Szervácznak az jutott eszébe, hogy nemcsak barátját, hanem ennek a családját is le fogja kötelezni a jóra való készségével és apró szolgálataival. Mialatt Kocsis betegen feküdt, mindennap kieszelt valamit, hogy becsöngethessen a Kocsisék ajtaján. Hűségesen jelentette, mit kaptak leczkéül, és mi az, a mit a könyvből nem kell elolvasni, hogy Kocsis az ágyban is tanulhasson; tudatott minden iskolai tudnivalót; és addig mesterkedett, míg elérte, hogy egyszer valami üzenetet vihetett Kocsisnak az egyik tanáruktól.

De jelenenivalóit csak a szobalánynak mondhatta el; nem eresztették be.

Kocsis fölgyógyult, és pár napra rá, hogy az iskolában újra megjelent, elbeszélte Szervácznak, hogy a jövő vasárnap gyerek-zsúr lesz náluk. Ott lesznek az osztályból hárman; más, idegen gyerekek is; fiúk, lányok. Lesz uzsona és mindenféle játék, triciklizni is fognak.

— Kedves Kocsis! — esengett Szervác — csak most az egyszer engedd meg, hogy elmenjek hozzátok!

— Mondtam már — felelt Kocsis — hogy neked többet nem szabad hozzánk jönnöd. Én nem tehetek róla.

És éppen vasárnap lesz az ünnepély! A mikor Szervác nem tud hová lenni. Vasárnap az anyja mindig el szokott menni valahová, Szőke bácsival, a kalapossal, a ki már vagy három éve szobaúr náluk. Szervácot természetesen nem veszik a nyakukba; ellenben rábízzák, hogy otthon maradhat, lemehet az udvarba, vagy az utcán is ténfereghet, a hogy kedve tartja. Szervác persze az utcán ógyeleg, becsatangolja a várost, míg el nem fárad; aztán hazamegy és a folyosón várja meg az anyját, ha véletlenül tíz óráig, vagy hébe-hóba éjfélig is, kizárták a lakásból.

Mit csinálhatna egyebet? Azokhoz a czimboráihoz, a kikhez még eljárhat, vasárnap nem mehet, mert vasárnap azokat is elviszik valahová, kivált ilyenkor, a mikor már kitavaszkodott.

Csak egyszer történt meg, hogy anyja és a kalapos vasárnap délután magukkal vitték. Egy sörcsarnokba mentek, a hol sok sört ittak meg, nagyokat hallgattak, és bámulták a többi embert. Szervác azonban így is nagyon jól mulatott. Régen volt ez: akkortájt, a mikor a kalapos hozzájuk költözött. De Szervác még jól emlékezett az egész sörszagú helyiségre, a nagy, kerek faliórára, a fakárpit faragványaira, az asztalkendő vörös virágaira, és megismerte az utcán azokat az embereket, a kiket a sörcsarnokban látott.

Csak attól fogva nem vágyódott vissza a sörcsarnokba, a mióta Kocsiséknál egy új világot ismert meg. Milyen más is volt akkor minden, a mikor minden délután ott futkározhatott a szép, nagy, kék szobában!

A zsúr napján délután két órakor már ott lődörgött a Kocsisék utcájában.

Nem mert a kapuban várakozni; a háztól tisztes távolságban ácsorgott, de tekintete egyre ott járt a körül a sárgabetűs éretábla körül, a melyről minden járókelő megtudhatta, hogy melyik házban lakik Kocsis Béla köz- és váltó-ügyvéd.

Félháromkor tűnt fel a látóhatáron a legelső vendég: egyik tanulótársuk. Szerváczt fölment vele. Az ajtót Kocsis nyitotta ki. A mikor megpillantotta Szerváczt, kijelentette:

— Te nem jöhetsz be.

Szerváczt lebaktatott a lépcsőn, kiment az utcára, de most már a kapu közelében maradt. A reménység még nem hagyta el egészen.

Többen mentek be a kapun: fiúk, leányok, Kocsis testvéreinek egész czimborasága. A mikor a másik két tanulótársa is megérkezett, Szerváczt újra szerencsét próbált.

— Csak most az egyszer engedd meg, hogy bemennyek! — könyörgött Kocsisnak, az előszoba ajtajában.

— Ma nem fogják észrevenni, hogy én is itt vagyok!

Ez az érv hatott; Kocsis beeresztette.

Jól számítottak. Mire Szerváczt befurakodhatott, az udvarra néző, nagy gyerekszoba, a melyet tánczteremnek is használhattak volna, már megtelt apró néppel. Időnkint egy-egy nagy is benézett a gyerekek közé; a nevelőnő és a szobalány folytonosan ott szorgoskodtak, de Szerváczt nem tűnt fel a tömegben.

A mikor valami veszedelem közelgett, igyekezett láthatatlanná válni, és csakugyan sikerült kikerülnie a szigorú mama figyelmét. Uzsonázni nem mert; attól tartott, hogy ezzel eljátszsa az egyetlen mentségét. Teljesen kielégítette, boldoggá tette az, hogy ismét ott lehet, a gyönyörűségek birodalmában, és együtt vendégeskedhetik a többivel, a szépruhájú, úri gyerekekkel.

Csak egy bánata volt: nem látta a triciklit.

Végre ezt is behozták. Egyik gyerek a másik után pattant föl rá; körül száguldották egypárszor a szobát, leszálltak róla, mást játszottak. Szervác is hozzájuthatott kívánságainak netovábbjához, de ő nem akart leszállani a tricikliről. Úgy kellett lerángatni onnan, a mikor más gyerek is megkívánta ezt a mulatságot. És mihelyt a tricikli egy pillanatra gazdátlan maradt, Szervác azonnal birtokba vette, és újra száguldani kezdett, fáradhatatlanul.

A többi gyerek, egy kis idő multán, sorra ráunt a triciklire, de Szervác nem unt rá, s most már háborítatlanul élvezte a körben karikázás édes örömét. Nem ügyeltek rá; a gyereksereget más játék foglalta el. Szervác ekközben szakadatlanul forgott a szobában. Az arcza kipirult; mámor fogta el. Ki akarta triciklizni magát egy egész életre.

A többiek nevetgéltek, lármáztak, s nem törődtek a tricikli lelkes barátjával; de mulatságuk, lármájuk nem ejtette meg Szervácot. Őt most nem érdekelte a triciklin kívül semmi. Nem tartott többé attól, hogy észreveszik. Nem félt már, hogy galléron csípi és kidobják. Nem bánta: történjék akármi; élvez, a meddig lehet, következék bár ezután az özönvíz.

Minél inkább múlt az idő, annál inkább megvadult. Végezetül nem gondolt egyébre, csak arra, hogy ő ezt az örömet most élvezi először és utóljára, hogy itt van az első és az egyetlen alkalom, hogy ezeket a gyönyörű perceket nem élheti át még egyszer, hogy még egyszer tricikliznie lehetetlen, hogy akár meddig él, nem fog triciklizni többé soha, nem fog triciklizni soha, soha többé!

Elmult nyolcz óra, a vendégek rendre haza szállingóztak, és Szervác még egyre triciklizett. Már forgott

vele a világ, s félig magánkívül volt, mint az, a ki sokáig ül az ürdöghintán, de mégse akart betelni az égi gyönyörűséggel. Utóljára már alig tudta, hogy mi történik vele, rémséges furdalást érzett, de azért folyton triciklizett. Mintha a sátán nyargalt volna a nyomában.

„Kocsis már régóta küldte:

— Szállj le és eredj haza!

— Még egy kicsit!

Megpróbálta leráncigálni a tricikliről.

— Hagyj még egy kicsit!

A nevelőnő kiutasította:

— Szervác, menjen már haza!

— Még egy kicsit!

A szobaleány figyelmeztette:

— Szervác, magát megverik otthon!

— Még egy kicsit!

A gyerekek mind rá ripakodtak:

— Vacsorálni fogunk! Most már magának haza kell mennie!

— Még egy kicsit!

Kocsisnak az apja is megjelent:

— Szervác, menjen haza!

De Szervác már nem látott, nem hallott, csak triciklizett.

Végül lerántották a tricikliről és kilökték.

Oththon az a meglepetés várta, hogy anyja és a szobaúr haza jöttek ugyan, hanem azért mégis kizárták. Szőke bácsi részegen érkezett haza: dühöngött, hogy Szervác nem várja őket a folyosón, s elhatározta, hogy megtánczoltatja a fiút.

Tíz óra lehetett, mire a tudós asszony ki tudta könyörögni fiának a kegyelmet. A kalapos bebocsátotta Szervácot, és hogy egy kis nevelést adjon neki, alaposan elverte.

De Szerváczt ezt se bánta. Vigasztalást talált abban a gondolatban, hogy először életében, kedvére kimulatta magát.

A hogy lefeküdhett, nyomban elaludt. És álmában egyre mosolygott. Azt álmodta, hogy még folyton triciklizik.

Ez volt az a vasárnap, a melyre Szerváczt, felnőtt korában, a legtöbbször, a legszívesebben és a leg-hálásabb lélekkel gondolt, a melyet mindig úgy emlegetett, mint a boldog gyermekkor legszebb vasárnapját.

TARTALOM.

	Oldal
Őszi napsugár	1
A gyanu	189
Király-idillek	223
A nimfák és szatírok	277
Vasárnap	301

JÓKAI MÓR ≡

ÖSSZES MŰVEI

NEMZETI KIADÁSA

100 KÖTETBEN, VÁSZONDISZKÖTÉSSEN 500 K.

100 . FÉLBÓRKÖTÉSSEN . . 500 .

100 . FÜZVE . . . . . 400 .

2000 IVEN,
ERŐS PAPIRON,
NYOLCZADRÉT
ALAKBAN,
DISZKÖTÉSSEN,
KÖTETENKÉNT
ÁTLAG 20 IIVVEL.

A 100 kötetes nemzeti kiadás tartalomjegyzéke.

1. Erdély aranykora.	86. A magyar elődökből.	74/75. A kis királyok. I/II.
2/3. Törökvilág Magyaror- szágon. I/II.	87. Novellák.	76. A tengerszemű hölgy.
4/5. Egy magyar nábob. I/II.	88/40. Színművek. I/III.	77/78. A lélekidomár. I/II
6. Kárpáthy Zoltán.	41. Szerelem bolondja.	79. A gazdag szegények.
7. A janicsárok végnap- jai. — Fehér rózsá.	42. Fekete gyémántok.	80. Rákóczy fia.
8. Hétköznapi.	43/44. Eppour si muove.	81/82. Fráter György. I/II.
9. A régi jó táblabírák.	Es mégis mozog a föld. I/II.	88. Páter Péter. — Ass- zonyt kísér.
10. Csataképek a magyar szabadságharcból.	45/46. Az arany ember. I/II.	84. A cigánybáró. — Minden poklokon keresztül.
11/13. Dekameron. I/III.	47/48. Enyém, tied, övé I/II.	85. Nincsen ördög. — A Magláy-család. — A ki holta után áll bosszút.
14. Árnypekek.	49. Virradóra.	86. A fekete vér. — Lanczi fráter.
15. Szegény gazdagok.	50. Föld felett és víz alatt.	87. A két Trenk. — Trenk Frigyes.
16. Népvilág.	51. Rab Ráby.	88. Sárga rózsá. — A Kráo. — A három királyok csillaga.
17. Politikai divatok.	52/53. A jövő század regé- nye. I/II.	89. Magnéta. Tegy jó.
18. Szomorú napok.	54/55. Az élet komédiásai. I/II.	90. De kár megvénülni.
19. Véres könyv.	56. A Damokoszok.	91. Napraforgók és ujabb beszédek.
20. Délvirágok. — Oceánia.	57. Szép Mihály.	92. Őzsi fény és ujjab elbeszélések.
21. Hangok a vihar után.	58. Targallyak.	93. Mesék és regék.
22. Vadon virágai.	59. Egész az északi pó- lusig. — A ki a szívét a homlokán hordja.	94. A barátfalvi lévita. Ujjab elbeszélések.
23. Erdélyi képek.	60. Bálványos vár.	95. Levente. — Utazás egy irdomb körül.
24. Új földesur.	61. Megtörténi regék.	96/97. Életemből. I/II.
25. Milyenek a nők. Milyenek a férfiak.	62/63. A kik kétszer halnak meg. I/II.	98/99. Költemények. I/II
26/27. Egy az isten. I/II.	64. Görög tűz.	100. A Jókai-jubileum története.
28. Mire megvénülünk.	65. Egy hírhedttkalandor.	
29/30. A kőszívű ember fiat. I/II.	66. Szabadság a hó alatt.	
31. Az elátkozott család.	67/68. Szeretve mind a vér- padig. I—II.	
32/33. Névtelen vár. I/II.	69. Még egy csokrot.	
34. Felfordult világ. — Észak honából. — A debrecezi lunárikus.	70. Egy játékos, a ki nyer.	
35. Szélcsend alatt. — Az életből alleste.	71/72. A löcséi fehér ass- zony. I/II.	
	73. A három márványfej.	

Mikszáth Kálmán Összegyűjtött Munkái

Új olcsó kiadás

Ára kötetenként, füzve . . . . . 4 kor.
Diszkrétben . . . . . 6 kor.

Minden kötet külön is kapható

Az eddig megjelent 28 kötet tartalma:

- I. A tekintetes vármegye. Igaz történetek. 4-ik kiadás.
- II. Az apró gentry és a nép. Harminc kis elbeszélés. 8-ik kiadás.
- III. Nemzetes uramék. (Mácsi a nagyereje.) Regény 8-ik kiad.
- IV. Pipacsok a bűnben. Tizen-nyolc elbeszélés.
- V. Tavaszi rágyék. Elbeszélések az ifjúságról. 2-ik kiadás.
- VI. Urak és parasztok. Huszonkét elbeszélés.
- VII. A két koldusdiák. A mi a lelket megmérgezi.
- VIII. Club és folyosó. Politikai ötletek és rajzok. 2-ik kiadás.
- IX. A beszélő köntös. Regény. A lohinai fű. Elbeszélés. 2-ik kiadás.
- X. Pörnye. Tizenöt elbeszélés 2-ik kiadás.
- XI. A kis primás. — Magyarország lovagvárai regékben. 2-ik kiadás.
- XII. Ngos Katángy Menyhért képviselő ur viszontagságos élete, kalandjai, szerencsétlensége, szerencséje és művei.
- XIII. Beszterce ostroma. Egy külön ember története.
- XIV. Szent Péter esernyője.
- XV. Mészáros Lublón és egyéb elbeszélések.
- XVI. Az új Erényiász. Társadalmi és politikai satyrikus rajz.
- XVII. A tót atyafiak. Elbeszélések és rajzok róluk. — A jó palócok. Tizenöt apró történet.
- XVIII. Frakovszky. A süket kiválasztás. — Egy választás Magyarországon, vagy a körtvélyesi csiny.
- XIX. A gavalérok. — A demokráciák. — Ne okoskodj Pista.
- XX. Az eladó bírtok. — Galamb a kalitkában. — Páva a varjuval.
- XXI. Akli Miklós. Humoros regény.
- XXII. A szelstyel asszonyok.
- XXIII. Mikor a méces már csak pislog.
- XXIV. A vén gazember.
- XXV. Világít este a Szentjánosbogár is.
- XXVI—XXVII. Jókai Mór és kora.
- XXVIII. A fekete kakas és 3 más elbeszélés.

1907—1908-ban jelenik meg:

- XXIX—XXX. Különös házasság. Regény.
XXXI. Öreg szekér, fákó hám.
XXXII—XXXIII. Az én kortársaim.
XXXIV. Mikszáth-azótár.

További kötetek előkészületben.

Báró Eötvös József ÖSSZES MŰVEI.

ELSŐVÉGLEGES
TELJES KIADÁS.

Sajtó alá rendezte és
jegyzetekkel ellátta:

Dr. VOINOVICH GÉZA,

Az összkiadás ára
20 kötetben díszesen be-
= kötve 104 korona. ==

E kiadás báró EÖTVÖS JÓZSEF-nek minden, úgy könyvalakban megjelent, valamint az időszaki sajtóban elszórva közzétett szépirodalmi és politikai munkáit tartalmazza, az első kiadások nyomán. Terjedelme körülbelül 500 iv, 20 kötetbe arányosan felosztva. A 20-ik kötetben foglaltatik báró Eötvös József heliogravűr arcképe, valamint dr. VOINOVICH GÉZA tollából életének és működésének leírása, melyet a Magyar Tudományos Akadémia 2000 koronás pályadíjjal tüntetett ki. ●●●●●●●●●●

== TARTALOM: ==

I. kötet: A karthausi. Reg.	XII. kötet: Tanulmányok. (Elszórva megjelent, eddig össze nem gyűjtött munkák.)
II. „ A falu jegyzője. Regény. I. rész.	XIII., XIV., XV., kötet: A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az államra.
III. „ A falu jegyzője. Regény. II. rész.	XVI. kötet: A nemzetiégi kérdés. (Eddig csak egyszer megjelent tanulmány és számos eddig ki nem adott hírlapi cikk.)
IV. „ Magyarország 1514-ben. Reg. I. r.	XVII. „ Kisebbségi politikai cikkek. (Eddig kiadatlanok.)
V. „ Magyarország 1514-ben. Reg. II. r.	XVIII. „ Költemények, színművek. A kritikus apoteosisa. — Hazasulók (az 1-6 kiad. óta nem jelentek meg.) Bosszu. — Éljen az egyenlőség. (Eddig kiadatlan versekkel.)
VI. „ A nővérek. Regény.	XIX. „ Gondolatok.
VII. „ Elbeszélések. — Egy tót leány az alföldön. — A molnárlány. — Téli vásár. — Novella. — Egy gazdasszony levelei. — Pusztalak. (Eddig meg nem jelent.) — A nevelő. (Eddig meg nem jelent.) — A XIX. század barát. (Eddig meg nem jelent regénytörzsdék.)	XX. „ Levelek (Eddig kiadatlanok). Életrajz. (2000 kor. akadémiai pályadíjjal jut.) írta dr. Voinovich Géza.
VIII. „ Beszéddek: Emlékszünnepi beszéddek.	
IX-X. „ Beszéddek: Politikai beszéddek.	
XI. „ Kelet népe és Pesti Hírlap. — Reform. (Báró Eötvös József munkáinak régebbi kiadásából hiányzanak.)	

Megrendelhető 4 koronás havi részletfizetés mellett.

RÉVAI TESTVÉREK IRODALMI INTÉZET RÉSZV.-TÁRS. BUDAPEST.

ABONYI LAJOS

MUNKÁI ≡

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE

ENDRŐDI SÁNDOR

ILLUSZTRÁLTÁK

GARAY ÁKOS, GARA RICHÁRD
POGÁNY WILLY ÉS SARKADI EMIL

Első egyöntetű ≡
illusztrált diszklé-
dás 20 kötetben

~~~~~
Egy-egy kötet ára
fűzve 4 kor., rend-
kívül díszes vászon-
kötésben 6 korona

T a r t a l o m :

A mi nótáink. Regény 2 kötetben, Sarkadi Emil rajzaival.

A fonó krónikája. Elbeszélések 2 kötetben, Sarkadi Emil rajzaival.

Itt a szép Alföldön. Elbeszélések 1 kötetben, Garay Ákos rajzaival.

Az egyetem pallosa. Regény 1 kötetben, Sarkadi Emil rajzaival.

Árvaleányhaj. Elbeszélések 1 kötetben, Garay Ákos, Gara Richárd és Sarkadi Emil rajzaival.

Magduska öröksége. Regény, Garay Ákos rajzaival. — **A pénz-
ses molnár románoza.** Elbeszélés, Gara Richárd rajzaival.
A kettő 1 kötetben.

Apró regények. 2 kötetben, Gara Richárd rajzaival.

E két kötet tartalma: **Az özvegy tehénkéje.** — **A Tyuki
prókátor kilensel.** — **A fejetlen barát.** — **A fekete
kutya.**

Kenyér és beosztlet. Regény 2 kötetben, Garay Ákos rajzaival.

Ágról-ágra. Elbeszélések 1 kötetben, Pogány Willy rajzaival.

A betyár kendője. Elbeszélések 1 kötetben, Garay Ákos rajzaival.

Kandalló mellett. Elbeszélések 1 kötetben, Pogány Willy rajzaival.

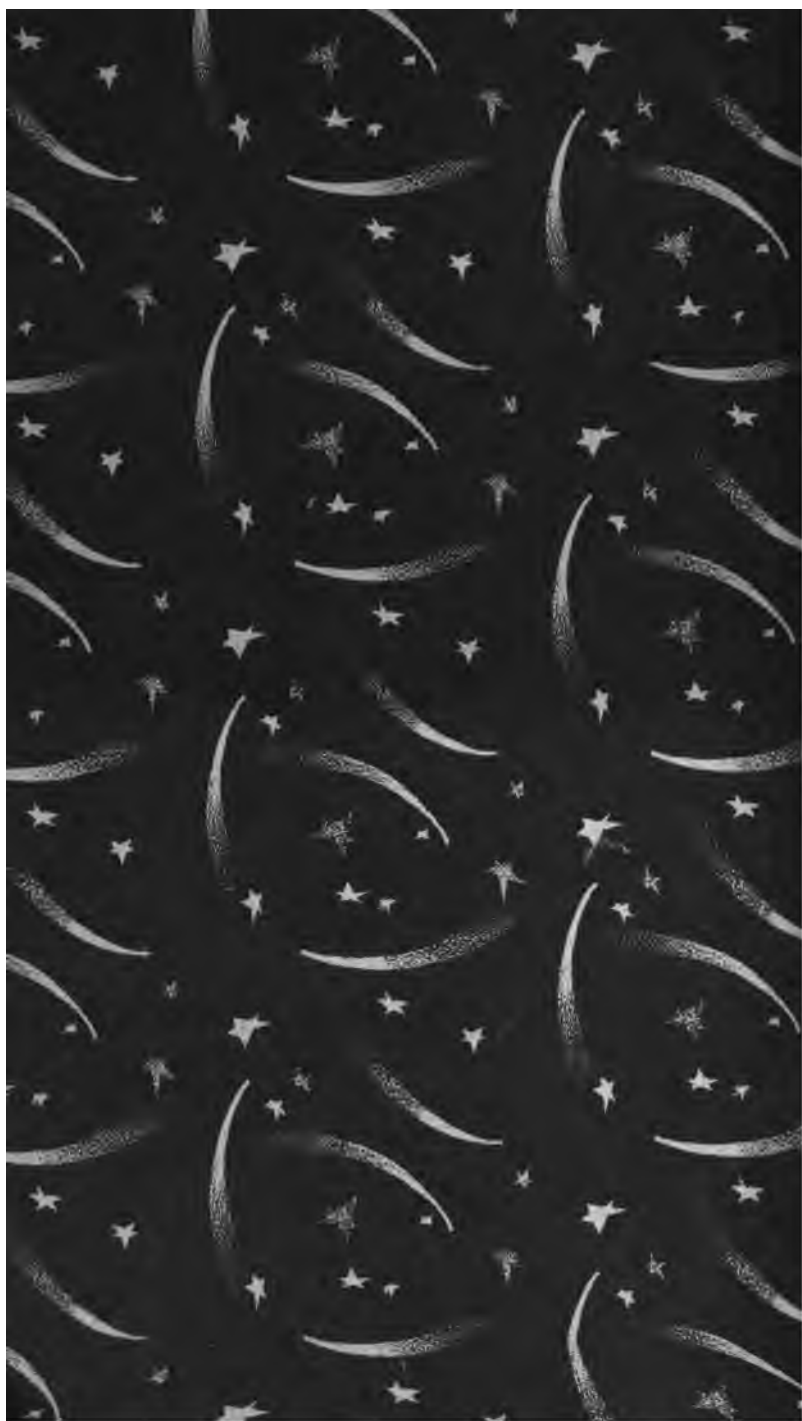
Az utolsó kuruzsvilág. Regény 2 kötetben, Garay Ákos rajzaival.

Pásztortűz. Elbeszélések 1 kötetben, Garay Ákos rajzaival.

Tarlóvirágok. Elbeszélések 1 kötetben, Pogány Willy rajzaival.

Emlékek. — **Életrajz.** 1 kötetben, Sarkadi Emil rajzaival.

PH 3202 .A48 O89
Oszi napsugar A gyanu / C.1
Stanford University Libraries

3 6105 035 965 115

PH
3202
A4.
O89

Date Due

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
STANFORD, CALIFORNIA
94305

